MARI SCRIITORI ROMÂNI

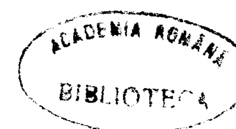
A. E. BACONSKY

SCRIERI

II

PROZE

Ediție îngrijită, note, cronologie și bibliografie de PAVEL ȚUGUI.
Studiu introductiv de MIRCEA MARTIN

CARTEA ROMÂNEASCĂ

1990

Coperta de *ŞERBAN MATEI*

ISBN 973-20-0149-x

ECHINOXUL NEBUNILOR

şi alte povestiri

(1967)

„Peste-o mare mare neagră
Latră-un cîine mare, negru."

(Dintr-un vechi descîntec)

FARUL

Dar aceasta e taină ţinută în păstrarea mea şi pecetluită în visteriile mele.

DEUTERONOMUL. — 32, 34

I

Era farul şi eram noi, care ne adunasem ca fluturii de noapte, stăruind în preajma luminii reci şi pustii — stăruind fără sens, pentru că nimic din acel ţinut al pierzaniei nu ne putea răsplăti.

Dar pentru oamenii fără căpătîi n-a fost niciodată binecuvîntare mai darnică decît lenea, singurătatea şi pustiul. Şi orizontul tăcut al mării ştia să fie nimb pe creştetele dezmoşteniţilor ce eram. Altminteri, nu ne căuta nimenea, şi de soarta noastră nu se îngrijea decît vîntul, care, asemenea vremii, curgea mereu, schimbîndu-şi mereu direcţia, învăluindu-ne cu palele lui, alintîndu-ne sau biciuindu-ne cu violenţă, răvăşind întinderea şi purtînd nisipul călătoarelor dune.

Farul era o construcţie veche, zidită pe coastă, ca să anunţe navigatorilor primejdiile care-i ameninţau. Ţărmul jos forma o plajă nesfîrşită, care înainta lent în mare, iar în unele locuri bancurile de nisip se iveau departe în larg, acolo unde nimenea nu s-ar fi aşteptat să le întîlnească. Prin porturi se povestea despre naufragiile de odinioară ; drept mărturie, pe un dîmb de piatră, la cîteva mile mai jos, stau cruci cu inscripţii şterse, menite să perpetueze zadarnic amintirea confuză a unor levantini ce-şi aflaseră moartea prin acele meleaguri în cine ştie ce noapte străveche.

Clădirea de cărămidă era un turn nu prea mare, cu tencuiala căzută pe alocuri, acoperite cu tablă verzuie, ruginită, cu o balustradă de fier, spre care urca o scară în spirală. Sus, într-un cilindru de sticlă, ardea lampa cu acetilenă, alimentată de butelii, pe care o dată la două-

trei luni veneau să le schimbe doi marinari din portul aflat la vreo patruzeci de mile spre miazăzi. Călătoreau cu o șalupă scundă, abia răsărind dintre valuri, și aduceau, o dată cu buteliile, hrana obișnuită a paznicului : mălai, sare, spirt și tutun. Îi aduceau și cartușe, cu care vîna rațe și lișițe cînd se sătura de pește sau, iarna, lua urma lupilor ce rătăceau prin stufărișurile sumbre ale bălții. De altfel, ieșea destul de rar la vînat și la pescuit. Cea mai mare parte a vremii și-o petrecea dormind cu ochii deschiși, cu mîinile sub cap, încremenit ca un mort căruia n-a avut cine să-i închidă pleoapele. Numai noaptea nu știu ce va fi fost cu el, căci somnul îmi era adînc și nu mă trezeam decît o dată cu zorile, cînd îl găseam iarăși întins pe banca de lemn de la picioarele farului. Doar din cînd în cînd mi se părea că aud ca prin vis detunături de armă undeva departe în inima bălților. Nu-l întrebam de unde veneau. Sînt sigur că tot nu mi-ar fi spus. Poate că armele nici nu detunau decît în visele mele pline de năluci și de duhuri. Așa îmi spuneam pe atunci, cînd abia mă ivisem pe țărmul acela și nu cunoșteam încă legile lui.

II

Țărmul avea frumusețea aleanului și a dezolării. Era o limbă îngustă de nisip, lungă de zeci de kilometri și cam tot atîta țineau bălțile care porneau spre nord, dincolo de șirul dunelor mărunte. Dacă te urcai pe dune, vedeai în spatele lor o întindere fără sfîrșit, dominată de trestii înalte ca niște păduri. Din loc în loc se zăreau suprafețe de apă, mari lacuri cu insule de plaur rătăcitor sau șiruri de sălcii și plopi cu trunchiuri pline de scorburi negre. Păsări piereau în văzduh, necunoscute,

bizare, cu penajul uneori alb, alteori cafeniu sau pătat de culori neobișnuite. Păsări imense, cu gîturi lungi și cu ciocurile în formă de sabie, sau altele mici, stoluri gălăgioase și repezi, resfirîndu-se ori adunîndu-se într-un punct mișcător sub cerul vast, colindat de formele halucinante ale norilor.

Țipetele înfiorau tăcerea ca niște săgeți otrăvite. Țipete care puteau tălmăci triumful sau groaza. Le ascultam și simțeam că le înțeleg mesajul, deși nu-l voi putea desluși niciodată în graiul meu. Ascultam și foșnetul stufului, încercînd să bănuiesc ce se petrece în lumea aceea a germinațiilor oculte. Auzisem că dincolo de bălți începe cîmpia, dar calea pînă acolo e lungă și nesigură. Auzisem despre dispariții absurde și despre oameni înghițiți de mlaștină cu tot cu cai, despre tîlhari și păstori sălbăticiți în lupta cu fiarele și cu balta. Uneori ajungea la urechile mele ecoul vag al unui lătrat de cîini, dar priveliștea moartă îmi spulbera închipuirile și puneam totul pe seama vîntului, care știe să îngîne și să amăgească.

De altfel, balta nu era pentru mine. Stelele care-o vegheau risipite peste cenușiul, galbenul și verdele ei îmi caligrafiau zădarnice și neînțelese hieroglife, iar moartea în mlaștină nu putea să mă aștepte. Nu mă gîndeam la un asemenea sfîrșit și nici măcar visîndu-l n-am tresărit niciodată. Cuviosul Apolinarie, schimnicul vagabond, spunea că moartea nu-ți poate veni de la cele străine de sufletul tău, ci numai prin dragoste sau prin ură îți va fi dată. Balta era a nimănui. Sau era a infinitelor vietăți de pe grinduri, din văzduh și din apă, și mai era a copacilor și a stufărișurilor ce se nășteau și piereau pe decindea ei oarbă. Numai cuviosul Apolinarie bolborosea blestemînd în graiul lui cu vorbe abia deslușite și chemînd mînia cerească asupra cîinelui din bălți. Atît spunea cuviosul, și își lăsa vorba neisprăvită întotdeauna. Dar mintea îi era tulbure și nimenea afară de paznicul farului n-ar fi pus preț pe cuvintele lui. Paznicul auzindu-l părea că se trezește din obișnuita lui letargie și revine o clipă la viața ce-l părăsise de mult.

III

Pentru mine era marea. O nebunie sau o boală ciudată mă adusese pe țărmul ei, în acea solitudine unde toate păreau că se mistuie în propria lor neființă. Ce putea să însemne marea pentru unul care descindea din oameni ai pădurii și-ai munților? Azi nu mai știu eu însumi. Pe atunci însă, eram un adolescent în pragul celor optsprezece ani care sînt ai deșertăciunii și ai visărilor ticăloase. Terminasem școala într-un oraș din miazănoapte, cu mult alb, cu străzi largi, mărginite de arbori, și cu o obsesie a clopotelor și a cupolelor, care răsăreau peste case ca niște capete enigmatice. Cred că de acolo mi-a rămas pe totdeauna în suflet un fel de tristeță incertă. Ca și nepăsarea de moarte, care era a bătrînilor mei. Elev bun nu fusesem decît în primii ani. Mai tîrziu mi-au plăcut vagabondajul și lenea. Am îndrăgit cărțile urîte de dascăli, și în paginile lor am găsit primele semne ale vieții. Așteptam să mi se întîmple lucruri nemaipomenite, mi-era dor de ceva mare și grav, fără să știu ce anume, și adeseori noaptea umblam singur pe acoperișul caselor, desenînd cu creta peisaje hieratice. Drept răspuns la toate întrebările mele, auzeam în ultima iarnă a școlii nedumeririle corbilor din copacii înșiruiți de-a lungul străzilor drepte și povîrnite în ceață.

Apoi, într-o zi, a venit marea. Aproape că nu mai țin minte, cum a venit. Aveam un unchi din partea mamei, om întunecat și ascuns într-o biografie obscură. Din cîte ne ajunseseră la ureche, multe păreau a fi necunoscute și tulburi în existența lui, dar nimeni n-ar fi fost în stare să afle detalii și fapte neîndoielnice despre o viață purtată pe toate meridianele lumii. Și nimenea dintre ai mei, chiar și cei mai îndepărtați, nu-l mai văzuse de vreme îndelungată. Fotografia lui, îngălbenită prin albumele familiei, mai aducea din cînd în cînd chipul unui înecat, cu trăsături abia întrezărite prin jocul capricios al razelor de soare pătrunse spre adîncimile cristaline ale apelor în a căror împărăție pierise.

N-am întrebat de nimenea, și imaginea lui rătăcită am cultivat-o în ceasuri de exaltare secretă, sub steaua mare și rece care se destăinuie sufletelor pustiite înainte de vreme. Mi-l închipuiam înalt și negru. Eram convins că pe cheiurile porturilor nu se află bărbat mai deșănțat și mai mîndru decît el. O dată am dispărut de acasă, luîndu-mă după un cerșetor orb care umbla prin lume în tovărășia cîinelui său — și nu m-am mai uitat înapoi.

Am uitat drumul și toate meandrele lui. Nu mi-au rămas în amintire decît bordelurile din preajma portului și prima întîlnire cu marea, care lingea scursorile corăbiilor jucate pe genunchi. Nu peste mult, am dat de omul căruia nu-i știam decît numele — cu totul în altă parte decît mă așteptam —, și la vederea lui mă cuprinse un tremur absurd. L-am găsit pe puntea pilotinei care ieșea în larg întîmpinînd vapoarele și conducîndu-le printre digurile canalului, tot mai amenințat de nisipuri. Un bătrîn, mic de statură, puțin adus de spate, cu o căutătură piezișă a ochilor cenușii tăiați între cute, care sclipeau ca niște orbite goale. M-a cunoscut măsurîndu-mă cu nepăsare și mi-a spus că locul cel mai potrivit pentru mine e coasta vechiului far, aflat la o depărtare de cîteva zeci de mile spre miazănoapte. Mi-a mai spus că paznicul farului îi e prieten și că voi putea petrece acolo cît îmi va plăcea, după care singur îmi voi vedea de rosturile mele. Nu prea era vorbăreț; iar eu, încă prins de vertigii noi, nici nu știu cînd m-am pomenit singur, în plină vară, dormind în odaia posomorîtă pe care paznicul primise s-o împartă cu mine, făcîndu-mă părtaș și la peștele, și la mălaiul lui. Din cînd în cînd mă îmbia și cu tutun, și cu rachiul din sticla murdară în care amesteca spirtul cu apa dintr-un izvor pierdut în baltă. Mai greu m-am obișnuit cu mutismul și cu dușmănia ascunsă pe care părea că mi-o poartă. Dar marea știa să mă răsplătească pentru toate. De altfel, nu din cuvinte și nici de pe chipul lui i-am descifrat bănuita ostilitate. Îmi era mai ușor să înțeleg graiul pescărușilor decît vorbirea lui monosilabică și lipsită de sens. Și nici chiar cele ce aveau să mi se întîmple nu m-au făcut s-o pricep decît pe jumătate.

IV

Tu, băiatule, bagă de seamă, îmi spusese la despărțire unchiul, care nu păruse prea încîntat la vederea mea, *ești voinic la trup, dar inima ți-e păcătoasă. Și tare mă tem că viața pe care o cauți nu e de tine! Neamurile tale cele din vechime au fost viță de tîlhari și războinici, iar tu porți altoi de stirpe străină. Te văd eu bine. Tu mai degrabă ai face bucuria curvelor, frumos cum te arăți. Taică-tău trebuie să fie din părțile de la miazănoapte, unde oamenii sînt albi și puhavi. Bagă de seamă să nu fii înainte de vreme hrană peștilor sau să te mănînce stîrcii din baltă!*

Era de altfel cam tot ce-mi vorbise, și n-aș putea spune că mi-a plăcut prea mult cuvîntul lui, ca și rînjetul strîmb ce-i desfigurase chipul cînd încercă să-mi zîmbească de adio. Am rămas înnegurat și mi-a trebuit multă vreme ca să mă pot întoarce la ale mele. Abia mai tîrziu am înțeles însă că din cuvintele lui mi-a pătruns în suflet o otravă care avea să-mi țină de scut. Mi-am dat seama cînd, la cîteva zile după sosirea mea pe coasta aceea a nimănui, am fost silit să iau parte la o înmormîntare neobișnuită.

Mă trezisem cînd se făcea ziuă, și ieșind din odaia paznicului îl zării la vreo sută de pași depărtare de farul ce mai clipea obosit, stînd tăcut lîngă cadavrul unui necunoscut. Mortul era gol și învinețit, culcat pe spate, cu ochii deschiși, prin care umbla o apă verzuie și tulbure. Nu purta nici o urmă de lovitură sau de glonț, și totuși, de îndată ce-l văzusem fusesem convins că-l ucisese cineva. Cine să-l fi ucis și cine era omul care zăcea dinaintea noastră, atît de aproape de mare, încît uneori cîte-un val mai puternic îi uda pletele și-i șoptea în somn aleanul adîncurilor translucide? N-aveam de unde ști. Părea un bărbat voinic, între două vîrste, ars de soare și tăbăcit de apele mării, care aveau să-l primească în sinea lor, dîndu-i pe totdeauna transparențele neantului.

Acolo însă, asemenea întrebări nu-și aveau rostul. Singura întrebare ce încolțea în capul paznicului era dacă marea sau balta urma să-i fie mormînt necunoscutului de pe plajă.

Să mergem, zise ca pentru el, apucînd cadavrul de picioarele-i țepene, iar eu alergai înainte, ca să împing în apă barca trasă pe nisip.

Îl urcarăm lungindu-l pe fundul plin de apă al bărcii și luînd vîslele ne-am îndreptat repede spre sud, unde apa era mai adîncă.

Farul rămînea tot mai mic pe coasta pustie, pescărușii țipau îngrozitor, mai mulți ca oricînd, mai înverșunați, mai urîți, mai sălbatici, iar orizontul roșu se lărgea și se strîngea iarăși, ca un cerc blestemat. O senzație de gol punea stăpînire pe mine și vîsleam nebunește, cu ochii spre cer, crispat, pierdut, ca un strigoi întîrziat care fuge de teamă să nu-l prindă răsăritul soarelui printre vii.

Ca prin somn auzii glasul paznicului îndemnîndu-mă să las vîslele. Cînd m-am întors spre el, stătea în picioare la capătul bărcii, cioplind cu un cuțit scurt o creangă de plop. Era cioclu vrednic paznicul. În cîteva clipe, o cruce mică de lemn atîrna legată cu sfoară la gîtul mortului. Apoi îl prăvălirăm în apă, și în timp ce porneam înapoi, se ivea pieziș soarele, încununîndu-ne creștetul ca unor samariteni ai fărădelegii.

V

Calmul și nepăsarea paznicului mi-au părut întîia nelegiuire. Ziua întreagă nu mi-am putut găsi liniștea. M-am scăldat înotînd pînă departe, am dormitat pe ni-

sip, şi după amiază, cu arma pe care mi-o împrumuta uneori, am împuşcat pe un grind o pasăre mare şi galbenă. Mortul era însă mereu pe urmele mele, şi către seară mă simţii dus de paşi spre colibele răzleţe din marginea de dincolo. Erau la vreo milă depărtare de far, ridicate din lemn, din trestie şi din nămolul bălţii, pe aceeaşi plajă îngustă, între mare şi stufăriş. Nu mai fusesem acolo. Ştiam că se pripăşiseră cîţiva pescari veniţi dinspre sud, din satele lor pierdute printre nenumăratele braţe ale deltei. De ce veniseră, nu ştiam. Nici n-aş fi putut şti, de îndată ce nu mă întrebasem de ce-am venit eu însumi. Poate lumina pustie a farului, poate nemernicia, poate aceeaşi lingoare a solitudinii şi a urîtului va fi fost pricina venirii lor.

Mergeam fluierînd pe marginea de către mare a plajei şi mă jucam în neştire cu valurile ce se culcau pe nisip, ameninţînd să-mi ude în fiece clipă încălţămintea de pînză. Din cînd în cînd mă opream şi, întorcîndu-mă spre far, ce începuse a sclipi prin semiobscuritatea serii, înjuram cu glas tare paznicul pentru mutismul lui. Nu ştia decît să tacă sau să mintă cu grosolănie, ca şi cînd şi-ar fi rîs de mine. Minciuna era pentru el o pavăză a tăcerii. După cîteva întrebări, la care primisem răspunsuri năstruşnice, renunţai să mai stărui şi, treptat, ne-am limitat la cele cîteva cuvinte ale vecinătăţii noastre. De aceea nici nu mai adusesem vorba despre mort. *La ce bun ?* mi-am zis. Eram aproape sigur că-mi va răspunde că l-a adus marea.

Nici n-am băgat de seamă cînd m-am pomenit în faţa colibelor, abia la cîteva zeci de metri distanţă. Erau negre şi moarte ca nişte mormane de trestie. Una singură, mai îndepărtată, lăsa să se strecoare printr-un geam mic o fîşie de lumină murdară şi părea o cucuvaie enormă, cu un singur ochi derivînd prin întunericul ce coborîse pe nesimţite. O umbră se zări strecurîndu-se încet şi ascunzîndu-se îndărătul unei colibe, iar pe coama dunelor din spate, o formă de călăreţ dispăru în stufăriş. Oprit brusc, privii cu atenţie. De departe, din baltă, răsunară strident

un nechezat de cal îndrăcit şi un ţipăt care putea fi de om sau de pasăre stranie.

După o scurtă ezitare, mi-am urmat drumul spre coliba luminată.

Pe cine cauţi, flăcăule ? auzii deodată în spatele meu, şi întorcîndu-mă văzui la o fereastră deschisă capul frumos al unei femei abia trecute de tinereţe.

Mă privea cu ochii ei mari şi sumbri — albaştri sau verzi, nu-mi dădeam seama —, sclipind prin bezna ca două inele fosforescente. Părea dezbrăcată, cu părul lung, despletit, cu mîinile sprijinite de pervaz, purtînd în degetul mic al celei stîngi o verighetă grosolană de aramă, şi la gît un şirag de mărgele mari. Glasul îmi pierise şi mă uitam aţintit la ea, încercînd să ghicesc ce se ascunde în coliba ei întunecată. Trebuie să fi spus vorbe dezlînate, fără şir, căci femeia zîmbi compătimitor.

Nu mai ţin minte cum m-a îmbiat să intru. Nu-mi amintesc cum am pătruns într-o odaie cu miros de sulfină şi de alge ; nici nu mai ştiu bine cînd a trecut noaptea aceea turmentată şi roşie. Mi-au rămas în memorie mîinile ei modelîndu-mă ca pe-o statuie de războinic şi cîteva frînturi de obscenităţi rituale, şuierate la ureche în răstimpurile bănuitelor noastre neruşinări. Noaptea se răsucea în sine ca o moară nebună, şi ceasurile ei îmi scăpară nenumărate. La un timp, auzii iar nechezatul de cal. Apoi se întîmplară lucruri neaşteptate. Toropit cum eram, mi se păru că cineva umblă încet la clanţa uşii încuiate pe dinăuntru, dar n-am fost în stare să acţionez. Femeia de lîngă mine dormea adînc. Nu-i vedeam faţa. Îi auzeam doar respiraţia egală. Aveam sentimentul că toate se petrec într-un vis plin de ceaţă. O umbră apăru în faţa geamului ce rămăsese deschis, şi îndată cineva se strecură înăuntru. Pînă să mă trezesc, simţii o lovitură surdă în moalele capului, ca un sac de nisip căzut din tavan. Îmi pierdui cunoştinţa, cu o senzaţie de înec şi de vîrtej care mă absorbea.

VI

Cînd am deschis ochii eram undeva lîngă mare. N-am fost în stare să văd nimic, din cauza îngrozitoarei ameţeli ce mă stăpînea, şi pleoapele mi se lăsară din nou, obosite, dar auzeam vuietul monoton şi cadenţat al valurilor şi halucinam cai albi cu coamele incendiate. Cred că voi fi rămas multă vreme în starea aceea de moarte visată. Într-un tîrziu simţii frig, şi vomitări convulsive mă chinuiră, pînă ce, liniştindu-mă, auzii tot mai lămurit marea înfiorînd nisipul pe care agonizasem. Şi, printre valuri, îmi rămînea în auz un fel de bîzîit ca de albine, persistent şi adormitor. Ca dintr-o îndepărtată călătorie, mă înapoiam încet în mine, îmi veneam în fire treptat, şi cînd ochii izbutiră în fine să suporte lumina privii jur împrejur, cu nedumerirea naufragiatului ce se deşteaptă într-o ţară necunoscută. Eram gol, învineţit, şi zăceam pe plaja pustie, cu capul spre mare, cu părul umezit de spumă şi îmbîcsit de nisip.

Lîngă mine, învăluit în sutana lui decolorată de vreme, cuviosul Apolinarie stătea încremenit, citind cu glas cîntat rugăciuni nedesluşite. Nu observase că îl priveam şi îşi continua psalmodierea, modulînd ca bocitoarele din Ţara de Sus, care niciodată nu ştii cînd plîng şi cînd cîntă. Din cauza cărţii deschise din care citea, nu-i vedeam decît partea de sus a feţei. Avea ochelarii legaţi c-o sfoară pe după urechi şi ţinea închis ochiul stîng, pentru că nu avea decît o lentilă.

Ceasurile păreau a fi înainte de auroră. Cerul, pe care se profila capul călăgărului nebun, se lumina pustiu. Marea pălea în zare cînd, cu ochii daţi peste cap, încercai s-o privesc. Frigul punea tot mai mult stăpînire pe mine şi un tremur mă cuprinse în timp ce cuviosul îşi urma rugăciunea. Pe măsură ce mă străduiam s-o aud, mi se părea plăsmuită pentru cei trecuţi în lumea drepţilor. Cînd am înţeles că era într-adevăr o rugăciune de înmormîntare, mi-am dus în neştire mîna la piept, ca să văd dacă-mi fusese legată şi crucea de lemn. Mişcarea mea îi atrase atenţia călugărului. Tresări, şi ochii i se fixară

asupra mea, larg deschişi, gata să sară din orbite, chipul i se lungi, făcîndu-se alb ca un craniu adus de valuri, şi in aceeaşi clipă o luă la goană pe plajă, cu mîinile ridicate, purtînd în una din ele cartea, iar în cealaltă bastonul lui de mesteacăn. Îl urmării cu privirea pînă cînd un alt val de ameţeală mă scufundă.

VII

M-am deşteptat într-o încăpere. Puterile îmi reveniseră. Ridicîndu-mă de pe patul pe care zăcusem, mi-am dat seama că mă aflu în odaia mea de lîngă far. Gol cum eram, dădui la o parte pătura aspră ce mă acoperea şi mă sculai în picioare. Agăţate de clanţa uşii, stăteau un tricou marinăresc decolorat şi o pereche de pantaloni scurţi din pînză albastră. M-am îmbrăcat, am mîncat mămăliga rece de pe masă şi cei cîţiva stavrizi fripţi pe cărbuni şi uitîndu-mă pe geam am văzut soarele sus. Singura mea groază era să dau ochii cu paznicul, dar deschizînd uşa nu-l văzui prin preajma farului şi nici pe ţărm nu se zărea nimeni. O baie în mare avea să mă înzdrăvenească pe de-a-ntregul.

Nu-mi aduceam însă aminte de cele ce mi se întîmplaseră, şi abia peste cîteva zile izbutii să reconstitui în memorie faptele petrecute. Paznicul mă primi cu obişnuita lui nepăsare şi, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat, convieţuirea noastră a continuat în aceeaşi atmosferă de răceală şi indiferenţă reciprocă. Eram mulţumit că nu mă întreba nimic, şi conversaţia noastră monosilabică începuse să-mi fie din ce în ce mai comodă.

Nici eu însumi nu cutezam să mă întreb despre sensul păţaniei mele din noaptea aceea — şi nu căutai nici un fel de explicaţii, chiar după ce toate îmi reveniseră în memorie. Zilele mi le iroseam pe întinderea ţărmului, ve-

getam la soare, înotam pînă departe, ajungînd la bancurile de nisip din larg, urmăream fumul vapoarelor, care nu se apropiau niciodată ca să le pot zări linia desenată la orizont, sau pescuiam stavrizi, aruncîndu-i pe cei mai mici pescăruşilor ce se roteau ţipînd pe deasupra mea. Mă gîndeam întruna la drumul mărilor, singurul, întreitul, nebunul, la coastele îndepărtate unde ajungînd te naşti din nou, de fiecare dată altul şi altul. Un fel de duşmănie absurdă mă îndemna să dau cu piciorul oricărui semn lăsat de oameni în calea mea şi să mă întorc mereu spre zodia fără stele sub care mă născusem. Faţă de dispreţul familiei, dezrădăcinatul meu unchi se răzbuna prin mine, care mă simţeam chemat să-i moştenesc ticăloşia.

După un timp începură să mă urmărească imaginea femeii din coliba unde fusesem gata să-mi las pielea şi chipul nevăzut al musafirului nocturn, mortul aruncat în mare, şi nechezatul calului din inima bălţii. Ştiusem că-mi vor veni toate în minte şi le aşteptam pregătit. Aveam o răfuială cu cineva şi nu eram omul care s-o amîne prea mult. Noaptea mi se arătase neprielnică ; urma să-mi încerc norocul ziua.

VIII

Într-o dimineaţă pornii din nou. Drumului meu, pescăruşii, cu ţipetele lor, i-au fost crainici. Nu ştiam decît direcţia pe care trebuia s-o urmez, şi abia după ce mă îndepărtasem de far am zărit pe ţărm colibele, toropite de soare, lîncezind în deşertul nisipului şi al stufului, ce se apropia amenințător dinspre miazănoapte. Cînd am ajuns în dreptul lor, am văzut un grup de femei cu fustele sumese, spălînd în mare peştii care urmau să fie săraţi şi întinşi la uscat pe acoperişurile galbene-cenuşii. Nu mă observaseră şi, ocolindu-le, mă îndreptai peste nisip de-a

dreptul spre colibe, încercînd s-o identific pe aceea unde îmi petrecusem o noapte ce putea să fie ultima din viaţa mea. Oprit îndărătul uneia dintre colibe, privii încă o dată femeile, cercetîndu-le cu luare-aminte, dar pe singura căutată de mine n-am văzut-o în mijlocul lor. Cu toate că n-o zărisem decît pe întuneric, eram sigur că aş fi recunoscut-o. Dar, hotărît, nu era printre ele. Altfel, toate erau îngrozitor de urîte, diforme, îmbătrînite, răvăşite de uitare şi de mizeria idioată a vieţii celei mai lipsite de sens — şi cum stăteau în apă toate laolaltă, păreau ruinele unui pod vechi, primitiv, batjocorite de valuri şi îngropate treptat în nisip.

Le-am întors spatele şi, dezgustat de priveliştea lor, am continuat să cercetez colibele, apărîndu-mă mereu cu băţul de copiii sălbăticiţi şi murdari ce se ţineau după mine, muţi şi cu priviri tîmpe.

Colibele erau atît de asemănătoare una cu alta, încît mi-am dat seama că nu voi izbuti niciodată s-o deosebesc pe aceea pe care venisem s-o caut. Stăteam descumpănit, cînd auzii un glas îndărătul meu :

Pe cine cauţi, flăcăule ?

Am tresărit şi m-am întors brusc. O clipă, mi s-a părut că recunosc şi coliba, şi vocea, şi geamul deschis. Totul se petrecu fulgerător în mintea mea, cînd, aruncîndu-mi ochii în direcţia din care mă auzisem strigat, simţii cum, la fel de fulgerător, lucrurile luară o altă întorsătură. La fereastra deschisă stătea o femeie de peste cincizeci de ani, cu faţa desfigurată de vărsat, slabă, costelivă, oribilă, uitîndu-se la mine cu nişte ochi alburii, aproape incolori. Pe capul ei, ascunsă în claia de păr cărunt, stătea o pasăre mică şi neagră, ciugulind cu ciocul ei ascuţit puzderia bănuită a păduchilor.

Un frison nervos mă zgudui şi m-aş fi repezit s-o sugrum dacă nu m-ar fi învins oroarea. Abia am mai găsit puterea să-i îngaim o înjurătură şi, umilit de propriile-mi amintiri, din ce în ce mai haşurate, m-am întors, pornind-o spre far. Mergeam cu capul lăsat în piept, gura mi-era arsă, urechile îmi ţiuiau şi mă dureau tîmplele ca după o beţie de trei zile. Soarele era sus şi ardea, nisipul îmi frigea tălpile. Ziua se arătase şi mai vitregă decît noaptea.

IX

Urmă o vreme de somnolenţă şi de lingoare. Ca o umbră mă însoţea pretutindeni urîtul. Şi o stinghereală nearticulată mă apăsa mereu, dîndu-mi senzaţia unei cuşti nevăzute, dar implacabile, în care m-a ferecat fără ştire o putere necunoscută. Mi se închisese o uşă pe care strădania mea n-o putuse învinge şi mă simţeam tot mai pierdut, mai incapabil.

Atunci pentru prima oară simţii nevoia să mă apropii de paznicul farului, ceea ce mi se păru că nu-l lasă cu totul nepăsător, deşi continua să tacă ori să-mi spună aceleaşi vorbe fără noimă. Într-o seară ne-am îmbătat împreună şi ne-am întins pe nisip, binecuvîntaţi de umbra cuviosului Apolinarie, beat şi el şi dedat unui delir magnific.

Nu spusesem nimănui nici o vorbă despre cele ce mi se întîmplaseră ; mă urmărea însă gîndul că dintre toţi eram singurul care nu cunoştea mai nimic din adevărata viaţă a acelui pustiu stăpînit de zădarnica lumină a farului vechi. Încercam să uit eu însumi totul, dar cu atît mai tiranice erau întrebările ce mă bîntuiau.

Mi-a venit atunci ideea de a încerca să aflu cum şi unde îşi petrece paznicul nopţile lui de lunatic — şi o dată, deşteptîndu-mă din somn, îl pîndii, şi cînd, luîndu-şi arma, plecă spre baltă, mă nălucii pe urmele lui. Păstram o distanţă mai mare, ca să nu mă descopere, şi din vreme în vreme întîrziam culcat pe nisip, pînă cînd dispăru în stufişuri. Pornii mai repede, şi cum nu-l mai puteam zări, ascultam foşnetul abia auzit al pădurii de trestie, străduindu-mă să nu-l pierd, fiindcă altfel nu m-aş mai fi descurcat prin ochiurile de apă şi mlaştinile pe care pasul lui ştia să le ocolească.

Am reuşit să-l urmăresc îndeaproape o bună bucată de drum, apoi nu l-am mai auzit. Se înteţise briza, şi stuful se mişca scuturîndu-şi aripile şi scoţînd un sunet sec, aspru, un fel de scrîşnet de gingii ştirbe, uscate de vînt şi de soare. Foşnetul uşor al paşilor se pierdu într-o maree de şuierături stinse şi bocete sau blesteme profe-

rate în şoaptă, şi o nelinişte mă înfioară, singur cum eram în faptul nopţii, rătăcit în acel pustiu nemăsurat şi sinistru. Înaintam ezitînd. Mă lăsam călăuzit mai mult de întîmplare şi de instinctul pe care mi-l bănuiam.

Întunericul crescu o dată cu dispariţia lunii într-un hăţiş de nori, şi pe măsură ce se dezlănţuia vîntul mi se părea că eu însumi sînt urmărit de o prezenţă nedesluşită, iar prin imaginaţie îmi defilau toate ororile pe care le poate plăsmui un sfîrşit de adolescenţă rătăcită.

În curînd mi-am data seama că paznicul îmi scăpase şi că drumul meu nu mai era decît o încăpăţînare zadarnică. Nu mai vedeam nimic. Nu mai auzeam decît larma aceea mistuită a stufărişurilor în vînt, monotonă, stăruitoare, plină de sugestii obscure. Două păsări mari, luîndu-şi zborul speriate chiar de lîngă mine, mă hotărîră să iau calea întoarcerii.

Abia acum veniră însă greutăţile pe care nu le prevăzusem înainte de a porni. Cărarea — dacă va fi fost — îmi fugise, ascunzîndu-se-n trestii, şi la fiecare pas eram silit să mă opresc, să cercetez tăria pămîntului. Nu mai ştiam nici direcţia şi mă gîndeam cu groază că m-aş putea îndrepta, fără să-mi dau seama, în partea opusă, pătrunzînd tot mai adînc în bălţi, unde mă aştepta o soartă de cadavru suav pentru voluptatea şerpilor şi a călifarilor roşii.

Atunci îmi dădură de ştire cîteva focuri de armă. Într-o clipă, îmi amintii de împuşcăturile pe care le auzisem nopţi de-a rîndul prin somn. Pornii în direcţia de unde mi se păru că răsunaseră. Însufleţit dintr-o dată, uitasem de primejdii şi alergam prin trestii, ce-mi zgîriau picioarele, mîinile, faţa. În goană, m-am lovit de o masă neagră şi am căzut.

Cînd m-am ridicat, scuturîndu-mi părul de nisip şi de iarbă uscată, am văzut că mă împiedicasem de un cal care zăcea la pămînt. Înecat într-o baltă de sînge, agoniza sfîşiat de dureri, ce-l făceau să zvîcnească şi să-şi întunece şi mai mult ochii plini de luciri ciudate ; în oglinzile lor negre fulgeră o clipă imaginea capului meu hirsut, purtînd drept aureolă ştreangul pretimpuriu legănat veşnic deasupra lui.

Jur împrejur — nimic. Nu se zărea nici o urmă. Nu părea să fi trecut nimenea. Noaptea se încolăcea în vînt, şi sub puţinele stele ce se iveau dintre nori eram singur cu calul, pierduţi în posomorîta mare de stuf. Animalul se zvîrcolea tot mai dureros, şi ochii lui mă înnebuneau. Nu ştiu de ce mă gîndeam că era unica fiinţă vie cu care m-aş fi putut împrieteni dacă ne-am fi întîlnit cîndva în pustiul acelui tărîm, şi de aceea chinurile lui îmi dădeau o durere insuportabilă. Aş fi ucis zece oameni pentru acel cal, ce-mi ieşise în cale atît de neaşteptat şi mă sortise să-i veghez moartea.

N-am plecat decît după ce începuse a se răci. Nu ştiu cît timp trecuse. Cerul era parcă întors, şi vîntul nu mai contenea. Luna căzuse de pe boltă prin cine ştie ce mlaştină. Am rătăcit în neştire, şi cînd am ajuns la far, oprindu-mă departe, ca să nu dau ochii cu paznicul, l-am zărit pe ţărm, lîngă mare, privind încremenit în larg, unde se arăta o auroră şovăitoare. Strecurîndu-mă spre odaia ce trebuia să-mi mai păstreze cîteva ceasuri de somn ori de insomnie, aruncai o căutătură veninoasă spre turnul vechi, în care pălea lumina, contopindu-se cu zorile.

X

Vîntul care începuse în noaptea petrecută de mine prin baltă nu era, cum crezusem atunci, o simplă briză nocturnă. Ultimul pătrar al lunii adusese spectrul unei furtuni care se înteţea tot mai mult. Seara următoare nu mai izbutii să mi-o trec înotînd ca de obicei, pînă departe, pe dunga aurită a lunii. Cerul se întunecase — abia se zăreau, din loc în loc, stele pierind printre norii grei, şi valurile creşteau ameninţătoare, invadînd plaja îngustă şi spărgîndu-se cu zgomot pe nisip.

După cîteva ceasuri, marea era atît de agitată, încît talazurile ajungeau pînă la zidul farului, în jurul căruia se auzeau ţipetele ascuţite ale pescăruşilor cuprinşi de exaltarea şi isteria furtunii. Năluci albe prin văzduh, săgeţi otrăvite, prevestitoare de rele, ivindu-se şi dispărînd în beznă, aveau şi acele păsări ceva din urîtul şi dezolarea pustiului, care începuse să-mi dea şi mie aerul de familie al faunei lui.

Ca un imens liliac negru, cuviosul Apolinarie se strecură ieşind din odaia de lîngă far şi porni, fluturîndu-şi sutana în vînt, spre colibele pescarilor. Nu-mi venea să mă culc pe o asemenea vreme. Dădeam ocol farului şi priveam lumina lui, care părea mai intensă, cu nuanţe de verde şi albastru. Lumină pustie şi rece, blestemată ca un ochi al infernului, blestemată ca mine şi ca toţi nemernicii sortiţi să rămînă veşnic în preajma ei. Plecai într-un tîrziu către locul unde pescuiam de obicei. Mă culcai pe o dună, rămînînd în ascultare.

Vuietul surd creştea mereu. Oameni, ţipete, popoare dispărute, magi călători pe coamele despletite în vînt, peşti, generaţii de monştri antediluvieni, ruine de cetăţi devorîndu-se între ele pe întuneric — iată himerele ce-mi populau singurătatea şi noaptea. Cînd m-am ridicat, aruncînd o privire în larg, mi se păru că văd la orizontul scufundat o lumină jucînd pe valuri, cînd mai aprinsă, cînd pălind şi aproape stingîndu-se. Cu cît mă uitam, cu atît mai clar vedeam lumina mistuită în zare. Dar n-am rămas prea mult privind-o, căci o toropeală cumplită mă cuprinse brusc şi adormii pe nisipul dunei, închizînd ochii o dată cu ultima stea.

XI

Dimineaţă, furtuna slăbise. Cerul limpezit aştepta răsăritul, cînd mă treziră furnicile. Eram plin de furnici mari, negre, care ieşiseră din nisip o dată cu zorile. M-am

rostogolit de cîteva ori ameţit de somn şi, scuturîndu-mă, izbutii să le alung. Marea era încă agitată, şi la cîteva sute de paşi, pe plaja umedă zării un grup de oameni. Singurul pe care l-am recunoscut era paznicul farului. Ceilalţi erau o femeie şi doi bărbaţi îmbrăcaţi în tricouri negre şi purtînd fiecare cîte-o mică legătură în mînă. *De unde dracu vor fi apărut ?* mă întrebam, cînd observai nu departe de ei o barcă răsturnată. Îmi era greu să înţeleg cum putuseră veni cu o simplă barcă, înfruntînd furtuna îngrozitoare ce bîntuise — şi cu cît priveam valurile, încă puternice, mi se părea tot mai ciudată prezenţa lor acolo.

Discutau cu oarecare aprindere şi nu peste mult porniră spre far. Mai înaltă cu un cap decît toţi ceilalţi, femeia domina grupul, proiectat pe cerul roşu de culoarea carminului.

Nu-mi plăcea prezenţa acelor necunoscuţi şi simţeam o aversiune împotriva lor, deşi nu ştiam nici cine sînt, nici de unde vin şi nici măcar ce-ar fi putut căuta pe ţărmul pustiu pe care mi-l alesesem drept patrie. Puteau foarte bine să-şi lase hoiturile prin ierburile din adîncul mării în loc să se ivească nepoftiţi în acel loc unde singurii de care nu se simţea nevoie erau oamenii.

Am mai rămas o vreme, pînă cînd soarele apăru, impasibil ca totdeauna, şi mă îndreptai spre far. Pe drum întîlnii paznicul. Pleca la pescuit şi-mi spuse că în odaia noastră de lîngă far dorm trei naufragiaţi cărora furtuna le scufundase vasul, un mic iaht împotmolit noaptea trecută pe bancurile de nisip din larg. Mi-a mai spus că erau levantini bogaţi. Alte lămuriri nu mi-a dat. De altfel, nici nu aveam nevoie. Cele ce mi se întîmplaseră m-au învăţat să nu pun nici un preţ pe cuvintele oamenilor, străduindu-mă a înţelege mai curînd ceea ce nu-mi spun.

Ajuns la far, am luat puşca pe care o găsii atîrnată deasupra uşii şi am pornit-o spre baltă, cu gîndul la lişiţe şi la stîrci. Norocul vînatului nu mi-a ieşit în cale. După ceasuri de hoinăreală, n-am dat decît de calul ce-l văzusem murind. Îl devoraseră lupii sau păsările de pradă şi nu rămăsese decît un schelet alb, dintre coastele căruia ţîşniră, la apropierea mea, cîţiva şobolani mari, pierzîndu-se în stufuri.

XII

Fusesem îndreptăţit în presimţirile mele. Indivizii aruncaţi de furtună în noaptea trecută erau hiene dezgustătoare, deprinse să lingă ordurile unui atemporal Levant, să vegeteze pe coaste lîncede în văzduhul cu arome tari care amestecă miresmele cu duhoarea fetidă. Erau dintre aceia între naşterea şi moartea cărora se înscrie o spirală vicioasă, mişcare perpetuă, dar stagnantă în creşterea ei părelnică, simbol al agoniei şi al decăderii din timp.

Am simţit-o de cum i-am văzut mai de aproape, întorcîndu-mă după amiază din baltă şi găsindu-i la umbra farului. Jucau cărţi cu paznicul şi vorbeau greceşte. Numai bărbaţii jucau. Femeia stătea deoparte, cu ochii spre mare, şi urmărea în larg delfinii cu spinări negre. Valurile se potoliseră, apa revenise la albastrul ei verzui, obişnuit, păsările se roteau în larg, mereu mai departe, mereu mai înalte şi mai ameţite de soare.

La apropierea mea, s-au făcut a nu mă băga în seamă, deşi eram convins că paznicul le vorbise despre mine. Agăţai puşca la locul ei şi începui să-i observ în tăcere, plimbîndu-mă de ici-colo. Bărbaţii păreau abia trecuţi de cincizeci de ani, şi femeia de patruzeci. Erau atît de asemănători unul cu altul, încît păreau doi gemeni bătrîni, cu feţele smochinite şi tăbăcite de soare, cu priviri iscoditoare, şi colţurile gurii lăsate, ca nişte măşti eline rămase să putrezească la gurile Nilului.

Mi se făcu o greaţă teribilă de mutrele lor şi-mi mutai privirea spre femeie. Înaltă, robustă, cu plete negre şi lungi, avea ceva de Hercule feminin. Numai ochii — de un verde strident, tăios, încrustaţi în obrazul măsliniu cu trăsături dure — păreau luminile aprinse într-un turn de cetate posomorîtă şi străveche. O clipă îi întîlnii privirea şi avui o senzaţie de gol şi de nelinişte.

N-am rămas prea multă vreme cu ei şi am pornit-o spre miazăzi, dispărînd după o cotitură a plajei înguste. M-am dezbrăcat, am intrat în mare, şi după ce înotai

puțin m-am lungit pe nisip, ascuns printre tufele de salcie care creșteau din loc în loc. Cînd mi-am ridicat ochii spre mare, am tresărit : femeia ieșea din valuri, goală, cu părul ud, cu apa șiroind pe trupul ei de statuie uriașă, arămie, și se îndrepta spre tufișurile în care mă ascunsesem, fără să știe că eram îndărătul lor.

Stăteam înlemnit, privind-o cum se apropie mereu, și o spaimă stupidă punea stăpînire pe mine. Sîngele năvălea în obraji, capul începea să-mi ardă, inima să zvîcnească precipitat. Văzînd-o la abia cîțiva pași, am sărit, pornind-o în goană piezișă spre mare, urmărit de țipătul și apoi de hohotul ei de rîs. Alergam fără să mă uit înapoi și multă vreme îi auzii rîsul, ce se prefăcu într-un nechezat lugubru.

Marea m-a primit tandră ca totdeauna. Am început să înot cu desperarea înecatului, și cînd, liniștindu-mă, după o bună bucată parcursă, mi-am întors fața spre țărm, n-am mai văzut-o.

Abia atunci m-am trezit, cuprins de o ciudă neagră. Înapoindu-mă la far, pe înserate, ocolii grupul celor trei, ce continuau să joace cărți, și strecurîndu-mă în odaie îmi luai lucrurile, plecînd din nou la pescuit. Noaptea era întunecoasă, și marea avea o respirație lină, care-mi aducea aminte de sînii imenși ai femeii aceleia.

XIII

De cînd veniseră levantinii, nu mai dormeam în odaia de lîngă far. Vara era călduroasă, și nisipul rămînea încins pînă tîrziu. Dormeam pe plajă printre tufe de salcie și visam stele cu aurite cozi de păun. Ce puteau însemna visele acelea, n-avea cine să-mi spună. Singuri pescărușii

îmi tîlcuiau în țipetele lor o soartă necunoscută, pe care mi-o hărăziseră ursitoarele amețite de băutură la botezul meu.

Mă deprinsesem cu furnicile și cu briza de noapte, care vorbește singură și tulbură sufletele celor chemați. Niciodată nu mă voi mai simți ca atunci răsfățat de adieri și de duhuri. Fie senină de-a pururea amintirea acelor nopți fără lună și fie ca roua să plîngă în zori pe nisip și să fie lacrimă nostalgiilor mele de azi și de totdeauna, pentru ținutul acela, căruia blestemul îi ține loc de binecuvîntare și har.

Ziua abia schimbam cîteva cuvinte cu paznicul, care se împrietenise cu cei doi bărbați și aproape tot timpul erau împreună. Aflasem că sînt hotărîți să plece cînd va veni șalupa din port să schimbe buteliile farului. Era pentru ei unica posibilitate ; și mai trebuiau să treacă destule zile pînă atunci.

Cuviosul Apolinarie dispăruse cu desăvîrșire. Îmi spuneam că va fi plecat cu barca lui spre celălalt sălaș, din satul unde auzisem că-și face veacul. Nici femeia nu se vedea nicăieri, dar în una din zile o zării de departe, venind dinspre colibele pescarilor. Și plecai repede, ca să nu mă întîlnesc cu ea, nebănuind cît îmi va fi de zadarnică strădania.

Noaptea următoare, la scurtă vreme după ce voi fi adormit, mă trezii toropit ca de o beție ciudată. După cîteva clipe, dezmeticindu-mă, simții mîngîierile cele mai nebunești din cîte vor fi existînd și văzui femeia cu capul culcat pe coapsele mele. Ca două animale fără grai, ne zvîrcolirăm pe nisip și puțin a lipsit să nu mă sugrume cu înlănțuirile ei. Era în prada unei isterii mistuite și nu semăna cu nici una dintre femeile pe care le întîlnisem. Pînă și sexul îi era ca o emblemă absurdă ori ca o steade-mare, bună de pus pe fruntea noctambulilor. Așa îmi spunea în somn o față necunoscută și cu aceste imagini mă găsiră zorile, singur, la cîteva zeci de metri de tufarii unde-mi luasem obiceiul să dorm. Mai jos, lîngă mare, se desenau pe nisipul umed două tipare ovale, spre care valurile, salamandre enorme, își aruncau limbile.

XIV

Noapte de noapte se succedară aceleaşi vertigii.

Viaţa mea se schimbase. Zilele aveau multă pulbere şi multe păienjenişuri. Soarele apunea cu întreaga lui curte şi cobora în mare pe trepte pardosite cu aur şi verde, iar eu mă închinam ca un eretic fiecărei raze ce se stingea. Şi aşteptam întunericul. Aşteptam ceasul acela, care se muta după lună ca umbra ei şi ca umbra valurilor cînd ne încorona îmbrăţişările. Vedeam trupul ei născîndu-se din beznă cu forme şerpuitoare de basm sau de mit apocrif şi simţeam cum eu însumi dispar o dată cu ea, rătăcindu-mă într-o lume apusă, căreia nici o ruină nu-i mai poate perpetua amintirea...

Pînă cînd într-o noapte n-a mai venit. Am stat pînă tîrziu aşteptînd-o ; rătăcind pe ţărm şi urcîndu-mă pe o undă, am privit jur împrejur, dar nu se vedea decît farul luminînd pustietatea, în sînul căreia marea, nisipul şi balta îşi dizolvau conturele haşurate de întuneric.

Apoi am înţeles că nu va mai apărea ca de obicei şi o presimţire bastardă mi-a spus că n-o voi mai vedea niciodată. Înapoiat la culcuşul meu, cu mîinile sub cap, număram stelele care-mi vegheau insomnia. De cîteva ori mi-a părut că-i văd statura înaltă umblînd pe valuri, venind spre mine cu părul în vînt, cu ochii sticlind în beznă. Şi nu era bine. Îmi amintii de o credinţă a bătrînilor mei, că de la omul pe care-l visezi umblînd pe ape ţi se va trage moartea. Dar eu nu visam. Sau poate visam fără să ştiu. Poate că-ntr-adevăr visam de prea multă singurătate şi alean ; chiar fără să dorm, fără să mi se închidă pleoapele visam, de prea multă patimă şi de prea multe stele.

Abia tîrziu, după miezul nopţii, îmi veni somnul. Tocmai cînd, departe, se auziră iarăşi focuri de armă. Mai dese ca altă dată şi mai îndepărtate ; cine ştie unde în inima bălţii ?...

XV

Lumina lăptoasă curgea printre nori, şi marea calmă sub cerul mare şi gol avea un luciu nefiresc, un luciu straniu şi posomorît. O barcă venea din larg, abia ivindu-se din apă şi înaintînd încet ca o muscă pe o imensă oglindă murdară. Stăteam pe bolovanii de la temelia farului, cu capul rezemat în mîini, privind în vid, trăgînd în neştire fumul ţigării, pe care mi-o făcusem groasă cît degetul, din ultima rămăşiţă de tutun aflat în sertarul mesei.

La far nu era nimeni. Cînd venisem de dimineaţă, uşa odăii era închisă, şi totul — lăsat în voia soartei, totul avea un aer de paragină. Pînă şi farul rămăsese aprins şi sclipea aproape neobservat în lumina mată a zilei fără soare. Unde plecaseră cu toţii, aşa deodată ? Nu găseam nici un răspuns la întrebarea mea şi mai cu seamă nu-mi puteam închipui ce se petrecuse cu femeia pe care o aşteptasem zadarnic.

Barca din larg se apropia tot mai mult. Începură a se distinge trei oameni, dintre care doi vîsleau cu mişcări rare, iar al treilea stătea în spate, aplecat spre bord, de parcă privea apa, căutînd ceva în transparenţele ei. Nu mi-a fost greu să-l recunosc după un timp. Era paznicul farului. Bănuii deci că tovarăşii lui trebuie să fie cei doi levantini şi, ridicîndu-mă, pornii spre ei. Poate că se vor fi uimit văzînd că veneam spre ei, după ce zile de-a rîndul mă ferisem să-i întîlnesc şi trăisem ca un sălbatic. Dar nu manifestară nici mirare şi nici nu se sinchisiră de prezenţa mea. Singurul care mă luă în seamă a fost paznicul. De la el aflai că plecaseră dis-de-dimineaţă în larg, ca să ducă moarta spre sălaşul cel veşnic. Cînd şi cum murise, nu mi-a spus.

După ce-au tras barca pe uscat s-a mai apropiat o dată de mine şi mi-a vorbit despre vînătoarea pe care o făcuseră astă-noapte împreună cu cîţiva pescari, departe, în adîncul bălţii. Nu auzisem împuşcături ? Da ? Acolo se

prăpădise biata femeie. O găsiseră sfîșiată de lupii pe care-i urmăreau. Trebuie să-i fi rînjit foarte grosolan ascultîndu-l, căci se retrase cam stînjenit, grăbindu-se să-i ajungă pe levantinii care o luaseră înainte.

XVI

Vremea cenușie mi-a fost singurul balsam. Fără nici o adiere, fără soare, fără valuri pe întinderea spălăcită a mării, fără păsări sau fără aripi, ziua deriva somnolentă, concavă, absorbindu-mă în vidul ei tern. De cînd venisem, nu încetaseră să se petreacă întîmplări fără sens, jalonîndu-mi existența cu semne bizare. Ce avea să mai urmeze ? Și cine erau acei oameni, acea strînsură fără căpătîi care se adunase în preajma vechiului far ? O dată ce nimerisem laolaltă, nu mă gîndeam decît să fiu demn de ticăloșia lor.

Nu crezusem o iotă din vorbăria paznicului despre vînătoare și lupi ; fețele ascuțite ale celor doi levantini și chiar crisparea ce se citea pe chipul lui mă făceau să cred că altfel de vînătoare se desfășura și că toate — pînă și naufragiul, pînă și nopțile cu femeia dispărută subit — nu fuseseră decît mijloace de mistificare, pulbere aruncată în ochii celui ce nu trebuia să vadă. Asistam la o luptă surdă, o înfruntare în întuneric sub pavăza nedeslușită a unor taine ce continuau să-mi rămînă străine. Și ceea ce mă tulbura era doar faptul că nu izbutisem încă, în ciuda tuturor încercărilor mele, să-mi găsesc locul în luptă.

Atmosfera, lîncedă pînă nu demult, se precipita mereu și se presimțeau izbucniri violente. Pe cei de la țărm îi știam sau cel puțin îi vedeam zi de zi, chiar dacă uneori îmi apăreau doar ca niște stafii enigmatice, supuse ritualului care era legea lor. Țara stufărișurilor continua să-mi rămînă însă necunoscută. Nu știam decît o vorbă a călugărului nebun, care în blestemele lui delirante amintise uneori despre cîinele din bălți. Și în ultima vreme, gîndul îmi era mereu la vorbele lui, pe care nici pînă atunci, nici de atunci nimenea nu le mai rostise vreodată.

Și vara începea să decline. Ultimele zile ale lui august aveau mirosul amărui al ierburilor coapte de soare, care ardea mai stăruitor, mai nemișcat pe bolta ușor aburită de neguri, iar noaptea, ochiul încercănat al lunii privea în gol. Înainte de a intra în septembrie, întreaga priveliște leșina de căldură și toate lucrurile se mistuiau într-o liniște nefirească. Pînă și brizele veneau cu aripi obosite, veneau bolnave, pline de febră.

XVII

O dată cu schimbarea lunii s-a iscat un vînt dinspre bălți. Un vînt insinuant și indecis, care scotea din stufărișurile uscate foșnete prelungi și înfiora în văzduh stolurile cuprinse de o vagă neliniște. O neliniște mă încerca și pe mine cînd mă gîndeam la toate cele întîmplate și vedeam cum se strecoară cenușa în umbrele de verde ale bălții, pînă departe, unde se închidea zarea peste ținutul mort.

Dar vîntul, ca întotdeauna, îmi dădea o euforie ciudată, o beție a solitudinii, un fel de nebunie care te exaltă și te face să dormi cu ochii deschiși. Toate sunetele ce se nășteau ziua și noaptea îmi erau apropiate și dragi, pentru că murmurul, foșnetul, răsuflarea, oftatul pierdut îmi aduceau ecouri dintr-o lume nevăzută și fabuloasă,

către care zburau anii mei ca un triunghi de optsprezece cocori fără țintă.

Revenisem să dorm în odaia de lîngă far, căci levantinii se mutaseră undeva în cocioabele pescarilor și cîteva zile nu-i mai zării. Paznicul era mai mult în preajma lor, și la far rămăsesem eu singur, purtînd nimbul palid al anotimpului ce se presimțea. Începusem să duc viața lui, să hoinăresc noaptea pe țărm pînă tîrziu, bîntuit de o insomnie de care nu-mi dădeam seama decît înspre ziuă, cînd adormeam pe banca de lemn de lîngă turnul bătrîn și părăginit.

Aveam senzația că ochii îmi creșteau mereu, se deschideau ca niște cercuri pustii, luminînd prin întuneric și căutînd o pradă străvezie care-mi dădea tîrcoale, sau absorbind noaptea, aspirînd-o cu zadarnică lăcomie. Mă simțeam profet și mag cu ochi înstelați, fără dureri, fără dorințe, fără vîrstă, așa cum se va fi simțit poate și farul acela, exilat pe o coastă pierdută între o vreme care ar fi trebuit să treacă de mult și alta ce nu va veni niciodată.

Într-un capăt de noapte vegheată, cînd mă pregăteam să mă întind pe banca de la picioarele farului, am văzut cerul luminîndu-se de o flacără mare, spre partea unde trăiau pescarii. Focul izbucnise brusc, și vîntul, care bătea dinspre baltă, îi îndoia flăcările, purtîndu-le mereu către mare ca pe niște valuri incandescente, îngînîndu-se cu revărsatul zorilor. Le-am privit astfel un timp. Apoi a învins în mine o nepăsare venită de undeva de aiurea. Eram încredințat că vor arde pe de-a-ntregul acele cocioabe lipite cu trestie, acoperite cu trestie, născute din încrucișarea trestiei cu pămîntul. Că vor arde la fel de bine și fără prezența martorului inutil care-aș fi putut să fiu, tot așa cum eu însumi aș fi putut pieri fără veghea nimănuia, în noaptea aceea cînd încercasem să aflu ceea ce nu mi se cuvenea să știu.

Focul pornise, după cum l-am văzut, dinspre baltă, de pe dunele pe care zărisem atunci umbra călărețului mistuit în stuf. Și mi se păru că aud, înainte de a adormi, un nechezat tăios, triumfător și sălbatic.

XVIII

De pe dunele pe care mă urcasem, nu departe de păguboasa așezare a acelor pescari, vedeam a doua zi ultimele rămășițe ale colibelor arzînd cu vîlvătaie potolită. La o margine, lîngă mare, se adunaseră oamenii laolaltă cu femeile și copiii, cu fețele trase, cu o expresie de îndobitocire și groază. Stăteau privind cum pier înghițite de flăcări șubredele lor adăposturi și din cînd în cînd, în mutismul lor, ridicau mîinile spre cer. Pe nisip zăcea o bătrînă desfigurată de arsuri, cu fața umflată, monstruoasă, dezgustătoare. Nu-mi dădeam seama dacă e moartă sau nu, deși în nemișcarea ei părea să fie mai curînd trecută în lumea drepților.

Un bărbat desfăcu și întinse pînza murdară a bărcii care se legăna pe valuri lîngă țărm, și îndată vîntul începu s-o umfle. Alți doi ridicară bătrîna și, înaintînd încet prin apă, o aruncară în barcă. Bărbatul dădu drumul pînzei și, așezîndu-se cu spatele spre țărm lîngă micul catarg, porni. Vîntul prielnic dinspre baltă purta barca repede, făcînd-o să salte ușor peste coamele albe ale valurilor nu prea mari.

Nimenea dintre cei de pe plajă nu-și întoarse ochii de la flacără, care continua să ardă mai roșiatică, mai obosită. Eu singur priveam barca depărtîndu-se — și deodată am văzut cum bătrîna se ridică pe jumătate și încearcă să-și susțină trupul, apoi recade și iar se ridică, luptîndu-se mai mult cu viața decît cu moartea. Dar bărbatul așezat la proră n-o observase. Rezemat de catarg, cu mîinile încrucișate, se uita neclintit înainte, în larg, în timp ce barca aluneca tot mai repede, micșorîndu-se treptat, pînă ce o înghiți orizontul.

Abia atunci băgai de seamă că levantinii dispăruseră. Fără voie, întorsei capul spre far, dar în preajma lui nu se zărea decît silueta paznicului.

Apoi, două femei se ridicară de pe nisip, îndreptîndu-se către foc. Mergeau cu pași mari, bălăbănindu-și brațele nefiresc de scurte. Ajungînd printre grămezile fumegînde, luară mai întîi cîte-un pumn de cenușă, cu care își spoiră

fețele, iar pe urmă, apucînd fiecare cîte-un tăciune aprins, înaintară spre capătul dunelor, aruncîndu-i în pădurea de stuf.

O flacără violentă izbucni și începu a se întinde în toate părțile, devorînd trestiile uscate și pătrunzînd tot mai adînc. În văzduh se înălțară, țipînd, stoluri de păsări felurite, învălmășindu-se în zbor, rotindu-se înnebunite sub cerul brăzdat de nori prelungi. Vîntul aduse deodată un val de dogoare cu miros de scrum și de ierburi arse. Aerul tremura, luînd înfățișări de zburătoare fantomatice. Fumul se risipea și se învăluia pe deasupra flăcărilor aproape albe, care galopau cu coamele răvășite, mereu mai departe, în lumea galbenă și cenușie a bălții.

XIX

După amiază, vîntul își mută bătaia și se întări. Aducea valuri înalte, rostogolindu-le pe nisipuri, și alunga focul cu iuțeală sporită. În curînd, o întindere arsă se deschise vederii, iar flăcările abia se mai deslușeau undeva în zare, secerînd stufărișurile ori dezlănțuindu-se prin pîlcurile de sălcii bătrîne, care păreau ruguri solemne ridicate întru pierzania unor eretici necunoscuți.

Păsările înnegreau cerul. Era o nebunie de păsări. Se roteau la orizont ca niște rotocoale de scrum purtate de vîntul care le spulbera, și din negrul lor mi se păru că începe a se înfiripa înserarea, în timp ce soarele cobora în mare, ascuns după somptuoase draperii.

Pescarii se pregăteau de plecare. Își încărcaseră femeile, copiii, năvoadele și toți păreau beți, întunecați, plini de ceață. Pînzele se desfăcură, și bărcile începură să taie valurile spre miazăzi și apus. Din așezarea pe care încercaseră s-o întemeieze, nu rămînea decît cenușa răscolită de cîte-un vîrtej ce se înfiripa ca un dans al neantului. Și în timp ce pînzele colorate de amurg se îndepărtau tot mai mult, ca și flăcările care goneau înainte spre adîncurile pădurii de stuf, pe plaja goală, invadată de întuneric, rămîneam singur cu paznicul și cu farul.

Și aveam sentimentul că toate se iscaseră din lumina rece și otrăvită care ardea în turnul cu tencuiala căzută, luminînd pustietatea pămîntului și a apelor, sub cerul străin, cu stele dușmănoase și oarbe. Vedeam în ochiul lui de Polyphem pietrificat o lume de vid și de moarte iradiată și, răsturnat în negativ, îmi apărea proiectînd în lumina diafană a zilei o fîșie de întuneric.

Dar într-o clipă, toate mi se părură mai frumoase ca oricînd, și sufletul mi se umplu de o bucurie calmă. Poate că bucuria aceea venea dinspre mare. Poate venea de la vînt. Mai curînd de la vînt, dintre aripile lui de colibri și de vultur, dintre nenumăratele-i aripi pe care le împrumută cînd valurilor prefăcute în grifoni albaștri, cînd nisipurilor călătorite, cînd vreunei păsări căzute.

Eram singur cu paznicul, adică la fel de singur cum aș fi fost și fără el sau cum ar fi fost el fără mine. Și totuși, cînd mă apropiai de far, paznicul era în prada unei neliniști pe care încerca zadarnic să și-o ascundă. El trăia într-o lume a lui, unde nu puteai fi niciodată singur. Și poate tocmai gîndul la acea lume, pe care eu n-o puteam înțelege, îl schimbase acum, cînd peste toate începuse să planeze deznodămîntul.

Ca într-o doară, l-am întrebat de levantini, mai mult din nevoia de a-i spune ceva decît în speranța că mi-ar putea da cea mai neînsemnată lămurire. De data aceasta mă înșelasem însă. A tresărit, și-a rotit ochii jur împrejur, pleoapele i s-au strîns, lăsînd să se strecoare o privire tăioasă și fixă, și mi-a răspuns cu un glas sacadat :

Poți fi încredințat că-i vom mai vedea. Îi vom vedea chiar aici — și nu peste multă vreme. Iar dacă nu se va întîmpla să apară, vei fi cu atît mai fericit, cu cît mai nenorocit voi fi eu. Să nu te înșeli cumva crezînd că ei nu ți-au cunoscut deopotrivă toate zilele și toate nopțile. Dacă nu ți-au arătat-o e pentru că n-au avut încă răgazul :

altele sînt deocamdată gîndurile și îndeletnicirile lor. Unii fac ceea ce nu izbutesc să-nțeleagă, iar altora le-a fost dat să cuprindă cu mintea pînă și ceea ce nu se va înfăptui niciodată.

XX

Frică să zic că mi-ar fi fost, n-aș spune adevărul. Sentimentul acesta nu l-am încercat niciodată. Celor ce iubesc peste măsură marea, frica le rămîne străină, și în sufletul lor numai golul stăruie uneori, și o sete de spații pustii și de vînt îi face neoameni, îi robește, le răvășește viața.

Două zile trecură într-o liniște apăsătoare. Și levantinii nu se arătaseră. Focul bălții pierise la orizont, lăsînd în urmă un cîmp ars, ciumat, pe a cărui întindere, în amurg, sclipeau din loc în loc oglinzi ruginite. Singur cu paznicul, îmi treceam vremea într-o așteptare nelămurită și iarăși simțeam că ne apropiem unul de altul. Dar de data aceasta el încercase apropierea și eram tulburat, pentru că nu reușeam s-o înțeleg altfel decît prin mijlocirea unor vagi și neguroase presimțiri.

Pustiul era tot mai desăvîrșit. Brize intermitente măturaseră scrumul fostei așezări a pescarilor, în dreptul căreia, ca un simbol, apăru într-o dimineață pe plajă un delfin mort. Nu se mai zări nici cuviosul Apolinarie ; aflînd desigur despre plecarea enoriașilor săi, nu-și mai lua osteneala sufletelor noastre. Nici nu ne-ar fi fost de folos cu nimic ; pentru cele ce puteau să ni se mai întîmple, era de ajuns crucea de lemn, pe care fiecine dintre noi ar fi știut, la nevoie, s-o atîrne — legată — la gîtul celuilalt. Iar peștii — nevăzută — la gîtul amîndurora.

Paznicul urmărea mereu largul, ca și cînd ar fi vrut să vadă, ori să nu vadă ceva. Umbla nedespărțit de binoclul mare și vechi, cu ajutorul căruia scruta din timp în timp, orizontul. Nu se vedea însă nimic în afara valurilor și a pescărușilor ce se roteau prin aer sau pluteau pe ape, departe, cine știe unde, pîndind cu ochii lor sticloși peștii adîncurilor.

În a treia seară a singurătății noastre, paznicul m-a luat de umeri, spunîndu-mi cu o voce care părea a altui om decît acela ce mă întovărășise pînă atunci :

Mîine în zori, înainte de a se lumina, plec în baltă. Dacă vrei să mă însoțești, sînt bucuros. Mi se pare că ne asemănăm întrucîtva, și de aceea cred că drumul pe care-l vom face nu te va lăsa nepăsător. Te-am văzut cum îți sclipeau ochii cînd l-ai auzit pe călugăr pomenind de cîinele din bălți. Acum s-ar putea să-l auzi lătrînd mai de aproape.

XXI

Ni se făcu ziuă după o bună bucată de drum.

Cînd se lumină, priveliștea apăru și mai cavernoasă. Ne pomenirăm în mijlocul unei întinderi de scrum și cenușă. Un ținut mort, vid, populat doar de siluetele negre ale unor sălcii carbonizate, printre ochiuri de apă înfiorător de clare, pe care le ocoleam urmărind o direcție pentru mine cu totul necunoscută. Din loc în loc rămăseseră mlaștini verzi, cu plante joase, crescute din smîrcuri ; focul trecuse zburînd pe deasupra lor, și acum răsăreau nefirești în pustiul răvășit de flăcări, mai sumbre, mai moarte decît cenușa din jur, ca o ciupercă stranie crescută pe un cadavru.

Pe neașteptate, cerul se înroși de auroră. Soarele se pregătea să se ridice, și noi ajungeam la malul unui lac încrețit de adierea ușoară ce se purta prin văzduh. Cît vedeam cu ochii, lacul era înconjurat de același ținut pustiu, semn că focul gonise, încercuindu-l și trecînd mai departe. În mijloc se zărea o insulă, mult mai apropiată de malul dimpotrivă, iar pe insulă — aceleași sălcii arse, ca o luncă deasă, printre care înnegrea ceva nelămurit.

Pornirăm pe mal înspre partea unde insula părea aproape contopită cu uscatul, și după cîtăva vreme ne aflam în fața unei așezări neobișnuite, peste care plutea un aer de moarte ireală. Se vedea că fusese un pod de lemn ce lega insula de mal, dar focul îl mistuise și nu mai rămăseseră decît picioarele arse, abia ridicîndu-se din apă, și cîteva trunchiuri care pluteau.

Am improvizat o mică plută, îndreptîndu-ne spre insulă. Plopi și sălcii negre ne străjuiau. Forme sugestive de coșmar, capete și brațe carbonizate, răsucite reptile. Fusese o luncă deasă, menită să ascundă vederii locuința lacustră pe care o descoperirăm în mijlocul insulei. O casă mare și joasă, cu pereții de pămînt bătut, era singura pe care flăcările o lăsaseră aproape întreagă, după ce-i nimiciseră acoperișul. Celelalte clădiri ce fuseseră durate din bîrne căzuseră pradă focului și se prefăcuseră în mormane de scrum.

Înainte de incendiu, așezarea trebuia să fi fost atît de ascunsă, încît nimenea n-ar fi putut-o descoperi, chiar dacă s-ar fi aruncat nebunește în pădurea de trestii. Fără voie, îmi amintii de cuvintele călugărului și un fior mă pătrundea pe cînd intram în casa joasă, forțînd împreună cu paznicul ușa îngustă, ferecată pe de-a-ntregul cu tablă. Totul părea pustiu și domnea o atmosferă de cavou.

Eram încordat și parcă așteptam să-și ia zborul din prima odaie în care intrasem un stol de bufnițe enorme, suflete exilate din vechi și întunecate existențe. Pereții erau negri de fum și se mai vedeau pe tencuiala lor semne ciudate, zugrăvite ca pentru un ritual de taină, în jurul unei păsări mari, care se desena la mijlocul peretelui din fund. Aerul era greu, și cum intram într-o odaie, paznicul spărgea cu patul puștii ferestrele mici, cu geamul zidit în perete. Și chipul lui era transfigurat, scăldat de o

lumină care-l făcea să pară fără vîrstă, ca un strigoi materializat ce revine după secole, să descopere albia vieții lui de altădată. Nici trăsăturile nu-i mai erau aceleași : se schimbaseră, se dezlegaseră, păreau întoarse dintr-o noapte bătrînă, prin care rătăciseră înstrăinate.

Într-o încăpere mult mai mare decît toate cele prin care trecusem, o parte a tavanului era căzută și domnea bezna, căci ferestrele erau acoperite cu perdele negre. Cum intrarăm, ne izbi un aer otrăvit și dens. Ne-am repezit la ferestre, smulgînd perdelele, spărgînd geamurile afumate, și, încremeniți, am privit cu răsuflarea tăiată : pe dușumeaua de pămînt zăceau, întinși, șase bătrîni morți, cu fețele crispate, albe, cu sprîncene stufoase și cu bărbi lungi, care-i făceau să semene între ei. Erau înalți și voinici. Purtau toți pantaloni și cămăși de in, cenușii, încinse cu chimire late din piele, iar în picioare — cizme înalte. Păreau loviți de moarte bună, căci nu purtau urme de arsuri. Unul dintre ei, al cărui chimir era roșu și țintuit cu argint, ținea în mînă o lădiță îmbrăcată în catifea viorie, cu încheieturi de bronz patinat. Paznicul se și repezi s-o deschidă, însă o găsi goală. Cineva i-o luase înainte.

Atunci, dezmeticindu-se parcă, se uită jur împrejur și se întrebă, aproape fără voie : *Dar unde-i al șaptelea ?* Părea să știe rostul tuturor lucrurilor și să fi prevăzut cele ce se puteau întîmpla. Și totuși, avea să cunoască îndată o împrejurare pe care n-o bănuise.

XXII

Credeam că nu rămăsesem prea multă vreme în casa pustie din insulă, și totuși, cînd am ieșit, soarele era la amiază. Un cerc galben se lărgea la orizont, sîngerînd pe

întinderea metalică a lacului luminat parcă dinlăuntru, și undeva, nu prea departe, se auziră cai sălbăticiți. Era desigur dincolo de marginea la care se oprise focul, și ne îndreptarăm privirile spre partea de unde se auziseră. După un grind ars, se vedea o altă apă, nu prea largă, dincolo de care continuau întinderile cu sălcii și stuf.

Dacă am fi luat-o pe mal, după un înconjur de cîțiva kilometri, am fi putut ajunge acolo, și astfel, trecînd iarăși cu pluta peste brațul îngust ce despărțea insula, pornirăm tăcuți la drum. Paznicul își rotea ochii, iscodind în jur, ca și cînd s-ar fi temut de o prezență străină, dar nu era nimenea ; noi singuri dădeam viață unui ținut încremenit.

Am trecut iarăși prin mlaștini verzi, scufundate, și ne-am încrucișat cu arbori uciși, care implorau cerul răsăritului cu brațele lor contorsionate, ca împărații orbiți de săbiile încinse ale dușmanului, cerșind la porțile unei cetăți adormite. Liniștea ne învăluia și ne apăsa și ne amenința. Liniștea care-și ascunde ghearele ei de pisică, liniștea ce-și află sălașul în mormintele goale și stăpînește trecerea tuturor. Primului vultur ce se zări în slavă, rotindu-se larg, și primelor broaște din marginea celuilalt lac le-am surîs ca unor soli ai bălții pline de viață, ce ne întîmpina în sfîrșit, după atîta cale prin pustiul celei moarte în flăcări.

Apa cotea mereu, și după alte și alte întorsături ne trezirăm în fața brațului dincolo de care se întindea, netulburată, jungla de stuf, semănată cu pîlcuri răzlețe de sălcii atinse de primele semne ale toamnei. Cum priveam, deodată trestiile se învălmășiră ca de o goană, și în aceeași clipă țîșniră cîțiva cai. Fuseseră, de bună seamă speriați de ceva și, oprindu-se la malul din fața noastră, se răsuciră îndată, dispărînd în stufărișuri. Cine putuse să-i sperie ? Nu ne rămînea decît să așteptăm, și drept aceea, ne-am culcat la pămînt, cu ochii către locul de unde veniseră caii. Paznicul se uita ațintit prin binoclul lui mare.

După o vreme, se simți iarăși o mișcare și se ivi un călăreț ascuns pe jumătate în trestii. Calul — înalt, zvelt, negru — stătea cu capul spre noi. De după coamă se văzu o femeie, iar îndărătul ei, — o față bărbătească nedeslușită. Paznicul își înăbuși un strigăt de uimire și lăsă binoclul să-i cadă, iar eu, culegîndu-l și ducîndu-l la ochi, am recunoscut chipul femeii. Era aceeași, nu mă puteam înșela, aceeași care mă îmbiase în coliba întunecată, unde mă găsise apoi cumplita lovitură a lui — a cui altuia decît a aceluia care se întrezărea în spatele ei pe cal ? El îi era stăpîn și domn.

Și uitîndu-mă cu luare-aminte, am văzut un bărbat trecut bine de jumătatea vîrstei, cu trăsături frumoase și nobile, încordat ca și armăsarul pe care-l călărea. Purta haine aidoma cu ale bătrînilor morți din casa în care fusesem cu cîteva ceasuri în urmă. *Iată-l deci și pe al șaptelea*, mi-am zis în gînd.

Al șaptelea, al șaptelea, repeta lîngă mine, cu voce sugrumată, paznicul farului.

Și al șaptelea nu era altul decît cuviosul Apolinarie.

XXIII

Era el, cu toate că părea altul, și îmi dădeam seama că niciodată pînă atunci nu-l privisem atent, nu-i observasem de fapt înfățișarea. Nu mai avea nimic din nebunia care mă împiedicase întotdeauna să-l văd. Sau poate că abia acum chipul i se lumina de adevărata lui nebunie. Altminteri, aceleași plete încărunțite, aceleași mustăți, aceeași barbă îi încadrau fața prelungă. Doar ochii nu mai

erau aceiași. Erau mari, limpezi, pătrunzători și aveau ceva de noapte, sau mai curînd de amurg.

Paznicul, revenindu-și din stupoarea ce-l cuprinsese, și-a tras, cu mișcări încete, pușca de pe umăr și a ochit călărețul. Cînd a apăsat pe trăgaci și s-au auzit detunătura, calul, speriat de ceva, tocmai se răsucise într-o parte, și glontele a trecut pe alături. În aceeași clipă, călărețul întoarse și pieri în trestii. Paznicul își rezemă fruntea de armă și rămase multă vreme așa. Apoi, ridicîndu-ne, pornirăm pe drumul întoarcerii.

Trecurăm încă o dată pe la casa din insulă, unde se vedea că mai fusese cineva între timp, dar paznicul nu părea îngrijorat.

Tîrziu, ticăloșilor, spuse ca pentru sine, și se îndreptă spre odaia cea mare.

O găsirăm pustie : cei șase morți dispăruseră. Pe zidul pe care se deslușeau semnele enigmatice și pasărea cu aripi desfăcute, o mînă scrisese ceva în grecește, și paznicul tălmăci la rugămintea mea : *Binecuvîntat fie spiritul hierofantului.*

Jur împrejur nu se vedea nimenea. Soarele se lăsa tot mai jos, coborînd, crescînd și sunînd ca un scut aurit. Mergeam repede ; nu știu de ce ne grăbeam, de vreme ce nicăieri nu puteam fi așteptați. Am ajuns la țărm cînd umbra amurgului, mare și roșie, contamina pescărușii, iar farul își destrăma în ape chipul însîngerat.

Marea era agitată. O barcă se îndepărta în larg, cu pînza umflată de vînt. Fețele celor doi oameni pe care-i ducea nu se mai deslușeau, dar nu ne-a fost de loc greu să bănuim că erau levantinii. I-am privit în tăcere, alături amîndoi ca niște obeliscuri încremenite pe țărm, pînă cînd orizontul și întunericul i-au înghițit.

Paznicul revenise la starea lui de absență și iar era cel pe care-l cunoscusem punînd piciorul pe limba de nisip dintre baltă și mare. Trăsăturile-i dispăruseră parcă din nou, și cînd îl văzui întins pe banca de lemn de la picioarele farului îmi păru ca și altădată : un mort căruia n-a avut cine să-i închidă pleoapele.

XXIV

Toamna se întețea. Zilele păleau. Zilele se-nvăluiau în brume albastre. Aerul tremura deasupra valurilor înlănțuite, care-mi țineau loc de țară, și noaptea, stelele mai reci, mai adîncite-n orbitele lor visau gene de stuf. Numai farul, care-și ucisese fluturii, avea un surîs de zeu asiat, ascuns în piatră, perfid, pîndindu-și din umbră devoții.

Începusem să am fobia luminii verzui, ce se revărsa noapte de noapte. Mi se părea că învăț, fără voie, să semăn la față cu paznicul și că mă afund într-o lume fără timp. Pierdusem pînă și senzația solitudinii, cu toate că meleagul pe care continuam să exist era mai pustiu ca niciodată. Poate de aceea m-am bucurat cînd am zărit, într-o dimineață, șalupa din port apropiindu-se de coastă.

Cred că-mi voi fi luat rămas bun de la paznic, deși nu-mi aduc aminte. Mai văd doar o mare agitată și o linie galbenă pierind la orizont. Un țărm pe care nu-mi va fi dat să-l revăd.

În port nu l-am găsit pe unchiul meu decît după o căutare de cîteva zile. Nu mai era pe puntea pilotinei ce ieșea în calea vapoarelor oprite în larg. Intrase în legătură cu niște negustori care aduceau, cu un vas mic și șubred, marfă de contrabandă, cine știe de unde. S-a mirat că mă vede viu și mi-a povestit că o femeie înaltă, voinică și neagră, pe care o dusese cu corabia, mai de mult, i-ar fi spus că murisem în baltă la o vînătoare de lupi, cu doi prieteni ai ei naufragiați pe coasta pustie a farului.

Era mai străin și mai nepăsător chiar decît la prima noastră întîlnire, și mi-a fost silă să-l revăd. Poate că-și va fi dat seama de asta, căci m-a chemat într-o cîrciumă din port și, așezîndu-ne la o masă, mi-a spus :

Trebuie să știi că nu ți-am fost și nu-ți sînt nici un fel de unchi. Numai numele mi-e același cu al unchiului tău, pe care l-am cunoscut cîndva într-un port unde m-a scăpat de la o încăierare. De atunci a trecut timp destul și am rămas prieteni. Și i-am plătit fapta, lăsîn-

du-mă o dată închis în locul lui, ca să poată fugi pînă se lămuresc lucrurile. Nu trebuie să-ți pară rău. L-ai cunoscut și tu. Unchi îți este paznicul farului, acela care te-a găzduit, fără să știe nici el că-i ești nepot. Nu te întuneca la față și nu fi supărat. Viața lui e sub o zodie de blestem și de taină. Și e mai bine să nu afli nici puținul pe care-l știu eu !

Am ieșit din cîrciumă beat și năucit. Ceasuri în șir am zăcut pe cheiul canalului, culcat cu fața spre cer, urmărind norii și ascultînd freamătul portului. Revedeam farul cu marea la picioarele lui. Revedeam pustiul plajei înguste și balta schimbîndu-și inelele și umilindu-se în cenușă. Dar mai presus de toate îmi stăruia în față chipul aceluia despre care am aflat cu întîrziere un adevăr ce, cunoscut la timp, mi-ar fi modificat radical biografia.

Astăzi surîd cu nepăsarea ce-mi e tezaurul agonisit în viață. Dar atunci clocotea în mine patima celor optsprezece ani, și în frigurile ei m-am repezit din nou după falsul meu unchi, implorîndu-l să mă ajute să-l caut pe cel adevărat. Să mă ducă iarăși acolo pe coasta farului.

Răspunsul m-a făcut să înțeleg zădărnicia încercărilor mele. Paznicul nu mai era la far. De altfel, meseria de paznic nu fusese decît un scurt interludiu în ciudata lui existență. Îl văzuse pe chei cu puțin înainte de a mă fi întîlnit pe mine. Era pregătit de călătorie. Se interesă dacă nu cumva luaseră vaporul un călugăr cu mintea tulbure și o maică de prin părțile Răsăritului. Și auzind că plecaseră într-adevăr, chiar în ajun, se și urcase pe puntea primului vas ce părăsea portul, îndreptîndu-se spre Levant.

FUGA PIETRARULUI

„Siento el dolor mas no veo la mano,
Ni puedo huir, ni me es dado escudarme.“

FRAY LUIS DE LEON : A NUESTRA SEÑORA

I

Zi şi noapte, oraşul părea adormit. Numai ochii stăteau totdeauna larg deschişi, umbriţi, înecaţi în ceaţă, şi îndeosebi iarna aveau culoarea galbenă-cenuşie a sticleţilor din crîngul pierdut pe ţărm. Poate din cauza uliţelor largi, mult prea largi, fără cruci, fără arbori, fără pietre. Nicăieri n-am mai văzut asemenea uliţe goale, mărginite de case înfricoşate, ghemuite una într-alta, pe care nu izbuteai să le ţii minte, şi în fiecare dimineaţă, privindu-le, aveai impresia că peste noapte a mai dispărut una din ele ; şi nu ţi-o puteai închipui niciodată plecînd pe mare ca o arcă veche şi putredă, ci mai curînd răpită de o tiranică prezenţă, ce părea că pîndeşte oraşul de către stepa de la miazănoapte.

Oamenii erau puţini şi risipiţi ca după o invazie sau o epidemie necunoscută. Şi eu eram unul dintre ei. Singurul meu rost în acea aşezare îndepărtată era să aştept iarna şi să cioplesc troiţe pentru mormintele care se înmulţeau mereu în cimitirul mare şi agresiv, aflat în mijlocul oraşului.

N-aş putea spune că eram cunoscut — şi cei ce veneau să mă caute nu-mi vorbeau niciodată. Un gest, o privire îmi erau de ajuns, mai cu seamă că, după obiceiul nostru cel vechi, toată ziua băteau clopotele celor şapte biserici ori de cîte ori murea cineva, şi noaptea se auzeau bocitoarele tînguindu-se ca viscolul la ferestrele cu obloane închise.

Troiţele semănau una cu alta, şi le ciopleam în neştire, fiind adeseori cu gîndul cine ştie unde şi tresărind doar

cînd corbii strigau prin văzduh, coborînd pe acoperişuri, sau dimpotrivă, stoluri de pescăruşi, gălăgioase, năvăleau dinspre mare.

Ciopleam piatra aproape fără să mă uit. Mîinile învăţaseră forma celor trei braţe, iar dalta nu mai avea nevoie de mine. O dată cu venirea primăverii, îmi spuneam mereu că voi pleca pentru totdeauna din acel oraş, că mă voi duce aiurea. Dar zilele treceau la fel, şi în pragul iernii simţeam iarăşi o ciudată dorinţă de a rămînea. Marea, zăpezile, vîntul şi clopotele mă înlănţuiau din nou şi mă purtau printr-o lume în care visam că se petrece, departe undeva, adevărata mea existenţă.

II

În oraş, toate îşi urmau cursul în aceeaşi albie monotonă. Nu pleca şi nu venea nimenea, iar locuitorii erau — rînd pe rînd — veseli, posomorîţi, îngrijoraţi, plini de speranţă, nepăsători sau vag melancolici, şi tot rînd pe rînd se împrieteneau unii cu alţii, se duşmăneau ori îşi arătau o atenţie plină de gingăşie. Cîtăva vreme am încercat şi eu să-i urmez, dar întotdeauna sfîrşeam prin a-i îndepărta de mine fără să-mi dau seama. Abia după aceea înţelegeam că-mi manifestasem speranţa cînd ei erau cuprinşi de îngrijorare sau că mă copleşise tristeţea în timp ce toţi ceilalţi îşi surîdeau încrezători unul altuia.

O singură femeie a simţit nevoia să se apropie de mine.

Era într-o seară tîrzie de noiembrie şi ne-am plimbat împreună pe ţărm pînă spre miezul nopţii. Cred că, vorbind amîndoi, ne-am spus multe, ne-am destăinuit şi ne-am făcut promisiuni. Obrajii ei fără culoare, talia zveltă,

părul aproape alb, ochii plini de reflexe tulburi, trădînd o convulsivă isterie, au venit după mine în somn, ţinîndu-mi tovărăşie noapte de noapte. Umbra şi isteria ei mi-au rămas credincioase, şi numai iarna se aşternea între noi o tăcere hieratică.

Se mai legase şi-un cîine de casa mea. Uneori părea mic, jalnic, adunat în sine şi toropit ca de o febră ascunsă ; alteori, dimpotrivă, se îndrepta, creştea, îşi schimba înfăţişarea, şi blana lui căpăta o culoare mai întunecată, mai roşie, mai nocturnă. Îl recunoşteam întotdeauna, în ciuda nestatorniciei lui şi a obiceiului ce-l avea de a nu semăna niciodată cu sine. Era un cîine fără tristeţe şi fără nostalgii în privire, o vietate cu ochii pustii ca stelele moarte ale sfîrşitului de toamnă. Îmi plăcuse să-l văd umblînd prin curte şi mai ales să-l ştiu că doarme încolăcit la uşa mea toată noaptea, lătrînd din cînd în cînd, fără sens, sau adulmecînd marea şi scoţînd un urlet prelung şi stins, chemare sau plîngere în gol pentru duhul neodihnit al corăbierilor şi al vîntului.

Erau şi cîţiva şoareci, mai mult bănuiţi, ca şi păianjenii pe care nu-i vedeam niciodată ; le zăream doar pînzele ţesute prin colţuri sau la uşă — ţesute şi părăsite la voia întîmplării, legănîndu-se ca nişte scări de mătase coborîte de la fereastra unui castel nelocuit. Vor fi fost desigur şi altele multe dintre acelea ce stau neştiute în preajma fiecăruia. Dar acestea nu mă supărau cu nimic.

Ceea ce mă supăra peste măsură era insolita apariţie a unui cerşetor dubios, care începuse să mă neliniştească din ce în ce mai mult cu insistenţa lui. Prima oară cînd, într-o dimineaţă, l-am văzut la uşă am avut un sentiment neplăcut, în care o presimţire incertă se îngîna cu repulsia. L-am lăsat să aştepte mai mult decît era firesc, şi într-un tîrziu, deschizînd fereastra, îi aruncai o monedă, pe care o prinse din zbor cu un gest obscen. Îi arătasem foarte limpede neplăcerea de a-l vedea şi antipatia, mai mult instinctivă, ce mi-o provocase şi eram convins că nu se va mai ivi, dar mă înşelasem, căci a doua zi, la aceeaşi oră matinală, cînd, stăpînit de o vagă bănuială, privii afară, l-am văzut iarăşi postat în faţa uşii. M-am hotărît

să-l ignorez și, întorcîndu-mă la ale mele, l-am lăsat să aștepte zadarnic. Nu știu cît va fi stat. Spre ceasurile prînzului, nu mai era ; în sfîrșit, eram bucuros că scăpasem de el.

Prea statornică nu mi-a fost bucuria. În seara aceleiași zile începuse o ploaie măruntă, amestecată cu vînt. Întunericul aiura, și puținele lumini ce mai rămăseseră undeva pe ulițele încremenite se clătinau galbene, căutînd un reazim pentru sufletele lor chinuite. Încercam să citesc o carte dintr-un secol uitat, dar mă surprindeam din timp în timp cu gîndul evadat din paginile ei. Deodată aud pași pe acoperișul de tablă al casei, și peste cîteva clipe, cîinele de la ușa din curte a schițat un scîncet melodios. M-am grăbit să ies, și prin bezna umedă deslușii făptura aceluiași blestemat cerșetor ; casa mea fiind lipită de cea vecină și mult mai joasă, am înțeles că venise urcîndu-se pe gardul despărțitor, ce era aproape de înălțimea acoperișului meu.

De atunci, seară de seară, era nelipsit de la ușa mea din curte. Mă resemnasem să-i aud de fiecare dată pașii sunînd pe tabla acoperișului, ca un memento al neputinței și apăsării.

III

De la o vreme, oamenii orașului începură, pe nesimțite, să-și schimbe atitudinea față de mine. Mutismul lor deveni insinuant, gesticulația căpătă o expresivitate stranie și sarcastică. În fiecare dimineață găseam lipite pe geamuri etichete decolorate, cu inscripții stupide și jignitoare, caligrafiate foarte stîngaci, iar peste zi mi se aruncau în curte fel de fel de obiecte, fără să-l pot surprinde

vreodată pe cel ce-o făcea : cînd ieșeam în stradă nu se vedea nimenea, și casele din preajmă păreau mai toropite, mai moarte, mai pustii ca oricînd.

Mă gîndeam că toate acestea nu trebuie să mă îngrijoreze și-mi spuneam mereu, îmi recitam pe dinafară pasaje din cele cîteva cărți de căpătîi cu ajutorul cărora încercam să-mi fortific, tot mai în van, cugetul. Silabele zburau în jurul meu cu traiectorii de fulgi sau de fluturi. Eram copil, ascultam povestiri cu sfîrșit fericit, îmi proiectam imagini mirifice și porneam, mereu mai obosit, în închipuite și palide călătorii fără țintă. Mă străduiam să închid ochii și să privesc înlăuntrul meu. Dar încetul cu încetul, toate cele din jurul meu mă invadară. Nu-mi rămase decît să le accept.

Ceea ce îmi dădea sentimentul cel mai apăsător era complicitatea tacită a celor apropiați mie, cu toate adversitățile subterane ce mă înconjurau. Femeia isterică nu numai că încetase să se mai preocupe de spălatul geamurilor, așa cum făcuse la început, ci într-o dimineață am surprins-o cum lipea ea însăși o mică etichetă, pe care scrisese cîteva reproșuri laconice. Altă dată, pe cînd mă întorceam de la mare, am văzut-o întreținîndu-se cu patru indivizi, care la apropierea mea se întoarseră, plecînd fără să-mi arunce o singură privire.

Pînă și cîinele își luase obiceiul de a nu mai dormi la ușă ; cînd ieșeam dimineața din casă, îl vedeam venind dintr-un colț al curții unde-mi țineam blocurile de piatră pentru troițe. Ajunsesem din ce în ce mai singur, mai ferecat în solitudinea mea desperată, căreia numai iarna, marea și vîntul îi aduceau aceeași alinare zadarnică.

De aceea cînd îmi isprăveam lucrul, cînd dălțile îmi cădeau din mîinile obosite și sîngerate, porneam spre mare, treceam de crîngul de sălcii și o dată ajuns pe plaja pustie mi se făcea iarnă, pescărușii îmi risipeau gîndurile în văzduh, vîntul îmi răspundea la întrebările cavernoase ale unui glas pe care nu mi-l recunoșteam, și pînă tîrziu hălăduiam într-o lume fantastică, populată de ființe înalte și generoase, măști ale unor idealuri din ce în ce mai încețoșate.

IV

Apoi, într-o zi, cerşetorul, ivit la uşă ca întotdeauna la ceasurile cînd se întuneca, mi-a părut a fi altul. Statura, costumul, mersul, umbra, toate erau altminteri decît le ştiusem pînă atunci, şi chiar zgomotul paşilor pe acoperiş nu mai avea rezonanţa ce-mi devenise familiară. Cine să mi-l fi schimbat ? Semnul putea fi grav, dar, cum nu izbutii să-i aflu tîlcul, am continuat să observ chipul şi comportarea lui, cu gîndul de a descifra sensul substituirii.

Femeia însă îl primi ca şi cum l-ar fi cunoscut de mult. Poate că ei i se va fi părut acelaşi sau — aşa cum crezusem atunci — poate că ea însăşi nu era cu totul străină de cercul ce se strîngea tot mai mult în jurul meu. La plecare îl zării pe geam cum risipea prin colţurile curţii şi la poartă o cenuşă albă, ce lumina vag în întunericul compact.

Noaptea care a urmat mi-a fost plină de o spaimă nedesluşită ; mă deşteptam, mi se părea că văd feţe necunoscute la fereastră, sau simţeam pe pleoape cenuşa albă aruncată de cerşetor, iar cînd adormeam din nou, mă urmăreau glasuri ce-şi şopteau unul altuia felurite îndemnuri absconse. Era o noapte de la sfîrşitul lui martie, o noapte bătrînă, răvăşită, obscură. Undeva se auzeau răbufnirile unor gheţuri plutitoare, izbite de poduri metalice, deşi nici un fluviu nu trecea prin oraş. Se auzeau din timp în timp chemări venind din cîmpul mare şi gol, ce pornea de la nord, pierzîndu-se prin orizonturi încremenite.

Spre sud, marea se liniştise, şi deasupra ei umbla o adiere de moarte, o adiere tremurată ca undele clopotelor scufundate odinioară, care pătrund venind de departe spre noi, mîngîindu-ne şi aducîndu-ne în memorie întîmplări din viaţa necunoscuţilor.

Chiar de a doua zi, oamenii începură să nu-şi mai ducă troiţele pe care le ciopleam pentru ei. Mi le plăteau doar, şi le lăsau în curtea casei mele, unde se adunară din ce în ce mai multe, una lîngă alta, ca într-un cimitir părăsit. Surori pietrificate, stane tăcute şi ameninţătoare, mumii trismegiste, troiţele mă sufocau, îmi torturau zilele şi nopţile, cînd le visam căzîndu-mi pe piept, îmbrăţişîndu-mă cu braţele lor poroase şi reci, sugrumîndu-mă pe întuneric, asemenea unor călăi muţi ai cine ştie cărui tiran bizantin.

Primăvara veni repede. Crizele femeii se înmulţiră, iar cîinele avea în jurul ochilor cercuri roşii. Am uitat iarna, am uitat viscolele de pe ţărmul pustiu, aripile lor albastre şi albe, stelele lor. Numai gîndul pieziş al plecării, numai fuga mă obseda. De undeva, cine ştie din ce deltă ascunsă, se întoarse un singur cocor ; obosit şi bolnav, l-am văzut într-o dimineaţă căzînd mort peste acoperişurile îngrămădite ale oraşului. Şi în prima noapte care a urmat am ieşit pe nesimţtie din casă, pornind la un drum al desperării şi-al groazei.

V

Multă vreme simţii pe urmele mele o umbră care dispărea îndată ce mă întorceam încercînd zadarnic s-o surprind. Putea fi om, cîine sau pasăre moartă. Putea fi gîndul meu, care nu mai era cu mine, sau o parte din propria-mi viaţă, rămasă în oraşul acela. Cînd anii se scutură de umbrele lor, se face un gol în suflet şi ţi se pare mereu că te urmează cineva.

Apoi, toate au pierit, s-au limpezit orizonturile şi mi-au ieşit în cale zile şi nopţi feerice. Poate şi luni, poate şi ani, întorşi dintr-o altă viaţă. Am întîlnit ţinuturi fermecate, unde mi-ar fi plăcut să mă opresc şi să rămîn prins în reţeaua de raze a unei lumini generoase şi dătătoare de vlagă. Dar nu mi se părea că m-am îndepărtat îndeajuns de răspîntia pustie de care fugisem,

și întotdeauna îmi spuneam că vor veni alte și alte balsamuri să mă întîmpine.

Foarte tîrziu, cînd m-a cuprins o oboseală din ce în ce mai puternică, am început a mă gîndi la un popas, și într-o noapte, după amurgul lunii, intrai într-un oraș încețoșat, scufundat în brumele dense ale lui noiembrie. Nu aveam putere să-mi continui drumul și nu m-am uitat cu prea multă luare-aminte la casa ce mi-a deschis ușile în crucea miezului de noapte zăbrelit de beznă și ceață. Înainte de a adormi am văzut cîteva poligoane fosforescente cum se desenau ca niște solii ale distanțelor străbătute fără odihnă și amintire.

Însă în cele din urmă, dat nu mi-a fost să adorm.

Ochii nu izbuteau să mi se închidă, gîndurile nu le puteam alunga. La ferestre se iveau capete îngrămădite, privind în întunericul încăperii mele ; oameni, fiecare cu brațele sprijinite pe umerii celuilalt, se aglomerau la ferestrele mele, și profilul unui grifon se ghicea pe ziduri, dilatîndu-se și strîngîndu-se iar, pierzîndu-și aripile și tremurînd în tăcerea spectrală. Noaptea părea că se întoarce înapoi către seară. Un zgomot se-nfiripa vag și creștea, venind ca un tunet îndepărtat, pînă cînd m-am trezit numărînd : unu, doi, trei, patru... Erau pași, ce sunau tot mai clar pe acoperișul casei. Bezna de afară se dilua mereu, și oamenii de la geamuri începură să-și arate în lumină brațele și capetele de piatră.

CEL — MAI — MARE

„nec te quaesiveris extra."

PERSIUS — SAT., I, 5

I

Nimenea dintre noi nu știa în ce chip avea să ni se înfățișeze Cel-mai-mare. Nu ni se spusese aproape nimic despre venirea lui, pe care o așteptam ca pe-un eveniment menit să ne deschidă orizonturi nebănuite și să aducă între noi legea rătăcită de mult. Aflasem doar că ne va fi dat să-l întîmpinăm într-o noapte pe țărm, lîngă valurile monotone, ce spălau nisipul, desenîndu-și întruna aripile de Icari prăbușiți, îngropați în galbenul plajei. Atît izbutisem să auzim, și mai mult, nimenea nu ne spuse.

Cine era, de unde avea să ne vină, care erau virtuțile lui, de îndată ce soarta îl alesese neștiut, sabie necruțătoare și dreaptă deasupra capetelor noastre ? Toate încercările de răspuns erau neputincioase conjecturi, păreri efemere și goale, ce nu făceau decît să sporească nedumeririle tuturora.

În răstimpul îndelungatelor așteptări, mai vîrstnicii își aduceau, ca întotdeauna, aminte de trecut, povesteau întîmplări de odinioară, cînd Cel-mai-mare se alegea cu puterile neadormite ale cetății, și glasurile oamenilor îi strigau numele, chemîndu-l în fruntea lor. Erau timpuri de neînțeles pentru noi, căci de multă vreme nici unul n-ar mai fi fost în stare să rostească alt nume decît al său. Și de mult nimenea nu-și mai închipuia că dintre noi înșine unul ar putea fi Cel-mai-mare.

Cetatea noastră de pe coasta mării era plină de fluturi enormi, plină de goluri întunecate și de amintirea unor fapte despre care nu știam dacă se întîmplaseră într-ade-

văr vreodată, dar le cultivam pentru nobleţea lor, ce ne ameţea şi ne dădea o letargie mirifică. Locuitorii îşi scădeau numărul an de an, se împuţinau imperceptibil, deşi tuturora ne părea din ce în ce mai neîncăpătoare incinta unde ne petreceam viaţa şi întotdeauna credeam că sîntem tot mai mulţi. Cu timpul, rămăseserăm puţini de tot şi începurăm a visa ţări îndepărtate şi puternice, primăveri eterne, cu vulturi şi stînci aurite. Unii se şi rosteau, solemni şi satisfăcuţi de sine, că din acele meleaguri avea să ne vină şi Cel-mai-mare.

II

Ne obişnuiserăm cu gîndul că o navă superbă ni-l va aduce, de vreme ce ştiam că-l vom întîmpina pe ţărm. O navă fastuoasă, siluetă feerică desprinzîndu-se din întunericul zării şi apropiindu-se de coastă în sunetul muzicilor de pe puntea iluminată de reverberaţii. Chiar şi cei mai umili dintre noi, chiar şi cei mai tăcuţi, mai retraşi, mai palizi erau în adîncul lor fascinaţi de imaginea unei nave pe care noapte de noapte o halucinau în largul mării stăpînite de adîncimi.

De cum se lăsa amurgul, şi primele păsări de noapte coborau asupra cetăţii, atrase de puzderia fluturilor cu cap de mort pe aripi, ne îndreptam cu toţii spre ţărm. Luna de toamnă, trecută de-al doilea pătrar, avea profil marmorean de hetairă decapitată cîndva în cine ştie ce colonie elină pierdută printre seminţii barbare. Văzduhul vibra lîngă obrazul ei mort, sus, în tării, unde heralzi necunoscuţi vesteau un timp al încremenirii şi al stîrvurilor.

Plaja ne primea indiferentă. Numai printre plopi, adunaţi într-un pîlc, trecea un fior. Erau singurii copaci

rămaşi pe la noi, după ce toţi cei din cuprinsul cetăţii fuseseră tăiaţi. Înalţi, zvelţi, cu braţele lăsate în jos, desfrunziţi în acel sfîrşit de octombrie, plopii sîngerau pînă tîrziu, şiroind de violetul sevei nocturne ce se scurgea din arterele lor, şi păreau să păstreze umbre pentru fiecare dintre noi.

Adunaţi laolaltă, stăteam privind largul, numărînd fără glas diademele înşelătoare ce cădeau rînd pe rînd, învăluind crestele valurilor. Noi într-o parte, plopii în alta, ca două grupuri ostile, supravieţuitori apocrifi ai cine ştie cărei viţe ilustre, purtători abuzivi ai armelor moştenite fără drept, într-un cerc de pravile mistificate.

Uneori vorbeam despre aceleaşi lucruri anodine, atît de mărunte, încît mai niciodată nu izbuteam să ţinem minte cuvintele interlocutorului şi replicam în neştire, monologînd mai mult, ca să ne îndulcim trecerea vremii. Nu ne deosebeam unii de alţii decît prin timbrul vocii şi prin mărimea palmelor. Poate şi prin înălţime — ceea ce era totuna, căci aproape toţi cei cu palmele mari erau mici de statură. Orele lunecau încet ca şi luna, şi într-un tîrziu, cînd ne dădeam seama că nu va veni în noaptea aceea, luam iarăşi calea cetăţii. De obicei ne-o spuneau plopii, cu fluierăturile lor subţiri, la ceasurile cînd briza îşi schimba direcţia, semn că noaptea se trecuse de jumătate.

III

La începutul întîlnirilor noastre pe ţărm, nimenea nu se întrebase cum va trebui primit Cel-mai-mare, şi dacă s-ar fi întîmplat să vină în una din primele nopţi, cred

că ar fi avut o impresie detestabilă la vederea adunăturii informe de oameni care eram : un stol de pinguini posomorîţi, bipezi de circumstanţă, stăruind în nisip cu hainele noastre negre cam ponosite, cei mai mulţi dintre noi desculţi, deşi cu un aer solemn şi cu o expresie de gravitate istorică întipărită pe feţe.

Ulterior, s-a simţit o mişcare, şi un mic grup dintre cei cu palmele mari a dat semne de inchietudine. Chiar în noaptea următoare s-a pornit la construirea unui podium, căruia i s-au adăugat apoi şi cîteva trepte, iar mai tîrziu, noapte de noapte, apărea printre noi şi un personaj cu un steag, vopsit de fiecare dată în altă culoare. Avea o figură enigmatică şi nimenea nu părea să-l cunoască, deşi nu putea fi decît locuitor al cetăţii noastre.

S-au ivit şi patru măturători, la fel de necunoscuţi. Pe unul dintre ei l-am surprins tocmai cînd se desprindea de lîngă trunchiurile plopilor şi pornea spre noi. Avea, în ciuda staturii obişnuite, un cap foarte mic, un cap de copil nou născut, ceea ce m-a făcut să-l ocolesc cu atît mai mult cu cît simţeam că-mi caută vecinătatea.

Cei patru începură să măture plaja, adunînd fiecare cîte-o grămadă mică de ierburi, aripi de fluturi şi solzi, pe care pînă a doua zi vîntul le împrăştia din nou pe nisipul plajei, ceea ce nu-i supăra cu nimic. Mi-a atras atenţia şi un observator tăcut, care se agita pretutindenea, căutînd să vadă cum se desfăşoară pregătirile, fără să intervină însă în nici un fel. Dar tocmai de aceea îi arătam toţi un respect amestecat cu frica, şi-mi amintesc că eu însumi simţisem la un moment dat că are dreptate.

O nemulţumire vagă, nedesluşită, mă încerca — o nemulţumire pînă şi de mine însumi. Trebuiau încă multe, erau încă atîtea de făcut, se mai puteau încă face destule. Starea febrilă ce mă cuprinsese mi-a fost prielnică, pentru că în prada ei am uitat de măturătorul cu cap de copil. Ca şi mulţi alţii, nu bănuiam ce întorsătură aveau să ia lucrurile.

IV

Tot mai acut se simţea, pe zi ce trecea, lipsa profeţilor, a deschizătorilor de drumuri, a vizionarilor care tălmăcesc texte uitate şi cunosc tainele vechilor, eternelor legi. Pe măsură ce nopţile treceau una după alta şi pregătirile se înteţeau mereu, am înţeles cu toţii că fără a fi anunţat de profeţi şi de cărturari Cel-mai-mare nu va putea descinde printre noi. Gîndul acesta nu ne-a venit de nicăieri, ci s-a înfiripat pe nesimţite în noi înşine.

De altfel, ne schimbasem treptat şi, fără să ne dăm seama, începuserăm a ne supune unei ierarhii tot mai tiranice, în fruntea căreia se bănuia a fi observatorul tăcut, deşi el însuşi părea urmărit de spectrul altei fiinţe, neştiută de nimenea. Cele din jurul nostru căpătară înţelesuri, deveniră semne pentru înaripata şi oarba călătorie cu gîndul a magilor ce întîrziau să se arate.

Pînă cînd, într-o noapte, se arătară !

Stăteam ca de obicei pe plajă, adunaţi în jurul podiumului, în nepăsarea îndepărtată a lunii. Măturătorii, după ce-şi isprăviră lucrul, ne dădură pe toţi îndărăt şi deodată pe podium urcară trei bărbaţi în puterea vîrstei, ţinînd fiecare în mîinile-i mari, cu degete noduroase şi acoperite de păr, cîte-o carte deschisă. Un fior străbătu adunarea, şi liniştea ne copleşi, o linişte venită de dincolo, apăsătoare ca spaima adîncă şi mută a ochiurilor de apă şi a peşterilor necercetate.

Cărţile erau tomuri voluminoase, ferecate în aur, şi aveau în întuneric luciri piezişe, ostile şi reci. Personajul cu steag trecu în faţă, desfăşurîndu-l mai larg decît îl ştiusem pînă atunci, iar observatorul tăcut încuviinţă din cap. Numai cei trei cărturari stăteau nemişcaţi, încremeniţi şi impenetrabili, cu ochii plecaţi pe cărţile deschise. Apoi, cel din dreapta începu să citească încet, monoton, cu mari pauze, un text pe care nu-l ştiam, dar ştiam cu toţii că închide în slova lui profeţiile aşteptate cu tot mai multă înfrigurare.

Urmară, la rînd, cel din stînga şi apoi cel din mijloc, care citi vreme îndelungată. În timp ce rostea cuvintele,

mai rar, mai cîntărit decît ceilalți, se auzea din cînd în cînd un scîncet, un fel de scheunat stins, ce venea din spatele lui, abia ajungîndu-ne la urechi. Simții o neliniște indefinită la auzul acelor sunete, scoase parcă de un animal agonizant, umilit de propria lui ticăloșie — și tocmai atunci zării în preajmă făptura măturătorului cu cap de copil. Mă cuprinse un tremur, pe care străduindu-mă să-l ascund, fața mi se lumină de încredere și înflăcărare. Ieșii strecurîndu-mă dintre rînduri și trecui pe nesimțite spre marginea podiumului, fără să am curajul de a privi în urmă ca să văd dacă omul mă urmează sau nu. Așteptam cu desperare fluierul de la miezul nopții, al plopilor, anunțînd sfîrșitul adunării, dar nu auzeam decît scîncetul, tot mai des, al acelei ființe ascunse.

M-am tîrît mai la vale, unde alții cîțiva stăteau la pămînt, cu ochii măriți de uimire și de neliniște, și m-am amestecat printre ei. Vedeam acum din profil imaginea bărbaților care citeau pe podium, și am băgat de seamă că paginile cărților ferecate în aur erau goale. Dar ceea ce mă înlemni a fost apariția unui călugăr bătrîn și acoperit de zdrențe, care stătea îndărătul cărturarilor, ghemuit în genunchi, ținînd deschis un opuscul cu scoarțe rupte. Cel din mijloc continua să citească, rostind ceea ce-i șoptea din spate călugărul care scîncea încet cînd învățătorul îl lovea cu o mișcare abia văzută a piciorului.

V

Din noaptea aceea am căzut bolnav și multă vreme n-am mai știut ce se petrecea. Foarte tîrziu, cînd am părăsit patul și în prima seară am pornit-o, după obișnuință, spre țărm, încrucișîndu-mi calea cu trecători ce mă priveau uimiți și bănuitori, am găsit plaja pustie, adormită în

liniște și în dezolare. Nici valurile nu mai năvăleau impetuoase, ca altădată, spărgîndu-se pe nisip, ci se destrămau undeva în larg, lăsind să vină spre țărm doar cîteva fire de spumă și un vuiet tot mai îndepărtat, mai străin.

Nu se vedea nimenea. Nimenea dintre toți cei ce, noapte de noapte, așteptasem fericita venire a Celui-mai-mare. Să fi sosit oare, de vreme ce oamenii nu se mai adunau pe plajă pregătiți să-l întîmpine ? Un regret înecat mă chinuia la gîndul că nu-mi va fi fost dat să fiu printre cei ce-i ieșiseră înainte, salutîndu-l cu bun venit pe alesul între aleși al unor meleaguri binecuvîntate, trimis să fie coroană pe fruntea obositei noastre cetăți.

Am privit către plopi. Nu mai erau. În locul lor stătea un grup de cioturi negre. Am încercat să mă apropii, dar m-am oprit pe loc, întorcîndu-mă numaidecît ; ceea ce luasem drept cioturi nu erau decît călugări bătrîni și zdrențăroși, aidoma celui pe care-l văzusem ghemuit la spatele cărturarilor. Cu pași ușori, abia simțiți, m-am îndepărtat, îndreptîndu-mă iar spre cetate, deasupra căreia fluturii roiau, făcînd mai albastru, mai dens întunericul din văzduh.

Cetatea era de nerecunoscut. O animație domnea pretutindeni. Nenumărate podiumuri se ridicaseră, și altele erau în construcție. Peste tot mișunau măturători, observatori tăcuți, iar cărturarii și magii treceau maiestuoși, purtîndu-și cărțile ferecate în aur. O febră ciudată însuflețea oamenii, le dădea un aer de exaltare, îndărătul căreia tremura umbra incertitudinii și a anxietății — mai ales cînd, în diferitele colțuri de cetate, se ivea măturătorul cu cap de copil, singurul care păstrase în priviri seninătatea de altădată. Toți erau atît de preocupați, îndeosebi la venirea nopții, încît nu mai aveau răgaz să se gîndească la Cel-mai-mare. Toți păreau să-l fi uitat de mult.

AUREOLA NEAGRĂ

În amintirea lui Mihail Sadoveanu

I

Drumul ce şerpuia de-a lungul ţărmului era o veche şosea desfundată, pe alocurea năpădită de ciulini şi de ierburile tari ale stepei — o şosea pe unde foarte rar, din ce în ce mai rar, se rătăcea cîte-un călător.

Cu ani în urmă mai puteau fi văzuţi călăreţii mîndri ai ţării ce se întinde spre miazănoapte şi răsărit, dincolo de pădurile abia zărite în negura orizontului; galopau în pîlcuri nu prea numeroase, stîrnind praful adormit al drumului şi pierind departe, acolo unde şoseaua coteşte spre dunga albastră a codrilor. Îmbrăcaţi în haine cafenii strînse pe corp, călărind mai totdeauna pe cai albi cu coame bogate, necunoscuţi, întunecaţi la chip, lăsau în trecerea lor un amestec de măreţie şi nelinişte, ce se mistuia ca şi nourii de pulbere purtaţi de vînt către marea care vuia la ţărm.

Ei au fost, veacuri de-a rîndul, sufletul şi podoaba acestei pustietăţi, sub stelele căreia tînjeau păsări şi fiare nebune, iar zilele şi nopţile se îngînau fără scriptură şi număr. Tîlhari enigmatici, vînători sau călugări în zale ascunse sub mantii, cu paloşe grele şi lănci verzi, călăreţii se iveau şi dispăreau fără noimă, ca şi cînd legea de care ascultau ar fi fost dintotdeauna hărăzită să rămînă necunoscută de nimenea.

Apoi îşi schimbară calea. Sînt ani de cînd nici unul nu s-a mai arătat în zarea adormită şi stinsă. Şoseaua căzu pradă paraginii. Singurătăţii nu mai are cine să-i pună hotar. Am deprins a lîncezi între toamne aurite de soarele sterp şi primăveri chinuitoare, pline de febra înşelătoare a celor sortite să nu aducă bucurie. Timpul nu mai are aici

decît înfățișarea străvezie a urîtului. Nici o clepsidră nu s-ar osteni să mai numere clipele. Nici o pasăre nu mai poate fi decît o săgeată în gol. Pînă și lupii în miez de iarnă au urletul lunatic al vîntului și par geamanduri uitate pe uscat.

Nu cred să puteți rămîne prea multă vreme pe aici, cu toate că meseria mă silește să nu dau sfaturi și să nu cer socoteală nimănui. De altfel, poate că nici n-ați venit cu gîndul de a întîrzia îndelung pe coasta aceasta, unde nimic nu v-ar putea reține. Nu v-am întrebat și nu vă întreb. Nu v-am întrebat nici măcar despre scopul pentru care ați poposit în sihla mea. Am învățat de mult că oamenilor ce se abat pe la mine nu le plac întrebările.

II

Astfel ne-a vorbit hangiul la care trăsesem, în timp ce ne așternea pe masă o hrană săracă, alcătuită din stranii viețuitoare marine, condimentate cu ierburi amare. Hanul era vechi și aproape pustiu. O clădire cenușie, imensă, dărăpănată, acoperită cu trestie, pe care creșteau flori umile aduse de vînt — o clădire cufundată în trecut sau poate mai curînd lunecată din albia timpului și suspendată în vid. La parter, unde ne aflam, era o încăpere mare cu mese, o tejghea, cîteva uși ce dădeau undeva aiurea, iar sus se zăreau, de-a lungul palierului răsucit, camerele de dormit, multe și mici ca niște colivii părăsite.

Din acoperiș se înălța o nuia metalică, înaltă și elastică, vibrînd în adierea brizei. Putea fi un paratrăsnet sau o antenă. Însă toate păreau la fel de zadarnice în acea paragine somnolentă, cum zadarnică părea însăși așezarea pierdută în pustiu, la marginea drumului alb între două singurătăți necercetate.

Eram de altfel unicii locatari vremelnici ai hanului. La ceasul prînzului și la cină, masa noastră era singura

care învia ; celelalte păreau moarte, acoperite de praf și de pînzele păianjenilor, ce nu încetau a le țese veșmintele lor mortuare. Noaptea însă, cînd nu dormeam prea adînc, auzeam chiar de la venirea noastră scîrțîitul prelung al scărilor de stejar și un zgomot de pași ce trebuiau să fie ai unor oameni voinici și sprinteni.

Hangiul ne spunea că el e acela care umblă noaptea, deprins să vegheze, cu toate că știe cît de inutilă e orice veghe acolo unde niciodată nu vine nimenea. Și noi l-am crezut, ori poate n-am acordat prea multă atenție zgomotelor nocturne, pentru că eram cu gîndurile într-altă parte. Pe noi ne urmărea o himeră nebună, o umbră înșelătoare, întrevăzută între închipuire și vis, pe un pod aurit, cu balustrade șerpuite înalt în inima unor secole adormite.

Venisem, eu și prietenul meu, în căutarea locului bănuit, unde fusese odată ca niciodată marele altar al lui Zamolxis, în preajma unei cetăți ridicate de greci la capătul împărăției slăvite a geților, lîngă valurile întunecate și ostile ale Mării Negre ; marele altar pe care, după legendele auzite pe întuneric din neam în neam, arseseră — cu tot cu corabia lor — primii elini ce n-au știut să pună stavilă cutezanței la țărmurile străine stăpînite de războinici fără nume. Nopțile noastre erau vîndute pe de-a-ntregul unei stihii secrete, în țara căreia nici o minune nu ne-ar mai fi putut atinge.

III

De cum venirăm, așezîndu-ne la hanul uitat ce părea stafia întoarsă a unui alt han de odinioară, de mult spulberat de ploi și de pustiul posomorît al anilor, ne-am și în-

ceput căutările. Zi de zi hoinăream pe țărm, urmăream nisipul mării și stepa sălbatică pînă departe, loveam cu tîrnăcopul movilele și ridicăturile de pămînt, singuri, înconjurați de întinderi bănuitoare și mute. Prin văzduh se roteau deasupra noastră vulturi albaștri, ciulinii fremătau, iscodindu-ne cu priviri fixe, și cranii dezgropate surîdeau în lumina soarelui.

Ne întorceam în amurg obosiți și mîncam în liniște la aceeași masă, în timp ce hangiul rămînea îngîndurat îndărătul tejghelei, cu ochii pierduți în gol, cu barba roșcată răvășită, asemenea unei ființe căreia cineva i-ar fi vorbit de departe într-un alfabet de semnale nevăzute. Era un om fără vîrstă hangiul, un om fără țară, fără iubiri, fără patimi. Pe zidul din spate tremura, abia văzută, o umbră circulară, desenîndu-se în jurul capului, ca o aureolă de întuneric, sincronizată cu toate mișcările lui.

Apoi venea iarăși noaptea cu vise fălnice, și nălucirile unor timpuri scufundate își începeau pantomima în somnul nostru greu, saturat de narcoza pustiului și a mării.

Uneori, prietenul meu vorbea prin somn rostind cuvinte neînțelese, frînturi dintr-un grai pe care nu izbutisem să-l învăț. Era arheolog și avea obsesia neostoită a pietrelor, a sufletelor mistuite în timp, a tiparelor șterse, rămase pe totdeauna să dea formă nostalgiilor nedezlegate și bănuielii. În ochii lui ardeau flăcări de mult apuse și tresăreau amăgitoare armele mileniilor moarte, întru cinstirea cărora îl urmasem vrăjit ca un somnambul.

Și iată că într-o zi, pe un cîmp ridicat, tîrnăcopul lovi în piatră. Cuprinși de febră, ne-am apucat de lucru, și spre seară izbutirăm să scoatem la lumină un colț de zid clădit din uriașe lespezi de piatră. Zidul era îngropat sub valurile de pămînt nisipos, aduse de mare. Dormea acoperit de straturile depuse deasupra lui ; ca într-un mormînt cu oseminte pietrificate, relicvele păreau amorțite, învăluite în giulgii invizibile, logodite cu tăcerea lacătelor ce cad pecetluind ușile sortite să ruginească închise.

Un fluierat ca de șarpe se auzi, dar nu ne-am putut da seama de unde vine — și pe lespezile descoperite se iscă un vîrtej de cenușă subțire, înălțîndu-se și pierind în văzduh. Un miros ciudat de ierburi arse adia, dîndu-ne o amețeală ușoară, ce ne cuprinse pe nesimțite, silindu-ne să

abandonăm săpăturile. Abia atunci văzurăm amurgul pe mare, și cîteva clipe urmărirăm coroanele lui de fier înroșit cum, una cîte una, cădeau înnegrindu-se și dispăreau în valuri.

Cînd ne-am întors privirile la drum, pornind spre han, am zărit în penumbra serii un om mărunt de statură, ca un pigmeu, mergînd înaintea noastră la cîteva zeci de pași. De unde se ivise, nu puteam înțelege, și oricît ne-am străduit, nu l-am putut ajunge. Sosind acasă cînd se întunecase de-a binelea, n-am văzut dacă intrase în han, ori își urmase drumul mai departe. Hangiul ridică din umeri la întrebările noastre, încredințîndu-ne că n-a văzut niciodată prin partea locului un asemenea călător.

IV

Noaptea aceea am petrecut-o între somn și trezie. Adormeam pentru scurtă vreme și iarăși mă deșteptam, cu toate că liniștea era deplină. Nu se mai auziră nici zgomotele pașilor, nici scîrțîitul scărilor de lemn, ca în alte dăți. Într-un tîrziu, deșteptîndu-mă și aprinzînd o mică lanternă, îmi rotii privirea prin odaia noastră și văzui două umbre pe care lumina le făcea să apară și să dispară pe rînd. Una, în formă de lănci încrucișase, juca în dreptul geamului, iar cealaltă, care se așternea pe perna prietenului meu, era circulară și stăruia în jurul creștetului ca o aureolă de întuneric.

Am stins brusc lanterna și m-am repezit la geamul ce dădea spre drum. Luna scăpăta, și noaptea avea semnele palorii înfiorătoare a oaselor de cai risipite pe cîmpuri. Nu se vedea nimenea pe vechiul drum năpădit de ierburi și de ciulini. Și totuși, departe se auzi un galop, ca și cînd cîteva zeci de călăreți ar fi gonit urmărindu-se unii pe

alții. Un vînt puternic se dezlănțui dintr-o dată, clătinînd luna și cele din urmă stele, clătinînd cîmpul negru și mort, clătinînd hanul și aducînd dinspre mare un vuiet prelung. Mă dureau pleoapele și-mi simțeam buzele ca de plumb, și primeam în piept rafalele vîntului, ca o corabie naufragiată în alt tărîm. Uitam încet-încet totul, și amintirile mi se învolburau tot mai confuze, arzînd pe altarul de altădată, pe marele altar al lui Zamolxis, întru gloria căruia hălăduiau războinicii sub steagurile cu cranii de lup.

Am închis fereastra, culcîndu-mă din nou. Pe chipul prietenului meu, care dormea adînc, rătăceau surîsuri străine, și în ritmul lor trăsăturile îi jucau apropiindu-se de suprafața lacului înghețat unde părea că se înecase. Imaginea lui îmi stărui multă vreme dureroasă în fața ochilor, pînă cînd ultimul val de somn mă acoperi. Cînd adormii pluteam într-o nelămurită părere de rău, o mîhnire obscură mă legăna, nu știam că-mi va fi dat să-l plîng cu adevărat.

V

Ne-am trezit o dată cu zorile. Drumul vechi avea pulberea roșie a răsăritului cînd pașii noștri grăbeau spre lespezile dezgropate în ajun. Mergeam tăcuți, și eu credeam că fiecare dintre noi halucinează noile pietre care aveau să iasă la lumină, dezgropate de tîrnăcopul și lopețile noastre. Credeam în perfecta simetrie a gîndurilor și a tăcerilor noastre, dar cele ce aveau să urmeze, cu neputință de presimțit, trebuiau să-mi spulbere deopotrivă încrederea și speranța.

Am ajuns la locul cercetat cu o zi înainte. Zidul dispăruse. Fusese acoperit din nou cu atîta desăvîrșire, încît nu-mi venea aproape să cred că într-adevăr îl vom fi dezgropat. Cîmpul înalt în marginea căruia îl descoperisem înfiorați își reluase înfățișarea obișnuită, cu aceiași ciulini, cu aceleași ierburi aspre. Prietenul meu nu răspundea însă nedumeririi ce mă încremenise, ci părea netulburat, ca și cum nimic nu l-ar fi surprins. Dădu un ocol larg ridicăturii de pămînt, oprindu-se din cînd în cînd și privind sau ascultînd, și se comporta în așa fel de parcă ar fi fost singur.

Soarele se ridicase pe boltă, aproape alb. Marea se auzea cu vuiete prelungi de gong metalic. Începusem să-mi pierd șirul gîndurilor și nici nu băgai de seamă cînd prietenul meu dispăru. Zadarnic am alergat în toate părțile, strigîndu-l și încercînd să-l caut. O izbitură de ușă grea îmi veni în auz, dar nu puteam înțelege unde se va fi închis. După multe strădanii, o descoperii la o margine a micului platou, ascunsă de cîțiva tufari, și bătui cu putere în lemnul ei vechi, brăzdat de fiare ruginite. Ecoul bătăilor mele se auzi undeva în adînc, dar ușa rămase închisă. Peste cîteva clipe simții iar mirosul de ierburi arse, amețitor și grețos, care mă sili să mă îndepărtez.

Pînă tîrziu am rămas prin acele locuri, în speranța că în cele din urmă prietenul mi se va întoarce. Seara pornii spre han abătut, urmărit de pustiul și de urîtul ce puneau stăpînire pe mine.

Hangiul n-a părut de loc surprins că mă vede singur — și întrebîndu-l dacă nu-l întîlnise cumva pe prietenul meu, îmi răspunse că adineauri a urcat spre odaia noastră. Nu știu de ce ezitam să alerg pe scări în sus tocmai acum, cînd dădusem, în sfîrșit, de urma lui. Poate că purtarea ce-o avusese față de mine în ziua aceea îmi dădea un sentiment de jenă și mă făcea să întîrzii.

După un timp, pornii. Am deschis ușa, intrînd în odaie. Luminile erau stinse. Lanterna se îndreptă de la sine spre patul unde dormea într-adevăr. Perna albă purta umbra circulară în jurul capului pe jumătate ascuns sub pled. Tresării ușor la vederea aceleiași aureole negre. Dar ceea ce mă înfioră de-a binelea era imaginea celui care dormea : privindu-l cu luare-aminte, văzui un om mic de statură și-mi dădui seama îndată că e pigmeul întîlnit pe drum în seara precedentă.

Scuturîndu-mă de zăpăceala care mă cuprinsese, mă repezii pe scări, să cer socoteală hangiului pentru această

batjocură neruşinată, dar nu-l mai găsii jos la tejgheaua lui. L-am strigat prin curte, am cercetat celelalte încăperi ale parterului, l-am căutat pretutindeni — la fel de zadarnic. Hanul părea pustiu, părea mai mare, mai deşirat, ca o sperietoare de duhuri înfiptă la răspîntia unor timpuri întoarse, pe care nici un amurg nu le mai poate îndupleca. Părea scheletul unui alt han, de demult, dezgropat de falanga eoliană şi ridicat să întîmpine pelerinii nebuni şi fugarii.

N-am mai aşteptat dimineaţa. N-aveam de ce s-o mai aştept. Luai drumul întoarcerii, drumul vechi, părăsit, pe care venisem însoţindu-mi prietenul sortit să rămînă jertfă nevăzută pe marele altar scufundat. Am aruncat o ultimă privire spre locul din marginea mării unde dădusem de colţul zidului clădit din enorme lespezi de piatră. Prin întuneric văzui peste cîmp alergînd torţe aprinse şi auzii ropotul unui galop îndepărtat. Mi-am adus aminte de călăreţii din ţara de peste păduri, despre care auzisem în prima seară, şi mi-am urmat drumul.

VI

Au trecut ani de atunci. Am trecut şi eu, mereu împotriva lor, şi am început să uit episodul trăit pe coasta singuratică şi trădătoare. O vreme mă urmăriseră oglinzile şi apele încremenite, în care încercam să surprind o umbră circulară deasupra creştetului meu, pînă cînd am înţeles că aureola neagră o porţi fără să ştii şi fără să ţi-o poţi vedea vreodată.

Amintirii celui ce-mi fusese prieten, îi închinam ceasuri mute, risipite prin viaţa mea asemenea seminţelor duse de vînt. Şi într-o zi, biruindu-mă o nostalgie haină, luai hotărîrea de a revedea acele locuri.

Am găsit hanul şi vechiul drum părăsit sub pulberea albă ca oasele măcinate de timp. Nu se schimbase nimic, şi îndată ce m-am aşezat la o masă — poate aceeaşi la care stătusem cîndva —, hangiul a venit, aducîndu-mi mîncare şi povestindu-mi despre solitudinea aşezării lui şi despre drumul părăginit, bătut odinioară de mîndrii călăreţi de la miazănoapte :

...Sînt ani de cînd nici unul nu s-a mai arătat în zarea adormită şi stinsă. Singurătăţii nu mai are cine să-i pună hotar. Am deprins a lîncezi între toamne aurite de soarele sterp şi primăveri chinuitoare, pline de febra înşelătoare a celor sortite să nu aducă bucurie. Timpul nu are aici decît înfăţişarea străvezie a urîtului...

Îi recunoşteam glasul, barba roşcată şi răvăşită, înfăţişarea lui de om fără vîrstă, fără ţară. Îi recunoşteam pînă şi cuvintele, dar încetasem să-l mai ascult. Ochii îmi stăteau pironiţi asupra lui, căci hangiul nu era decît prietenul meu, care mă privea străin, ca şi cînd m-ar fi văzut prima oară.

ÎNCEŢOŞATUL ORFEU

„Pentru că din vinul aprinderii şi al curviei ei au băut toate neamurile, şi împăraţii pămîntului cu ea au curvit...“

APOCALIPSUL SF. IOAN — 18, 3

I

Printre clădirile incolore ale orașului, printre pereții lor de un cenușiu murdar care nu se deosebea de culoarea geamurilor prăfuite și tulburi, pata albastră a bordelului de pe țărm părea o pensulă aruncată pe nisip de vreun zugrav beat, călător prin acele meleaguri. Zidită pe o temelie de piatră înaltă și netencuită, plină de mușchi și înnegrită de-a lungul anilor, casa era masivă și avea forma unui patrulater neregulat întors spre mare, unde era și intrarea cu trepte roase de pași, cu fire de iederă agățate de zidul albastru.

Jur împrejur, printre tufele de catină și ciulinii adormiți, care se înmulțiseră sub pulpana generoasă a vîntului, se mai iveau ici-colo mănunchiuri de trandafiri și de liliac, firave, stoarse de vlagă, secătuite de nisip și de pietre. Acolo, noaptea dormeau păsări mari și copii vagabonzi. Ochi aprinși, otrăviți de lună, licăreau printre frunze și spini, strigăte răzlețe izbucneau în întuneric, și umbre se strecurau, alungite pe plajă pînă la marginea înspumată a mării.

Îmi plăcea adeseori să mă abat pe acolo, mai ales cînd ploua noaptea, și marea era agitată. Treceam pe țărm ocolind de departe casa. Stăteam privind ferestrele, fiecare luminată altfel. Unele aveau lumină puternică, altele abia lăsau să se strecoare o rază roșiatică sau verzuie, portocalie sau violetă, și clipeau în beznă, pînă cînd se stingeau cu totul.

Eram singur, n-aveam prieteni, și hoinărelile nocturne îmi făceau bine. Dacă mă gîndesc bine, cei mai mulți dintre

locuitorii orașului n-aveau prieteni, dar aproape nici unul dintre ei nu ieșea din casă decît rareori, și îndeosebi pe țărm noaptea nu se plimba nimeni.

Multă vreme, clădirea albastră a bordelului mă ținu la distanță, mai ales că în oraș nu se vorbea și toți păstrau o tăcere inexplicabilă în această privință. Vedeam uneori intrînd pe cîte cineva, alteori zăream la geamuri siluete abia conturate sau mi se părea că aud glasuri, plînsete, șoapte. Nu știu de ce, mă gîndeam cu tristețe că va veni totuși ziua cînd voi bate și eu în ușa greoaie de lemn și voi aștepta să mi se deschidă și voi pătrunde în incinta casei albastre amețit de imagini nemaivăzute și de propria mea viață întoarsă, apăsătoare și obsesivă. Și nici o sirenă nu se va mai găsi să pună capăt sumbrului joc și să vestească moartea prin cîntec, singura la care mă simțeam condamnat.

II

Plimbările mele se prelungeau tot mai mult. Ajunsesem să mă culc după miezul nopții, cînd stelele păleau, și ursa cădea răsturnată în mare. La un asemenea ceas, fiind o dată pe țărm, nu departe de casa zugrăvită în albastru, am văzut o navă apropiindu-se din larg și oprindu-se. După cîtăva vreme se desprinse o barcă mare, cu mai multe rînduri de vîsle și cu felinare multicolore, pornind spre țărm. Îndată ce ajunse și vîslașii o traseră pe nisip, coborîră din barcă patru bărbați înalți, cu coifuri ascuțite și bărbi negre tunse scurt, cu mantii lungi prinse pe umeri în paftale strălucitoare.

Îi urmăream ascuns printre tufișurile ce înconjurau casa spre care i-am văzut grăbind, în timp ce barca pleca,

îndreptîndu-se la vas. Unul dintre ei bătu cu putere în ușă. Cineva le deschise, și cei patru bărbați intrară. În larg, nava plecase, dispărînd la orizont.

Bălăriile și tufarii din preajma bordelului se animară deodată. Chiar de lîngă mine țîșniră doi copilandri în zdrențe, pierzîndu-se prin verdeață. Ferestrele casei orbiră scufundate în beznă, dar dinlăuntru se auzi o muzică sfîșietoare și nostalgică, plină de armonii ciudate, în care glasurile și corzile se împleteau îngînîndu-se. Niciodată pînă la venirea acestor străini nu mai auzisem revărsîndu-se o asemenea muzică din casa albastră — deși petrecusem destule ore în preajma ei — și niciodată n-o văzusem stingîndu-și toate luminile. Era limpede că în viața bordelului intervenise ceva.

Așa îmi spuneam, cînd, deodată, ușa se deschise, și o femeie năvăli, luînd-o la goană spre mare. I-am zărit făptura și am pornit alergînd în calea ei, dar în același timp în prag se ivi o bătrînă, care o chemă înapoi, strigînd și proferînd tot felul de amenințări absurde. Ca la un semn, ieșiră din tufișuri o puzderie de copii, ațînînd calea femeii care fugea. Se produse o învălmășeală, și cînd am ajuns am văzut-o doborîtă la pămînt și imobilizată de ceata vagabonzilor, care tăbărîseră asupra ei. Era goală, și la amîndouă mîinile purta brățări enorme cu brelocuri, pe care unul dintre copii, apropiindu-le și prinzîndu-le printr-un cîrlig, le prefăcu în cătușe.

M-am repezit între ei, încercînd s-o eliberez, dar în mîinile cîtorva mai mari sclipiră cuțite lungi, și întreaga ceată începu să mîrîie ca o haită de buldogi. Cum n-aveam nici o armă asupra mea, am fost silit să mă retrag, iar femeia, aruncîndu-mi o privire de spaimă amestecată cu uimire feroce, se ridică, pornind înapoi spre bordel, împinsă de copiii murdari, zdrențăroși, dezgustători.

Am făcut cîțiva pași, apropiindu-mă de casă. Bătrîna din prag rînjea mulțumită, și după ce-și înfipse gheara în părul femeii, trăgînd-o înlăuntru, se întoarse și le aruncă nemernicilor un pumn de monede.

Era tîrziu. Pornii spre casă descumpănit de tot ceea ce-mi fusese dat să văd și mi se păru că unul dintre copii mă urmărește. Nu mi-am putut da seama bine, pentru că se ținea atît de departe, încît distingeam doar o formă labilă, ezitantă, înșelătoare proiectîndu-se pe ulițele livide, prin negrul tot mai decolorat al nopții.

III

Cîteva seri în șir după neplăcuta întîmplare am evitat să mă mai plimb pe țărm prin dreptul bordelului. Chipul femeii și privirea ei continuară să mă urmărească însă, și adesea mă surprindeam gîndindu-mă la soarta ei și imaginîndu-mi felurite moduri de a o salva, deopotrivă de irealizabile.

Îmi luasem obiceiul să hoinăresc prin alte părți, unde marea era singură, fără oraș, fără urme de pași pe nisip, fără umbre nocturne, și toți sfinții din calendarele vîntului îmi povesteau frînturi dintr-o hagiografie visată. Dar pretutindenea înainte de amurg, jocul delfinilor, pîntecele lor albe răsturnate, întoarse spre cer, îmi reaminteau trupul gol al femeii aceleia și scena la care, fără voie, fusesem martor. Și de fiecare dată mă invada o tristețe nelămurită, de care nu puteam scăpa multă vreme.

Se pare că nici bătrîna patroană nu mă uitase, căci într-o noapte, privind cu totul din întîmplare pe geam, înainte de a mă culca, am văzut-o trecînd prin fața casei mele și iscodindu-mă cu ochii ei rotunzi, ca de cîine. Tocmai cînd eram gata să mă îmbrac, repezindu-mă după ea bucuros că-mi căzuse în mînă, doi polițai se apropiară salutînd-o foarte ceremonios și porniră s-o conducă, plini de

un respect nemăsurat. Am renunțat să mai ies, dîndu-mi seama că era inutil.

Aveam chiar impresia că ticăloasa voise să-și bată joc de mine în acest fel, fapt ce mi se confirmă a doua zi dimineață, cînd am găsit, strecurat pe sub ușă, un plic, în care era o fotografie oribilă, reprezentînd-o pe femeia ce încercase să fugă, surprinsă într-o atitudine umilitoare și obscenă cu unul dintre bărbații veniți de pe mare. Poate că mi-o adusese bătrîna însăși sau trimisese pe vreunul dintre copii. Oricum, batjocura întrecea măsura și îmi era cu atît mai greu s-o suport, cu cît înțelegeam că bordelul avea o pondere nebănuită în viața orașului, iar patroana lui era omul cel mai temut și mai influent.

Totuși, nu izbutii să mă resemnez. Tristețea am lepădat-o în mare. În locul ei am lăsat să-mi pătrundă în suflet înverșunarea și ura. Schimbarea mea și gîndul neîndupleat nu făcură decît să sporească șicanele și dușmănia. Într-o zi am observat că nici vecinii nu mă mai salută, ca de obicei, ci mă privesc indiferent sau trec pe lîngă mine făcîndu-se că nu m-au văzut. Știam că n-am cui să mă destăinui și n-am cu cine mă sfătui, că sînt singur într-un oraș cenușiu, unde numai albastrul cu care erau zugrăviți pereții bordelului aducea o notă de veselie. Dar îmi fusese hărăzit încă mult zbucium, și aripile de condor desfăcute deasupra mea în chip de simbol și de arme numai de mine văzute, mai aveau puterea de a nu cădea frînte.

Nemaiputînd răbda starea de încordare și incertitudinea în care mă găseam de la o vreme, hotărîi să-mi reiau plimbările obișnuite și să mă las în voia întîmplărilor. În prima seară am pornit spre bordel, avînd grijă să mă strecor cît se poate de nevăzut. Am ajuns la țărm de cealaltă parte și am văzut geamurile iluminate fiecare altfel, ca întotdeauna. Cum stăteam privind în zare, se ivi iarăși corabia, se desprinse aceeași barcă, apropiindu-se de coastă, și ușa bordelului se deschise, lăsînd să iasă cei patru bărbați cu mantii și coifuri. Porniră spre mare, săriră în barcă, și în curînd noaptea înghițea deopotrivă fápturile lor și nava ce-i adusese.

IV

Un sentiment de uşurare mă adia. Simţeam puteri sporite ; nu bănuiam că mă aşteaptă cea mai dureroasă înfrîngere. Cînd, la înapoiere, după ce umblasem pînă departe pe ţărm, am trecut pe lîngă tufişurile şi bălăriile din jurul clădirii, nu se simţea nici o mişcare. Ascunşi printre frunze, copiii dormeau pe nisip. Somnul le era atît de greu, încît nici chiar împiedicîndu-mă de unul dintre ei n-am izbutit să-l trezesc. Aveau feţele schimonosite şi galbene în lumina vagă a lunii, abia intrată în cel de-al patrulea pătrar, şi zăceau încremeniţi în zdrenţele lor deplorabile, iscînd un luciu aidoma lemnelor putrede risipite în păduri. I-aş fi crezut morţi dacă n-ar fi început deodată să plîngă şi să se vaiete în somn, speriind cîteva păsări mari care-şi luară zborul dintre tufişuri, trecînd atît de aproape încît mă atinseră cu aripile.

Am înaintat spre casa de care mă mai despărţeau doar cîteva zeci de paşi.

Pe măsură ce mă apropiam, mi se înfăţişa mult mai mare decît o crezusem întotdeauna. Geamurile se adînceau în pereţii masivi, treptele îşi arătau relieful greoi, uşa înaltă şi neagră se vedea prinsă în balamale puternice de fier, acuzînd şi mai mult aspectul de castel vechi, reclădit din generaţie în generaţie, decăzut dintr-o măreţie pe care nimenea nu se mai simţea în stare să şi-o aducă aminte.

Mă opream la fiecare pas, absorbit de imaginea casei. Copiii îşi încetaseră urletele, şi tăcerea coborîse iar. Zidurile se înălţau şi creşteau, colţurile, mai proeminente, păstrau ceva din urmele contraforturilor căzute, după cum în haita de copii vagabonzi sufereau reminiscenţele umilite ale gărzilor, şi în mine agoniza simbolul cine ştie cărei bande de corsari cutezători care asaltaseră pe timpuri bănuitul castel.

O ruşine insuportabilă mă apăsa, şi cînd ajunsei la trepte n-am mai avut puterea să le urc. Parcă uitasem dintr-o dată şi chipul femeii văzute atunci noaptea, cînd

încercase să fugă, şi ticăloşia bătrînei ce mă urmărise cu şicanele ei, şi toate cele ce-mi hrăniseră înverşunarea. M-aş fi culcat şi eu, amestecîndu-mă cu bălăriile, cu tufarii şi cu trupurile vagabonzilor, în noaptea letargică şi cotropitoare.

Dar uşa se auzi scîrţiind lung şi se deschise. Patroana apăru în prag. Coborî treptele şi, luîndu-mă de braţ, mă tîrî înlăuntru, bolborosind ceva ce semăna a văicăreală de milog şi a penitenţă. Eram atît de turmentat, încît n-am înţeles nimic din vorbăria ei, dar îi eram recunoscător că pusese capăt stării de neputinţă şi prăbuşire din care singur nu m-aş fi putut smulge.

Am intrat cu paşi mecanici într-o încăpere boltită, un fel de sală lungă, luminată de sfeşnice, am trecut printre portretele afumate, atîrnate pe pereţi de amîndouă părţile, din care mă priveau chipuri şterse de arhonţi bizantini sufocaţi de o costumaţie debordantă, chipuri de marchizi, de principi răsăriteni şi de cavaleri înzăoaţi. Defilai prin galeria acestei genealogii înstrăinate, fără să bag de seamă că bătrîna nu mai era lîngă mine ; abia ajuns la capătul sălii, am observat că dispăruse.

In faţa mea era o draperie de brocart roş şi murdar, îndărătul căreia se auzeau şoapte. Am dat-o în lături şi am văzut o firidă unde, pe un pat acoperit cu piei de cal păroase şi lucii, o femeie se străduia să facă dragoste cu unul dintre copiii vagabonzi. Şi nu era decît aceeaşi femeie pe care o căutasem atîta timp, gîndindu-mă la ea zile şi nopţi de-a rîndul.

L-am înşfăcat pe băiat de părul crescut şi netuns şi l-am îmbrîncit cu atîta putere, încît s-a rostogolit pe duşumeaua sălii, dar femeia a sărit la mine, ţipînd, şi apoi, dîndu-mă într-o parte, s-a repezit să-l ridice, aducîndu-l iar lîngă ea. Fără nici o ruşine, a reînceput jocul, iar eu, scîrbit şi tulburat, m-am retras, lăsînd draperia să cadă, acoperind dezgustătoarea şi sordida scenă.

Tocmai atunci, revenită lîngă mine, bătrîna patroană mă îmbia cu glas mieros să beau un pahar şi, deschizînd o uşă neobservată, mă împinse într-o cameră plină de fum, de femei goale şi de bătrîni decrepiţi care le ţineau pe genunchi. Am băut licoarea stupidă pe care mi-a întins-o

și m-am rostogolit și eu laolaltă cu toate acele cadavre care viermuiau în lumina tremurată a cîtorva lumînări. Înainte de a fi amețit, auzeam rîsul chicotit și batcojoritor al bătrînei.

V

Dimineață m-am trezit într-o odaie mică, întins alături de femeia pe urmele căreia umblasem. Simțurile mele mai păstrau încă ecoul îndelungatelor voluptăți, și formele ei albastre îmi cutreierau ochii ; așadar, ea îmi ținuse tovărășie toată noaptea. Amintiri și senzații confuze se învălmășeau în mine și nu reușeam să reconstitui aproape nimic din cele ce se petrecuseră. Dormea. M-am ridicat și am plecat încet, ca să revin seara și să reparcurg umilitorul itinerar.

Dar a doua zi dimineață n-am găsit-o lîngă mine. Eram cu alta. Și astfel, zi de zi mă deșteptam lîngă alte și alte femei, din ce în ce mai șterse, mai urîte, mai bătrîne. Însă pașii mă duceau fără voie spre casa albastră de pe țărm în care mi se amestecară vîrstele, gîndurile și umbrele. Mi se părea că sînt blestemat să suport, trăindu-le, toate ordurile unor biografii străine, ale unor existențe exilate din timpuri, ca să se purifice trecînd prin filtrul propriei mele vieți.

Mă obișnuisem treptat cu ambianța acelor nopți : copiii în zdrențe, femeile goale, bătrînii cu chipurile lor extatice, uneori sfîșiate de rictusuri, alteori jalnice, cu obrajii căzuți, cu pielea atîrnînd în cute pergamentoase împrejurul ochilor. Larve dezgustătoare, incapabile să treacă pragul constituirii biologice ; și totuși, eram cu ei, curgeam laolaltă cu ei spre aceeași deltă incertă unde aluviunile se depun și se devorează încet, iar apele lîncezesc și pătrund moarte în mare.

În oraș devenisem un om respectabil, pretutindeni salutat obsecvios ; pe măsură ce mi-o acordam din ce în ce mai puțin eu însumi, semenii mei se întreceau să-mi acorde stima lor. Tot mai rare îmi erau clipele cînd încercam să mă reîntorc la singurătatea mea părăsită și cugetam la o evadare. O dată, într-un asemenea interludiu ce se întîmplase să fie noaptea, tîrziu, aproape de revărsatul zorilor, cum mă trezisem înainte de ceasurile obișnuite, m-am ridicat din patul unde zăcusem alături de o bătrînă adormită cu un rînjet lubric pe față și, stingînd lumînarea care agoniza, am împins încet ușa, strecurîndu-mă din încăpere. În semiobscuritatea odăilor prin care treceam, întrezăream cupluri nedeslușite dormind. Am reușit să ajung în sala lungă plină de portrete vechi. Era pustie, iar după draperia din fund, patul acoperit de piei de cal se zărea gol.

Ca întotdeauna în momentele de trezie, cînd îmi recăpătam stăpînirea de sine, gîndul îmi era la femeia pe urmele căreia venisem acolo. Prin ușa întredeschisă privii afară, și văzînd că fauna vagabonzilor era liniștită am ieșit cu pași ușori, pornind spre mare. O siluetă se deslușea pe țărm, și apropiindu-mă o recunoscui pe femeia al cărei dor mă adusese în casa cu zugrăveală albastră.

Văzîndu-mă, în sfîrșit, singur cu ea, am întrebat-o de ce nu fuge acum, cînd e liberă, așa cum încercase în noaptea aceea. Am implorat-o să vină cu mine, să fugim amîndoi din captivitatea patroanei, să evadăm pentru totdeauna din albia nopților ticăloase care ne înlănțuie.

Taci ! îmi strigă. *Uite-i, nu-i vezi cum vin ? Nu-i vezi cum ne înconjoară, nu-i auzi mîrîind, gata să ne sfîșie ?*

Ochii i se umplură de spaimă și de uimire și ardeau ca atunci cînd era doborîtă.

Mă uitai spre bălării. Din toate ungherele se ridicau zdrențăroșii, apropiindu-se amenințători, mulți, mai mulți ca oricînd, mai agresivi, mai fanatici, mai negri. Cînd mi-am întors capul spre mare, corabia se ivise ca din pămînt și stătea oprită în larg, iar barca luminată de felinare multicolore pornea către țărm.

Plecai grăbit spre casă, în timp ce femeia se îndepărta, înapoindu-se la bordel, urmărită de haita copiilor.

VI

Nu mai ştiu cînd plecară iarăşi cei patru bărbaţi cu bărbi tunse scurt şi cu coifuri.

Poate că n-au mai plecat, sau poate — cine ştie ? — vor fi venind şi vor fi plecînd mereu, aşa cum îi văzusem în nopţile care inauguraseră umilitoarea mea aventură.

Senzaţia de silă vine şi pleacă şi ea, duh migrator supus unor legi pe care cugetul meu nu se mai simte în stare să le stăpînească. Uneori sînt cu mine, eliberat de lumea căreia pe negîndite i-am devenit prizonier, sînt cu ochii deschişi, cu pupilele lărgite şi mistuite de adevărurile ce se dezvăluie celor capabili să treacă suferinţele în cristale de gheaţă.

Dar prea adesea mă trezesc iarăşi copleşit de nopţile fetide ce m-au cucerit — şi toate ororile se ridică în faţă, tiranice columne ale pierzaniei, printre care trec în neştire spre orizontul meu prăbuşit. Atunci îmi reiau existenţa din casa zugrăvită în albastru. Poate că sînt acolo mereu. Poate că n-am părăsit-o niciodată.

ECHINOXUL NEBUNILOR

„Thou art like a pilgrim, which abroad hath done Treason..."

JOHN DONNE : DIVINE POEMS

I

Începuseră furtunile. Septembrie trecuse de jumătate, şi cerul continua să rămînă mai mult senin. Ziua, goniţi de vînt, norii alburii erau un amestec de cai şi lupi, cerbi şi lupi, tauri şi lupi, avalanşă ce dispărea însîngerată spre seară, iar noaptea bolta se limpezea neagră şi acelaşi vînt îşi multiplica nestingherit ecourile în golul dintre valuri şi stele. Marea avea un delir sec. Oraşul amuţise sub invazia rafalelor care măturau străzile pustii, băteau ameninţător în obloanele închise, zgîriau acoperişurile de tablă cu ghearele lor, sugrumau felinarele.

Trecătorii erau rari, grăbiţi, încovoiaţi de spate şi îi vedeai strecurîndu-se pe lîngă ziduri, ferindu-şi ochii de vîrtejurile nisipului zburător care şuiera prin aer, şi dispărînd în curţile ascunse ori în clădiri joase şi lungi. Uşor înclinate spre mare, largi, drepte, străzile păreau manejuri pentru hergheliile nevăzute, cărora numai coamele verzui li se zăreau din cînd în cînd, departe, dincolo de nisipul ţărmului, unde valuri înalte se prăbuşeau, risipind mii de aripi albe.

Printre vuietul şi răbufnirile vîntului, din timp în timp se auzeau strigăte izbucnind în plină zi, de undeva dinspre chei, ca nişte chemări nearticulate. Aşadar, au apărut, îmi zisesem. Trebuie să-i cunosc, să-i văd, să dau de urma lor înainte de sosirea străinului menit să se furişeze neştiut în oraş, pierzîndu-se printre locuitori şi rămînînd pînă cînd

va izbuti să-l descopere și să-l ucidă pe cel mai mare dintre frații săi, pe care nu-l văzuse niciodată.

Fusesem înștiințat printr-o scrisoare de venirea lui. Cel ce-mi scria era un fost servitor al casei unde copilărisem, un bătrîn de care însă nu reușeam să-mi amintesc, după cum nici casa nu știam în ce parte se va fi aflat. Casele prin care crescusem erau multe, și zidurile lor rînd pe rînd le-am auzit prăbușindu-se mai tîrziu ; le-am visat negre sub ochiul mort al lunii, pietre arse și măcinate, spre bucuria șerpilor și a glicinei sălbatice.

Care să fi fost bătrînul servitor și de unde-mi venea insolitul mesaj ? Derutată, memoria rămînea captiva unui imens osuar, a unui labirint plin de cranii odihnite pe tibii încrucișate, asemenea cîinilor care dorm cu capul pe labele dinainte. Toți erau morți, toți trebuia să fi murit de mult, toți rătăceau de-a valma într-o țară în care poate că numai mie-mi fusese scris să nu mă mai pot întoarce.

Și iată că în scrisoarea lui, servitorul de altădată îmi vorbea despre frații necunoscuți unii altora, despre cel ce urma să vină de undeva de departe ca să împlinească ritualul răzbunării, în orașul unde mă crezusem totdeauna dispărut. Îmi vorbea despre vremea echinoxului de toamnă, despre furtuni și despre strigătul celor ce se vor chema, cunoscîndu-se întîia oară înainte de venirea străinului, frați de la aceeași mamă. Ei trebuiau să-l afle și să-l apere pe întîiul născut dintre frați, împotriva morții ce-i fusese jurată de frații vitregi.

Dar cine erau și de ce-mi scria mie, tulburîndu-mi singurătatea ? Și de unde va fi aflat că trăiesc în acel oraș ? La început nu luasem în seamă scrisoarea, însă timpul echinoxului se apropiase o dată cu furtunile cele de obicei, și strigătele ce se auzeau prin vînt, după amiaza, pe străzile goale mă făcură să înțeleg că toate erau pline de adevăr. Fără să știu de ce, m-am simțit părtaș la întîmplările care se pregăteau și am ieșit în căutarea necunoscuților.

II

Vîntul creștea mereu. Începusem a vedea capete despletite și dinți roșcați. Lipindu-mă de case, înaintam spre țărm, mai oprindu-mă să ascult strigătele nebune, amestecate cu urletele furtunii. Era limpede că veneau dinspre cheiul spre care dădeau toate străzile. Veneau dinspre mare. Mergeam și eu într-acolo, cu gulerul ridicat, ascunzîndu-mi fața de tăișul nisipului.

Ajuns pe chei, mi-am aruncat privirea pînă la capătul portului, dar îmi era aproape cu neputință să văd ceva, căci întregul văzduh se încețoșase de vîrtejurile ridicate de pe plajă. Totuși, uneori mi se părea că întrevăd o făptură îmbrăcată în alb, ivindu-se și iarăși pierind învăluită de pulbere. Am strigat și parcă mi-ar fi răspuns, apoi îndată alte strigăte se auziră din ce în ce mai departe, ca o înlănțuire de ecouri.

Pornii înspre făptura zărită prin nisipul solar, dar în curînd am observat că omul merge și el înainte. Grăbind pasul și apropiindu-mă, am văzut dincolo de el o altă siluetă, și ceva mai departe o alta. Par a fi trei, mă gîndii. Peste cîteva zile, unul va fi poate fără suflare.

Cînd i-am ajuns, se adunaseră. Toți purtau haine albe și semănau între ei. Zadarnic încercai să-l identific pe cel mai în vîrstă ; nici unul nu părea mai bătrîn decît ceilalți. Stăteau așezați pe lespezile de piatră ale cheiului și mă priveau fix, cu ochii lor ciudat de mari și fără culoare, iar vîntul, mișcîndu-le pletele și fluturîndu-le violent, le dădea aerul unor meduze mitologice.

Mutismul și stupoarea reciprocă au durat cîteva clipe, și apoi, intrînd în vorbă, încercai să le sugerez neliniștea mea în legătură cu scrisoarea primită și cu toate cele ce aveau să se întîmple în aceste zile din preajma echinoxului. Drept răspuns, își luară chitarele, pe care le țineau la spate, și sărind în picioare începură să cînte o melodie cu ritm îndrăcit, scoțînd din cînd în cînd strigăte asemănătoare celor auzite de mine înainte. Cîntau scuturîndu-și trupurile și capetele cu coame răvășite de vînt, iar melodia îmi părea

tot mai frumoasă, în ciuda nedumeririi și revoltei ce punea stăpînire pe mine. Ridicau chitarele-n sus, făceau piruete, se îndoiau, se frîngeau, ritmîndu-și cîntecul cu mișcări elastice —zvelți, înalți, mlădoși, ca niște enormi greieri albi, înnebuniți de furtună și de soare.

Uimirea triumfă în cele din urmă asupra mea și îmi paraliză toate gîndurile, toate pornirile. Uitasem scrisoarea, uitasem bănuielile și presupunerile mele anterioare, uitasem și de străinul ce trebuia să sosească. Mi se părea că sînt undeva aiurea și că orașul în care trăiam de atîta vreme e o localitate bizară, necunoscută, descoperită dintr-o dată pe un drum generos și secret. Pînă și furtuna dezlănțuită căpătase accente de orgă electronică, acompaniind cîntecul celor trei oameni în alb, care se depărtau încet, în ritmul muzicii lor, lăsîndu-mă singur, încremenit pe cheiul pustiu.

III

Abia ajungînd acasă, m-am trezit. În vijelioasa înserare cu boi jertfiți pe altare cerești și cu aripi sumbre crucificate în vînt, priveam, rezemat de pervazul ferestrei, strada care ducea spre port, încercînd să alung din memorie melodia cîntăreților cu chitare. Nu știu de ce mă străduiam s-o alung și-mi aplecam capul de parcă furtuna ar fi putut să-mi spele din memorie acea melodie frumoasă și deșănțată. Departe în josul străzii apărură trei forme omenești, apropiindu-se de casa mea. Veneau încet, cu pași șovăitori. M-am retras puțin, atît cît îmi era necesar să-i urmăresc neobservat de ei. Nu-mi aprinsesem lumina. Vîntul zguduia cu putere fereastra — vîntul amestecat cu bezna coborîtă pe nesimțite.

Cei trei ajunseră în dreptul meu, priviră geamul deschis, încăperea întunecată. Apoi își scoaseră pălăriile mari și se așezară pe piatra caldarîmului, înfășurîndu-se cu pelerinele lor negre. Aveau chipuri alungite și păreau obosiți ca după o îndelungată și grea călătorie. Eram sigur că nu-i văzusem niciodată și că veniseră de undeva de departe, cu toate că nu le distingeam decît vag trăsăturile ; atît cît să-mi dau seama că seamănă toți între ei.

Frații, mi-am zis. Ei trebuie să fie cei despre care îmi pomenea scrisoarea bătrînului servitor. Dar îndată ce începură să vorbească, bănuielile mele se risipiră din nou, mă simțeam iarăși străin și aceeași nedumerire punea stăpînire pe mine. Vorbeau într-o limbă pe care o învățasem în copilărie, cîndva, și n-o mai auzisem demult, o limbă moartă, o limbă a secolelor legendare, intrate în ceață.

Am înțeles că sînt actori ambulanți și că vor încerca să reprezinte o tragedie în oraș, undeva pe chei, în aer liber, în furtună, în gol. Va fi o tragedie despre fiul tînăr al unui rege, care și-a ucis mama, despre o răzbunare moștenită din neam în neam între frați, o răzbunare neîmplinită, ce străbate prin timp ca o flacără otrăvită și sacră, alimentată de vestale necunoscute.

Îi auzeam rostind blesteme pe seama unui popor ce locuia țara vitregă unde strămoșii lor luptaseră zadarnic să întemeieze așezări durabile și muriseră rătăciți în păduri, înghețați pe țărmuri neprimitoare și aspre, înecați în valurile posomorîte ale unui fluviu mare, stăpînit de păstori ciudați și de războinici cu înfățișare hirsută, care săgetau din goana cailor lor sălbatici și păroși sau din luntrile cioplite în trunchiuri de arbori.

Multe din cuvintele lor îmi rămîneau neînțelese, le uitasem sensul, sau poate nu-l știusem niciodată. Am tresărit doar cînd au pomenit numele meu. Ceea ce m-a făcut să mă înfior era faptul că rostiseră numele meu cel neștiut de nimenea în oraș, numele adevărat, pe care-l purtaseră înaintașii mei. Eu însumi îl uitasem demult, de cînd, sub zodia impusă de răspîntia marilor cicluri ce se încrucișau în biografia mea, mă lepădasem de tot ce putea să-mi aducă aminte de mine. De unde să-l fi știut ei ? Chipurile lor lungi și istovite, țara glorioasă și moartă din

care veneau, cuvintele neînţelese, frînturi de tradiţie disparentă sau poate dispărută, rămasă doar în relicve de piatră — toate mă îndepărtară din nou de scrisoarea primită.

Cînd se ridicară să plece, am aşteptat o clipă şi m-am luat după ei, dar nu i-am putut urmări, căci ajungînd la prima răscruce se despărţiră, pornind fiecare în altă direcţie.

IV

Noaptea echinoxului se apropia. Nu mai rămăseseră decît două zile. Furtuna bîntuia mereu, şi oraşul era tot mai inert. Părea insensibil la zguduirile vîntului, ascuns în sine, tăcut ca o uriaşă îngrămădire de pietre.

Am recitit scrisoarea bătrînului servitor şi mi-am reamintit de străinul ce avea să sosească în oraş, dar nu-mi dădeam seama cum ar fi putut veni cînd marea era atît de agitată, încît nici o navă nu s-ar fi avîntat. Iar stepa din miazănoapte era vadul urîtului şi al spaimei ; vegetaţia ei răvăşită de vînt lua înfăţişarea unei armate barbare cu lănci şi cu săgeţi care şuierau, cu piei de animale, cu ochi pustii şi cu tăişuri însîngerate. Numai nebunii şi fiarele s-ar fi încumetat s-o înfrunte.

Şi totuşi, trebuia să vină. Eram încredinţat că va veni, pentru că aveam o presimţire din acelea care nu înşală. Un singur lucru nu-mi trecuse prin minte, şi anume că străinul se afla de mult în oraş.

În zilele următoare nu i-am mai întîlnit nici pe cei trei cîntăreţi, nici pe actorii ambulanţi care stătuseră odihnindu-se sub fereastra mea. O stare de exaltare mă cuprinsese, alternînd cu ceasuri de neagră melancolie. Nu

mai eram stăpîn pe mine şi mă surprindeam făcînd gesturi bizare, inexplicabile, vorbind singur, rostind nume de necunoscuţi, recitînd fragmente de vechi şi uitate poeme.

Mi se părea mereu că am înviat dintr-o moarte pe care demult, cu secole în urmă, o cîntaseră barzi rătăcitori şi că port în mine sufletul mare şi nemîngîiat al unor neamuri trecute unul în altul, metamorfozate în succesiunea anilor şi în ritmul capricios al unor cicluri încheiate întotdeauna înainte de timp. Identitatea mi se pierdea risipită în mii, în sute de mii de oameni, îmi apăreau amintirile unor fapte pe care nu le trăisem niciodată, ale unor ţinuturi ce nu mai erau ale mele, şi toate se învălmăşeau în mine, tulburîndu-mă, traumatizîndu-mi spiritul şi desfigurîndu-l.

Aşa m-a găsit după-amiaza echinoxului.

Am ieşit pe chei în furtună, şi cum m-am ivit, cei trei actori, făcînd o mare plecăciune, începură să joace tragedia lor. De la primele replici mi-am dat seama că o cunosc, că o ştiu pe dinafară, că am jucat-o eu însumi cîndva. Şi îndată, apropiindu-mă de ei, am luat asupra mea rolul celui de-al patrulea personaj, care lipsea. Din cauza vîntului şi a vuietului mării, replicile erau strigăte puternice, şi în curînd alte strigăte le răspunseră de undeva. Apoi năvăliră cei trei cîntăreţi cu chitarele, repezindu-se asupra noastră, şi se născu o încurcătură îngrozitoare. Actorii o luară la goană, urmăriţi de ceilalţi, după care alergam eu. Era o sarabandă nebună, un dans de trupuri încordate, ce se adunau, se încleştau şi se desfăceau iar, durînd pînă spre seară, cînd am văzut deodată cum unul dintre actori, despărţindu-se de ceilalţi, aleargă spre mine. Dar cei ce fugeau urmăriţi de cîntăreţi erau tot trei. Din goană am înţeles că acesta trebuie să fie străinul venit să-şi îndeplinească răzbunarea şi că primul născut dintre fraţii vrăjmaşi sînt eu.

O luptă desperată se încinse, o îngrămădire de oameni încăieraţi, căci se năpustiseră cu toţii, amestecîndu-se laolaltă. Nu ştiu cît va fi durat încăierarea. M-am pomenit culcat pe chei, ameţit, plin de sînge. Nu eram decît uşor rănit la cap şi, ridicîndu-mă pornii spre casă. Prin întuneric, vîntul mistuia undeva cîntecul îndrăcit al celor trei cîntăreţi cu coame lungi şi răvăşite.

V

Febra acelui echinox a trecut. Au venit zilele calme, pline de adîncul albastru al toamnei şi de umbre galbene tremurînd în văzduh ca nişte fantome diurne. Brume aurite patinau posomorîtul oraş, dîndu-i o nobleţă trecătoare şi iluzorie.

Pe o uliţă lăturalnică am întîlnit într-o zi trei oameni îmbrăcaţi în salopete murdare, purtînd pe umeri lopeţi şi tîrnăcoape, mergînd încet ; feţele inexpresive, şterse, părul ţepos şi tuns scurt abia mi-au îngăduit să-i recunosc. Erau cîntăreţii. Au trecut pe lîngă mine fără să-mi arunce o singură privire. Tăcuţi, cu ochii în pămînt, impasibili, luaseră înfăţişarea obişnuită a tuturor locuitorilor oraşului, şi de atunci nu i-am mai văzut, ori poate n-am mai fost în stare să-i recunosc niciodată.

Actorii dispăruseră şi ei. Fuseseră văzuţi urcînd pe puntea unei nave şi luînd calea ţării lor, peste care timpul îşi lăsase pleoapa lui mare. Plecaseră trei. Unul dintre ei rămăsese pesemne ascuns în oraş. Rămăsese desigur cu gîndul la răzbunarea care-i era singurul rost în viaţă. Prezenţa lui nu-mi dădea însă nelinişti : mă gîndeam la îndelungul şir al înaintaşilor mei, asupra cărora planase aceeaşi mînă ameninţătoare a celor ce le juraseră moartea, şi îmi spuneam că dacă tocmai mie îmi va fi dat să plătesc o duşmănie moştenită prin sînge, măcar pentru urmaşi va veni o vreme de linişte.

Într-o după-amiază, plimbîndu-mă pe plaja din afara oraşului, priveam cîteva bărci de pescari apropiindu-se de ţărm. Aduceau năvoadele. Cînd le-au tras pe nisip şi le-au scuturat, o dată cu grămezile argintii de peşti a ieşit la iveală cadavrul unui bărbat înfăşurat într-o pelerină bogată. Ochii mi s-au fixat, larg deschişi, asupra chipului său, pe care se descompuneau trăsături ce semănaseră cu ale mele.

Pescarii se închinară spre răsărit şi ridicîndu-l îl aşezară într-o barcă, pornind să-l ducă spre somnul migrator din care îl treziseră. Unul dintre ei i-a smuls din spate

cuţitul, ce stătea înfipt adînc, şi l-a aruncat pe nisipul plajei, aproape de mine.

Am urmărit barca pînă departe în larg. Briza uşoară ce adia răspundea indecis unor gînduri şi întrebări cenuşii. Încă o generaţie trecea pragul neliniştii : peste mine, răzbunarea zburase străvezie şi oarbă, spre cei ce erau încă văzduh şi lumină, undeva dincolo de albia anilor. Era un triumf, sau poate o înfrîngere. Sau nu era decît ritualul trecerii implacabile printre jocul neînvăţat al cuţitelor văzute şi nevăzute, înfipte la întîmplare, ca nişte semne de hotar.

Privirea îmi căzu pe nisip, unde zăcea pumnalul aruncat de pescar. Îl ridicai şi, ca prin vis, recunoscui mînerul de fildeş încrustat cu argint. Era al meu.

BUFNIȚA

I

Întorcîndu-mă seara dinspre mare, la ceasuri tîrzii, cînd toată lumea dormea de mult, mă întîlnisem de la o vreme cu un personaj care se plimba foarte agale prin dreptul casei așezate pe chei la colțul străzii mele. Îmi atrăsese atenția prin prezența lui cu totul neobișnuită la orele la care orașul se pustia cu desăvîrșire și se oferea vîntului ca un cimitir păgîn, monotonă alcătuire de cripte și mausolee necercetate.

Se pare că nici el nu rămăsese cu totul indiferent la vederea mea, căci la prima întîlnire ne surprinseserăm întorcînd capul unul după celălalt. Tocmai de aceea m-am hotărît să-l ignorez și să trec întotdeauna pe partea opusă a străzii. Dar o anumită neliniște nu înceta să mă stăpînească, și în cele din urmă, obsedat tot mai mult de apariția lui și de ideea că s-ar putea să mă urmărească pe mine însumi, din cine știe ce motive necunoscute, mi-am zis că ar fi mai bine să încerc a-mi da seama care-i sînt rosturile.

Observam că nu se îndepărta niciodată de casa în dreptul căreia îl întîlneam. Îmi era deci mai ușor să-l supraveghez, și astfel, o dată, venind mai devreme decît de obicei, m-am pitit îndărătul unui stîlp de piatră împlîntat pe chei. Vedeam foarte bine casa și eram protejat și de umbra ce învăluia acel colț.

După o scurtă așteptare, se ivi. Ajuns în fața casei, aruncă o privire scrutătoare jur împrejur și, asigurîn-

du-se că nu e nimenea, se apropie de una dintre ferestre, rămînînd nemişcat, de parcă ar fi urmărit cu atenţie ceea ce se petrecea înlăuntru. Din cînd în cînd, se mai uita în preajmă, făcea cîţiva paşi, dar revenea îndată la fereastră, continuînd a privi la fel de încordat.

Fereastra dădea pe chei. O vedeam bine şi nu înţelegeam de ce stătea privind-o cu atîta luare-aminte, cît timp era întunecată, sau mai curînd părea complet acoperită cu o perdea neagră, opacă, prin care nu pătrundea nici o sclipire de lumină. M-am gîndit că poate va fi ascultînd ceva, cu toate că era de neînchipuit să auzi o convorbire obişnuită printr-un geam dublu, bine închis şi situat destul de înalt.

În întuneric, în tăcerea neprietenoasă a cheiului, ritmată îndepărtat de marea calmă, aşteptarea mea devenea un supliciu absurd. Nu ştiam nimic despre omul pe care îl pîndeam, nu-i înţelegeam intenţiile, nu realizam sensul prezenţei lui acolo. Eram doar încredinţat că nu mă urmăreşte pe mine, dar asta nu mă liniştea, cît timp atitudinea lui lipsită de orice noimă nu făcea decît să-mi declanşeze în suflet stările cele mai apăsătoare. Îmi venea să mă duc direct la el şi să-i cer socoteală pentru ceea ce face, să-l bruschez, să-l ameninţ, să-l gonesc. O furie înăbuşită creştea în mine, dar îmi dădui seama că n-aveam nici un drept să mă amestec în lucruri ce nu-l priveau decît pe el. Orice om e liber să se oprească pe trotuar acolo unde doreşte şi să rămînă cît îi place, cu ochii pironiţi la vreo fereastră.

Cum însă toate cele ce-ţi par inexplicabile îţi lasă adesea consolarea că într-o zi le vei cunoaşte, am sfîrşit hotărînd să revin acolo dimineaţa pe lumină şi să încerc a vedea ce se petrece-n casa aceea, dincolo de negrul mat şi impenetrabil al geamului. M-am furişat deci de-a lungul cheiului şi, făcînd un ocol mare, pornii spre casă pe alt drum.

II

A doua zi, casa îmi păru mai tristă, mai părăsită decît o bănuisem noaptea în ajun ; cu pereţii plini de resturile abia vizibile ale succesivelor tencuieli ce căzuseră, cu acoperişul mare, greoi, din tablă ruginită, pe care se mai zăreau pe alocurea crîmpeie de roşu decolorat, cu un imens plop pe jumătate uscat, veghind adormit în văzduh deasupra porţii încremenite în balamale, avea ceva din atmosfera locurilor unde nu mai are cine să moară. Ceva de încremenire sau de alunecare într-un vis pe care nimeni nu-l va visa niciodată.

Nu îndrăzneam să ating zăvorul porţii. Mă temeam de urîtul care se presimţea între acele ziduri rămase ca nişte schelete pietrificate, urme ce nu mai pot aminti nimic din îndepărtata lor viaţă.

Am ezitat o vreme, şi apoi, cînd nici un trecător nu se zărea pe amîndouă trotuarele, am deschis poarta şi am intrat într-o curte mică, sufocată de liliac, tufe de trandafir sălbatic şi viţă, printre care se desenau cîteva trepte de piatră şi uşa masivă cu ferecături tentaculare. M-am strecurat pe sub vegetaţia convulsivă şi am bătut cu putere în uşa ce semăna să nu se mai fi deschis de mult.

Bătăile mele, sunînd ca bulgării de pămînt pe capacul sicrielor, treziră o dată cu ecoul lor straniu un zgomot de paşi. Venea cineva. Nici nu mi-am dat seama cînd s-a ivit în prag un evreu bătrîn, cu ochelari tulburi şi cu părul revărsat în inele albe sub tichia mică de satin. Purta o redingotă neagră, lucioasă, pe care în dreptul inimii era brodată cu galben şi cu roşu întunecat o bufniţă.

Apariţia lui m-a descumpănit. N-aş fi crezut niciodată că în casa urmărită cu atîta înverşunare de omul pe care îl văzusem noapte de noapte încremenit în faţa geamului ei trăia un evreu bătrîn cu ochii rătăciţi în afara timpului şi cu înfăţişare de muezin al cărţilor inaccesibile, al paginilor ce cuprind, mai presus de tipar, tîlcuri nevăzute şi îngînate pe întuneric. Dealtfel, în oraş nu mai

întîlnisem evrei, deşi se spunea că pe vremuri fuseseră cîţiva, despre a căror plecare sau moarte nu mai rămăseseră decît frînturi de amintire confuză.

Bătrînul păru însă foarte liniştit la vederea mea. Nimic nu semăna să-l nedumerească. Îmi făcu semn să intru, ca şi cînd m-ar fi aşteptat ca pe-un obişnuit al casei sale, fără să acorde atenţie expresiei de stinghereală şi de stupoare ce se va fi citit pe faţa mea.

Încăperea unde am pătruns era întunecoasă, cu o fereastră mare, acoperită de draperia ce cădea în falduri grele, cu un sfeşnic de bronz ori poate de argint, în care luminările ardeau atît de repede, încît bătrînul era silit să le înlocuiască întruna. Cînd, după cîteva clipe de tăcere, am încercat să-i vorbesc despre urmăritorul nocturn şi să-l întreb ce anume ar putea însemna prezenţa acelei umbre insidioase în preajma schimnicului ce mi se arătase a fi, a tresărit uşor, şi pe chipul lui coborî o paloare. S-a întors spre sfeşnicul aprins, a rostit o rugăciune în graiul străbunilor lui de la Marea Moartă şi apoi, lăsîndu-se obosit în jilţul de lîngă scaunul pe care mă aşezasem, a început o povestire ce trebuia să fie răspuns la întrebarea mea.

III

Povestirea bătrînului evreu era plină de corăbii vechi, de turme şi cirezi bogate hălăduind prin cîmpuri sălbatice şi mlăştinoase. Vremurile pe care le povestea erau îndepărtate ; lumea lui îmi era străină şi doar din cînd în cînd recunoşteam printre cuvinte crîmpeie din curgerea unei existenţe ce bănuiam că va fi fost odată sau mai curînd ar fi putut să fie a mea. Firul întîmplărilor se aduna tot mai mult în jurul oraşului unde trăiam, şi cu

cît se apropia, cu atît pierdeam înţelesul celor povestite, în ciuda eforturilor ce le făceam.

Atunci, deodată, l-am văzut ridicîndu-se şi pornind spre geam. Părea neliniştit, tulburat ca de o teamă lăuntrică. Liniştea se făcu mai apăsătoare. Lumînările îşi tremurau flacăra, şi umbrele lor scriau pe tavan litere ale unui alfabet blestemat. O răbufnire de vînt deschise fereastra, stingînd luminile, şi draperia flutură puternic, învăluindu-l pe bătrîn şi doborîndu-l.

Afară se întunecase. Nici nu-mi dădui seama cînd ziua trecuse, şi o noapte fără lună cucerise oraşul. N-aveam puterea de a mă ridica din scaun ; păream sortit să rămîn încremenit de-a pururi în acea încăpere cu bătrînul evreu, ce zăcea fără cunoştinţă pe duşumea, acoperit de bezna pe care o mlădia draperia neagră înfoiată de vînt. În dreptunghiul decupat al geamului apărură două siluete, şi după o clipă săriră înlăuntru doi oameni mici de statură, cu capetele vîrîte între umerii largi şi cu braţele atîrnîndu-le pînă aproape de genunchi. Porniră încet, căutînd cu mîinile prin întuneric şi împiedicîndu-se de trupul bătrînului, se aplecară, îl ridicară pe sus, ducîndu-l spre geam, şi apoi săriră iar, dispărînd în noapte şi lăsîndu-mă singur, ţintuit pe acelaşi scaun pe care stăteam.

Mi-am revenit curînd din starea de stranie hipnoză ce mă subjugase. Vîntul se potolise şi începu o ploaie deasă, prin reţeaua căreia privii noaptea compactă, cu arome înăbuşitoare de flori moarte, de alge putrede şi de solzi. Trebuie să fi fost tîrziu, căci strada goală, sumbră, dormea răsucită în ploaie ca o reptilă terţiară, puţinele felinare mocneau, iar formele destrăbălate ale caselor se năluceau copleşite de negură şi de spaimă.

Necunoscuţii care-l răpiseră pe bătrînul evreu se făcuseră nevăzuţi. Nu ştiam dacă mă vor fi observat cînd au pătruns în odaia lui. Nădăjduiam că întunericul nu le va fi îngăduit-o. Aerul greu mă îndemna să caut uşa ; ieşii strecurîndu-mă cu luare-aminte, ca să nu atrag atenţia celui ce urmărea casa. Cu toate că uitîndu-mă pe fereastră nu-l văzusem nicăieri, aveam sentimentul că se ascunde undeva pe aproape şi continuă să pîndească.

Ploaia cădea oblic, şi săgeţile ei, sporind bezna opacă, mă protejau ca o perdea de ceaţă, la adăpostul căreia mă furişam pe lîngă ziduri, ocolind răscrucile şi oprindu-mă pe sub porţi înnegrite ca să-mi trag suflarea şi să arunc în urmă aceeaşi privire bănuitoare. Am ajuns acasă după ce miezul nopţii bătuse de mult şi m-am scufundat într-un somn negru şi dens ca o noapte ploioasă interminabilă.

IV

Zile multe se numărară, egale cu ele însele şi ameţitoare în trecerea lor, asemenea valurilor şi pescăruşilor, care sînt mereu aceiaşi, ca şi cînd nu s-ar naşte şi n-ar muri niciodată, zboruri, culori, forme şi ţipete ale văzduhului. Uitam încet-încet toate cele petrecute, umblam cu sufletul adăpostit între norii sfîrşitului de vară, norii albi pe care vîntul amurgului îi bandajează ca pe nişte mumii plutitoare, surîzînd enigmatic în hotarele neantului.

Mîhnirea pentru soarta acelui bătrîn evreu mă mai urmări o vreme şi mă gîndeam în răstimpuri la trupul lui, închipuindu-mi-l înecat undeva în adîncuri marine, unde plante necunoscute de oameni se înfioară atinse de umbra peştilor, fantomă fluidă şi rece proiectată de jocul razelor rătăcite în verde — sau alteori îl vedeam zăcînd decapitat, departe pe un poligon de plajă pustie, însîngerînd apele şi răspîndindu-se în undele lor, simbol crepuscular al unor ţărmuri ce nu mai puteau aştepta decît somnul.

Apoi am înţeles că soarta celor născuţi întru spirit e în gîndurile şi în cuvintele lor, pe care mîna nu le poate atinge : singure, nedesluşite ochiului cuprins de nevăzutul cearcăn al morţii, ele rămîn să ardă veşnic, sîngerînd în sine şi în nefiinţă. Şi mi-a venit în minte, mereu mai clară, povestirea bătrînului evreu aşa cum o lăsase neterminată în noaptea dispariţiei lui. Cum se va fi terminînd, mă întrebam ? Sfîrşitul ei îl vor scrie mereu alţii şi alţii, ori de cîte ori mîinile întoarse în gheare vor căuta pe întuneric. Eu îl voi caligrafia după faptele ce urmară să mi se arate.

Nu mai trecusem de mult seara tîrziu pe lîngă casa evreului. Cînd întîmplarea făcu să mă abat pe vechiul drum pe care mă întorceam într-o vreme din îndelungatele mele plimbări pe ţărm, am privit casa şi mi-am adus aminte de urmăritorul nocturn. Nu mai stătea în faţa ei. Desigur că se va fi mutat la altă fereastră, unde-l vor fi chemat sumbrele lui însărcinări. Geamul era luminat. Înlăuntru se vedeau aşezaţi la masă şi mîncînd cu gesturi lacome cîţiva oameni, ce păreau a sărbători ceva. Li se vedeau îndeosebi mîinile mari, întinzîndu-se şi contractîndu-se cu o vigoare mimată. Pe chipurile lor, sub masca stridentei veselii, citeam nesiguranţa, bănuiala şi teama.

Toamna veni repede, cu furtuni şi cu meduze moarte ce se descompuneau pe nisip, dînd miasme dezgustătoare şi dulcege. Ţărmul se pustiise. Pescarii cîntau şi plîngeau, beţi şi nebuni după năvoadele rupte, iar bărcile lor dormitau pe nisip în latura de miazăzi a oraşului, unde rămăseseră netăiaţi cîţiva copaci, adunaţi în pîlcuri, puţinii supravieţuitori ai unor ierni mizerabile. Frunzele lor galbene şi arămii risipeau în vînt o bogăţie inutilă, aşternînd în calea cîinilor şi a cailor zdrenţe răzleţe din fastuoasele covoare de altădată.

Într-o după-amiază, purtîndu-mi paşii pe sub coroanele despuiate ale unor copaci, răscolind în mers frunzişul căzut la picioarele lui septembrie, am dat peste un obiect neaşteptat : amestecat printre foile uscate şi veştede, se tăvălea cercul de stofă de pe redingota evreului, cercul pe care cu galben şi roşu întunecat era brodată o bufniţă.

L-am ridicat, scuturîndu-l de nisip, şi l-am dus acasă. Cînd am ajuns se întunecase de-a binelea. Am aprins

lumina și am stat singur cu mine într-un colocviu fără cuvinte, mut ca stîncile munților de la miazănoapte, de la care bunii și străbunii mei au învățat neclintirea și patima formelor. Un spațiu imens se desfășura înaintea mea, dar la capătul lui se profilă o bornă cernită. Am tresărit cunoscînd-o și m-am apropiat de fereastră : pe stradă, în dreptul casei mele, silueta unui om. Crescut din pulbere, stătea nemișcat lîngă geamul pe care l-am închis trăgînd obloanele și cutremurîndu-mă doar la gîndul că întregul oraș e cufundat în somn și că poate nu va mai fi nimeni asemenea mie celui de altădată, să se întrebe și să se neliniștească la vederea lui.

ARTIȘTII DIN INSULĂ

I

Auzisem de multă vreme că la o oarecare depărtare de țărm, în dreptul orașului unde locuiam, se află o insulă cu păsări și arbori — o mică oază în deșertul marin — înconjurată de stînci și de valuri. Se spunea că acolo se pripășiseră pictori și sculptori, ducînd o viață retrasă, petrecîndu-și timpul cu penelurile și dălțile lor și neavînd alte griji în afara artei.

Mă gîndeam adesea cu invidie la soarta lor, pe care mi-o imaginam în fel și chip, și întotdeauna după asemenea clipe de reverie îmi propuneam să pornesc într-acolo, însuflețit de propriile mele himere, proiectate într-o lume cu atît mai generoasă cu cît n-o văzusem niciodată.

Zilele însă treceau prelungind mereu termenul acelei călătorii ce părea sortită să nu se mai împlinească, rămînînd în sfera proiectelor născute doar ca să-ți poată alimenta regretele de mai tîrziu. Nu găseam puterea de a mă hotărî. Pașii mei învățaseră cîteva drumuri, din a căror rețea cu greu s-ar fi putut desprinde. Lanțurile acelor drumuri obișnuite, rareori le-am înlăturat, căci erau ale unui refugiu în cel mai ascuns colț dinlăuntrul meu și răspundeau monotonei indiferente ce-mi fusese dată ca să-mi slujească de platoșă împotriva urîtului și a vremii.

Poate că dacă i-aș fi văzut pe alții plecînd către insulă, dacă s-ar fi întîmplat să fiu la țărm, să mă plimb de-a lungul cheiului cînd o șalupă frumoasă, plină de culori și de glasuri vesele s-ar fi desprins, pornind-o spre mia-

zăzi și răsărit, unde bănuiam că se află, m-aș fi urcat și eu alături de ceilalți. Dar nimănuia nici prin gînd nu i-ar fi trecut să părăsească fie și pentru scurtă vreme orașul. Răgazurile erau doar pentru casă și somn, pentru tăcere și somn, pentru uitare și somn. Chiar și în visele lor, locuitorii nu părăseau aproape niciodată orașul.

Și totuși, imaginea insulei continua să mă frecventeze. Aveam uneori aproape certitudinea că într-o zi tot îmi va fi dat s-o văd. Nici nu bănuiam că o voi face chiar fără să vreau, și nu peste multă vreme.

II

Iernile erau aspre pe țărmul acela. Erau ierni de exil și de amintire barbară. Marea îngheța pînă departe cu verdele ei oțelit printre întinderi copleșite de zăpada pe care înflorea sîngele sălbăticiunilor devorate de fiare. Orizontul purta nimb galben și primea închinarea de dimineață a negurilor înaintea ninsorii prin care orbecăiau pescăruși rătăciți. Cuvintele rostite își sunau silabele în alb și călătoreau în clopote de gheață, iar ecourile înalte le dilatau în încremenitul văzduh.

La capătul unei asemenea ierni, cînd primăvara nu mai era prea departe, veneam o dată de-a lungul plajei. Era o după-amiază tîrzie, cu nori palizi, prin care se putea bănui lumina soarelui înclinat spre amurg. Vîntul sufla încet de la miazănoapte în direcția largului, unde o imperceptibilă ceață se confunda treptat cu primele semne de seară. Jur împrejur — zăpadă. Înaintam urmînd o cărare îngustă, făcută de pașii cine știe cui. Poate chiar

ai mei. Poate ai altora. Eram absent. Îmi lăsasem gîndurile să dialogheze în gol. Nici nu mi-am dat seama cînd, părăsind urma pașilor ce trecuseră înaintea mea, am luat-o de-a dreptul prin zăpadă peste marea înghețată.

M-am trezit cînd ajunsesem aproape de marginea gheții și-am auzit deodată vuietul înăbușit al valurilor ce clocoteau sub sloi. Dar în aceeași clipă, undeva înapoia mea se dezlănțuiră trosnete succesive, ca și cînd o mînă uriașă din adînc lovea cu securea în suprafața gheții. Urmă o zguduitură ce mă făcu aproape să-mi pierd echilibrul. Îndată ce mi-am revenit, încercai să fug spre țărm. Era zadarnic. N-am izbutit decît să ajung la celălalt capăt al sloiului ce se desprinsese și se depărta mereu.

Mi-am rotit privirea în jur și am văzut o înserare străină. Am văzut spinări de valuri violacee, balene lichide pe care aluneca insula de gheață, ducîndu-mă în larg, legănîndu-mă cu tangajul ei ușor. Am văzut albul țărmului cum rămînea maculat de umbre și orașul toropit de somn, cu ochii injectați licărind printre gene întunecate. Vîntul se întețise, și sub puterea lui, blocul de gheață înainta ca o navă căreia fără veste îi devenisem catarg.

Apoi a venit noaptea ; una dintre cele mai negre din cîte mi-a fost dat să traversez. Fulgi singuratici îmi atingeau fața. Nici o lumină nu se ivea la orizont. Iarna, vapoarele ocoleau apele nesigure ale acelor ținuturi și treceau la depărtare de cîteva zeci de mile, spre miazăzi. Speranța n-avea temei. Gîndurile pluteau în derivă. Strigătul se năștea mort.

Căutam în beznă creștetul aureolat al aceluia ce umblase pe ape cîndva, într-o vreme de început și de taină, și potrivindu-mi memoria după cadența largă a valurilor îmi reaminteam cîntecele corăbierilor morți, care plîngeau trufia lor risipită pe mare, stelele lor, glezne lor înghețate. Și mă pierdeam tot mai departe pe apă, într-o direcție pe care n-o cunoștea decît vîntul,

III

Trecură ceasuri în şir. Nenumărate, istovitoare, pustii. Pe întuneric, marea se auzea respirînd larg, destrămînd din cînd în cînd cîte-o creastă de val şi spulberîndu-i perlele reci. Nu simţeam nici frigul nici vîntul ; aveam doar o senzaţie de nicăieri, de moarte anticipată.

Într-un timp îmi ajunseră în auz nişte ţipete îndepărtate, pe care n-am izbutit să le desluşesc. Ghemuit pe zăpada ce acoperea sloiul, începui să dormitez, şi ţipetele mi se părea că sînt ale visului, deşi le auzeam din ce în ce mai aproape. Şi tot auzindu-le, se ivi în sfîrşit un vapor, pe puntea căruia am fost adus cu o barcă. Era cald, dar din vreme în vreme răbufnea cîte-o rafală de vînt îngheţat, săgetîndu-mă şi făcîndu-mă să tresar, clătinînd luminile care umblau prin ochii mei şi încununîndu-mi fruntea cu spini. O voce ascunsă îmi şoptea neîncetat la ureche povestea obsesivelor mele apostazii. *Sufletul tău e şarpele ce te sugrumă,* spunea. *Nu te lasă niciodată să-ţi întorci privirea. Cauţi mereu drumul de dincolo de lucruri, vrei mereu să vezi faţa lor cealaltă, aceea spre care privesc numai ochii cu pleoapele pe totdeauna închise.*

Nu-mi plăceau şoaptele insinuante, şi aş fi vrut să-i sucesc gîtul celui care vorbea. Dar n-am mai apucat. Vasul se lovise de ceva, ori se împotmolise pe un banc de nisip, cutremurîndu-se. Ţipetele se înteţiră. Am deschis ochii în albastru. Se lumina de ziuă. Vîntul şi marea şuierau oblic, învăluindu-mă cu frigul lor pătrunzător şi dîndu-mi un tremur ce mă readucea de departe : stăteam pe sloiul de gheaţă ce se oprise la un ţărm încă înnegurat, iar deasupra mea, în văzduh, se roteau ţipînd pescăruşii.

Am sărit în picioare, scuturîndu-mă de frigul ce se cuibărise în mine, şi am privit stolul păsărilor care începuseră a se răzleţi sub cerul tot mai luminat. Mişcarea mea le alungase. Mă crezuseră mort. Ar fi putut să-mi scoată ochii. Pescăruşilor le plac îndeosebi ochii morţilor pe care marea îi aduce la suprafaţă, după ce-şi lasă sufletele în adîncuri.

Apoi am privit ţărmul la care mă oprisem. Avea o plajă îngustă, acoperită cu zăpadă nu prea mare, îndărătul căreia se înălţa malul de stîncă ascuns de copaci. Trezit de-a binelea, mi-am adus aminte de insula despre care auzisem, la care mă gîndisem de atîtea ori, şi mi-am dat seama că mă aflam la ţărmul ei.

Nu mi-a fost greu să trec de pe sloiul de gheaţă pe ţărm, şi în cîteva clipe, găsind o cărare, am urcat pe malul înalt. Insula părea destul de mare şi era în bună parte acoperită de pădure. Se făcuse ziuă. Cerul înnorat. Am luat-o la întîmplare, pornind în căutarea unui suflet de om, dar n-am întîlnit pe nici unul dintre pictorii şi sculptorii ce se spunea că-şi făcuseră acolo sălaşul. N-am văzut decît copaci plini de cuiburi şi pretutindenea stoluri de păsări felurite, proliferînd ca într-un paradis abandonat.

Zăpada era puţină şi vînturată printre trunchiurile cafenii, peste ierburile acoperite de frunze uscate. Începusem a crede că pictorii nu erau decît o născocire a locuitorilor oraşului unde trăiam şi că soarta nu mi se schimbase prea mult cînd părăsisem insula plutitoare pentru alta încremenită în piatră la mijlocul mării, la fel de pustie şi de pierdută în vînt. Mă gîndeam că dintre cei ce-mi vorbiseră despre insulă, nici unul n-o văzuse. Toţi îmi spuneau că auziseră şi ei la rîndul lor de la alţii. Unde, cînd ? Nimenea nu mai ştia.

Deodată, pe cînd stăteam odihnindu-mă rezemat de un arbore secular, auzii un foşnet de ierburi uscate. Mi-am întors capul, dar n-am văzut nimic. Parcă se mişcase ceva — o făptură, o umbră, un duh — departe, printre trunchiurile copacilor. Am pornit într-acolo şi am nimerit într-o poiană mărginită jur împrejur de statui enorme de lemn. Erau arbori cărora li se retezaseră coroanele, şi apoi, în trunchiurile lor masive fuseseră sculptate nuduri de femei cu trupuri alungite, cu capete mici şi cu membrele subţiri ca nişte lujere. Toate aveau o expresie de suavă demenţă, şi la vederea lor m-am simţit stingherit ca şi cum aş fi pătruns într-o incintă interzisă.

Mă apropiai să le cercetez mai atent, aruncînd mereu priviri iscoditoare în jur, și mi-am dat seama că sînt monumente funerare. Fiecare statuie veghea la căpătîiul mortului ce va fi fost înhumat, ori mai curînd avea să fie, sub movila de pămînt de la picioarele ei.

IV

Timpul trecut pe negîndite s-a întors împotriva mea. Veni după-amiaza cenușie și se auziră fluierături dinspre mare. Puterile nu mă părăsiseră cu totul și încă mai speram să aflu urma unor ființe vii. Am luat-o spre țărm, hotărît să înconjur toată insula. Marea încăruntită, bătrînă, singură cu sine. Cerul mare și mort. Păsări cădeau aruncate pe valuri de mîna unui zeu primitiv și impenetrabil ; foi dintr-o carte a serii, pe care cei născuți între pietre sonore n-o vor înțelege niciodată. Și eu mergeam în întîmpinarea amurgului. Și toate sunau, sunau, sunau, stele metalice într-un înalt arcuit, stele mătănii, stele clopote auzite, neauzite.

O lumină se ivi în depărtare de-a lungul țărmului. Iată și viața pe care-o căutam. Grăbii pasul, și după cîtăva vreme am ajuns în dreptul acelei lumini. Plaja era mai largă, și malul stîncos se zărea ascuns de copaci. În peretele de piatră se vedea un geam luminat, la care privea dinăuntru un bărbat blond, îmbrăcat în haină albastră. Lumina din încăpere era slabă, afară nu se întunecase încă, iar copacii se îndesau în fața geamului și de aceea nu deslușeam bine chipul bărbatului.

Înaintai privindu-l, și cînd m-am oprit am văzut că nu era decît o pictură pe sticla ferestrei, înfățișînd un om încă tînăr, cu fața frumoasă, marcată de trăsături severe, cu ochi albaștri și păr inelat încadrîndu-i fruntea

înaltă și palidă. Geamul era al unei încăperi ce fusese tăiată în stîncă. Alături stătea ușa masivă de lemn. Am apăsat clanța, și ușa s-a deschis, lăsîndu-mă să intru într-o odaie goală, al cărei interior mă umplu de uimire, de încîntare și de tristețe : pereții purtau o frescă alcătuită din nenumărate imagini distribuite pe mici suprafețe dreptunghiulare, mărginite de chenare negre, pe dușumeaua de piatră stăteau vase de lut ars, iar în două firide ardeau opaițe cu seu. Într-o altă firidă era un pat de piatră, și lîngă el o lădiță de lemn plină de vase metalice și diverse obiecte.

Pictura pereților, în tonuri violente de verde, roșu, galben, reprezenta scene din viața unor ocnași ce fuseseră cîndva relegați în insulă, pentru erezii săvîrșite în cetățile de pe țărmurile mării. Tablourile povesteau faptele și credințele lor, evocau orașele lor de baștină, printre care îl recunoscui și pe acela unde trăiam eu însumi, mulțimi adunate, corăbii cu oameni ce purtau lanțuri la picioare, femei despletite plîngînd pe nisipul plajelor, cheiuri nocturne unde flăcările mistuiau statui de lemn și imense picturi. Apoi o insulă cu arbori, cu stoluri de păsări și turme de capre păzite de păstori hirsuți, îmbrăcați cu cojoace grosolane sau înfășurați în țesături aspre, pe jumătate goi, desculți, cu bărbi și plete încîlcite, cu priviri înstrăinate. Și multe alte priveliști și aspecte, pe care n-am reușit să le înțeleg ; cei ce le zugrăviseră își ascunseseră gîndul.

Cu toții păreau a fi din țări păduroase cu zeități pogorîte în întunericul sihlei și, urmăriți de culorile cu care se născuseră pe retină, își acceptaseră soarta pînă la capăt. I-am simțit apropiați și mi-am zis că poate eu sînt ultimul dintre ei, sînt întîrziatul care și-a rătăcit timpul și drumurile și n-a mai fost demn de lanțuri...

M-am așezat pe patul de piatră și priveam absorbit. Încet, cu o mișcare abia simțită, ușa s-a deschis și a intrat o bătrînă înaltă și falnică, fără un singur fir cărunt în părul ei negru și bogat. S-a uitat la mine ca și cînd aș fi fost unul din obiectele aflate în încăpere, a turnat seu în opaițele care ardeau în cele două firide laterale și a ieșit, făcîndu-mi semn s-o urmez.

V

De partea cealaltă a insulei, pe un mic platou trăiau cîţiva păstori. Bordeiele lor nu se ridicau decît foarte puţin deasupra pămîntului, şi staulele pentru capre erau tot în pămînt. Acolo m-a condus bătrîna. Am intrat prin întuneric într-un bordei umed şi friguros, am mîncat laolaltă cu ei şi am căzut într-un somn greu. Nu mai întîlnisem în viaţa mea oameni atît de tăcuţi, în ciuda feţelor luminate, deschise, pe care nu trecea nici o umbră. Trecea însă aceeaşi uitare şi aceeaşi demenţă vagă pe care o exprimau chipurile femeilor cioplite în trunchiuri de arbori.

Cînd s-a luminat de ziuă, m-am deşteptat. Eram singur. Plecaseră toţi cu caprele. Dar caprele erau cu mine : pereţii bordeiului purtau în piatra lor nenumărate capre desenate cu vîrful unui cuţit de metal sau de cremene. Pe urma cuţitului se insinuase o culoare verde-închis, provenită din cine ştie ce ierburi sau frunze. Siluetele aveau o graţie şi o mişcare subtilă, în ciuda liniei simple, cu naivităţi şi stîngăcii infantile.

Am ieşit afară şi l-am întîlnit pe unul dintre ei. Părea senin, împăcat, şi înfăţişarea lui mi-a dat curajul să-i vorbesc, întrebîndu-l despre pictorii şi sculptorii ocnaşi, despre încăperea cioplită în stîncă, despre păstorii din bordeie şi statuile de lemn. Răspunsul lui a fost o povestire ciudată, incoerentă, plină de elemente ininteligibile şi de expresii necunoscute mie. Un singur lucru mi se părea că-l înţelegeam din spusele lui, şi anume că pictorii şi sculptorii, ocnaşii, păstorii sînt unii şi aceiaşi, că au venit demult, demult, şi fiecare dintre ei a murit la capătul unei vîrste şi s-a născut iarăşi la începutul celeilalte, simţindu-se altul, uitîndu-şi propriile lui fapte, propriile lui gînduri de altădată.

Nimenea nu mai ştia cînd veniseră în insulă, nimenea n-ar mai fi putut spune cine zugrăvise splendida frescă din odaia în care fusesem : casa aceea era pentru ei un fel de biserică, un loc de reculegere şi de exaltare. Nu mai ştiau nici măcar cine desenase pe pereţii bordeielor lor siluetele caprelor colorate cu verde. Divinităţile ce le

patronau viaţa erau ei înşişi, în ipostaze revolute şi uitate cu desăvîrşire. Totul era înecat într-un *demult, demult*, pe care păstorul îl rostea cu evlavioasă nostalgie, parcă mai mult uitînd decît aducîndu-şi aminte.

VI

Am rămas în mijlocul lor pînă s-a desprimăvărat de-a binelea. Ploi abundente căzuseră, şi arborii se acoperiră de flori şi de frunze tinere, ascunzînd cuiburile fără număr din crengile lor.

Venirea primăverii, sau poate venirea mea, părea să le fie nefastă : îmbătrîniseră îngrozitor, slăbiseră, li se pustiiseră ochii — şi soarele lumina fără cruţare feţele lor pămîntii, şi vîntul cald îi înfăşura cu giulgii ademenitoare, ca şi cînd s-ar fi pregătit să-i ducă undeva în altă parte, să-i înalţe pe nevăzutele tronuri ce le erau hărăzite. Pînă şi bătrîna îşi pierduse măreţia, se prăbuşise pe nesimţite, era albă, uşoară, umbrită de aripa străvezie care începuse să coboare încet deasupra ei. Ca nişte făpturi de zăpadă se topeau păstorii treziţi din îndelungata lor hibernare sub firmamentul cu neguri galbene unde se mistuise de mult steaua la care se închinaseră odinioară.

Numai păsările insulei continuau să umple văzduhul, ciripind fiecare în graiul ei, cuprinse de o nelinişte care ar fi fost a anotimpului dacă n-ar fi trădat semne întunecate, căci plaja din faţa bordeielor era în fiece dimineaţă plină de păsări moarte.

Intrase şi în mine o toropeală, ce mă făcea să rămîn zile în şir culcat în bordeiul umed şi-mi dădea sentimentul că nu-l voi mai părăsi niciodată, că voi rămîne pe totdeauna captiv în insulă şi voi lîncezi uitînd de mine însumi, trecînd cu timpul în orbita duhurilor vrăjmaşe,

cele ce poartă noaptea podoabe înşelătoare, iar ziua se risipesc în cenuşă.

Nu mai fusesem de mult în poiana cu statui de lemn. Aproape că nu-mi aminteam unde am văzut-o. Cînd într-o zi pornii s-o caut, a trebuit să umblu mult, şi abia spre amurg am ajuns în marginea ei, şi am tresărit la vederea statuilor trezite la o viaţă care era moartea lor. Le daseră crengi subţiri, pline de frunze. Din coapse, din umeri, din şolduri, din sîni, de pretutindenea creşteau mlădiţe verzi, multe, nenumărate, învăluind formele în voaluri, estompîndu-le cu nimbul lor. Expirînd sub razele lungi ale amurgului, statuile se întorceau în stejari.

N-am mai putut să le privesc şi mă îndreptai spre ţărmul stîncos unde era încăperea cioplită în piatră, cu pereţii zugrăviţi. Lumina abia pîlpîia înlăuntru. Opaiţele agonizau şi se vedea că bătrîna nu mai venise de mult să le îngrijească. Chipul bărbatului pictat pe geam suferea o metamorfoză fantomatică. Prin colţuri se aşternuse deasupra frescelor un muşchi gălbui, ce înainta acoperindu-le, iar din tavan, în cîteva locuri picura apă.

Îmi părea rău că venisem : regretam din suflet acea călătorie nocturnă de la capătul iernii şi blestemam sloiul de gheaţă că mă purtase spre insulă.

Mi-ar fi plăcut să uit totul şi să rămîn la imaginea de altădată a artiştilor din insulă, aşa cum îi văzusem atunci cînd mi se vorbise despre viaţa lor. Mi-ar fi plăcut să-mi mai pot închipui un paradis copilăresc şi absurd, în mijlocul mării, între lucruri pe care mîna cu penel sau cu daltă le descifrează în pustietatea colindată de vînt şi de păsări, între toate cele mai tari decît fluidul nevăzut al unor vremuri moarte şi înviate în vis. Dar eram acolo, învins, descumpănit, faţă-n faţă cu propria mea neputinţă.

Am adormit pe patul de piatră, şi în zori m-au cules bărcile unor vînători de delfini, pe cînd rătăceam singur pe plajă. Veniseră de undeva din sud, să vîneze prin apele acelea necunoscute pentru ei. Am luat iar drumul oraşului meu, şi în timp ce vîntul umfla pînzele, ascultam în vuietul valurilor un repetat şi obsesiv *demult, demult*, care suna adîncindu-se mereu, ca o prăpastie unde se mistuia o lume.

ULTIMUL ROL

I

Se număraseră ani de cînd nu mai fusesem la teatru. Ştiam pe dinafară cele două sau trei piese — toate tragedii — ce se reprezentau invariabil, seară de seară, în fața aceloraşi spectatori nelipsiţi, învăţasem pînă şi inflexiunea glasului cu care actorii rosteau fiece replică, pînă şi gradul de entuziasm descifrat pe feţe în anumite momente, şi puteam spune fără să întorc capul, unde stau, ce fac şi cum sînt îmbrăcaţi cei mai mulţi dintre obişnuiţii acelei săli înguste şi lungi, nesfîrşite.

Mă oboseau îndeosebi noii actori, mult prea cabotini, jucînd în stilul declamatoriu şi patetic cu care nu m-am împăcat niciodată. Cei din generaţia veche muriseră, fuseseră pensionaţi sau primiseră cu timpul slujbe modeste de blibliotecari, casieri, arhivari prin diverse instituţii necunoscute, unde-şi fumau ţigările îngîndurați, privind cu nostalgie spre propriul lor trecut de multă vreme uitat, dialogînd fără cuvinte cu somnul, cu muştele şi cu moartea.

Unii dintre ei aveau crize intermitente cînd, rememorîndu-şi vechile roluri în care străluciseră aclamaţi la scenă deschisă, începeau să gesticuleze şi să declame îndărătul ghişeului lor, spre nedumerirea şi iritarea publicului ce li se adresa, ori sonorizau cavernos incinta pustie a cine ştie cărui depozit de arhivă, speriind şobolanii şi fluturii de noapte ascunşi printre rafturi. Cîţiva mai suspecţi fuseseră o vreme închişi. Alţii, inofensivi prin vîrstă, erau toleraţi cu discreţie şi îngăduinţă. Noaptea îi mai întîlneam uneori pe chei plimbîndu-se egale, solitari, cu capetele lor mari şi clătinate, cu părul alb ridicat în

vînt, sugrumați de tăcere și de întuneric, prezențe spectrale în somnolența și turpitudinea orașului.

Tineretul era impetuos și plin de rîvnă. Talente deosebite nu se iveau printre ei, dar erau prețuiți de regizori pentru că primeau cu egală plăcere rolurile, fie ele importante sau episodice, și nu manifestau ca înaintașii lor dorința de a excela, de a ieși în evidență, de a se face cunoscuți și admirați. Nici n-ar fi putut s-o facă. Publicul gusta nediferențiat și piesele și interpretarea lor, convertind delectarea în datorie și aplaudînd nu atît jocul actorilor, cît sensul anumitor replici, momente, situații.

Din cînd în cînd puteau vedea spectatori ridicîndu-se din sală și urcînd pe scenă pentru a repeta o replică, iar unii dintre aceștia erau chiar angajați ulterior în trupa teatrului. Așa s-a întîmplat și cu vecinul meu care, după ce frecventase ani de-a rîndul spectacolele, cu o ardoare nemărturisită, participînd activ mai întîi din sală, apoi, cu timpul, urcînd chiar pe scenă, sfîrși prin a fi luat ca actor și distribuit în una din cele două piese aflate pe atunci în repertoriu.

I se dase un rol secundar pe care l-a păstrat multă vreme, deși auzisem că trecea în lumea teatrului drept o persoană importantă. Nu l-am văzut jucînd. Probabil că rolul părîndu-i-se totuși, în sinea sa, prea neînsemnat, nu mă invitase nici el cu prea multă insistență ; îmi dădeam seama că așteaptă să o poată face îndată ce va primi unul dintre cele principale. Și prilejul n-a întîrziat, mai generos poate decît l-ar fi bănuit vreodată.

II

Era vară. De undeva, dintr-o țară îndepărtată, venise un nou regizor la teatrul orașului și prima lui inițiativă cu care își inaugura activitatea a fost reluarea unei piese ce nu mai fusese reprezentată de lungă vreme.

Autorul era localnic, dar se vorbea în oraș că piesa fusese scrisă de fapt de un călugăr neisprăvit alungat din cetate și în cele din urmă ajuns pensionar al unui ospiciu sau al unei temnițe ori poate mort pe undeva, nu se știa bine. Vîntură-lume, emigrant lunatic pe meridiane streine, omul devenise fantoma propriei sale legende, și amintirea lui era cultivată cu secretă și clandestină venerație printre locuitorii orașului, dispuși să-i atribuie orice li se părea o faptă demnă de admirat și mai presus de puterea cea de toate zilele. Să fi fost piesa într-adevăr scrisă de el ? În ce mă privește, nu mai încăpea nici o îndoială.

Acțiunea se desfășura în jurul unei căpetenii militare dintr-un timp imprecis. Eroul se întorcea victorios dintr-o luptă și în cetate i se pregătea o primire triumfală pe care el o aștepta cu mîndrie și satisfacție. O dată ajuns, e însă acuzat de trădare, și cei ce depun mărturiile peremptorii sînt înșiși prietenii și ajutoarele lui cu care împreună purtase războiul.

Surprins pe nepregătite, el nu e în stare să se apere și pare strivit de afirmațiile martorilor. Cînd după o clipă de reculegere își revine și încearcă să-și lămurească acuzatorii, arătîndu-le că deîndată ce-a învins sdrobindu-i pe dușmani, trădarea nu putuse avea loc, argumentul său e respins, spunîndu-i-se că învinsese tocmai spre a-și ascunde trădarea.

Derutat, torturat de violența și absurditatea procesului, cade înfrînt și în vreme ce i se rostește sentința de moarte, scoate o mică fiolă cu otravă, pe care o păstra pentru împrejurarea cînd ar fi fost făcut prizonier în războaie, o înghite și se prăbușește fulgerat de puterea ei.

De obicei, după cum îmi aduceam aminte de la reprezentațiile anterioare, din vremea cînd puteam fi văzut și eu adesea în sala teatrului, uneori chiar în primele rînduri, actorul ce interpreta personajul principal avea o ținută lamentabilă, se comporta ca un adevărat trădător, părea prea puțin convins de argumentele lui. Publicul colabora cu acuzatorii de pe scenă, se producea o animație și un vacarm insuportabil, iar cînd eroul se sinucidea, sala izbucnea într-un enorm hohot de rîs, prelungit, minute în șir după ce cortina luneca necruțătoare ca un

tăiş de ghilotină. Erau chiar spectatori ce rămîneau rîzînd în scaunele lor după ce majoritatea celorlalţi părăsiseră sala, şi nu se ridicau să plece decît la insistenţa plasatoarelor şi a femeilor de serviciu venite să mături.

Această punere în scenă, precum şi clamarea stridentă a actorilor care-şi supralicitau fervoarea lor confecţionată, îmi dădeau, după o vreme, senzaţii de vid zgomotos şi de intervertire umilitoare. Nu mai puteam suporta nici stereotipia reacţiilor publicului, nici obrazul satisfăcut şi suficient al autorului prezent întotdeauna în primul scaun din dreapta al rîndului întîi, alături de cei ce verificau biletele de intrare. Îmi era silă să-l văd surîzînd recunoscător cînd actorii — aşa cum se întîmpla frecvent — modificau textul, rosteau replici inexistente în piesă ori omiteau altele ce li se păreau nepotrivite, nesocotind sensul lor şi sfidînd evoluţia acţiunii, unitatea, gradaţia. Şi astfel luasem hotărîrea de a nu mă mai duce la spectacole.

Dar, după o îndelungată absenţă, se iviră circumstanţe deosebite determinîndu-mi să-mi calc pentru o seară cuvîntul dat mie însumi.

III

Odată cu venirea noului regizor se svonise în oraş că în activitatea şi atmosfera teatrului vor surveni schimbări capitale. Cel ce îmi vorbise foarte înflăcărat era chiar vecinul meu care-mi destăinui că rolul protagonistului urma să i se încredinţeze lui, asigurîndu-mă că vor fi spectacole de mare interes, că vor participa şi oaspeţi streini şi că nu voi avea de regretat dacă voi accepta invitaţia lui.

La început ezitasem. Oboseala şi sila de toate îmi erau ancore nevăzute. Şi serile treceau aruncînd pe deasupra capetelor, înşelătoare şi ironice, umbrele lucrurilor care ar fi trebuit să fie, şi nu erau, ca într-un blestemat patrulater al mistificării unde singura bucurie a vieţii se desluşea în arderea ei oricît de mocnită, în fuga ireversibilă a unor zile fără altă virtute decît aceea a trecerii şi a dispariţiei.

Totuşi eram sortit să nu rezist prea mult stăruinţelor vecinului meu care îmi vorbea aproape noapte de noapte, cînd se întorcea de la teatru, povestindu-mi despre succesul crescînd al spectacolului şi despre aportul lui. Aşa se face că într-una din convorbirile noastre nocturne i-am făgăduit că voi merge, şi l-am rugat să-mi reţină, pentru seara următoare, un bilet.

Ajuns la teatru, am regăsit ambianţa pe care o ştiam de atîta timp. Oamenii în hainele lor cenuşii, ponosite, femei cu priviri venitoase şi acre măsurînd încăperea disproporţionat de lungă şi căutînd repere secrete pentru invidia sau curiozitatea lor, murmurul înăbuşit al vocilor care-şi vorbeau în şoaptă. Tavanul mi se păru mai jos ca altă dată, poate pentru că nu mai purta inscripţiile obişnuite ci era zugrăvit într-o frescă ţipătoare şi căutată, care nu făcea decît să redea alegoric vechile texte ce fuseseră şterse. O zugrăveală asemănătoare purta şi cortina greoaie, iar pe ziduri erau desenate ferestre mari ce păreau deschise spre luxuriante grădini, pictate chiar cu oarecare talent. M-am bucurat că fotoliul autorului şi cele cîteva din preajmă erau goale, deşi, după cîte ştiam, nu lipsise încă niciodată.

Spectacolul începu, spre consternarea mea, în acelaşi stil de totdeauna, cu mici şi ciudate amendamente, dintre care unul ieşea în evidenţă mai pregnant : din timp în timp actorii se adresau direct sălii şi comentau succint un gest, o afirmaţie, o împrejurare din piesă, suscitînd aprobări laconice. Totul se desfăşura după cum mă aşteptasem, pînă la ultimul act cînd se petrecură surprizele pe care urmează să le povestesc. Era tocmai actul unde se pronunţa acuzaţia de trădare şi avea loc judecarea protagonistului.

IV

De la primele replici se observă că vecinul meu e tulburat de ceva. Juca tot mai pătruns de rolul său cu care părea să se identifice treptat, ceea ce deruta ansamblul și dădea celorlalți actori un sentiment de stinghereală și stîngăcie. Privea mereu spre rîndul întîi unde în fotoliul autorului și în cele alăturate apăruseră cîțiva spectatori neașteptați.

Nici sala nu mai avea reacțiile ei habituale. Nu se mai auzeau intervențiile publicului, rumoarea, rîsetele ce răsunau în toate serile. O liniște densă, întunecată începea să planeze deasupra tuturora.

Protagonistul încetase de a mai fi actor : redevenise un simplu om, acuzat pe nedrept, care se apăra cu tărie și cu o demnitate disperată, respectînd cu sfințenie textul și sdrobindu-și adversarii cu argumente mortale. Mereu cu ochii la aceleași locuri din rîndul întîi, vecinul meu devenise de nerecunoscut ; era transfigurat, vibra de o emoție ce electriza spectatorii, iar revolta ce-l cutremura dădea fiecărui cuvînt rostit o sclipire de spadă lunară. Și tăcerea sălii era tot mai grea, mai compactă, mai închisă în cercul ei negru.

Cînd veni clipa finală a otrăvirii, își duse mîna la inimă și, cu un gest de durere, de care nu sînt capabili decît marii actori, căzu ca o pasăre săgetată din sbor, peste masa publicului prefăcut în stană de piatră.

Lumina se aprinse în sală, dar lumea continua să stea nemișcată. Actorii, palizi la față, încremeniseră neputincioși în jurul protagonistului care zăcea pe scenă. Ochii mi se îndreptară îndată spre primul rînd unde în fotoliile din dreapta recunoscui cîțiva dintre bătrînii actori pe care-i întîlneam uneori pe chei. Iar lîngă ei, în locul rezervat celui ce iscălea piesa, stătea un om cu fața prelungă încadrată de plete lungi castanii, cu ochii mari și hipnotici, iluminîndu-i figura chinuită, hieratică, ireală, întoarsă parcă dintr-un exil acherontic. Nu-l mai văzusem niciodată, dar nu mi-a fost greu să înțeleg că era adevăratul autor al piesei.

Lumina se stinse din nou și din fundul sălii se auzi o cadență de pași apăsați : un grup de oameni îmbrăcați în negru inainta spre scenă. Se opriră în față, năpustindu-se asupra celor din rîndul întîi, imobilizîndu-i și pornind să-i ducă spre ieșire, în timp ce doi săriră pe scenă și ridicară protagonistul. Dar vecinul meu nu mai mișca. Era mort.

Blestem vouă ! Se auzi un glas în tăcerea apăsătoare, și în clipa următoare se reaprinseră luminile. Sala întreagă privea spre oamenii în negru, care-i duceau pe bătrînii actori și cadavrul protagonistului. Numai adevăratul autor al piesei dispăruse dintre ei.

Și în timp ce actorii erau tîrîți afară, publicul izbucnea într-un hohot de rîs enorm, crispat, sufocat de exaltare și groază.

CIMITIRUL PIRAȚILOR

I

Multă vreme n-am putut dormi, gîndindu-mă la cimitirul din marginea mării.

Trecusem o singură dată prin preajma lui, pe drumul îngust și nisipos care ducea la țărm. Era într-o după-amiază de toamnă, și întorcîndu-mă de la plajă pornisem fără să vreau pe urmele răzlețe ale altor pași și mă pomenisem dintr-o dată pe drumeagul acela neștiut pînă atunci, pe care, urmîndu-l, mi-a fost dat să zăresc neobișnuita îngrămădire de cruci și de lespezi, înconjurată de un zid căzut, năpădit de mușchi și de insecte enorme.

Am stat o clipă contemplînd cimitirul de mult părăsit, despre care auzisem că ar fi locul de veșnică odihnă al piraților de odinioară, cei ce întemeiaseră orașul și portul tot mai încețoșat în existența-i obscură din ultimul timp. I-am privit crucile vechi de piatră, lespezile abia ivite din ierburi țepoase și plante cu frunzele de un verde-închis, printre care se împleteau iederi roșii, ca într-o învăluire de reptile încolăcite.

În mijloc, o mică biserică, părăginită și ea, dormea ca o pasăre cu ciocul ascuns sub aripa-i cenușie, vegheată de plopi uscați și aurită de soarele lînced, care-i ucisese de-a lungul anilor cele din urmă tresăriri și-i pecetluise ruina.

De pretutindenea se răscula nisipul cu termitele lui nevăzute, devorînd crucile, ștergînd semnele de hotar ale morții și răstignind nemilos amintirile risipite de sufletele celor sortiți să rătăcească străvezii și tăcuți printre umbrele lor de altădată. Mirosea a tămîie neagră și a basilic. A piatră încinsă, a cuiburi goale printre frunze

căzute în straturi sub lăcomia vegetației carnivore, care hălăduia nestingherită. Hipnotizat ca prada șarpelui, stătui lîngă zid în bătaia tuturor duhurilor, în melancolicul du-te-vino al gîndurilor dezmoștenite, singur cu viitoarea mea cruce. De unde avea să-mi vină mai tîrziu obsesia acelui cimitir, frecventîndu-mă noapte de noapte ?

Somnul orașului era adînc și întunecat. Oamenii aveau chipuri umbrite de un amurg implacabil. Se vorbea despre apropiata plecare a celor mai mulți dintre ei, care aveau să părăsească pentru totdeauna acea așezare întemeiată de pirați. Se și insinuase, pe cele cîteva străzi drepte și lungi care-o alcătuiau, o atmosferă de toropeală inertă, sortită să pună stăpînire pe toate ungherele. Numai eu, sustras de la neliniștea generală a locuitorilor ce hotărîseră să-și schimbe albia, eram întruna cu gîndul la vechiul cimitir de pe țărm.

II

Nu mă putea ispiti nici o plecare. Unde să merg ? În ce alt colț m-ar fi putut aștepta o soartă mai darnică ?

Cutreierasem lumea, văzusem soarele răsărind și apunînd pe mări, peste ținuturi bogate, peste pustiuri și munți. Puterea celor ce crezuseră în steaua lor am văzut-o de atîtea ori spulberată, frumusețea desfigurată, bogăția risipită în vînt. Ce-mi rămăsese oare să mai doresc ? Nici o furtună nu mai putea să mă sperie. Nici o anxietate nu mă mai putea tulbura.

Traiectoria răsucită ca o spirală înșelătoare sfîrșise în același loc pe care rînd pe rînd îl iubisem, îl exaltasem și-l hărăzisem blestemului, pentru ca în cele din urmă să-i aduc prinosul nepăsării. Nu mai avea să vină decît moartea. Dar nu gîndul ei îmi desfășura înaintea ochilor imaginea ciudatului cimitir ; insomniile mele veneau de

aiurea. Poate că presimțeam ceva, poate întrezăream fără știre viitoarele întîmplări care trebuiau să-mi dezvăluie ascunzișuri secrete din propria mea existență.

Absorbit de asemenea gînduri, nici nu mi-am dat seama cînd oamenii începuseră să plece. În curînd, am văzut orașul aproape pustiu. Casele goale erau învăluite de lumina mereu mai palidă a toamnei ce-și istovea cele din urmă zile, străzile colindate de vînt și de cîini vagabonzi care urlau noaptea și făceau dragoste adunați în haite, cerul plin de ciori și de pescăruși speriați, rotindu-se și săgetînd în văzduh, țipînd lugubru deasupra singurătății și a vidului.

Am parcurs ulițele dintr-o parte în alta, și pînă la cheiul îngust n-am întîlnit decît un mic grup de bătrîni bolnavi, aproape orbi, tîrîndu-se sprijiniți unul de altul. Erau singurii pe care-i lăsaseră, căci nu aveau pe nimeni, și, incapabili de orice muncă, rămăseseră să moară o dată cu orașul unde au văzut întîia oară lumina. Nu m-au văzut, căci trecusem la o bună distanță de ei, și desigur, așa cum aveam s-o înțeleg mai tîrziu, continuară a se crede unicii locuitori ai orașului intrat în perimetrul posomorîtei lor agonii.

Toamna sfîrși dizolvată în albul primei ninsori. Lanțuri grele de gheață sunară : ca într-un temei de pedeapsă postumă a piraților niciodată prinși, orașul întemeiat de ei trebuia să moară încătușat. Așa l-am și văzut expirînd, în timp ce viscolul, laolaltă cu marea, îi cînta sinistrul marș funebru al unei nopți de pierzanie.

III

Priveliștea iernii cumplite mi-a adus mai întîi o pace deplină, pacea pustiului desăvîrșit, cînd toate înfățișîndu-ți-se în alb și negru te recompun altfel decît te știuseși

tu însuţi, te modifică şi îţi dau iluzia armoniei. Nimenea nu te cunoaşte mai bine decît vîntul cu aripi albe, cel care cîntă duios, cel ce-şi scutură capul, dezlănţuitul, nebunul. Îl lăsam să-mi repovestească viaţa şi să-mi troienească toate părţile ei negre, toate mocirlele prin care am trecut.

Dar cu vremea, pereţii se strînseră ameninţători în jurul meu. Singurătatea se prefăcu într-un gol străveziu şi începu să mă absoarbă ca un ochi enorm cu pupilă ameninţătoare. Auzeam sunete de corzi metalice, şi o senzaţie de imponderabilitate mă sufoca. Numai gîndul că undeva rămăseseră încă bătrînii, aşteptîndu-şi sfîrşitul, punea apăsării o imperceptibilă surdină.

Ieşeam întruna pe cheiul înzăpezit şi îi întîlneam fără ca ei să mă vadă.

Se mişcau din ce în ce mai greu, erau cu fiece zi mai livizi, mai spectrali. Pînă cînd, simţindu-şi moartea apropiată şi înspăimîntaţi de imaginea viitoare a propriilor cadavre, sortite să zacă neîngropate, neputincioşi cum erau, începură să înainteze pe dig şi să-şi dea drumul, căzînd şi pierind în valuri. Unul cîte unul s-au dus, ţinînd în braţe cîte-un cîine mic, cu care împreună dispăreau în marea turmentată de viscole.

Nu mai rămăsese decît unul dintre ei, pe care într-o după-amiază îl văzui pornind şi el spre dig, sub cerul de crom, cu fulgi rari şi cu ţipete. Ajuns la capăt, se opri. Îl pîndeam de departe. Deodată, cîinele pe care-l ţinea în braţe sări sprinten, se tăvăli prin zăpadă, se scutură. Era mult mai mare decît bănuisem. Omul se îndreptă de şale şi porni înapoi, urmat de cîinele lui. Mergea repede şi nu mai avea nimic din bătrînul şubred, aproape orb, pe care-l văzusem cu cîteva clipe înainte abia tîrîndu-se pe digul copleşit de zăpadă.

De teamă să nu mă zărească, mă dădui după un zid, continuînd să-l urmăresc pînă cînd mi se păru că intră într-o curte. Nu peste mult apăru iarăşi, complet schimbat : un domn elegant, îmbrăcat în negru, cu un guler somptuos de blană, cu baston şi cilindru, purtîndu-şi de

zgardă cîinele mare şi zvelt. Părea că merge la un duel ori se îndreptă spre ceremonia de seară a tagmei patronate de spiritul amăgirii. Negru în albul încremenit din jur, în fulguirea uşoară a unei ninsori care ezita, în angoasa tuturor bănuielilor mele, în perspectivele reci ale spaţiilor îngînate şi nestatornice, omul se îndepărta mereu într-o direcţie ciudată.

Aş fi vrut să fi căzut şi el în valuri, asemenea celorlalţi, cu toate că atunci cînd îl văzusem pe dig, singura mea dorinţă era să-l ajut să întîrzie. Prezenţa lui mă tulbura. Nu mai era cel din urmă ecou al oraşului care murise. Nu mai era semenul meu, bătrînul frate al sinucigaşilor. Nu mai era un obstacol în calea inexistenţei ce mă ameninţa. El devenise pentru mine solul purtător al unui mesaj ce mă putea privi direct, dar pe care începeam a mă teme că nu voi izbuti să-l cunosc la vreme.

Seara veni repede şi neaşteptat. Îl mai vedeam. Mă luai după el, ascunzîndu-mă şi tresărind. Apoi, întunericul şi ceaţa ne despărţiră.

IV

Abia ajungînd acasă, mi-am dat seama că direcţia în care-l văzusem dispărînd era aceea a cimitirului unde-şi dormeau somnul piraţii. Mă frisonă descoperirea că ne reîntîlniserăm în gînduri. Ce va fi căutînd acolo ?

O uşoară bătaie în uşă mă descumpăni.

Cine-i ? strigai.

Nici un răspuns.

Am întrebat încă o dată, şi apoi, cu un gest brusc,

am deschis uşa : la o depărtare de cîţiva paşi, stătea cîinele străinului, care îndată ce mă văzu se întoarse, luînd-o la fugă. Crezusem că şi stăpînul lui va fi fost pe undeva pe aproape, dar privind în lungul uliţei nu-l zării nicăieri. Totuşi, era limpede că aflase despre mine, mai repede chiar decît aş fi bănuit, şi nu-mi mai rămînea decît să aştept clipa cînd urma să mi se înfăţişeze el însuşi.

În zilele ce veniră nu l-am mai întîlnit. Colindam străzile fără suflare, cheiul, ţărmul pînă departe, dincolo de oraş, dar totul era zadarnic. Şi într-o seară, umblînd prin zăpadă la întîmplare, obsedat de gîndul că poate el e acela care se ascunde urmărindu-mă pretutindenea, cum îl urmărisem şi eu, m-am pomenit lîngă zidul căzut al cimitirului.

Un lung ţiuit îmi stăruia în urechi, şi dincolo de nisipurile acoperite de zăpadă, marea suna cu mii de cristale, ca un candelabru stins zguduit de cutremur. Forme înzăpezite se năzăreau înecate în albastru, iar în mijloc licărea o lumină slabă, spre care paşii mă purtară fără voie. Am ajuns la biserica părăsită, a cărei fereastră lumina, şi, împingînd uşa, am intrat.

Înlăuntru nu mă aştepta decît acelaşi cîine al străinului, care sări gudurîndu-se la picioarele mele, în timp ce priveam uimit în jur, recunoscîndu-mi obiectele, recunoscîndu-mi propria casă, toate aşa cum le lăsasem acolo în oraşul mort, în chiar după-amiaza aceea. Căzui obosit pe un divan şi luînd cartea ce stătea deschisă cu coperţile în sus am citit de la pasajul unde se părea că mă oprisem : *„Odată te vei întoarce şi te vei minuna de propria ta viaţă petrecută în ţara al cărei drum l-ai uitat, şi-ţi vei aduce aminte de unul căruia singurătatea i-a dat chipul tău..."*

Am rămas pînă tîrziu citind şi gîndindu-mă, iar dimineaţa, cînd m-am trezit, am văzut în cuier, atîrnate, un palton somptuos de blană şi un cilindru — hainele acelui străin, pe care n-aveam să-l mai întîlnesc niciodată.

V

Toată iarna mi-am petrecut-o în noua sau poate în vechea mea locuinţă din cimitirul părăginit. Din cînd în cînd, ieşeam cu cîinele şi hoinăream prin oraşul pustiu. Ninsori abundente îl copleşiseră, şi străzile păreau mai neînsufleţite decît aleile mărginite de mormintele piraţilor. Vîntul şi golul fluierau pe deasupra caselor moarte, printre care nu mai izbuteam s-o găsesc pe aceea unde trăisem eu însumi.

Nici cheiul nu-l mai cercetam.

Abia spre primăvară, cînd zăpezile începuseră a se topi, m-am îndreptat spre port, ca să văd cum cădeau blocuri enorme de gheaţă răsucindu-se şi sunînd în valurile agitate.

O navă ivită la orizont se apropia, şi în curînd, oprindu-se legănată la chei, coborîră cîţiva oameni înalţi şi palizi, care veneau de departe, să purceadă la o nouă întemeiere a oraşului. I-am văzut pornind pe dig şi oprindu-se cu toţii să privească ceva ce se zărea nedesluşit.

Mă îndreptai şi eu într-acolo, şi ajungînd, am văzut o imagine de care încercam să-mi aduc aminte : pe zăpada muiată zăcea cadavrul unui bătrîn purtînd în braţe un cîine mic şi alb. Cu cît priveam bătrînul şi cîinele, pe care dezgheţul îi dezgropase din zăpezi, cu atît mi se limpezeau ochii şi îmi părea că n-avusesem unde să-i fi văzut.

BISERICA NEAGRĂ

Roman

Miinile tuturora se vor înmuia și genunchii vor curge ca apa.
Încinge-se-vor atunci cu sac și spaima îi va cuprinde, fețele tuturor se vor rușina și capetele vor fi pleșuve.

Iezechil, 7, 17—18

I

Mă întorceam spre casă umbrit de presimțiri anxioase. Sunetul pașilor mei pe caldarîm răspundea ritmat și laconic miilor de glasuri pe care le dezlănțuiau în văzduh clopotele nenumăratelor noastre biserici vechi, rămase din vremuri de măreție și de risipă. Întotdeauna spre amurgit, cînd întunericul venea cu mareea lui monotonă invadînd orașul, clopotele își începeau deconcertanta lor melopee prelungită uneori ceasuri în șir, potolindu-se abia tîrziu la răsăritul stelelor, sau, în serile colindate de vîntul pustiu și tiranic al țărmului, îndeosebi toamna și iarna, contopindu-se imperceptibil cu izbucnirea rafalelor și cu vuietul posomorît al valurilor izbite în cheiul de piatră.

De obicei nu le mai auzea nimenea dintre noi. Le moștenisem de generații, ne născusem cu sunetul lor în auz, tot așa cum marea ne stăruia în nări cu mirosul ei de alge vii și moarte, tot așa cum viața însăși cu inerția ei ticăloasă ne atrofiase conștiința faptelor noastre de fiecare zi, prefăcîndu-ne în oficianți ai ritualului ei implacabil. Dar în seara aceea nu atît auzul, cît mai ales sufletul meu se lovea de clopote, poate pentru că presimțirile ce mă stăpîneau îl vor fi deșteptat din obișnuita lui toropeală.

Străzile drepte și largi aveau aerul unor magazii goale, sub cerul liber pe care plutea în derivă o firavă semilună de hîrtie decolorată. Piața triunghiulară din vecinătatea casei mele era plină de ciori și de pescăruși. Trecătorii mă observau cu priviri insistente ca și cînd aș fi fost un strein nedorit. Eram incapabil să-i recunosc și grăbeam

mereu pașii, cu sentimentul că mă îndrept spre un refugiu perfid care întîrzie să-mi apară în cale.

Am deschis poarta cu mîna crispată și am pătruns ca un strigoi în marea încăpere de la intrarea unde pe un fotoliu stătea proprietăreasa privindu-mă pieziș și abia răspunzînd salutului meu habitual. Mă oprii o clipă descumpănit și izbutii cu greu să articulez cîteva cuvinte, întrebînd-o dacă nu mă căutase cineva. Întrebasem mai mult ca să-mi înving neliniștea și stinghereala stupidă ce mă cuprinsese dintr-o dată la vederea ei, deși seară de seară, cînd mă întorceam acasă o găseam totdeauna în același fotoliu, cu aceeași nelipsită carte pe care părea că n-o va mai isprăvi niciodată.

Își aținti ochii asupra mea și, după un moment de tăcere, începu să-mi vorbească pe un ton ce nu mai avea nimic din obișnuita ei amabilitate profesională.

— *Ba da, v-a căutat cineva care aș fi preferat să nu vă caute niciodată. Vreau să cred că ați fi preferat-o și dumneavoastră. Cînd v-am închiriat o odaie în casa mea, nu mi-am închipuit că într-o zi voi afla lucruri atît de jenante despre un om pe care aveam toate motivele să-l stimez. Nu e nevoie să vă dau lămuriri. Veți găsi pe masă un mesaj edificator. Vi s-a lăsat o invitație. N-am citit-o, deși plicul e deschis. Mi-a fost silă.*

Ascultam înmărmurit cuvintele ei, fără să înțeleg nimic, fără să pot reacționa în nici un fel la logosul acesta insolit în atmosfera ce se instaurase de-a lungul conviețuirii mele cu o proprietăreasă pe cît de binevoitoare pe atît de discretă. Într-un tîrziu, învingîndu-mi stupoarea, pornii să urc scara interioară ce ducea spre încăperile de la etaj, dintre care una îmi fusese închiriată.

Am deschis ușa îndreptîndu-mă spre masa pe care stătea, rezemat ostentativ de piciorul lămpii, un plic roz, răspîndind un parfum vulgar. L-am desfăcut scoțînd invitația tipărită cu litere aurite, purtînd deasupra un fel de emblemă aglomerată : viori, cranii, cărți, păsări de noapte, încadrînd bustul desenat al unui bătrîn cu mustăți enorme. Textul scris înlăuntru cu cerneală, de o mînă stîngace, era compus în termeni ce nu aveau întru nimic sensul unei invitații : *Vi se pune în vedere că sînteți*

așteptat mîine seară la sediul nostru. Nu era indicată nici adresa, nici ora la care urma să mă prezint, nici scopul. Doar semnătura, ce mă înfioră de consternare : *Liga Cerșetorilor.*

Am întors invitația pe toate părțile căutînd parcă vreun indiciu ocult. Vreun semn care să-mi aducă o lămurire cît de vagă, dar n-am reușit să descopăr nimic și am rămas multă vreme cu privirile ațintite asupra caligrafiei stîngace, viermi negri contorsionați, alcătuindu-se pe albul imaculat al hîrtiei într-o suită de forme scabroase. Auzisem vorbindu-se în ultima vreme despre creșterea numărului cerșetorilor în oraș, despre apariția lor în locurile cele mai neobișnuite, despre agresivitatea și insolența lor a căror dovadă o aveam de astă dată în fața mea și stăteam privind-o copleșit de o indignare neputincioasă și surdă. Nu acordasem prea mult credit zvonurilor care circulau și nu împărtășisem îngrijorarea cunoscuților mei la adresa unui fapt ce mi se părea anodin și lipsit de sens — și iată că o pedeapsă amară mă aducea la realitate. Toate lucrurile îți pot fi indiferente cît timp te consolează sentimentul că ești în afara lor, că vei fi întotdeauna, că nu te vor atinge, ca epidemia de care te apără o imunitate axiomatică. Poate de aceea și moartea te găsește dezarmat pentru că fusese întotdeauna a altora.

Am luat invitația și, apropiind-o de flacăra lămpii, am aruncat-o aprinsă în soba rece de metal din colțul odăii mele. Nici nu băgasem de seamă că timpul trecuse și se apropia miezul nopții. M-am dezbrăcat mașinal culcîndu-mă, dar n-am izbutit să adorm decît foarte tîrziu, chinuit de o luciditate istovitoare, cu ochii larg deschiși într-un întuneric traversat de linii încrucișate, și am avut un somn mizerabil, mlaștină densă și neagră prin care înotam spre un țărm mereu mai îndepărtat.

Dimineața m-au trezit pașii proprietăresei ; a intrat la mine și, ca prin vis, am auzit-o cum arunca pe masă ceva, întorcîndu-se brusc și ieșind ca o nălucă. Ochii îmi ardeau, o amețeală ușoară mă stăpînea și oboseala mă reținu încă multă vreme în pat, stăruind între somn și trezie. M-am ridicat apoi și m-am îndreptat, clătinîndu-mă, spre masă. Am recunoscut iarăși plicul roz, unde am găsit ace-

eaşi invitaţie. Dar de data aceasta n-am mai dat-o pe foc ci, împăturind-o, am strecurat-o în buzunarul hainei lăsată pe spătarul unui scaun, cu toate că nici prin gînd nu-mi trecea să-i dau vreodată curs. Totul mi se părea atît de umilitor şi de stupid încît propria mea odaie, mare, înaltă, mobilată sobru dar cu bun gust, mă apăsa ca o temniţă înăbuşitoare. Abia am aşteptat să mă văd gata de plecare şi ieşii trîntind uşile şi izbucnind în stradă ca un evadat.

II

Aerul dimineţii mă trezi înviorîndu-mă şi limpezindu-mi creierul de negura unei nopţi posomorîte. Ziua se arăta fără soare, uşor haşurată de brumele începutului de toamnă cu frunze galbene în rarii copaci ai oraşului, cu văzduh tremurător peste conturele caselor somnolente, cu o briză adiată şi sidefie în spaţiile goale colindate de o lumină amară. Pornii spre atelierul singuratic unde-mi treceam zilele desluşind forme în lemn, în pămînt ori în piatră, dar paşii sau poate gîndurile m-au dus fără ştire spre mare.

Cheiul vuia sub asaltul valurilor, marea era de un verde solemn şi strein, pescăruşii săgetau departe în larg ivindu-se şi cufundîndu-se iarăşi în apă sau descriind pe cerul de culoarea aripilor lor, traiectorii fugare. Cîţiva oameni priveau pierduţi, rezemîndu-se de balustradă, alţii se plimbau călcînd sonor pe mozaicul degradat al cheiului, pe care se mai distingeau formele de păsări, animale şi amfore încrustate cîndva de marii meşteri ai unei arte crepusculare. La dreapta se legănau într-o ceaţă viorie catarge de corăbii şi se vedeau hamalii striviţi de poveri.

M-am oprit într-o parte lîngă ruinele unui bastion de odinioară, lăsîndu-mi privirile să cuprindă lacom întinderea apelor şi sorbind aerul mării, inhalaţie întotdeauna binefăcătoare după nopţi nedormite şi gînduri pustii.

Mă uitasem privind cînd deodată îmi atrage luarea aminte un vacarm de glasuri undeva pe chei şi, întorcîndu-mă, văd trei cerşetori vociferînd furioşi înaintea unuia dintre oamenii pe care la venirea mea îi întîlnisem plimbîndu-se. Îmi încordai auzul, dar nu-mi ajungeau decît crîmpeie răzleţe din cearta lor. Pomeneau mereu despre datoria lui de cetăţean şi-i arătau un mic bust de ipsos aidoma celui desenat pe invitaţia pe care o primisem. Încolţit din toate părţile, bietul om luă în cele din urmă bustul şi scoţînd punga le dădu cîteva monede, pornind-o în direcţia ruinelor, iar cerşetorii o luară în partea opusă, potolindu-se brusc şi reluîndu-şi ţinuta lor de milogi.

Cînd ajunse în dreptul meu, l-am rugat să-mi explice scena la care fusesem martor, exprimîndu-mi revolta pentru neplăcutul lui incident. Oprindu-se o clipă mi-a aruncat o privire nedumerită şi s-a îndepărtat spunîndu-mi din mers : *Vei fi strein, de bună seamă, prietene, de vreme ce, după toate cele întîmplate în oraşul nostru, mai poţi pune asemenea întrebări.*

Eram şi nu eram strein. Mă întorsesem numai pe jumătate în oraşul părinţilor şi al străbunilor mei, care dormeau subt lespezi albe şi negre pe ţărmul acela sortit să existe din amintiri... amintiri trecute sau viitoare, amintiri de ieri, de mîine, de niciodată. O legătură ori poate un blestem secular mă aducea, după lungi şi generoase evadări, între zidurile ce-şi urmaseră unele altora, păstrînd mai mult sufletul cărămizilor decît materia lor ; sămînţă întotdeauna căzută pe piatră, eram poate şi aici, ca şi aiurea, pe jumătate strein, şi mă durea pretutindenea jumătatea rămasă. Totuşi, îmi spuneam, sînt aici, sînt acasă, trebuie să-mi caut în această apartenenţă singura mea certitudine.

Mi-am reamintit de invitaţia primită şi o mînie neagră îmi zgudui întreaga fiinţă. Provocare nereuşită, act abu-

ziv, poate farsă — ce putea fi la urma urmelor această așa-zisă invitație scrisă de mîna unui analfabet obraznic ? Și ce e cu acești cerșetori agresivi care atacă oamenii pe stradă, de unde vin, cine sînt și ce scopuri se ascund îndărătul lor ? Bîntuit de asemenea întrebări și clocotind de indignare, n-am mai trecut pe la atelier, ci m-am întors acasă către ceasurile prînzului, hotărît să mă odihnesc puțin și să mă abat pe la unul dintre vecinii mei, un profesor venerabil, fost prieten de tinerețe cu părintele meu. Voiam să mă sfătuiesc cu el în a cărui înțelepciune și experiență găsisem de atîtea ori dezlegare multora dintre necazurile și încurcăturile mele.

La poartă mă aștepta un personaj plantat ca un stîlp dinaintea casei mele. Era îmbrăcat cuviincios, chiar cu oarecare pedanterie în atitudinea lui ușor rigidă, și părea un slujbaș între două vîrste. Cînd ajunsei lîngă el, își scoase pălăria înaltă și o întinse spre mine, încovoindu-și spatele și spunîndu-mi cu un rînjet provocator : *Prin umilință și milostenie vom elibera lumea.*

Surprins de a vedea cerșind un om cu înfățișare atît de prezentabilă, l-am măsurat din cap pînă la picioare și întorcîndu-i spatele, am intrat încuind cu un gest energic poarta mare de fier. Proprietăreasa nu mai era în fotoliul ei. Urcai în odaie și, dînd ușor perdeaua la o parte, văzui că individul care mă așteptase la poartă dispăruse ca în pămînt.

III

Profesorul m-a primit cu obișnuita cordialitate. Pletele lui albe contrastînd, violent cu tichia neagră de catifea pe care o purta întotdeauna, ochelarii mari, redingota,

cărțile voluminoase răspîndite pretutindenea, retortele, vasele cu diverse lichide colorate, cîinele tolănit pe o canapea roasă — totul îmi reconstituia, ca și altădată, un univers ireal, o incintă suspendată undeva în afara lumii, într-un spațiu răpit, unde viața și moartea își schimbă inelele subt zodii încremenite și enigmatice. Aici mă simțeam în siguranță și în liniște, adăpostit de orice suflare ostilă și mai cu seamă de propriile-mi gînduri printre care în ultima vreme se strecuraseră umbre amenințătoare.

Omul părea și mai puțin la curent decît mine cu toate cele ce interveniseră în viața orașului nostru. Ascultă atent relatarea mea și rămase îngîndurat ca și cînd ar fi căutat sensul evenimentelor povestite, sau ar fi încercat să-și aducă aminte de ceva nelămurit. Era vădit impresionat de cele auzite, dar se străduia să-și ascundă tulburarea, poate, îmi spuneam eu, ca să nu-mi sporească starea de neliniște în prada căreia căzusem din seara cînd am primit neobișnuita invitație. Și o asemenea manifestare, din partea unui om ce nu cunoscuse îndoiala și teama, nu-mi prevestea nimic bun.

La o bătaie în vechiul gong de argint, sluga lui veni și ne înfățișă două pahare de absint, lucru peste măsură de rar în viața profesorului, obișnuit cu o sobrietate de claustru. Dădu peste cap băutura și, trecîndu-și mîna peste fruntea înaltă și palidă, începu, să-mi vorbească :

— *Faptele despre care-mi spui sînt mai puțin noi și stranii decît îți imaginezi. Eu, cum bine știi, n-am părăsit niciodată orașul și, dacă îmbătrînesc între zidurile lui, nu înseamnă că viața din afară mi-a rămas necunoscută. Au fost războaie pe care nu le-ai trăit, au fost întîmplări ceva mai vechi ce ți-au rămas iarăși neștiute, deși, dacă te-ai fi gîndit mai stăruitor la însăși moartea tatălui tău, la faptul că tu și frații tăi ați fost trimiși în țări îndepărtate încă din vîrsta copilăriei și nu v-a fost îngăduită de către propriul vostru părinte întoarcerea în acest oraș, cîtă vreme rămăsese în viață, poate ai fi pătruns cu mintea mai adînc în sfera celor de curînd petrecute.*

Nu-ți voi da amănunte și lămuriri. După spiritul gîndirii mele, oamenii nu pot profita decît de învățătura cîștigată prin propriile lor trăiri și experiențe ; restul nu e decît un patrimoniu abstract și decorativ. Și bogățiile iluzorii te aruncă în aventuri din care ieși totdeauna învins. Caută și află mai multe — și mai ales meditează asupra tuturor datelor pe care memoria tinde nu o dată să le refuleze spre cele mai obscure planuri ale ei.

Pe măsură ce vorbea, mi se părea că se întunecă dinaintea mea, o ceață mă învăluie, rece și neprietenoasă, opacă și plină de glasuri amenințătoare, de ochi scrutători ce mă urmăresc nevăzuți dintre faldurii ei. Departe de a mă readuce ca altădată înlăuntrul liniștii mele înstreinate, cuvintele lui mă proiectau pe orizonturi necunoscute, printre conturele dilatate în negru ale unor primejdii neașteptate și printre viitoare încercări pe care nici o soartă nu le mai putea spulbera. Copleșit de gînduri, pierdusem firul graiului său, revenindu-mi doar cînd, luînd una dintre cărțile ce-i erau de căpătîi, profesorul îmi ceti cîteva pasaje. Ultimul mi se gravă pe totdeauna în memorie, pentru rezonanța lui de epitaf mohorît : *Atunci e ceasul cînd tremură paznicii casei și se încovoaie oamenii cei tari și stau din lucru rîșnitoarele, căci s-au rărit, și se întunecă privitoarele de la ferestre.*

M-am ridicat din fotoliul mare de lemn în care încremenisem pierdut și am făcut cîțiva pași prin odaie. Nu mai eram în stare să articulez nici un cuvînt. Profesorul, apropiindu-se de mine și luîndu-mă de braț, îmi spuse, pe cînd mă îndreptam spre ușă : *Cred că înainte de venirea furtunilor echinoxului ai mai putea găsi o corabie care să te ducă departe pe meleagurile unde ți-ai petrecut copilăria și tinerețea. Ar fi ultima ocazie, dacă nu e cumva prea tîrziu. Dacă poți, pleacă. E mai bine. Dar nu uita că țara ta e aici și că, odată plecat, nu te vei mai putea întoarce, nu vei mai putea trece hotarul întunericului ce se lasă asupra ei. Și poate că întunericul tău e mai mult decît lumina streină. Gîndește-te bine și alege. Dar grăbește-te, căci n-ai prea mult timp.*

IV

Pornii spre chei pe negîndite. Soarele toamnei căzuse dincolo și cerul nu mai purta decît amintirea lui însîngerată printre nori clorotici și umbre paralele. Strada în care ieșisem era atît de largă și de dreaptă, încît mă aspira ca banda rulantă a unei ghilotine fatale, în jos ori în sus, nu mai știam nici eu. Sufletul îmi era ars cu fier înroșit. Gîndurile injectate. Ducă-se dracului acest oraș ticăloșit și nevolnic, mort înainte de a fi trăit sau agonizînd dintr-o naștere blestemată să n-aibă moarte... cetate care înăbușă tot ce-i e drag și scuipă aur și nestemate în calea cadavrelor, cetate-cavou pentru gîndurile înalte și reci, cetate-surîs, cetate-victimă, cetate-candoare cretină ! ...NU ! NU ! NU ! pentru totdeauna NU acestui meleag care caută lanțuri, visează lanțuri, trăiește lanțuri, doarme, respiră, aude și cugetă lanțuri !

Nicăieri pe întinsul pămîntului nu-mi părea destul de departe de acest oraș ca să nu mai aud plîngerea lui, chemare perfidă adresată în vînt tuturor fiilor fugiți de rugina și turpitudinea care înlănțuie și devorează.

Tremuram de nerăbdare să ajung în port și să am norocul unei corăbii gata de plecare — una dintre acele corăbii ale negustorilor din cine știe ce țară, care s-au deprins să cumpere aici pe un preț de nimic lîna, mierea și ceara de albine ale acestui pămînt dezmoștenit. *Cît timp nu e tîrziu...* cuvintele bătrînului profesor îmi sunau în auz ca un memento al îndoielii. Era mijlocul lunii întîia, furtunile toamnei pîndeau în zare, azi-mîine se vor dezlănțui... și apoi iarăși liniștea și înghețul iernii, zăpada, viscolul, nebunia... Nu ! trebuia să nu pierd ultima șansă, trebuia să găsesc cu orice preț o corabie, să mă strecor nevăzut în pîntecele ei printre saci și butoaie de lemn, și să dispar pentru totdeauna.

Și mi-a fost dat s-o găsesc.

Am ajuns în port cînd se întuneca. Pe chei se aprindeau felinarele, forfota hamalilor se mai potolise, trei nave se vedeau îndepărtîndu-se și alte două stăteau gata să pornească la drum de noapte. Mi-am făcut loc printre

cei cîţiva hamali care cărau ultimele mărfuri pe una din ele şi, fără să mă observe nimenea, profitînd de semiobscuritatea cheiului, am luat în spate una dintre puţinele lăzi ce mai rămăseseră neîncărcate, şi m-am avîntat pe corabie.

Înlăuntru abia licăreau cîteva lumini palide încît nu mi-a fost greu să mă furişez spre cală culcîndu-mă pe o grămadă de saci. Cum stăteam cu mîinile sub cap, mi-am adus aminte că erau ceasurile cînd cerşetorii mă aşteptau la *Liga* lor împuţită — şi am rînjit în întuneric. Aveau să mă aştepte mult şi bine. Mîine mi se va lumina de ziuă în larg şi ţărmul acesta va fi pierit demult din zare.

Eram la adăpost pe acest crîmpei plutitor de ţară streină şi prin oasele mele începea să fluiere nepăsarea pentru oraşul ce rămînea pradă soartei sale întunecate între incertitudine şi marasm. Şi totuşi cînd am simţit pornind corabia şi-am auzit strigătele marinarilor de pe punte, şi i-am auzit rîzînd şi spunîndu-şi că nu se ştie dacă vor mai avea ce să încarce pe viitor în acest oraş mizerabil, şi glumind grosolan pe seama lui, s-a făcut un gol în mine, gîndurile mi s-au oprit paralizate, n-am mai fost în stare să-mi urmez dialogul fără cuvinte cu mine însumi.

Era tîrziu. Pregătirile de plecare se prelungiseră mai mult decît crezusem, şi acum cînd venise clipa rîvnită cu înverşunare, zăceam inert, cotropit de sentimente pe care nici azi nu mi le pot defini. Parcă aş fi suferit de lingoare sau de deochi, aşa cum mi se întîmpla demult, în primii ani ai copilăriei cînd, înainte de a fi părăsit oraşul natal, servitoarele bătrîne din casa bunicii mele mă afumau cu păr de lup, şoptind descîntece vechi şi păgîne. Nu era nici spaimă — nu cunoşteam acest sentiment — nici tristeţe, nici disperare. Era o moarte vie care mă copleşea, un dor absurd şi anticipat, un vid aherontic.

Nava, destul de mică de altfel, înainta încet, abia tîrîndu-se legănată uşor de valurile negre. M-am ridicat îndreptîndu-mă spre una dintre ferestrele mici şi rotunde, m-am urcat pe butoaie şi lăzi şi-am privit afară. Ţărmul golfului ce adăpostea portul se prelungea cu un promontoriu stîncos, care înainta pînă departe, avînd la capătul

lui farul vechi şi dărăpănat. Vara îmi plăcea adeseori să vin acolo, să-mi las hainele la picioarele lui şi să mă avînt în larg înotînd ceasuri în şir.

Cînd am trecut prin dreptul farului, m-a săgetat ochiul lui de cîine bătut. În clipa aceea aş fi dărîmat totul, aş fi dat foc navei care mă ducea şi oraşului ce rămînea mistuit în întuneric... nu mă mai puteam stăpîni, nu mai eram capabil să-mi controlez nici gîndurile, nici gesturile, nici pornirile absurde. Azi nu mai ştiu dacă a fost spre norocul ori nenorocul meu. Cuvintele acestea nu mai au nici un înţeles pentru mine.

Sub imperiul acelei stări de agitaţie şi inconştienţă, căutai scările ce urcau spre punte. Orbecăind prin întuneric le-am descoperit, am împins trapa şi m-am ivit sus în lumina agonică a lămpilor, în briza înviorătoare a nopţii care înclinase spre jumătate. Marinarii dormeau în încăperile lor. Doar cîţiva se adunaseră la o parte şi jucau zaruri. Apropiindu-mă neobservat, i-am văzut încordaţi, mizînd bani de aur şi urmărind în tăcere capriciile micilor cuburi care se alcătuiau în cifre de bună sau rea vestire. Cum îi priveam, avui deodată sentimentul că banii erau furaţi din avutul meu, din oraşul ce mai licărea în zare, din viaţa mea jucată la zaruri de mîinile lor — păienjeni monstruoşi. Oamenii ţărilor sărăcite şi mizerabile au întotdeauna sentimentul că sînt jefuiţi de streini, şi puţinele lor bogăţii li se par fabuloase, rîvnite de toţi.

Am început să strig la ei, să-i fac tîlhari, ticăloşi, să-i înec într-un torent de injurii îngrozitoare. Surprinşi, tresărind din încordarea jocului, s-au întors privindu-mă o clipă cu stupoare, ca pe o stafie răsărită dintr-un mormînt uitat. Primul ce s-a desmeticit a sărit în picioare, apropiindu-se ameninţător. Era un vlăjgan dezgustător, beat, cu o barbă încîlcită şi murdară. N-am aşteptat să mă atace. M-am repezit la picioarele lui, trîntindu-l cît era de lung. Dar turbarea mea n-a putut ţine piept altor doi ce se ridicaseră între timp. Am simţit o ploaie de pumni şi am căzut ameţit în gol, trezindu-mă abia cînd trupul meu lovise valurile reci ale mării.

Instinctul m-a adus la suprafaţă şi săltînd pe o coamă de val, am zărit ochiul roşu al farului, ochiul acela de cîine urlînd a pustiu la capătul ţinutului dezolat pe care

nu-mi fusese dat să-l părăsesc. Mi-am lepădat încălțămintea în apă, și hainele ce mă stînjeneau, și am pornit înotînd cu mișcări rare, spre farul de care mă despărțea o bună distanță.

Lung, lung, lung mi-a fost drumul. Mi se părea că merg înapoi. Și poate că mergeam într-adevăr înapoi, eșuam pe aceste ape reci învins de nu știu cine care luase masca înșelătoare a hazardului. Nici azi nu-mi dau seama cine m-a învins și ce perversă încrucișare de stele a alcătuit zodia naufragiului meu.

Am ajuns la țărm istovit, abia avînd puterea să urc treptele cioplite în stîncă și să caut adăpost în odaia părăsită de la baza farului, unde se pripășiseră în ultima vreme cîțiva cerșetori. Dar împingînd ușa, nu i-am mai găsit. Odaia părea mare, mult mai mare decît o știam, și o găsii luminată la ceasul acela care înclina către ziuă. Înlăuntru o masă lungă, jur împrejurul căreia vreo zece contabili îmbrăcați în negru, dar desculți, scriau foarte preocupați în registre enorme pline de cifre. Cam toți între două vîrste, purtînd ochelari legați cu sîrmă pe după urechi, nici nu mă băgară în seamă, aproape gol cum eram și, fără să ridice ochii dintre scriptele lor, îmi făcură semn cu mîna să trec spre patul din fundul odăii, pe care m-am prăbușit epuizat, căzînd într-un somn frate cu moartea.

V

Urmarea a fost o boală îndelungată. O stare de slăbiciune și de lîncezeală, cu multe clipe cînd ezitam într-un purgatoriu echivoc. M-am tîrît prin spitale din ce în ce mai sordide, cu oameni ce putrezeau de vii în preajma mea, printre ființele deplorabile, fără grai, fără memorie,

fără identitate, îngrozit în ceasurile mele de trezie la gîndul că voi coborî cu timpul în tagma lor, că o protoplasmă abjectă îmi va invada fiecare celulă, desfigurîndu-mă pe dinlăuntru, uzurpîndu-mi deopotrivă trupul și sufletul.

A fost un miracol că nu mi-am dat duhul.

Cînd boala păru să decline și îmi începui convalescența prelungită și ea multă vreme, m-am pomenit într-o zi cu un personaj care mi-a readus aminte de toate împrejurările anterioare îmbolnăvirii mele. Eram într-o sală enormă îndeosebi prin lungimea ei neobișnuită și stăteam trîntit pe dușumea, ca toți pensionarii acelui spital, unde paturile erau rezervate exclusiv morților care așteptau ceremonia funebră. Cînd intrau în agonie erau duși în săli cu paturi, mai curînd un fel de baldachine înalte și grave, unde înainte de a închide ochii pe totdeauna, se familiarizau cu atmosfera cavoului.

Locul meu era lîngă peretele opus ușii, astfel că îl zării de cum intrase pe bătrînul general, dar nu-mi închipuisem că mă caută tocmai pe mine. Călcînd cu grijă printre bolnavii ce zăceau pe dușumea, se apropia făcîndu-mi încă de departe semne prietenești, deși, privindu-l tot mai insistent, eram încredințat că nu-l văzusem niciodată. Apoi ajuns în dreptul meu, se așeză alături și începu să-mi debiteze tot felul de lucruri cărora nu le găseam nici o noimă.

Mă uitam la hainele lui ponosite, roase, murdare, la părul cărunt și îngălbenit, la epoleții decolorați și simțeam o repulsie ce mă împiedica să-i urmăresc șirul vorbei. Pomenea despre luarea mea în evidență, despre interesul conducerii superioare față de soarta mea, despre marile progrese înfăptuite în ultima vreme... entuziasm, dușmani, educație... elemente suspecte, disciplină, învățătură... De la un timp mi-au atras atenția cîteva cuvinte ce reveneau frecvent în vorbăria lui rudimentară și deslînată : *milostenie, umilință, modestie.* Și dintr-o dată am reluat în mintea mea firul întîmplărilor ce mă aduseseră aici. Așadar, realitatea din care încercasem să evadez nu făcea decît să se constituie mereu mai temeinic și să-și revendice drepturile asupra mea.

La plecare bătrînul general mi-a spus că, după informațiile luate la birourile spitalului, nu mai aveam de stat în incinta acelei clădiri decît două-trei zile, după care urma să plec. Și în timp ce-și scotea din pachetul cu care venise o mantie ce fusese cîndva albă, dar acum era aproape cenușie și plină de petece, și o punea pe umeri, mă privi cu ochii lui roșii, zicîndu-mi că amintirea tatălui meu le este foarte dragă tuturora. Și ceva din această dragoste se revarsă și asupra mea. În locul unde stătuse lîngă mine, găsii, după ce închisese ușa afumată a sălii, un plic roz a cărui prezență îmi atrăsese atenția prin același parfum vulgar. Nu l-am mai deschis. Știam ce cuprinde.

Am început să aștept ziua eliberării mele din spital fără să-mi fac alte planuri decît acela de a mă închide în atelierul unde păianjenii și pulberea fină a paraginii vor fi consolînd formele trezite odinioară la viață de mîna mea, și de a inhala deopotrivă aerul, imaginile, păsările și muzica mării de care îndelungata mea boală mă lipsise prea multă vreme. Dar toate gîndurile mele de viitor erau zăbrelite de umbra evenimentelor necunoscute care se înverșunau să mă facă părtaș la desfășurarea lor. În preziua ieșirii am luat hotărîrea să înfrunt direct toate primejdiile ce păreau să planeze asupra mea, să mă duc în sfîrșit la acea ligă a cerșetorilor, deslușind ceea ce nu era deocamdată decît o rețea de presimțiri și de bănuieli.

VI

Viața orașului suferise între timp schimbări nenumărate.

Pînă și străzile aveau un aer de umilință și de rătăcire cu duhul, iar trecătorii, ziua în amiaza mare, pe

cînd mă întorceam acasă, erau atît de puțini de parcă o molimă necruțătoare îi secerase. Eram copleșit de sentimentul unor prefaceri mult mai adînci, cărora nu le puteam vedea, în prima zi, decît aparențele. Multe surprize simțeam că mă pîndesc de pretutindenea — și prima dintre ele mă aștepta chiar acasă.

Cînd am sunat — căci singura cheie o pierdusem odată cu hainele în noaptea aventurii mele — proprietăreasa apăru cu un zîmbet indiferent ce nu mai păstra nimic din iritarea ei de altădată. N-a deschis ușa, ci doar gemulețul de deasupra intrării, prin care mă privea abia ascunzîndu-și satisfacția de a-mi spune pe un ton ostentativ amabil : *Locuința Dumneavoastră nu mai e aici. Regret profund. După noile măsuri ce s-au luat, vi s-a repartizat o cameră în casa paraclisierului de la Biserica Neagră. Lucrurile v-au fost transportate acolo de cîteva săptămîni. Aici nu mai aveți nimic.* Și cu o ușoară înclinare a capului, care vroia să fie un salut discret, mă lăsă în fața ușii, retrăgîndu-se fără să fi închis măcar ochiul, de geam. Mă apropiai și aruncînd o privire în urma ei, mi-am dat seama că venise la ușă aproape dezbrăcată. Cum traversa marea încăpere de la intrare, i se vedeau prin cămașa transparentă fesele pline. Părea mult mai tînără și mai grasă. În capul scărilor ce urcau spre fosta mea odaie, atît cît puteam zări, căci încăperea era fără ferestre și slab luminată, o așteptau doi bărbați care o luară între ei înlănțuindu-i talia cu brațele și porniră pe scări. Nu le-am putut desluși fizionomiile — dar unul din ei mi se părea a fi bătrînul profesor, fostul prieten de tinerețe al tatălui meu.

Am rămas în stradă cu ochii la casa unde locuisem cîțiva ani, unde lăsam prizoniere amintirile, gîndurile, sentimentele ce-mi împrumutaseră pe rînd forma lor și vedeam într-o memorie anticipată prefigurîndu-se liniile acelei case așa cum urma să se articuleze cîndva, după alți ani petrecuți aiurea, mă vedeam eu însumi cel de azi privit din unghiul incert al unei deveniri bănuite. Eram încă slăbit de boală, nu aveam puterea și energia sufletească de a regreta o casă, o vreme sau o vîrstă, pierdute, ireversibile — poate că nu eram capabil nici măcar să le

pierd, să realizez adevărul situaţiei mele din acea clipă. Mă simţeam ca un obiect fără apartenenţă, căruia oamenii i-au uitat dintr-o dată utilitatea şi sensul. Cu paşi mecanici pornii într-o direcţie dictată de absenţă şi de hazard.

Nu mai fusesem de mult la Biserica Neagră, cea mai veche şi mai impunătoare din cîte moştenise oraşul de-a lungul unei istorii apocrife. Aşezată pe ţărmul mării într-o zonă singuratică unde cîndva era centrul vechii cetăţi, profilul ei întunecat domina azi urmele zidurilor ruinate care o înconjuraseră în vremea ei de mărire şi cîteva cocioabe improvizate de sărăcime printre lespezi de piatră înnegrite şi bălării. Masivă, cu ziduri groase şi contraforturi, cu turle şi cupole armonizate după moda Bizanţului, părea o fortăreaţă uitată, cucerită de timp şi de umbre. Mult mai departe, după un spaţiu pustiu invadat de mărăcini, continuau alte fragmente de zid ruinat, apoi unul din bastioane şi în sfîrşit portul. După spusele moştenite din bătrîni, ar fi fost cîndva şi o galerie subterană care lega biserica de bastion, dar sărăcia nu îngăduise nici o încercare de a se descoperi intrările prăbuşite de veacuri, pierite sub nisipuri şi pietre.

Slujbă nu se mai făcea decît rareori. În schimb aici se oficiau cele mai multe înmormîntări, dat fiind că în spaţiul îngust care o despărţea de mare, se întemeiase noul cimitir al oraşului unde erau îngropaţi toţi cei ce nu aveau cavouri de familie în celelalte trei cimitire. Preoţii veneau de aiurea. Drept cîntăreţ servea paraclisierul, fost marinar, poate şi pirat cum ziceau gurile rele, care, după ce-i murise nevasta, se aciuase aici, învăţase cu străduinţă tipicul şi toată vremea şi-o petrecea printre cărţi şi clopote. Şi ce clopote ! Erau cele mai mari şi mai melodioase din cîte auzisem vreodată sunînd prin nenumăratele oraşe colindate în copilărie şi tinereţe. Nu-l cunoşteam decît din vedere şi faptul că trebuia să-l abordez dintr-o dată ca locatar al casei lui, îmi dădea o inhibiţie. Totuşi n-aveam ce face şi, după ce hoinării pe străzi la întîmplare, o luai în direcţia Bisericii Negre.

Am ocolit zidurile întunecate şi verzi de muşchiul care le acoperise şi de scuipatul anilor şi am ajuns la uşa vi-

itoarei mele locuinţe. O casă joasă, zugrăvită în galben, acoperită cu şiţă de brad. Multă vreme ezitai. Parcă nu-mi venea să tulbur liniştea de mormînt care învăluia acea vizuină însingurată.

În cele din urmă am bătut şi îndată, deschizîndu-se uşa, a apărut paraclisierul salutîndu-mă foarte ceremonios, cu un respect aproape slugarnic, invitîndu-mă să intru şi înecîndu-mă într-un noian de complimente. Casa avea un antreu mare cu un pat în fund şi două încăperi aşezate de o parte şi de alta, cu uşile faţă-n faţă. Înainte vreme locuia singur în ambele odăi şi de aceea nu înţelegeam de loc pricina deosebitei sale bucurii la venirea mea, care aveam să-l lipsesc de una din ele. Mă simţii chiar stingherit şi iritat de bunăvoinţa lui deplasată la adresa chiriaşului nepoftit care eram.

A descuiat odaia din stînga şi cu agasantele-i temeneli, m-a poftit să intru. *Dincolo locuieşti Dumneata* ? l-am întrebat mai mult ca să schimb vorba. *Nu*, mi-a răspuns el cu o vădită surprindere în glas, ca şi cînd ar fi fost mirat că nu cunoşteam încă rosturile casei. *Eu dorm aici.* Şi îmi arată patul din antreu. *Dincolo sînt Dumnealor. Eu încă de mult am cultivat umilinţa şi milostenia şi am crezut cu tărie în misiunea noastră. Eu nu sînt ca alţii care...* dar nu l-am mai lăsat să continue, ci, obosit de falsitatea şi slugărnicia lui, i-am închis uşa în nas, întrebîndu-mă doar în sinea mea, cine vor mai fi şi acei *Dumnealor* ?

VII

Camera era mare şi aproape goală. Un singur pat de metal, cu saltea de paie, învelit cu o cuvertură groasă de lînă ţărănească, un dulap din scînduri grosolane, vopsit în roşu ţipător, şi o masă cu totul nepotrivită la sără-

cia şi platitudinea ambianţei ; mică, făcută din lemn de esenţă scumpă, cu intarsii care vădeau mîna unuia dintre marii meşteri ai veacurilor trecute, părea atît de stridentă printre celelalte lucruri în odaia aceea cu pardoseala murdară acoperită cu bucăţi de rogojină, încît sporea şi mai mult senzaţia mizeriei şi a lipsei de gust. Mă consolară doar geamurile mari, dintre care unul dădea spre cimitirul din marginea mării, ce se arăta în toată splendoarea ei crudă.

M-am învîrtit un timp prin odaie, negăsindu-mi locul. Nimic din ecoul fiinţei mele, pe care mă obişnuisem dintotdeauna să-l aud în lucrurile din preajmă, în universul intim al obiectelor însufleţite de existenţa mea. Fiecare lucru îmi părea un corp strein introdus într-un organism derutat, o prezenţă nedorită, insinuată sub pretextul utilităţii, un memento al incertitudinii, al suspiciunii, al îndoielii. Aşezîndu-mă pe pat, silit de slăbiciunea încă resimţită a convalescenţei, începui să mă gîndesc la săptămînile viitoare cînd, după ce voi fi prins puterile de zile bune, voi căuta să-mi organizez o viaţă mai confortabilă, găsindu-mi întîi de toate o locuinţă potrivită şi izbăvindu-mă de maghernița nenorocită unde prin voia soartei nimerisem.

Pe cînd eram absorbit de asemenea gînduri, uşa s-a deschis încet şi a intrat o persoană cu aspect deplorabil : părea o femeie destul de tînără, dar era îmbrăcată în haine bărbăteşti negre şi mult prea largi pe trupul ei, cu părul scurt şi ciopîrţit ca şi cînd s-ar fi tuns singură, fără să aibă la îndemînă măcar o oglindă. În picioare purta un fel de încălţăminte din papură împletită stîngaci. S-a oprit în prag, a făcut cîteva plecăciuni, bîlbîind o formulă care nu aducea atît a salut, cît, mai curînd, a omagiu sfios şi servil, şi după aceea, înaintînd spre dulap, l-a deschis, a scos o mătură mică şi a început s-o plimbe pe duşumea.

Prezenţa ei mă plictisea — şi, după o ezitare, am rugat-o să-şi amîne îndeletnicirea pentru mai tîrziu, promiţîndu-i că voi ieşi îndată ce mă voi fi odihnit puţin. Cuvintele mele n-au avut însă nici o urmare. Parcă nici nu le-ar fi auzit. Continua să măture cu mişcări lente, revenind mereu în acelaşi loc şi luînd-o iar de la început.

Nemaiputînd suporta am ieşit trîntind uşa. În antreu am dat iarăşi peste paraclisier, dar l-am evitat prefăcîndu-mă că nu-l văd şi nu-i aud vorbăria deslînată cu care mă învălui din nou, şi am luat-o prin cimitirul ce despărţea casa de mare.

Era o zi de toamnă tîrzie, iarbă putrezită, pămînt umed cu miros de mucigai, aer bolnav cu mărgăritare murdare. Cerul mare şi orizontul mut la capătul apelor cenuşii străbătute de verdele rece al unui anotimp muribund. Vîntul bătea îndîrjit din larg înaripînd valurile cu alb şi aducînd la ţărm mortăciuni spulberate, gunoaie şi rădăcini. Prin cimitir mi-au atras luarea aminte o mulţime de gropi proaspăt săpate de parcă nenumăraţi morţi îşi aşteptau rîndul nevăzuţi, undeva în oraş, dar nicăieri nu zării picior de om. Abia la capăt, pe limba îngustă de nisip, adăpostiţi de piatra funerară a unui mormînt mai vechi, săpat la cîţiva paşi de spuma valurilor, dormeau pe o rogojină trei lucrători, judecînd după cazmalele şi lopeţile de alături. Altminteri după haine şi după trăsăturile subţiate ale feţelor, purtînd pecetea unei origini îndepărtate, păreau cărturari din fruntea de altădată a oraşului, sau poate călători bogaţi veniţi cine ştie de unde. Chipurile trădau osteneala, şi somnul adînc le dădea o înfăţişare de înecaţi, aduşi la ţărm şi culcaţi alături în aşteptarea ritualului celui din urmă, al îngropăciunii.

Cum îi priveam, mi se făcu greaţă de mutrele lor. Victime neputincioase, prizonieri lamentabili, resemnaţi la soarta unor supravieţuitori ce şi-au plătit restul de viaţă rămasă cu preţul laşităţii şi umilinţei. Îmi venea să-i trezesc şi să-i scuip, deşi nu ştiam nici cine sînt şi nici care era rostul lor acolo, la o margine de cimitir pustiu. Mi-era dor de o faţă bărbătească şi mîndră, dar nu mai ştiam dacă o mai port eu însumi şi poate înverşunarea mea subită se adresa oglinzilor în care simţeam că mă pîndeşte o dezamăgire amară.

Noroc de vînt. Rafalele lui binefăcătoare mă întremau, mă sprijineau înlăuntrul meu, îmi dădeau un suport împotriva urîtului. Nu eram singur pentru că eram cu vîntul, cu nenumăratele lui glasuri şi înfăţişări, cu nenumăraţii oameni care trăiau în puterea şi-n duhul lui. Am pornit-o pe ţărm, confundîndu-mă cu îndepărtaţii stră-

moşi întru a căror existenţă nu mărturisea decît sîngele meu încă neamestecat pe de-a întregul cu limfa ticăloasă a zilei.

Întorcîndu-mă dintr-odată să mai privesc cimitirul, o zării pe servitoarea ce-mi intrase în cameră, cum se ascunde pe după o cruce şi se lasă încet îndărătul unei movile de pămînt proaspăt scos dintr-o groapă de curînd săpată. Nu înţelegeam de ce se va fi luat după mine şi ce scop avea urmărirea. Abia mult mai tîrziu aveam să-mi dau seama. La început am fost ispitit să mă înapoiez în cimitir ca să-i arăt că am descoperit-o şi chiar s-o admonestez, dar mi se păru inutil, gîndindu-mă că tot n-aş izbuti s-o fac să priceapă ceva pe arătarea aceea idiotizată. Mi-am urmat deci plimbarea pe ţărm, întorcîndu-mă acasă pe alt drum, cînd ziua era pe sfîrşite.

VIII

Încercările la care eram supus începeau să-şi întreacă măsura.

Faptul că fără voia mea şi fără să fiu prevenit fusesem mutat din vechea mea locuinţă în casa paraclisierului era doar un semn pe care viaţa mi-l dădea la o răspîntie înceţoşată. Poate că mai gravă era însă răspîntia din mine însumi. Fără ştire şi fără semn. Fuga mea eşuată, boala, singurătatea... dar mai simţeam şi o altă putere cum îşi face loc încetul cu încetul în viaţa mea sau pe jumătate a mea sau care fusese odată a mea. Niciodată nu ai destui zei, niciodată nu ai destule icoane, destule făclii, destule pumnale. Fiţi buni şi trăiţi-mi măcar cîtăva vreme viaţa căci vreau să dorm, luaţi-mi totul în afară de somn şi de golul lăuntric, supremă bucurie a streinilor — aşa le spuneam în gînd indivizilor pe care-i găsii la întoarcere în odaia mea, cînd stăteam în uşă privindu-i fără a mă clinti.

Erau trei bărbaţi semănînd la ţinută cu cei pe care-i văzusem dormind duşi în cimitir. În haine elegante de seară, cu pălării înalte şi lucioase, mă salutară ceremonios şi distant, văzîndu-şi mai departe de treburile lor. Aduseseră încă un dulap la fel de mare şi de roşu, îl aşezaseră alături de celălalt şi, cu o pedanterie rigidă, aranjau în rafturi o mulţime de obiecte printre care recunoscui o parte din lucrurile mele. Apoi s-au întors către mine, şi-au ridicat uşor pălăriile în semn de salut, au spus într-un glas *Domnule...* şi au plecat. Cel mai bătrîn dintre ei era, fără nici o putinţă de îndoială, generalul venit să mă caute la spital, dar de data aceasta atitudinea lui era exact contrarie : se făcea că mă vede prima oară în viaţă.

Am vrut să încui uşa, însă constatai că nu mai avea nici cheie şi nici broască. Nu-mi era decît de servitoare ce s-ar fi putut iarăşi insinua în cameră, şi mai mult ca oricînd simţeam nevoia să fiu singur. Patul mă ispitea înainte de toate. Abuzasem de această primă plimbare şi resimţeam din plin oboseala sau slăbiciunea sau poate că era doar o nevoie de somn, o imperioasă nevoie de întuneric sub pleoape şi pe meninge. Întins cu mîinile sub cap, am adormit repede, cu toate că somnul mi-a fost străveziu şi fără odihnă. Din vreme în vreme tresăream deşteptîndu-mă şi mi se părea că-mi umblă cineva prin odaie, dar nu era nimeni. O singură dată îmi veniră în auz gemete surde ; poate că din antreu, unde dormea paraclisierul, poate din odaia vecină, despre ai cărei locatari — *Dumnealor*, cum îi numise — nu ştiam încă nimic. Le auzeam ca prin vis şi n-am avut puterea să mă ridic din pat şi să văd ce se întîmplă. Am văzut în schimb, spre ziuă, care era rostul gropilor din cimitir, deşi cele văzute nu m-au lămurit pe de-a întregul.

Mă deşteptasem în faptul zorilor şi, privind pe fereastra mare ce dădea spre cimitirul din marginea mării, mi-au apărut cîteva siluete mişcîndu-se printre morminte. Neavînd curajul să ies prin antreu ca să nu atrag atenţia paraclisierului, am deschis fereastra şi m-am strecurat

afară. Tremurînd de frigul toamnei tîrzii, am înaintat tîrîndu-mă încet printre movile de pămînt şi tufe de flori moarte, ajungînd, aproape de mijloc, unde cei trei bărbaţi pe care-i văzusem dormind în ajun, desfăceau tocmai atunci capacul unui sicriu putrezit, scos din groapa săpată alături.

I-am studiat atent ca să le memorez figurile şi mi-am rotit privirea jur împrejur asigurîndu-mă că sînt la adăpost, dar am băgat de seamă că după o altă movilă stătea ascuns paraclisierul urmărindu-i cum lucrează. Cei trei au scos un schelet din cosciug şi l-au aruncat într-un cărucior unde mai erau cîteva dezgropate desigur din alte morminte. În aceeaşi clipă s-a ridicat şi paraclisierul venind spre ei, mulţumindu-le în limbajul lui slugarnic, repezindu-se să-i sărute mîna fiecăruia. Şi totuşi, judecînd după atitudinea lor şi după felul cum îi ruga să-şi continue şi în noaptea următoare *sfînta şi înalta lor îndeletnicire*, era limpede că el îi dirijează. Aşa aş fi crezut de bună seamă dacă tocmai atunci n-aş fi zărit un alt personaj ce părea că-i pîndeşte pe toţi supraveghindu-le mişcările şi ascultîndu-i. Nu i se vedea decît capul dintre buruienile cu care se acoperise şi mi-a trebuit o oarecare încordare ca s-o recunosc în cele din urmă pe servitoarea ce-mi măturase odaia.

Profitînd de atenţia ei concentrată asupra groparilor şi a paraclisierului, ca şi de negura dimineţii, m-am furişat în partea opusă ascunzîndu-mă după un alt monument înconjurat de un grilaj înalt de fier. Eram chiar lîngă mare. Pe plaja îngustă, trasă pe nisip şi legănîndu-şi partea dinapoi rămasă în apă, stătea o luntre mare şi neagră. Înălţînd uşor capul îi văzui pe gropari apropiindu-se cu căruciorul în care, deasupra scheletelor, aşezaseră şi resturile sicrielor dezgropate. Ajunşi în dreptul luntrii încărcară totul şi urcîndu-se în ea porniră spre larg în timp ce paraclisierul, după ce-i petrecu o vreme cu privirea, se întoarse. Trecu prin dreptul locului unde pîndea ascunsă servitoarea dar probabil că ea dispăruse.

Se făcuse ziuă de-a binelea. M-am îndreptat spre casă şi traversînd cimitirul, am găsit pe două morminte cîteva flori ce fuseseră sădite de curînd. Pălite de frigul nopţii, stinghere în peisajul brun al toamnei tîrzii cu putregai

şi rugină, păreau plăgi cadaverice, stigmate de prevestire sinistră. Eram aproape sigur că poate chiar a doua zi mormintele respective nu vor mai fi decît simple gropi proaspăt săpate din care osemintele au plecat cu luntrea aceea mare pe drumul adîncului.

IX

Zilele petrecute mai mult în casă, cu intermitente plimbări pe ţărm, cu pace şi somn, mă înzdrăveniseră de-a binelea. Vremea se schimbase mereu. Au venit nopţile lungi, s-a făcut frig, ploile toamnei trecură ca miriapodele şi pămîntul amorţit aştepta ninsoarea. Înaintea îngheţului alb se instaurase un îngheţ cenuşiu pe care urma să alunece iarna. Încet, cu tălpi lungi, cu aripi întinse, cu pescăruşi exaltaţi sfidînd deopotrivă urletul vîntului şi tăcerea oamenilor.

Eram sănătos şi totuşi aveam parcă senzaţia că altcineva s-a însănătoşit pentru mine. În răstimp cei trei hamali eleganţi mă vizitau la intervale capricioase aducînd de fiecare dată un nou dulap, aidoma celorlalte, pînă cînd jur împrejurul odăii pereţii se acoperiră de dulapuri roşii. Toate încercările mele de a lega un dialog cu ei, de a-i determina într-un fel sau altul să-mi spună cine-i trimite sau cui aparţin nenumăratele lucruri aşezate în raft pe lîngă ale mele, ce se pierduseră în mulţimea calabalîcului, s-au dovedit zadarnice. Gravi şi solemni, în ireproşabila lor ţinută de seară, îşi vedeau de treburi în tăcere ignorîndu-mă şi neadresîndu-mi decît sumarul lor salut pe care cred că-l rosteau chiar şi în zilele cînd nu mă găseau acasă.

Mă învăţasem cu ei şi cu servitoarea care intra şi ea nechemată ba să-mi facă ordine cînd n-aş fi vrut, ba să

scotocească prin dulapuri după cine știe ce lucru, ba pur și simplu oprindu-se în ușă, rămînînd nemișcată, gîndindu-se, făcînd felurite grimase și apoi retrăgîndu-se iar. Păstram veșnic consolarea că în cele din urmă voi găsi o altă locuință salvîndu-mă de toate neplăcerile mărunte dar insuportabile, ce mă hărțuiau aici. Pînă atunci aveam la îndemînă atelierul meu aflat, din fericire, nu prea departe — mai aproape decît îmi era de la vechea mea casă — și îndată ce mă simții în stare luai drumul lui.

Acolo totul părea așa cum fusese înainte.

Mi-am regăsit uneltele la locul lor, pietrele și trunchiurile de lemn la care lucram mă așteptau neclintite — ba chiar unele dintre ele vădeau intervenția unei alte mîini ce încercase să le continue. Și asta mi-a displăcut. Abia atunci observai în fundul atelierului, în firida unde-mi țineam cîteva blocuri de marmoră, prezența unui pat îngust pe care nu-mi aminteam să-l fi instalat, deși într-o vreme avusesem într-adevăr intenția s-o fac, gîndindu-mă că aș fi putut dormi în atelier ori de cîte ori întîrziam peste măsură și noaptea mă prindea departe de casă.

Cercetai patul dar nu descoperii nimic în afara unei perechi de pantofi scîlciați ascunși dedesubt și două-trei sticle cu alcool ieftin, aproape goale. O indispoziție ușoară puse treptat stăpînire pe mine ; totuși începui să lucrez la una din păsările pe care le ciopleam în piatră după modelele superbelor mozaicuri din port, părăginite dar mai păstrînd încă urmele strălucirii de altădată. Era elementul central dintr-o compoziție comandată de soția unui căpitan de corabie pentru mormîntul simbolic al bărbatului ei mort într-un naufragiu undeva pe mările Sudului. Lucrul mi-a fost de folos, căci o clipă am revenit în mine însumi și atingerea pietrei mi-a dat noi puteri.

Cînd uitasem de toate și eram complet absorbit, am auzit deodată ușa deschizîndu-se încet și lăsînd să pătrundă în atelier un necunoscut cu înfățișare incertă. Pletos, cu o față rotundă și buhăită, cu mustăți lungi, căzute, cu ochi cleioși de pește mort și cu un zîmbet care-i dădea un aer de milog insolent, infatuat și umil în același timp, personajul avea ceva respingător. M-a salutat cu reticență insinuantă și s-a prelins spre patul

din firidă unde s-a așezat scoțîndu-și ghetele și desfăcîndu-și obielele murdare și umede pe care le purta în loc de ciorapi. I-am întors spatele scîrbit și mi-am continuat lucrul. Nu mi se mai întîmplase ca atunci să fiu handicapat de repulsie. Și faptul îmi era cu atît mai neplăcut cu cît simțeam că individul va abuza de repulsia mea.

Într-adevăr, după ce a isprăvit cu descălțatul, a făcut focul în soba mică de fier, și-a așezat obielele la uscat, a băut o înghițitură de rachiu și scoțînd dintr-o cîrpă resturi de mîncare s-a apucat să înfulece mestecînd rar și cetind o carte cu coperți soioase. Nu se sinchisea de prezența mea, comportîndu-se cu degajarea celui ce se simte la el acasă chiar atunci cînd nu e decît un intrus lamentabil. Numai greața enormă ce mă stăpînea tiranic m-a împiedecat să-l apuc de gulerul hainei lui sordide și să-l scot afară așa cum ar fi meritat cu prisosință. Am început să tremur de nervi și m-am hotărît să plec. Dar cînd mi-am adus aminte de casă, de mutra slugarnică a paraclisierului, de servitoare, de aspectul stupid al odăii cu pereții plini de dulapurile acelea grosolane, m-am răzgîndit reluîndu-mi lucrul cu înverșunare mută.

Cu timpul individul începu să-mi vorbească, îndîrjit de tăcerea mea, debitîndu-mi tot felul de aberații pretențioase. Pomenea despre o mănăstire din care ieșise ca să reabiliteze prestigiul artei, despre adevărata umilință, starea de absență extatică, perpetuitatea irealului în ritmul devenirilor ontologice, visul ca formă de protest generos, suspendarea fluxului trăirilor printr-o intermitentă intruziune a obsesiei sexuale în universul categorial. Cita alandala numele unor gînditori de demult, ale unor aventurieri militari sau politici, ale actrițelor celebre, se referea la magie și la heraldică. Vorbea mereu cu gura plină de mîncarea ce nu i se mai isprăvea.

După cîteva replici plictisite care se bucurară de ironia lui indiferentă, am tăcut iar, lăsîndu-l să peroreze mai departe. Din toată vorbăria lui n-am reținut decît un singur lucru — destul dealtfel ca să mă scîrbească de propriul meu atelier : că el împreună cu prietenii nu prea mulți care-i împărtășesc ideile, au fost repartizați să lucreze împreună cu mine și faptul îi nemulțumea profund, căci atelierele cele mai bune, spunea el, continuau să fie

în mîinile impostorilor. Se oferi chiar să mă ajute cu îndrumări și sugestii ; poate că ar fi și încercat s-o facă pe loc dacă tocmai atunci n-ar fi intrat un hermafrodit mic, palid și bucălat, care trecu pe lîngă mine anulîndu-mă cu o singură privire și, luîndu-l de braț, ieșiră amîndoi.

Am mai rămas o vreme încercînd să lucrez, dar n-am izbutit din cauza gîndurilor și a unei stări de apăsare ce mă cuprinsese după plecarea lor. Mă simțeam tot mai puțin capabil să acționez. O abulie îmi moleșea trupul, și creierul îmi era tulbure. Sentimentul că nu mai am unde mă duce, că în viața mea au pătruns toate insanitățile lumii, că eu însumi încep să nu mai am chip, să fiu o materie amorfă, mă urmărea dureros. Revedeam în memorie vechea mea locuință cu liniștea și singurătatea ei, cu atmosfera intimă pe care o pierdusem, mă gîndeam la izolarea de altădată a atelierului, la bucuria, tristețea, speranța sau disperarea atîtor zile de căutare și muncă înverșunată. Și acum nimic în afara golului într-o lume ce se metamorfozează monstruos în jurul meu, antrenîndu-mă fără voie într-o prăbușire treptată. Un vag și penibil regret mă adia că nesocotisem invitațiile primite înainte și îmi spuneam că poate, dacă m-aș fi dus la acea *Ligă a cerșetorilor,* cine știe, s-ar fi schimbat ceva. În bine, desigur, pentru că în rău credeam pe atunci că nu mai era ce să se schimbe. Dar de la discuția cu generalul care mă căutase cînd zăceam în spital, invitațiile nu se mai repetară.

X

Și astfel mă trezii singur fără a putea fi niciodată singur.

Toți cei pe care-i cunoscusem înainte ori mai de curînd, nu erau cu mine, chiar dacă mai păreau a se împotrivi aceleiași puteri nevăzute ce se instaura cu ierarhiile ei impenetrabile. Erau cu ei, își căutau un loc mai privilegiat sub steaua întoarsă care urca la zenit în timp ce eu așteptam zadarnic steaua de niciodată. Pînă și tipul sordid ce se insinuase în atelierul meu cu adepții lui, ce nu puteau fi decît o adunătură pestriță de veleitari mediocri și gălăgioși, era implicat în mersul evenimentelor, consimțind parcă să joace rolul rebelului oficial, nemulțumit de profesie, gata să-și supraliciteze împotrivirea.

După lungi ezitări m-am decis să pornesc în căutarea unei case. Am început a colinda orașul într-o după-amiază învăluită de fulgii primei ninsori, am urmărit porțile ca să descopăr anunțurile celor ce aveau odăi de închiriat, dar spre uimirea mea nu zării niciunul. Cînd nu-mi trebuiau le găseam adesea pe porți, pe geamuri, pe ziduri — și iată că dispăruseră cu desăvîrșire. Nu-mi rămînea decît să întreb din loc în loc, dar nici așa n-am obținut măcar o promisiune ori o informație ce mi-ar fi putut folosi.

Multe dintre porțile la care am bătut nu mi s-au deschis. La altele ieșea cîte cineva, îndeosebi femei trecute, cu un aer obosit și suspicios, spunîndu-mi invariabil că nu au camere de închiriat și închizînd cu grabă poarta. Tot timpul se ținu pe urmele mele un ins șters căruia nu i-am remarcat prezența decît tîrziu cînd, pierzînd speranța de a mai găsi ceva, pornisem spre casa profesorului. Atunci, băgîndu-l de seamă, îmi reamintii dintr-o dată că-l zărisem în mai multe rînduri. Cînd a înțeles că l-am observat, își scoase pălăria și mi-o întinse rînjind. I-am aruncat o monedă îndepărtîndu-mă.

Cum m-am hotărît să-l vizitez din nou pe bătrînul profesor, nu mai știu bine. De cînd ieșisem din spital și mi se păruse că-l recunosc în unul dintre bărbații pe care-i văzusem în fosta mea casă, nu mă mai gîndisem la el. La ușa casei lui am așteptat mult pînă cînd sluga, ce mă știa prea bine, s-a arătat invitîndu-mă să intru. N-am bănuit nimic. În imensa încăpere, plină de cărți, de retorte și de flacoane cu lichide colorate, unde pînă și cîinele dormea ca de obicei tolănit pe canapeaua roasă din fața biroului, am găsit doi evrei legați cobză spate la spate, trîntiți pe sofaua de la geam. Semănau leit unul cu celălalt de parcă ar fi fost tată și fiu. Purtau haine rituale

şi de sub pălăriile negre cu boruri mari, curgeau zulufii perciunilor castanii. Murmurau întruna rugăciuni inteligibile, priveau în sus cu ochii pierduţi, iar pe feţele lor încadrate de bărbi lungi nu tresărea nici un muşchi.

Unde sîntem, prietene ? mă întrebă cel mai bătrîn dintre ei. *Eşti oare unul din cei ce ne-au adus astă-noapte aici ? Ce învinuire ni se aruncă pe umeri, ce păcate am săvîrşit faţă de noua stăpînire a cetăţii ?*

Eram ultimul ce le-aş fi putut răspunde la întrebările pentru mine însumi nedezlegate. Le-am spus că venisem să-l văd pe profesor şi că indignarea care-mi însoţeşte uimirea e singurul ajutor ce li-l pot oferi deocamdată, urmînd să vedem apoi ce-aş putea face pentru eliberarea lor. M-am oferit să le tai legăturile cu pumnalul meu, dar refuzară amîndoi cu tărie : *Nu trebuie ! Ar fi zadarnic !* strigară într-un glas. *Unde-am putea fugi, cînd totul aici e în mîinile lor ? Pînă mîine am fi aduşi înapoi. Ce fel de profesor e acesta ? Care e adevărata lui îndeletnicire ?*

Am început să le povestesc mai amănunţit tot ceea ce ştiam despre bătrînul profesor şi chiar despre propriile mele tribulaţii, dar eu însumi aveam ciudatul sentiment că fabulez, deşi nu spuneam decît adevărul. Era tot ce ştiam. Însă adevărul acesta se mistificase treptat, devenind o minciună sfruntată. Adevărul pe care-l ştiam eu dispăruse demult înlocuit de altul ce se disimula, pierzîndu-se printre evenimente obscure.

Evreii ascultară cu luare aminte povestirea mea şi-mi mulţumiră din inimă. Se părea că ei înţelegeau mult mai bine cele petrecute, încît ascultîndu-mă îşi dădură seama nu numai de situaţia lor ci şi de a mea. Bătrînul tăcu îngîndurat, iar tînărul îmi spuse cu amărăciune : *Prietene, eşti mai legat decît noi, chiar dacă nu-ţi vezi funiile. Te aşteaptă o soartă neagră. Nu peste multă vreme îţi vei aduce aminte de cuvintele mele. Fereşte-te să-i mai cauţi pe cei ce i-ai cunoscut înainte, aşa cum ai venit aici. Încearcă şi găseşte-ţi un loc printre cei întîlniţi după ieşirea ta din spital, şi primeşte-i aşa cum ţi se arată, nu te sili să descoperi alte înfăţişări decît acelea pe care le vezi. Uită-te chiar pe tine cel care-ai fost şi năzuieşte să te identifici cu cel ce devii pe zi ce trece. Atît mai pot să-ţi spun, deşi s-ar putea s-o plătesc scump : fii cu luare aminte faţă de aceea pe care o numeşti „servitoarea". Dacă ai şti cine este, ai fi mai prudent.*

Am ieşit din cabinetul profesorului îndreptîndu-mă spre celelalte încăperi ale casei, dar toate erau încuiate. Nici măcar sluga ce-mi deschisese uşa nu mai era nicăieri.

XI

Ninsoarea se întărise şi străzile erau acoperite de zăpadă. Venea bandajul alb, atît de binefăcător, să aline febra latentă a tuturor lucrurilor, să ascundă mizeria şi urîtul. M-am oprit pe stradă şi am stat sub ninsoarea calmă, cu capul gol, pînă cînd zăpada mi-a pus pe creştet mîna ei rece, mîna ei înstelată, doamna unui ceas de îngînare în neştiut, doamna aripilor şi a îngerilor de seară. Mintea-mi umbla aiurea — memoria era blestemul meu. Prea multă amintire, prea multe repere pentru confruntările ce nu mai aveau nici un sens, prea multe obstacole la confluenţa golului din afară şi a celui care ar fi trebuit să triumfe în mine.

Mi-ar fi trebuit puţină zăpadă pe dinlăuntru, o calmă ninsoare interioară, un bandaj alb de amnezie. N-a existat nimenea în acest oraş, nici un om, nici eu însumi. Totul e ACUM, totul începe mereu, fiecare clipă e o celulă primordială. Numai sub pavăza acestui ACUM lucrurile îşi pierd perspectiva, îşi pierd dimensiunile, reducîndu-se la o prezenţă plană pe care luneci tu însuţi ca un obiect. Voi ajunge vreodată acolo ?

Pe stradă coborîse întunericul, cînd, urmărit de imaginea evreilor legaţi şi de cuvintele celui mai tînăr dintre ei, pornii spre Biserica Neagră. Lumini răzleţe se aprindeau, dar multe case erau cufundate în beznă. Cheiul

glacial, marea își pregătea carapacea de aramă coclită, în rada portului nu mai era nici un vas, plecările dormeau laolaltă cu șerpii pustiului. Pe urmele mele nu părea a fi nimenea și trecătorii, din ce în ce mai rari, grăbiți, cu privirile în pămînt, cu mîinile înfundate în buzunare, nici nu mă observau. Pretutindeni întîlneam gardieni, oameni ai legii, îmbrăcați în cojoace ponosite și lungi, mai mulți decît erau altădată. Cîte unul, cînd ajungeam în dreptul lui, îmi întindea pălăria — și m-am surprins cu neplăcere aruncîndu-le cîte o monedă fără să-mi dau seama. În fond aveam bani destui ; moștenirea lăsată de tatăl meu mă scutea de orice preocupare, dar mă nemulțumea faptul că începusem să accept în mod tacit asemenea moravuri.

Biserica masivă, întunecată în singurătatea ei, avea în geamuri o vagă licărire de lumină. Intrai să văd ce putea fi. Înlăuntru, un mort așezat pe catafalc, înconjurat de ghirlande artificiale, la căpătîiul căruia tipul sordid din atelierul meu cetea rugăciuni dintr-o carte veche ferecată în argint. Făclii aprinse aruncau o lumină palidă. Un preot uzurpat în dreptul lui de a oficia, stătea mai la o parte privind spre cel care cetea cu o intonație ostentativă, modificînd pe alocurea textul rugăciunilor și interpolîndu-l cu pasaje create de el, pline de formule contorsionate și bombastice. Avea un aer de erou și părea foarte mîndru de curajul său. Dar cînd în biserică se ivi la un moment dat, ca din pămînt, servitoarea, se închină foarte ceremonios spre ea fără a înceta să cetească.

I-am lăsat acolo și ieșind m-am îndreptat spre casa paraclisierului, cu gîndul la odihnă. Ambele odăi și antreul păreau luminate. Aș fi vrut să-mi arunc ochii în geamul celeilalte ca să văd ce se petrece acolo, și în primul rînd cine sînt locatarii, însă n-am făcut-o, temîndu-mă să nu fiu spionat de servitoare. Și într-adevăr, așa era : întorcîndu-mi capul brusc, am zărit-o ascunzîndu-se după un contrafort al bisericii. Totuși în noaptea aceea îmi propusesem să încerc a mă edifica.

La mine era liniște, ardea lumina și părea să nu fi umblat nimenea.

Paraclisierul nu era în antreul său, iar din odaia vecină răzbătea un glas de femeie vorbind egal și cursiv

de parcă ar fi cetit dintr-o carte. Am tras cu urechea. Ciudat ! Cine vor fi auditorii ? Atît cît puteam auzi, erau fragmente dintr-o amplă lucrare de etică a unui autor tot mai actual, care situa această disciplină la baza organizării sociale. Capitolul din care cetea tocmai atunci se intitula, după cîte-mi aminteam, *Umilința ca mod al disciplinei interioare.*

Somnul veni repede. Pe la miezul nopții m-am deșteptat auzind gemetele obișnuite și, îmbrăcîndu-mă în grabă, fără să aprind lumina, am ieșit pe fereastră, căutînd să nu fac nici un fel de zgomot pentru a nu atrage atenția. Prin zăpada crescută între timp, căci ninsoarea continua, ocolii casa și, uitîndu-mă în toate părțile, mă apropiai de geamul dinspre biserică. Înlăuntru nu mai licărea decît o candelă așezată într-un colț dedesubtul unei polițe pe care stătea bustul de ipsos reprezentîndu-l pe bătrînul cu mustăți enorme. În semiîntunericul odăii se deslușea însă un spectacol cum nu-mi fusese dat să mai văd.

Pe cîteva divane sau paturi erau legate cu fața în jos, femei goale pe care le flagelau altele, goale și ele, lovindu-le peste fese cu crengi verzi de brad. Într-o parte, așezați la masă, beau groparii din cimitir. I-am recunoscut mai mult după haine căci fețele nu le vedeam. Păreau beți de-a binelea și detașați complet de cele ce se petreceau în jurul lor. Una dintre femeile flagelate dădea semne de agitație, se zbătea și scotea un fel de sunete ce erau mai mult urlete sugrumate. Groparii se ridicară clătinîndu-se și se apropiară de patul ei. Doi o înlănțuiră pe cealaltă care o bătea cu crengile, retrăgîndu-se cu toții spre un colț întunecos unde nu-i mai vedeam aproape de loc, iar al treilea îi dezlegă picioarele și, fără să se dezbrace, începu să facă dragoste cu ea, acoperindu-i capul cu pălăria lui. Se produse o învălmășeală. Una dintre femei își ridică sînii sprijinindu-i pe poliță înaintea bustului și gemînd, alta porni spre ea încet făcînd gesturi obscene. Dar în acea clipă am simțit o mînă pe umăr și-am tresărit întorcînd capul. În spatele meu stătea paraclisierul.

Cu obișnuita-i slugărnicie mă luă de braț tîrîndu-mă spre ușă. Încă fiind în puterea zăpăcelii, m-am lăsat condus în camera mea, unde simțindu-mă dintr-o dată obosit,

mă așezai pe pat. Paraclisierul luă loc pe scaunul din fața mea, după ce mai întîi aprinse candela din colț — căci mi se pusese și mie o poliță cu bustul respectiv — și spuse pe un ton confidențial și grav : *Cred că a venit ceasul, iubite prietene, să afli povestea tatălui tău și să te umilești întru memoria lui.*

XII

Pe tatăl meu nu-l mai văzusem din copilărie. Fusese căpitan de corabie, adunase încă din tinerețe o avere frumoasă și apoi, după ce trăise împreună cu noi prin țări îndepărtate, își părăsi familia, întorcîndu-se în orașul de baștină, unde după moartea lui venisem și eu.

Petrecîndu-mi tinerețea cu mama și cu cei doi frați mai mici, nu mai avusesem decît rareori vești despre el. Știam doar că avea idei bizare și că nu se înțelegea cu mama, ceea ce îl determinase să plece. Într-o vreme ne parveniseră zvonuri despre călătoria pe care o făcuse într-o țară vecină, măcinată de lupte și de erezii monstruoase, unde l-ar fi întîlnit cineva ca hamal într-un port. Altă dată se auzise că ar fi fost întemnițat după o razie la azilul de noapte pe care-l întemeiase. Apoi interveniră războaie, prefaceri și n-am mai avut știri despre el, pînă cînd aflarăm că fusese ucis de niște cerșetori în împrejurări necunoscute.

Fascinat deopotrivă de figura și de legenda lui, și poate avînd încrustată mai temeinic în mine pecetea vechii noastre origini, simțisem adeseori ispita de a-l urma, dar cît timp trăise, după vorba lăsată mamei la despărțire, nimănui dintre noi nu-i fusese îngăduit să-l viziteze. După moarte însă nimic nu mă mai putuse opri — și astfel m-am reîntors în patrie, mi-am amenajat un atelier și

am început să lucrez, beneficiind de partea ce-mi revenea din moștenirea lăsată.

Povestea mea nu semăna însă decît pe alocurea cu aceea a paraclisierului, mult mai amănunțită, dar și mai obscură. El îmi vorbi despre umilința tatălui meu, căruia se mîndrea a-i fi fost ucenic, despre rolul lui important în întemeierea unei noi orînduiri și abnegația ce-l caracteriza, mai ales în primii ani cînd activitatea lui, în cadrul azilului a fost capitală. Cu un vocabular parcă anume creat, îmi povestea felurite întîmplări stupide cărora tatăl meu le fusese eroul principal, întîmplări ce i se păreau, dimpotrivă, pline de măreție. Pomenea frecvent *Liga* și marea ei popularitate printre cetățenii orașului, tatăl meu fiind unul dintre principalii ei fondatori ; apoi mi-a vorbit despre ultima perioadă a vieții lui, cînd se înstrăinase de spiritul mișcării, făcîndu-se vinovat de orgoliu, de mîndrie și vanitate care l-au dus la pieirea deplînsă de toți. Pînă și femeia cu care trăise — ea însăși figură proeminentă a *Ligii* — a trebuit să-l dezavueze cerînd pedepsirea lui exemplară. Dar meritele din prima parte a activității rămîn pe totdeauna înscrise în istorie — și eu aș fi chemat să-i fiu un demn continuator.

După ce-l ascultasem i-am cerut lămuriri asupra morții, spunîndu-i ceea ce știam eu. N-a negat dar mi-a răspuns în termeni de un total echivoc, adăugînd că voi primi de la cei în drept explicații suplimentare, cînd va fi cazul. Pînă atunci m-a sfătuit să-mi revizuiesc comportamentul, să renunț la felul meu de a fi, la tarele unei educații nefaste și, prin rîvna și umilința de care trebuie să dau dovadă, să cîștig încrederea celor de sus ce-și au în permanență ochii cu milostivire ațintiți asupra mea, dovadă locuința repartizată chiar alături de importante persoane din cercurile *Ligii*, deși eu pînă în prezent n-am răspuns cum se cuvenea... etc. Își recăpătase iar tonul slugarnic și lingușitor, cu temenele grețoase și formule de măgulire asiată, printre care strecură abil cîteva amenințări enigmatice, pomenindu-mi de soarta părintelui meu, de faptul că refuz orice solicitare a disciplinei interne, că sfidez ierarhia (aici îmi reaminti că el însuși se întristase surprinzîndu-mă la geamul *Dumnealor*), că mă opun mă-

surilor luate în loc de a contribui eu însumi la realizarea lor.

Mi-a insinuat că se cunosc toate faptele mele, citîndu-mi ca argument un crîmpei din discuţia pe care o avusesem cu cei doi evrei. Şi a plecat, închizînd încet uşa, iar eu m-am culcat din nou, stingînd candela frisonînd sub impresia celor întîmplate. În odaie era un miros greu care mă ameţea dîndu-mi o somnolenţă tulbure şi nefirească. Simţeam că adorm turmentat. Cînd mă luptam cu somnul, am văzut o umbră strecurîndu-se pe lîngă pereţi, deschizînd geamul, sărind în cimitir, şi apoi închizîndu-l iarăşi cu grijă. Era limpede că în tot timpul convorbirii mele cu paraclisierul cineva stătuse ascuns în cameră.

XIII

A doua zi, trezindu-mă tîrziu, plecai spre atelier. Am dat pe la biserică şi oprindu-mă în uşă văzui că mortul nu mai era, în schimb tipul sordid continua să citească rugăciunile, înconjurat de cîţiva emuli, printre care zării obrazul bucălat şi palid al hermafroditului. M-am bucurat la gîndul că voi putea lucra o vreme în linişte, pînă cînd îşi vor face apariţia. Şi într-adevăr aşa a fost. Voiam să isprăvesc monumentul funerar ce mi se comandase, căci simţeam că, fie şi cu promiscuitatea lui, atelierul meu nu va mai rezista mult. Nesiguranţa era starea mea de toate zilele ; începeam să învăţ a mă lăsa la voia întîmplării şi a nu mai pune preţ pe nimic. La urma urmelor, soarta oraşului în care mă născusem era şi soarta mea. Nu eram nici mai bun, nici mai rău decît toţi nefericiţii din jurul meu — şi poate că nu pierdeam decît un pumn de iluzii naive. În ce va fi crezut tata cu atîta înverşunare încît n-a pregetat să-şi sacrifice familia, liniştea, viaţa ? În

altceva, desigur, de vreme ce l-au ucis. Nu aveam nici un argument, dar, după toate experienţele mele, după aerul pe care-l respiram în cercul apăsător ce se strîngea mereu, eram încredinţat că moartea lui nu era streină de noile evenimente din viaţa oraşului. Sînge ascuns, subteran, invizibil...

Într-o asemenea dispoziţie sufletească mă găsi, după-amiaza, un emisar necunoscut aducîndu-mi în sfîrşit o nouă invitaţie la *Liga Cerşetorilor.* Nu mai era nici plicul roz cu parfum vulgar, nici scrisul stîngaci din celelalte, ci o simplă hîrtie îndoită, destul de proastă, purtînd titlul de *Circulară* şi caligrafiată de mîna rutinată a unui funcţionar. Pînă şi termenii în care era redactată se deosebeau : *Vă comunicăm prin prezenta că sînteţi aşteptat la sediul nostru etc.* Să fi fost o urmare a discuţiei cu paraclisierul ? Oricum, eram decis să mă duc. Şi cu toate că mai aveam cîteva ceasuri bune pînă în seară cînd urma să mă înfăţişez, mă cuprinse nerăbdarea. N-am mai putut lucra şi, părăsind atelierul, pornii spre casă. Deşi nu aveam nici un motiv, mă simţeam oarecum liniştit şi capul îmi era destul de rece ca să suporte o confruntare de felul celei care mă aştepta.

În dreptul bisericii îmi ieşi în cale o femeie plîngînd şi întrebîndu-mă dacă nu văzusem cumva unde a fost înmormîntat soţul ei care fusese adus cu o seară înainte, trebuind să fie îngropat a doua zi după masă, dar cînd a venit, dispăruse. Se pare că-l îngropaseră alţii, însă nimenea nu ştia unde anume. Am intrat cu ea în incinta întunecoasă a Bisericii Negre, m-am uitat să-l zăresc pe sordidul care citea, dar nu mai era acolo. Doi cerşetori dormeau zgribuliţi lîngă altar şi cînd i-am trezit întrebîndu-i de soarta mortului, mi-au răspuns că nu ştiu nimic şi că au fost trimişi să mă conducă la sediul *Ligii.* În timp ce vorbeam cu ei, femeia plecase. Probabil că i se făcuse frică deoarece, văzînd că mă apropii de cerşetori, tresărise şi părea neliniştită de ceva. Cred că în disperarea ei de a-şi fi pierdut mortul, nici nu-i observase pînă atunci.

Acest incident mă tulbură şi nu ştiu de ce îmi aduse aminte iarăşi de moartea tatălui meu. Le întorsei spatele cerşetorilor spunîndu-le că voi fi gata de plecare abia

peste un ceas, ceea ce înregistrară cu o deplină nepăsare. Erau voinici, cu o expresie de îndobitocire, murdari și mai zdrențăroși decît toți cei pe care-i întîlnisem pînă acum. I-aș fi gonit bucuros dacă nu-mi dădeam seama că nu cunosc sediul unde eram invitat și deci sînt silit să apelez la serviciile lor.

Am intrat în cameră, am băut un pahar de alcool și m-am întins pe pat. Cînd mă ridicai să plec, a apărut paraclisierul repezindu-se la mine și sărutîndu-mi mîna, apoi scoțînd din buzunar o muzicuță începu să cînte ceva, petrecîndu-mă cu melodia lui ce-mi rechemă în memorie flașnetarii din copilărie. Cerșetorii mă așteptau cu căciulile în mînă și, încadrat de ei, pornii cu sentimentul prizonierului ce se înfundă tot mai adînc și se resemnează în mizeria captivității.

XIV

Însoțitorii mei nu păreau prea comunicativi și nici dispoziția mea nu era propice conversației. Am mers deci în tăcere pînă cînd ne oprirăm în fața unuia din principalele palate ale orașului, unde fusese înainte biblioteca națională. Deasupra ușii masive de stejar cu ferecături vechi, pe o placă metalică scria : *Azilul de noapte*. Cerșetorii bătură puternic cu bîtele lor noduroase și mă dădură în primire unui majordom care ne deschisese, retrăgîndu-se amîndoi. Într-o impecabilă ținută dar vădit stîngaci și rigid în atitudinea lui, majordomul mă conduse pe o scară de alabastru acoperită cu vechi și scumpe covoare, luminată cu lampioane de bronz, de cristal, de faianță ; traversarăm apoi un salon îmbrăcat în tapet de mătase vișinie, cu pereții plini de oglinzi somptuoase și de tablouri cu scene erotice. În fund, pe un piedestal același

bust, dar de data aceasta turnat în aur, stătea între candele mari și sfeșnice de argint cu trei brațe în care ardeau lumînări albe. M-am oprit să-l cercetez o clipă. Părea lucrat extrem de rudimentar, de mîna unui sculptor lipsit de orice vocație, și contrasta violent cu lucrurile frumoase din preajmă.

În timp ce-l priveam, dintr-o ușă a salonului se iviră cei trei indivizi care-mi aduseseră în odaie puzderia de dulapuri roșii, îmbrăcați în haine de ceremonie ca totdeauna, cu pălării înalte și lucioase, cu mănuși albe, dar desculți. De altfel, în ciuda frigului de afară, în toată clădirea era o căldură insuportabilă. Cei trei mă salutară obsecvios și, fără să-mi spună nimic, îmi făcură o percheziție minuțioasă, apoi unul din ei care era fără nici o îndoială bătrînul general, îmi sărută mîna, îi șopti ceva la ureche majordomului și ne deschise ușa pe care veniseră. În față era un culoar lung cu uși pe ambele părți. Din loc în loc stăteau cerșetori îmbrăcați în haine peticite, dar noi și de bună calitate, purtînd în picioare botfori de lac. Le-am dat cîte un ban pe care l-au primit fără să-mi mulțumească, ba chiar privindu-mă cu insolență de parcă ar fi așteptat să le mulțumesc eu. În sfîrșit ne oprirăm în fața unei uși de metal vopsită în negru, care s-a și deschis în aceeași clipă.

Majordomul dispăru din spatele meu și intrai singur într-o odaie nu prea mare unde mă întîmpină un personaj auster, făcîndu-mi o plecăciune și poftindu-mă pe un scaun în fața mesei la care se așeză el. Bine hrănit, fără a fi obez, cu obrazul roșu, nu prea înalt de statură, părea să aibă peste cincizeci de ani. Purta pantaloni și cămașă dintr-o țesătură ce imita pînza de sac dar se vedea a fi un postav scump adus din țări străine. La coate și la genunchi hainele erau peticite cu bucăți de piele neagră, la mijloc se încinsese cu o funie de rafie și tot din rafie îi era împletită încălțămintea. Un aer de austeritate respira și odaia, deși lucrurile erau toate altceva decît voiau să pară : masa, cele două scaune și dulapurile, simple dar dintr-un lemn de preț, covorul de jos de culoarea sacului era din mătasă, cîteva cărți așezate foarte ordonat pe masă, aveau legături prețioase și cotoare aurite.

Personajul auster s-a proptit de spătarul scaunului, m-a privit cu bunăvoință condescendentă, chiar familiar oarecum, și a început să-mi vorbească despre viitor, cu sentimentul celui ce-și rezervă lui însuși prezentul, și cu o vădită plăcere de a se asculta. Stilul exprimării și vocabularul semănau cu ale paraclisierului, însă glasul avea o mai accentuată nuanță de certitudine și de putere. Îl urmăream cu greu datorită frecventelor sale aluzii la lucruri pe care fie că nu le cunoșteam, fie că mi se păreau atît de neînsemnate, încît nu realizam importanța ce le-o acorda el. Am reținut doar o totală răsturnare pe care își propuneau s-o înfăptuiască și aveau chiar impresia că au și început s-o facă. Și îmi păru că eu însumi îmi voi găsi un loc. Simțeam că locul acesta a și fost stabilit de alții încît nu-mi rămîne decît să dau curs hotărîrii lor, lăsîndu-mă antrenat de iureșul evenimentelor.

La un moment dat a bătut în gongul de lîngă masa lui și peste cîtăva vreme apăru un lacheu bătrîn într-o livrea strălucitoare de fireturi, îngrijit, pomădat, purtînd o tavă pe care erau două pahare cu o băutură orientală. Așeză paharele pe masă în dreptul fiecăruia din noi, și personajul auster îi aruncă pe tavă cu degajare o mare monedă de argint. Lacheul se înclină sobru și elegant, rosti o formulă de mulțumire servilă și părăsi încăperea. Îl priveam fascinat de figura lui, deși oficia ca și cum nici nu s-ar fi obosit să mă ia în seamă. Nu înțelegeam cum s-a ivit acolo — căci lacheul era bătrînul profesor ; un lacheu atît de fără cusur, încît și l-ar fi dorit oricine.

La vederea lui, simții deodată un puternic impuls de a înțelege — și cuvintele personajului auster mi se părură mai limpezi. Am început să-i dau replici și chiar să-l aprob din cînd în cînd. După efuziunile lui trecu la un subiect mai concret : tatăl meu, tradiția, activitatea mea care trebuia să însemne un ajutor substanțial — și îmi spuse că-mi revine o sarcină frumoasă, anume aceea de a organiza noua înfățișare a cimitirului de la Biserica Neagră. Voi fi pus în temă în zilele următoare, mi se va arăta perspectiva lucrării și modul de a concepe viitoarea alcătuire a răposaților. Am crezut că e vorba despre o serie de monumente funerare pe care eram chemat să le realizez, dar mi s-a arătat că rolul meu depășește cadrul problemei : totul e noua viziune asupra cimitirului, monumentele fiind de fapt elemente neglijabile.

După ce mi-a adresat cîteva întrebări de domeniul celei mai stricte intimități, la care am răspuns jenat și cu formulări echivoce, personajul auster mi-a dat a înțelege că întrevederea noastră a luat sfîrșit. M-am ridicat, ușa s-a deschis, a reapărut majordomul conducîndu-mă de data aceasta printr-un coridor îngust spre o ieșire ce dădea în spatele clădirii, pe o altă stradă.

XV

Se lăsase prin întuneric un ger albastru cu forme imateriale vibrînd în văzduh, păsările pieriseră, vîntul abia luneca atingînd zăpada înghețată cu urme de pași, de sănii și de copite, un cabotin intoxicat cu droguri răsăritene tremura îmbrățișînd extatic felinarul din colț, luna purta masca ei obișnuită, iar stelele aveau clipirea perversă din ochii amantelor de cămătari. Mergeam spre casă gîndindu-mă că după această aventură am devenit unul din ei. Unul încă strein de stîlpii nevăzuți pe care se rezema tot mai mult viața orașului, unul încă neinițiat, necompromis, neștiutor — dar, oricum, unul din ei.

Ce îndeletnicire mi se pregătise nu-mi dădeam seama și, cu toate eforturile de a-mi aduce aminte, constatai că din conversația cu personajul auster nu reținusem nimic. Nu-mi inculcase decît o stare de spirit. Un fel de infuzie de fals. O falsă încredere, o falsă temeinicie, o falsă speranță, o falsă certitudine. Eu însumi devenisem, într-o anumită măsură fals. Nu atunci mi-am dat seama ci mult mai tîrziu, după nenumăratele avataruri pe care nici nu le bănuiam.

În antreu paraclisierul mă aştepta cu emoţie. Probabil că înfăţişarea mea l-a liniştit pe deplin. A intrat, fără să mă întrebe, în odaia mea, avînd aerul că aşteaptă să-i povestesc prezentarea la sediul *Ligii*. Din păcate nu prea aveam ce-i povesti şi astfel mă pomenii reproducîndu-i limbajul fără semnificaţii al personajului auster, dar, spre mirarea mea, el înţelese şi aprobă totul cu entuziasm. Nimicul pe care i-l împărtăşeam nu era chiar atît de lipsit de sens cum crezusem. Nu i-a plăcut însă (deşi nu mi-a spus-o) ideea că mă voi ocupa de noua structură a cimitirului. Cum a auzit acest lucru, mi-a făcut temenelile de rigoare şi a ieşit. La scurt timp îl auzii undeva, afară sau în încăperea vecină cîntînd din muzicuţă — şi cînd înainte de culcare m-am dus să iau puţin aer, paraclisierul vorbea foarte agitat şi conspirativ cu cei trei gropari lîngă uşa bisericii. Ocolindu-i pe departe, cred că nu m-au văzut. În schimb m-a văzut servitoarea ce se ivise pe neaşteptate cu hainele ei bărbăteşti, înfăşurată pe deasupra cu nenumărate şaluri şi zdrenţe ca s-o apere de gerul tare al nopţii. M-am surprins cu vagă neplăcere salutînd-o, ceea ce s-a făcut a nu observa.

Mă încerca bănuiala că în biserică trebuie să fie un alt mort. În sticla groasă a ferestrelor cu vitralii tresărea din cînd în cînd o imperceptibilă lumină ca de făclie palidă. Cum îi văzui îndepărtîndu-se din faţa uşii, intrai. Era într-adevăr un catafalc ; mortul livid în pîlpîirea lumînărilor, dormea cu mîinile încrucişate. Privindu-l de aproape, am ezitat o clipă, apoi i-am pipăit faţa. Era un mulaj perfect dintr-un material necunoscut. Mortul nu era decît un manechin desăvîrşit, aşezat în sicriu, acoperit de flori artificiale cu inscripţii funerare pe panglici negre şi roşii. Dincolo de catafalc, ghemuiţi în zdrenţele lor, dormeau doi cerşetori semănînd cu cei ce mă conduseseră la sediul *Ligii ;* fiind sigur că nu mă zăriseră, plecai în vîrful picioarelor spre casă. În odaia vecină inundată de întuneric, se auzea urlînd îngrozitor, ca şi cînd l-ar fi torturat cineva, paraclisierul. A doua zi cînd veni să mă scoale de dimineaţă, era la fel de surîzător şi de servil ca întotdeauna ; ceva totuşi se schimbase în atitudinea lui.

XVI

Mi-am început activitatea în cimitir sub auspiciile... unei sărbători ce se apropia. Aveam enorm de lucru şi cuvîntul de ordine, mereu schimbat, mă silea să-mi controlez toate acţiunile, să fiu încordat între diverse etape contradictorii.

Munca mea de zi nu se coordona cu aceea de noapte a groparilor. Eu mă îndeletniceam cu îngropăciunile — şi nu era zi aproape fără să fie un mort — şi lucram cu o listă amestecată de uvrieri, supraveghetori, coţcari, de toate vîrstele, dar mai cu seamă tineri ; unii se revoltau făcîndu-mi dificultăţi, alţii veneau mereu cu plîngeri, propuneri felurite, sugestii, inovaţii, cereri insistente. Cei doi cerşetori îmi dădeau indicaţii, îmi transmiteau opinii şi aprecieri, iar uneori se iveau pur şi simplu ca să mă urmărească, arătîndu-se ori ascunzîndu-se fără prea multă grijă, pe după morminte.

Groparii lucrau noaptea şi aproape exclusiv cu intelectuali. O parte din gropile lor le puteam folosi, altele le închideau rămînînd rezervate. Paraclisierul nu părea să se ocupe de activitatea mea, ci, probabil, veghea noaptea asupra lucrărilor de deshumare aşa cum îl surprinsesem mai înainte, iar servitoarea ieşea din cînd în cînd seara, traversa cimitirul singură şi în ciuda indiferenţei pe care mi-o arăta, amestecată cu slugărnicia ei rituală, simţeam că are întotdeauna un ochi deschis la ceea ce făceam.

De altfel o vedeam tot mai rar, încît aveam credinţa că se va fi mutat undeva aiurea. În locul ei, treptat, a început să-mi măture odaia o dansatoare cu care trăisem cîtăva vreme îndată după venirea mea în oraş, despărţindu-ne ulterior şi rămînînd în relaţii neutre. Apariţia ei la ore foarte incomode îmi dădea o jenă penibilă, deşi se comporta cu detaşare şi nu-mi acorda absolut nici o atenţie, îndeplinindu-şi îndatoririle fără cuvînt. Avea aceeaşi ţinută deplorabilă pe care o afişa cu insolenţă mută. Pe cît îmi stătea în puteri căutam s-o evit, neizbutind în-

totdeauna căci mătura la ore capricioase și, cele mai adeseori, cînd eram acasă.

De la o vreme dificultățile crescură. Morții erau înmormîntați cîte doi în aceeași groapă ce se acoperea provizoriu, în ziua următoare săpîndu-se iar. Monumentele deveniră simpli stîlpi de lemn ori de piatră, înfipți la căpătîi, cîte doi la același mormînt. Bocitoarele suprasolicitate nu mai pridideau, sicriele începură să lipsească, hîrtia de flori asemenea. De dimineața pînă seara luptam cu neajunsurile, cu încurcăturile, cu aglomerația — abia izbuteam să-mi acord răgazul unei plimbări pe țărmul cotropit de zăpezi. Cu multă bucurie întîmpinai sărbătoarea care veni în sfîrșit.

În cele două zile nu s-a lucrat, n-a murit nimenea (au fost proclamate zile de odihnă) și lumea a petrecut în voie. Străzile erau mai animate, pe la răspîntii cerșetorii cu coșuri și amfore enorme distribuiau bucăți de pîine și căni mari de vin acru, îndoit cu apă, iar subt colonada portului saltimbancii dădeau reprezentații spre desfătarea cetățenilor adunați cu mic cu mare. Cîrciumile și hanurile erau pline ; fumul frigărilor cu carne de oaie năvălea afară ori de cîte ori se deschideau ușile ca să intre ori să iasă cineva. Chipurile tuturora purtau o veselie care încerca zadarnic să pătrundă înlăuntrul lor, dar rămînea înghețată pe fețe.

Amestecat prin lume, mă întîlnii cu fosta mea proprietăreasă plimbîndu-se într-un grup de femei. Am salutat-o și s-a oprit împreună cu celelalte, printre care o recunoscui, în ciuda aspectului schimbat, pe servitoare. Era îmbrăcată cu anumită acuratețe, dar mai păstra ceva bătesc în hainele ei — și în primul rînd căciula mare și nouă de miel care-i cădea pe ceafă. Femeile din jur păreau să-i alcătuiască suita. Spre deosebire de atitudinea ei obișnuită, îmi vorbi direct și foarte cordial, îmi sărută mîna asigurîndu-mă că activitatea mea, în ciuda erorilor comise, e bine prețuită și că voi primi în curînd o distincție — apoi luîndu-mă de braț mă tîrî într-un gang copleșindu-mă cu mîngîieri obscene și șoptindu-mi că mă așteaptă diseară la una din petrecerile *Ligii*, organizată în fosta mea locuință.

Intraseră în gang și celelalte făcînd un cerc strîns în jurul nostru ca și cînd ar fi vrut să ne ascundă vederii. Și era oportun, căci tocmai atunci țîșni dintr-o ușă schelălăind și ținîndu-se de spate, hermafroditul ; după el veneau cei doi cerșetori voinici, urmîndu-l nepăsători și satisfăcuți.

M-am despărțit de grupul femeilor stînjenit de situația creată și printr-o uliță lăturalnică plecai spre port, luînd-o de-a lungul cheiului blocat de ghiață verzuie. Eram încă sub impresia acestei întîlniri și mă gîndeam dacă trebuie sau nu să răspund invitației. O clipă îmi fulgeră prin minte ideea de a-i povesti paraclisierului cele întîmplate, cerîndu-i un sfat — dar, de cînd începusem să lucrez în cimitir, mă ocolea sistematic și în afara scurtelor lui efuziuni slugarnice, nu mă învrednicea cu nici o atenție. În cele din urmă ispita de a mă duce triumfă. Și de aici îmi veniră multe necazuri pe care din păcate nu le puteam bănui.

XVII

După atîta vreme, intram seara în casa unde locuisem eu însumi, ca un strein. O găseam plină de lume, răsunînd de zgomotul petrecerii, glasuri, clinchete de pahare, muzică, toate se-nvălmășeau laolaltă în lumina făcliilor unduind sub tavanul înalt cu grinzi de lemn afumate. Încăperea mare de la parter era ornată cu ghirlande colorate de hîrtie aduse de bună seamă din depozitul, atît de sărac în ultimul timp, al cimitirului și risipite pretutindenea. Era un desfrîu de flori de hîrtie încît îmi spuneam că dacă le-aș fi avut la îndemînă, cel puțin cîteva duzini de morți ar fi trecut Styxul împodobiți ca niște principi ră-

săriteni. Prin căldura grea mă strecuram discret în căutarea celei ce mă poftise.

La intrare îmi deschisese mai-marele judecătorilor devenit pe nepregătite portar şi îndobitocit peste măsură încît la întrebarea mea dacă servitoarea venise şi dacă proprietăreasa e în salon, îmi răspunse printr-o bîlbîială nearticulată şi se ascunse printre hainele din cuier. N-am reuşit să dau peste nici una din ele, în schimb, zării printre oaspeţi faţa bucălată a hermafroditului. Se întreţinea cu paraclisierul, pîndit de bătrînul general, prezent şi el dar fără însoţitorii obişnuiţi şi îmbrăcat în straiul lui militar slinos şi peticit, aşa cum îl văzusem întîia oară la spital. Numai coiful metalic pe care scoţîndu-l mi-l întinse ca pe o pălărie de milog, era nou, şi banul aruncat de mine cu oarecare stinghereală sună melodios. L-am lăsat la spatele hermafroditului şi am trecut mai departe salutîndu-mă cu necunoscuţii printre care-mi făceam loc, aruncînd zadarnice priviri iscoditoare pretutindenea.

Îmi era sete dar nici un lacheu nu se ivea. Într-un colţ descoperii un butoi la care stăteau în rînd convivii aşteptînd să-şi umple paharele, ceea ce făcui şi eu luîndu-mi unul de pe tava aşezată alături. La un moment dat apăru şi fostul magistrat, cu capul zburlit, năzuind spre vasul de lemn dar îndată un cerşetor l-a înşfăcat de guler scoţîndu-l afară.

Începeam să regret că venisem, cînd uşile din fund s-au deschis spre cealaltă odaie a parterului, la fel de mare, unde năvăli toată lumea. Acolo ne întîmpină personajul auster închinîndu-se şi umilindu-se în faţa tuturora, şi scoţînd o carte mică din buzunar ceti din ea cîtăva vreme un text vag, cu referiri la mai marii *Ligii* şi la misterul lor sfînt. Portarul îşi făcu iar apariţia umblînd în vîrful picioarelor şi aprobînd din cap foarte convins, şi iar a fost nevoie să fie scos afară cu discreţie. Numai servitoarea nu se zărea nicăieri. Şi, lucru de neînţeles, nici proprietăreasa.

Dealtfel casa se schimbase încît era de nerecunoscut. Părea a fi devenit sediul unei instituţii sau o şcoală. Îmi făcui loc ieşind din a doua încăpere unde se adunase toată lumea, trecui în prima care se golise şi tocmai atunci zării

proprietăreasa urcînd scările interioare spre odăile de sus. Era în aceeaşi ţinută cum o văzusem cînd, întorcîndu-mă de la spital îmi deschisese gemuleţul de la intrare, spunîndu-mi că nu mai locuiesc la ea. Prin cămaşa scurtă şi transparentă îi văzui iar fesele goale şi abundente legănîndu-se. Plictisit cum eram şi descumpănit într-o societate unde nu-mi găseam locul, pornii pe scări în urma ei, ajungînd-o chiar în clipa cînd intra în camera unde locuisem eu însumi.

Înlăuntru era semiobscuritate, licărea doar o lumînare într-un sfeşnic aşezat lîngă poliţa cu bustul de rigoare. Forme de umbră lăsau bănuiala unor fiinţe retrase prin colţuri, mobile înalte păreau să mărginească pereţii, iar în dreapta un pat cu tăblii metalice sclipind imperceptibil. Policandrul mare din tavan era ca un păianjen orb. Întunericul lăsa draperii îndoliate ascunzînd jumătate din odaia cu ferestrele acoperite de obloane greoaie.

Surprinsă de urmărirea mea, proprietăreasa rămase nemişcată fără să se întoarcă spre mine. Am închis uşa, m-am uitat cu luare aminte la formele încremenite prin colţuri şi mi-a părut că nu sînt decît obiecte înalte, neînsufleţite sau poate înşelătoare mulaje de gips, aşa cum puteai vedea în atelierul meu cînd se întuneca şi umbrele haşurau conturele lucrurilor din preajmă populînd incinta cu suflete imaginare. Eram singuri ? I-am ridicat poalele cămăşii plimbîndu-şi palmele pe fesele ei reci şi modelîndu-le forma pînă la încheietura picioarelor. A tresărit şi s-a lăsat sprijinindu-se de marginea patului.

Şi totul a continuat în tăcere, fără a ne mişca din locurile în care încremenisem, jucînd jocul mut al animalelor înlănţuite în anotimpuri roşii... vîrste rememorate fără memorie, simţuri crispate, spaimă de fiorul cîmpurilor originare unde materia a devenit întîia oară sînge şi din întuneric s-a înfiripat umbra numărului pereche... dragoste fără veste, fără gînd, fără ochi, extaz al protoplasmei dezlănţuite.

Atunci în clipa supremă, din colţurile împăienjenite se mişcară trei făpturi şi privirile mele exaltate întîlniră siluetele a trei bărbaţi care veneau încet spre noi. Abia avui răgazul de a mă redresa, cînd trecînd pe alături cu

pași rari, ieșiseră închizînd ușa. Erau groparii. Păreau la fel de calmi și de nepăsători ca în noaptea cînd îi văzusem în odaia desfrînată din casa paraclisierului. Spre ei urcase deci proprietăreasa — și totuși comportamentul ei nu lăsase nici o clipă impresia că în cameră ar fi așteptat-o cineva. Ori se vor fi insinuat acolo fără știrea ei, anume ca să ne surprindă.

Cele mai felurite ipoteze mă bîntuiau dar, nu știu de ce, n-aveam decît o singură neliniște : mi-era teamă să nu afle servitoarea. Eram abătut, moleșit, torturat de o senzație de inutilitate și de stupid. Am încercat să plec îndată fără a-i adresa nici un cuvînt femeii care între timp se trîntise pe pat, dar ușa era încuiată, deși la ieșirea groparilor nu auzisem zgomotul caracteristic al vreunei chei învîrtindu-se în broască.

Mă gîndii să ies pe fereastră, dar îmi dădui seama că odaia e la etaj. Am deschis geamul spre stradă cu felinare înghețate în jurul cărora se adunaseră bețivi clătinîndu-se, gesticulînd fantomatici și fără grai. Doi cerșetori voinici patrulau plimbîndu-se în dreptul casei, oprindu-se din cînd în cînd să urineze pe grilajul negru înzăpezit sau asaltînd rarii trecători și silindu-i să le arunce cîte un ban în căciulile lor mari și zburlite. Liniște, ger îndepărtat cu stele gravate în negrul bolții, troiene moarte. Un fior de inexistență mă traversă... poate că eu însumi am decedat și privesc din mormînt o panoramă glacială de iarnă absentă. Pe stradă cîțiva indivizi apărură cu registre imense și așezîndu-se pe marginea de zid a grilajului, opreau trecătorii obligîndu-i să scrie ceva în registrele lor. Unii erau percheziționați din cap pînă-n picioare. Altora li se distribuia cîte un mic obiect ce semăna cu o carte de buzunar. O femeie care încercă să se sustragă trecînd pe celălalt trotuar, a fost prinsă, adusă în fața registrelor și forțată să le sărute pagină cu pagină.

Mă resemnasem și chiar îmi părea bine că ușa e încuiată, că nu mai pot ieși... unde să ies, de unde să ies, unde să merg... cine mă aștepta, ce sens avea să plec fără adresă, umblet prin vid, umblet în umblet. Înghețasem aproape stînd la fereastră. Am închis-o tremurînd de frig și suflînd în candela care agoniza poleind bustul cu aur

însîngerat, m-am îndreptat spre pat prăbușindu-mă alături de femeia ce părea adormită de-a binelea. În timp ce mă îneca somnul, foarte tîrziu, auzeam de la parter ecoul unui cor pe o singură voce, ca și cînd întreaga asistentă intona un imn religios.

XVIII

Dimineața singur cu două pisici mari și galbene care torceau în pat lîngă mine. Proprietăreasa plecase. Ușa odăii era larg deschisă înspre palierul de la capătul scărilor. Casa părea goală. În marea încăpere de jos, printre mobile îngrămădite și ghirlande rupte, se tăvăleau zdrențe, o pătură veche mototolită și coiful bătrînului general. Lîngă sobă dormea hermafroditul cu o expresie de spaimă pe chipul lui bucălat de adolescent.

Am ieșit în stradă stingherit de sărbătoarea ce continua și în ziua aceea, neștiind încotro s-o pornesc. Aș fi preferat să-mi reiau îndeletnicirile mele obișnuite la cimitir, să am ce face, să-mi pot umple ziua care părea că nu se va mai sfîrși niciodată. Lume era puțină. Toți dormeau ori lîncezeau pe la casele lor, regretînd ca și mine că orele trec atît de încet, pustii, nemiloase. Mi-am adus aminte că nu mai fusesem demult pe la atelier unde va fi domnind netulburat tipul sordid cu emulii săi. Nici nu mai simțeam nevoia. Singura mea obligație fusese rezolvată fără mine ; femeia marinarului mort îmi trimisese vorbă că a primit monumentul și că e foarte mulțumită, ceea ce mă făcu să înțeleg că îl isprăviseră ceilalți. Dar nu mai eram revoltat ci mai curînd mă simțeam bine că scăpasem odată de grija lui.

Poate numai lipsa mea de țintă din ziua aceea mă duse în neștire spre atelier unde intrai ca și cînd tot ce era înlăuntru mi-ar fi fost strein și indiferent. O, cîte se schimbaseră și aici! Sordidul mă primi ca un patron condescendent, zgîrcit însă la vorbă tocmai pentru ca interlocutorul să-i soarbă cu nesaț fiecare replică. Alți doi nefericiți care-i țineau companie îmi aruncară însă o privire disprețuitoare de parcă ar fi vrut să spună : *Ce mai caută și acest pigmeu în templul artei ?*

Atelierul arăta ca o magazie invadată de șobolani. Un miros greu și compozit plana peste pietrele și trunchiurile de lemn la care lucrasem cîndva ; toate purtau semnele altor mîini ce le desfiguraseră cu impetuozitate continuînd anapoda himerele mele de odinioară, excluzîndu-mă din materia unde mai rămăsesem o vreme. Pe lîngă patul mai dinainte instalat al sordidului apăruseră alte două improvizate din scînduri și buturugi, acoperite cu haine vechi de sub care ieșeau mănunchiuri de paie și frunze uscate.

Tipul sordid vorbea cu ceilalți expunîndu-le teoria lui despre modelarea spațiului dintre obiecte, sculptura fiind, după opinia lui, arta de a creea negativul obiectelor, prin răsturnarea raporturilor existente între volume și linii. Obiectul se naște din replica pe care spațiul o dă luminii și artistul trebuie să pătrundă esența spațiului, morfologia lui virtuală. Emulii îl ascultau cu sfințenie și din cînd în cînd îl contraziceau aparent, ceea ce îi făcea o deosebită plăcere. Mi-am dat seama că sînt un intrus și că e ultima dată cînd mai trec pragul atelierului care demult nu mai era al meu.

O, și toate ceasurile stăteau de parcă ar fi fost într-o secretă complicitate cu ziua pustie ce mă ținea în tentaculele ei. Blestemam sărbătoarea cu vidul ei apăsător, teroarea neantului, a stagnării. Am părăsit atelierul, am parcurs străzi fără trecători, străzi adormite ca și mine, crucificate în zăpadă, și apoi gîndindu-mă că aș putea s-o caut pe fosta mea proprietăreasă petrecîndu-mi vremea cu ea, o luai într-acolo.

Am bătut la ușă cu insistență și într-un tîrziu mi-a deschis bătrînul general gol de la brîu în jos, congestionat

la față, cu părul vîlvoi ca o arătare cenușie, spunîndu-mi că femeia pe care o caut păcătuise grav împotriva principiilor științifice și fusese luată să-și ispășească pedeapsa. Vorbea laconic și aluziv, țintuindu-mă cu o privire insinuantă ; i-am întors spatele plecînd ros de remușcări pentru purtarea mea din seara precedentă care o costase atît de scump pe biata femeie. Nu înțelegeam însă de ce aventura noastră i se reproșase ei și nu mie. Cine va fi tras-o la răspundere ?

Absent și abătut cum mergeam, mă lovii de un pieton care venea din față. Era paraclisierul. Ne-am oprit amîndoi fără voie și după ce-l lăsai să-și debiteze formulele lui, am acceptat invitația la hanul mare din port. Din plictiseală, dintr-o ticăloasă senzație de urît și de moarte vie.

Hanul era aproape gol, nu mai vedeai lume îmbulzindu-se ca în prima zi a sărbătorii, nu mai fumegau frigările. La o masă alături de noi stăteau cei trei gropari. Îi vedeam în lumină și mi se înfățișară din nou ca în ziua cînd îi descoperisem dormind istoviți în cimitir, palizi, trași la față, purtînd pecetea unor neamuri vechi, epuizate într-o genealogie sinuoasă și tîrzie în pragul anilor fluierați prin vîrste putrefacte. Îi priveam totuși cu o anume invidie : erau mai vechi și mai inițiați decît mine, erau de noapte, de intimitate, de cîrdășie, părtași cum îi surprinsesem la misterioasele concupiscențe din odaia vecină, unde și locuiau poate, dacă vor fi locuit undeva, și la drumul de taină al scheletelor plecate pe mare în zori. Beau un vin negru cu reflexe violete în paharele mari și grosolane ale hangiului. Fără să vreau ochii îmi lunecau mereu spre masa lor, în ciuda eforturilor paraclisierului de a-mi capta atenția cu vorbăria lui dezlînată.

Groparii tăceau — doar din cînd în cînd spunîndu-și cîteva cuvinte pe care nu izbuteam să le aud. Mi-ar fi plăcut să trec la masa lor, dar, cum nu-mi arătaseră nici o atenție, nu puteam s-o fac. Mă resemnai deci zicîndu-mi că totuși paraclisierul e mai sus situat în ierarhia secretă, de vreme ce el îi supraveghează, deși nu eram întru totul convins. Ceea ce știam bine era că locul meu în acea

ierarhie încă nu se precizase și tocmai de aceea întîmplarea din seara precedentă mă neliniștea tot mai mult.

Cu timpul am observat însă că paraclisierul evita să privească spre masa lor.

De bună seamă că intervenise ceva între el și gropari, ceva necunoscut mie, dar în afara oricărei îndoieli. Tocmai cînd mă gîndeam la adevăratele lor relații, unul dintre gropari s-a ridicat de la masă întorcîndu-se spre mine și salutîndu-mă foarte curtenitor, ca și cînd atunci m-ar fi văzut ; m-a luat de braț poftindu-mă să ies împreună cu el și cu ceilalți doi ce se apropiaseră între timp, încît aproape că nici n-am avut vreme să-mi iau rămas bun de la companionul meu. Paraclisierul se făcu verde, începu să tremure bîlbîind un amestec nearticulat de reproșuri și scuze, după care sări luînd-o la fugă și ieșind înaintea noastră. Stingherit oarecum de penibilul situației create de mine fără să-mi dau seama, i-am urmat pe gropari care păreau impasibili și neafectați de incident. Și astfel mi-a fost dat să cunosc un alt aspect al lucrurilor, agravîndu-mi mai mult situația și așa destul de precară.

XIX

Groparii nu erau nici pe departe victime neputincioase cum îi crezusem. Sacerdoți vechi, exilați o vreme în țări îndepărtate, ei nutreau un dispreț suveran față de toți neofiții văzînd în ei simpli profitori ai unei conjuncturi încă tulburi. Vorbind cu ei în timp ce ne îndreptam spre Biserica Neagră, am aflat în ciuda limbajului lor reținut, că sus, în cercurile superioare, există divergențe și disensiuni ce se transmit pînă la nivelele cele mai obscure.

Paraclisierul era — și nu de dată recentă — pe poziții adverse. Despre servitoare evitară să se pronunțe, cu toate repetatele mele încercări de a-i provoca. Păreau să-i poarte o imensă stimă și abăteau discuția îndată ce venea vorba despre ea. Dacă stima lor nu era decît o stratagemă a prudenței, n-am reușit să-mi dau seama. Nu pomeniră nimic nici despre scena cu proprietăreasa, la care asistaseră ascunși. Sau poate îi confundasem. Poate că nu fuseseră ei indivizii ce părăsiră odaia surprinzîndu-mă. De altfel se fereau să-mi dea orice fel de lămuriri concrete, preferînd să mă inițieze în principiile lor și să discute probleme teoretice.

Simțind că sînt amețiți de băutură, încercam să profit străduindu-mă să dirijez discuția într-un alt sens și să aflu cîte ceva din nenumăratele aspecte ce-mi rămăseseră cu totul necunoscute. Nu mi-au spus însă mare lucru, dar unul din ei, cel mai beat ori poate cel mai nemulțumit de situația lor, a lăsat să-i scape cîteva cuvinte care m-au luminat oarecum în privința activității lor : *destul, destul, prețul oaselor nu mă mai interesează, aș avea nevoie de alte oase, vii, care merg pe străzi ori zac în scaune aurite !*

Care oase ? săriră ceilalți doi fulgerîndu-l cu privirea. *Nu vezi că oasele tale s-au cam șubrezit ? Ai grijă să nu le revendice frumosul și tînărul cimitir al Bisericii Negre... ai grijă, amice ! Începi să semeni cu tatăl acestui domn... Adevărata milostenie ! Din viața celor umili ! Pictorii, poeții, gunoierii timpului, cămătarii, nemernicii, lupii !...* Apoi începură a vorbi într-o limbă streină despre care nu aveam decît vagi cunoștințe. Beția îi ajunsese cu întîrziere și era imposibil să-i mai poți descifra.

Ne pomenirăm pe malul mării, lîngă turnul dărîmat, apele înghețate la țărm, orizontul de un verde pal cu floare de negură, cerul de crom aburit, valurile în negru, verde și violet, mai departe, dincolo de întinderea ferecată sub ghețuri, țărmul înzăpezit, cu rare și enigmatice urme de pași. Ne-am așezat pe ruini și groparul care vorbise întîi a scos din buzunar o sticlă turtită, plină de inscripții străine. Ne-a întins-o fiecăruia să bem. Era

un vin vechi și tare de culoarea ambrei, dens, uleios, cu aromă de eucalipt putred și de stafide, un vin de miazăzi cum nu mai văzusem demult. L-am băut cu toții și, cuprinși de euforia lui, pornirăm spre casa paraclisierului, urmînd strada largă a țărmului cotropit de singurătate și de zăpadă.

Începea în sfîrșit să se insereze imperceptibil. Cea de a doua zi a sărbătorii se hotărîse să decline, după ce torturase întreaga cetate cu vidul și cu stagnarea ei. Dinspre mare se porni un vînt mai cald, un vînt înșelător în miezul iernii aspre care cucerise ținutul. Treziți în amurg, pescărușii împînziră văzduhul cu țipetele lor stridente de corbi ai mării.

Simțeam că oamenii aceia sînt singurii cărora le-aș putea vorbi cu sinceritate și cu căldură, că m-aș putea imprieteni cu ei împărțind o existență de turpitudine obscură și de lingoare, alinîndu-mi sentimentul de incertitudine și neliniștea ce mă urmărea de atîta vreme. Cînd am ajuns în dreptul casei vroiam să-i rog să intre în odaia mea, continuîndu-ne acolo discuția. Dar dintr-odată zărirăm silueta servitoarei care ieșise din casă și se îndrepta spre biserică. Groparii tresăriră de parcă și-ar fi revenit din amețeala băuturii. Se uitară unul la altul și se întunecară la chip devenind iarăși taciturni și inflexibili așa cum îi cunoscusem dintîi. Îmi ziseră un la revedere grăbit și porniră după ea.

În antreu mă întîmpină paraclisierul rînjind cu o slugărnicie batjocoritoare și reproșîndu-mi foarte aluziv că-l părăsisem la han preferînd o altă companie, ceea ce „*Dumnealor*" (și arătă iar spre odaia vecină) le-a displăcut oarecum. După scena văzută noaptea prin geam crezusem tot timpul că așa numiții *Dumnealor* erau groparii, dar după cîte îmi dădeam seama, nu erau ei. Am intrat în camera mea de unde țîșni strecurîndu-se pe lîngă mine fosta dansatoare cu care trăisem cîndva. Cu înfățișarea ei de pisică murdară, se prelinse pierind. Aveam o presimțire neplăcută, ca un gust rău ce te urmărește. Am adormit tîrziu și întunecat. Dimineața avea să-mi aducă o confirmare deplină.

XX

M-am trezit aproape de ceasurile amiezii. În mod bizar paraclisierul n-a mai venit, ca de obicei, să mă deștepte în zori ca să-mi reiau activitatea și astfel pierdusem o jumătate de zi. Am sărit din pat îmbrăcîndu-mă la repezeală și năvălind în antreu unde pe patul paraclisierului stăteau cei trei inși care-mi căraseră dulapurile și păreau să mă aștepte. Bătrînul general îmi spuse, după ce mă salutară cu toții abia ridicîndu-și pălăriile înalte și lucioase, că misiunea mea de pînă acum a încetat, fiindu-mi încredințată o alta, asupra căreia voi primi lămuririle necesare. Apoi mă luară pe sus ducîndu-mă la sediul *Ligii*, crezusem— dar în curînd am înțeles că mergeam cu totul în altă direcție.

La malul mării, într-o casă veche așezată pe stînci, unde, din cîte știusem cîndva, locuiseră ultimii urmași ai unei familii princiare, era acum o instituție foarte greu de identificat. Nici o inscripție la intrare, nici un element care să poată oferi cel mai vag indiciu privitor la sensul activității ce se desfășura aici. La ușă cei trei mă predară unui cerșetor bătrîn și mut, iar ei rămaseră afară. Mutul bătu din palme și se înfățișară doi lachei de o statură impresionantă, îmbrăcați în haine pline de fireturi și nasturi lucioși, făcîndu-mi semn să-i urmez. Interiorul clădirii era vopsit în cenușiu, ușile toate metalice, grele, abia mișcîndu-se în balamale, ferestrele închise și ferecate cu obloane masive, pereții goi. Coridoarele înguste și întunecoase miroseau a metal proaspăt vopsit, treptele pe care urcam și coboram erau acoperite cu preșuri negre de sac, sălile aveau pardoseala de piatră și pașii răsunau amplu sub bolțile împăienjenite de umbre. O tăcere compactă stăpînea întreaga incintă.

În fața unei uși ne oprirăm. Lacheii au deschis-o și m-au împins într-o încăpere mare și goală, apoi am auzit cheia învîrtindu-se în broască și m-am pomenit singur. Înlăuntru un pat de fier, o masă și două scaune. Pe masă cîte ceva de mîncare, o cană mare cu apă și două pachete de tutun. Pereții fără geamuri, tavanul din lemn.

pardoseala din piatră. Într-un colţ două sfeşnice de argilă cu lumînări groase şi lungi care ardeau luminînd întreaga odaie.

Descumpănit de toate cele ce mi se întîmplaseră, mă trîntii pe patul unde aveam să zac o zi şi o noapte fără a şti nimic despre soarta mea şi despre rostul acelei ciudate recluziuni. Eram închis ori nu eram, nu puteam să-mi dau seama. Vedeam în minte noaptea sărbătorii, aventura mea cu fosta proprietăreasă, cînd fusesem surprins de indivizii ascunşi în odaie, rînjetul paracliserului, discuţia cu groparii şi apoi altele şi altele, vizita la sediul *Ligii,* chipurile evreilor legaţi în casa profesorului, boala, tentativa de fugă eşuată. O retrospectivă haotică mi se derula în faţa ochilor, neputinţa de a pricepe ceva, de a stabili puncte de reper într-o învălmăşală de fapte lipsite de sens, mă chinuia îngrozitor... auzeam un vuiet greoi, îmi vuia capul, sufletul, gîndurile... datele memoriei şi ale conştiinţei şi ale simţurilor începeau să-mi devină streine. Simţeam că uit sau că ştiu lucruri false, inventate de o pseudomemorie trădătoare, simţeam că mă copleşeşte o pseudoviaţă obligîndu-mă s-o trăiesc. Un alt personaj îmi luase locul căutîndu-şi în minte alibiul unor viitoare ticăloşii. Ce va fi, ce se va mai întîmpla, iată întrebările care-mi erau gratii nemiloase parcelîndu-mi văzduhul şi cerul.... Nimic, nu se va mai întîmpla nimic, nu voi mai şti nimic, nu voi mai vedea decît duplicatele lucrurilor, voi sfîrşi prizonier al falsurilor şi al aparenţelor trucate în contrariul lor, maşină de trăit evenimente mistificate.

Începusem a mă împăca definitiv cu ideea că sînt închis şi mă liniştisem, ba chiar sentimentul acesta mă reconforta, mă gîndeam că singurătatea absolută a temniţei mă va reda treptat mie însumi, îmi voi recuceri fiinţa, voi reveni iarăşi în albia adevăratei mele existenţe, îmi voi cîştiga realitatea şi certitudinea hrănindu-mă nestingherit din trecut, care-mi va fi şi prezentul şi viitorul.

Dar aceste gînduri tonice se prăbuşiră în dimineaţa următoare cînd uşa pe care aş fi vrut-o zăvorită pe totdeauna s-a deschis brusc şi în odaie a intrat perso-

najul auster. Mi-a vorbit pe un ton grav felicitîndu-mă pentru încrederea ce mi-a fost acordată de cercurile conducătoare cînd mi-au rezervat, în ciuda multiplelor mele abateri, o sarcină atît de importantă. Ce fel de sarcină, încă nu ştiam, dar aveam s-o aflu îndată cu profundă uimire şi neplăcere.

S-a aşezat pe scaun proptindu-se comod în spătar, şi-a pus mîinile pe genunchi şi a început să mă iniţieze. În scurt timp am înţeles că fusesem numit în locul groparilor şi că urma nu atît să continui îndeletnicile lor, cît îndeosebi să le reorganizez, situîndu-le pe baze temeinice, lichidînd erorile şi... vorbăria lui deveni tot mai generală, văduvită de orice element concret. Voi primi instrucţiuni şi indicaţii amănunţite de la paraclisier care mă va şi ajuta oricînd va fi cazul. După un fel de interogatoriu stupid, cuprinzînd aceleaşi referiri la toate intimităţile cele mai jenante, vorbăria lui îşi reluă cursul cu meandre şi sinuozităţi obositoare, cu tonul acela de entuziasm artificial şi de putere mimată. Elan, abnegaţie, spirit pătrunzător, hotărîre, clarviziune şi multe alte asemenea cuvinte trebuiau să devină podoabele viitoarei mele activităţi.

Ameţit, îi priveam faţa cînd gravă, cînd antrenată de un zîmbet sobru şi condescendent. Şi abia la sfîrşit observai că nu e acelaşi ce mă primise la sediul *Ligii,* deşi îi semăna perfect şi avea absolut toate reacţiile, gesturile, inflexiunile vocale ale celuilalt, nemaivorbind de îmbrăcăminte şi de frazele perfect identice. Cînd se ridică să plece strîngîndu-mi mîna şi întinzîndu-mi pălăria în care cu un gest mecanic aruncai îndată un ban, l-am întrebat despre cei trei gropari. Surprins neplăcut de întrebare a tuşit grav dregîndu-şi glasul, s-a încruntat uşor şi mi-a spus : *Mai ai mult de învăţat, eşti încă ignorant în multe privinţe, prietene. Străduieşte-te să posezi principiile fundamentale şi să răspunzi cum se cuvine încrederii ce ţi s-a acordat.*

Şi a ieşit lăsînd să intre în urma lui cei doi lachei care-mi aduceau haine aidoma cu ale groparilor. În timp ce mă schimbam — căci mă obligară s-o fac pe loc, luîn-

du-mi hainele mele — gîndul îmi era la sărmanii mei predecesori. Eram convins că nu-i voi mai vedea niciodată. Şi totuşi aveam să-i reîntîlnesc în împrejurări pe care în clipa aceea nici nu le puteam bănui.

XXI

După seninul de ghiaţă cu stele reci şi cranii nocturne, albe, văroase, în vidul spaţiilor selenare ondulate în negru, au venit nopţi cu zăpadă şi viscol, gerul s-a domolit, peisajele şi-au pierdut cristalul învăluindu-şi conturele în ninsoare şi vînt. Ziua dormeam în odaia mea, seara venea paraclisierul să mă trezească şi noaptea tîrziu îmi începeam activitatea. Fusesem încadrat de alţi doi gropari, subalterni ai mei, dar, din cîte-mi dădui seama, fiind investiţi cu puteri mai mari şi oricum ştiind mai multe decît mine.

Zgîrciţi la vorbă, întunecaţi la chip, ascunşi, suspicioşi, îi purtam cu mine ca pe o pedeapsă ; ori poate fiecăruia dintre noi îi era la fel de neplăcut compania celorlalţi doi, încît ne închideam fără voie şi fără să ne dăm seama în noi înşine, arătîndu-ne deopotrivă de neprietenoşi şi de streini. Nu ştiam nici cine sînt, nici de unde vin sau care le fusese îndeletnicirea anterioară, şi nu simţeam nevoia să-i întreb. Poate că nu mai simţeam nici nevoia s-o ştiu ; orice date exterioare cercului meu de senzaţii imediate, începuseră să mă neliniştească şi ajunsesem să le ignorez instinctiv. Cuvintele tînărului evreu pe care-l găsisem legat fedeleş împreună cu celălalt (poate tatăl său) îmi deveniseră leit-motivul fiecărei clipe ; primeşte totul aşa cum ţi se arată, nu te strădui să descoperi alte înfăţişări decît cele ce le vezi, uită-te chiar pe tine

cel de odinioară şi năzuieşte să te identifici cu cel ce devii pe zi ce trece.

A lucra ~~cu intelectuali~~ era greţos şi comod. În fiece noapte cînd ieşeam în cimitir toţi trei, cu lopeţi şi tîrnăcoape, găseam o duzină de intelectuali aşteptîndu-ne rebegiţi de frig, cu gulerele ridicate, dar plini de elan, gata oricînd să supraliciteze, să se dedea la acte pe care nimenea nu le-ar fi pretins de la ei. Mai văd încă ochii lor strălucind de rîvnă, extatici, umeziţi de salivă canină a zelului mimat cu disperarea şi spaima secretă care palpita în pupilele lor dilatate.

Unii veneau decuseară deşi se ştia prea bine că munca începe tîrziu după miezul nopţii — veneau să fie primiţi, să fie văzuţi, remarcaţi, notaţi undeva într-o evidenţă prezumtivă şi poate profitabilă. Alţii încercau mereu, în timpul lucrului, să elogieze sensul nobil al acţiunii noastre ; să-şi mărturisească emoţia şi bucuria de a putea aduce o cît de modestă contribuţie la efortul comun etc. etc... dar mutismul meu şi al celorlalţi doi gropari îi deconcerta în cele din urmă şi îi vedeam iar tăcuţi, mirosindu-şi uneltele, rotindu-şi privirile anxioase, fără să-şi mişte capul, încovoindu-şi spinarea şi tremurînd.

Pe cîţiva dintre ei i-am surprins vorbind însă în şoaptă cu paraclisierul venit pe nepusă masă ca să vadă cum merg lucrurile, şi-am fost numaidecît convins că deveniseră uneltele lui. Era o noapte cu viscol puternic, nu se vedea aproape deloc şi nu i-am putut identifica din păcate — drept aceea în noaptea următoare le-am adus un bust grobian din argilă arsă şi i-am obligat să cînte pe toţi, rînduindu-i în acelaşi timp să ţină cîte o oră bustul în braţe. Atunci se produseră însă nenumărate scandaluri şi încurcături. Începură să mi se plîngă unii împotriva altora, că li s-a luat bustul înainte de vreme, că unul l-a ţinut în braţe două nopţi consecutiv, în timp ce altora le ajunge rîndul din ce în ce mai rar, că nu ştiu care ar fi spus că bustul e prea greu, şi cîte altele. Ba chiar unul mai obraznic — trebuie să fi fost dintre delatorii pe care-i văzusem şuşotind pe ascuns cu paraclisierul — a propus să se aducă încă un bust. Ajunsesem să-mi irosesc cea mai mare parte a vremii în discuţii, şi în cele din urmă a trebuit să limitez timpul fie-

cărui vorbitor, căci eram amenințat să rămîn în urmă cu lucrările propriu-zise.

Trecuse destul timp și încă nu fusesem pe mare. Scheletele dezgropate le adunam pe țărm, le încărcam în barcă laolaltă cu resturile cosciugelor putrezite, apoi ceilalți doi tovarăși ai mei se urcau și plecau în larg, spărgînd cu lopețile stratul subțire de ghiață de la mal, iar eu rămîneam cu intelectualii ocupîndu-mă de problemele lor. La început voisem să mă urc și eu în barcă, dar amîndoi într-un glas refuzară spunîndu-mi că nu e nevoie să mă obosesc de îndată ce ei singuri mă pot scuti de asemenea eforturi. Era limpede că nu aveam dezlegarea de a cunoaște soarta scheletelor, și hotărîrea n-o luaseră desigur ei ci li se transmisese de foarte sus.

Atunci mi-am dat întîia oară seama că eu sînt, în fond, adevăratul subaltern, și nu ei cum mi se spusese cînd mi-au fost prezentați. Mă simțeam îngrozitor de prost mai cu seamă că scena avusese loc în prezența intelectualilor și mi-era penibil să-i aud cel puțin pe cîțiva dintre ei, comentînd cu voce tare despre grija tuturora față de un om cu o răspundere atît de mare cum eram eu. De atunci m-am ferit s-o mai fac pînă cînd o dată mă invitară ei înșiși să-i însoțesc în barcă și astfel mi-a fost dat să mai urc o treaptă sau mai curînd să cobor. M-am așezat alături de ei și am luat drumul largului, care ducea cu totul în altă parte decît crezusem.

XXII

Cei doi vîsleau, eu stăteam la pupă cu ochii în noaptea ușor diluată de bănuiala zorilor. Barca sălta ritmic pe valurile înalte care o încoronau cu spuma lor sărată și rece. Țărmul pieri și jur împrejur nu se mai vedeau decît

apele agitate în semiîntuneric și creste albind, păsări căzute, voaluri de mirese moarte cu mîini palide implorînd o clipă cerul ascuns și scufundîndu-se în adîncimile unde stăpînesc plante oarbe, coloane de marmoră și unde melodioase de harpe verzi. Oooo ! și ce rece, cum simți coborînd că făptura ta se împodobește cu aripi de ghiață desprinse încet din oglinzi verticale și lungi, lungi, lungi, — și tu însuți devii tot mai lung pe măsură ce pătrunzi în jos, în rece, în verde, în translucid, și mîinile devin corzi ridicate pe care trec alte mîini străvezii, ale celor uciși, ale îngerilor adîncului, ale fericiților... și ești blond, ai devenit blond, ai devenit de la miazănoapte, patria înecaților în imperii reci, patria piraților așteptați de tronuri hieratice...

Un fior de frig mă zgudui. Tovarășii mei vîsleau în tăcere. Orizontul se depărta împotriva întunericului și a ceții. În față apăru lumina farului de pe promontoriul ce închidea golful mare în adîncul căruia se adăpostea portul. Și barca mergea îndreptîndu-se într-acolo.

Așteptam mereu să-i văd oprindu-se și trimițînd scheletele spre odihna adîncimilor, care bănuisem că le era hărăzită. Îmi și închipuiam dansul lor legănat prin apă, fluieratul subțire al oaselor urmărite de ochii rotunzi și imobili ai peștilor, spectatori privilegiați ai celor din urmă gesturi pe care fostele trupuri aveau să le mai schițeze vreodată înainte de a primi botezul altor regnuri. Dar drumul continua și groparii nu manifestau intenția de a-l întrerupe.

Tăcerea noastră era o convorbire mută în care fiece replică devenea contrariul a ceea ce ne-am fi spus unii altora cu glas tare. Era transcrierea intimă, secretă a adevărului de nerostit — și poate de aceea tăceam atît de înverșunat și de consecvent cum făceau de cele mai multe ori toți oamenii orașului cînd oboseala falsității și a graiului anapoda îi copleșea, ori teama pentru destinul imprevizibil al cuvintelor rostite se insinua tiranică în spiritele lor turmentate. Nici unul dintre noi nu știa de ce se află alături de ceilalți : ei mă luaseră să-i întovărășesc pentru că li se spusese de data asta s-o facă,

tot aşa cum pînă în ziua aceea ştiuseră că nu trebuie să mă accepte alături la drumurile lor.

Ori poate că vor fi ştiut mult mai multe decît îmi închipuiam eu, poate că singurul care nu ştia niciodată aproape nimic şi trăia proiectat de voinţe streine printre evenimente întotdeauna neaşteptate, ascunse în tîlcul lor, umilitoare, eram eu. Gîndul acesta se aşternea umbrindu-mi mereu existenţa, întunecîndu-mi imaginile şi jucîndu-le perfid prin faţa ochilor încă nedeprinşi să fabuleze realităţile în loc de a le vedea. O, dacă mi-ar fi spus cineva că nu ştie nimic, dacă aş fi întîlnit oameni dispuşi să-mi împartă incertitudinile şi umbrele sau să mă creadă mai iniţiat decît ei, mai vechi, mai aproape de nucleul enigmatic al tuturor lucrurilor ! Dar cine să fie, cînd fără a putea fi vreodată singur măcar în uitare, în veghe, în somn, eram în lanţurile celei mai implacabile singurătăţi. Oricine era lîngă mine, era după cuvîntul cărţii *ca o odraslă şi ca o rădăcină din pămînt uscat. Nu avea nici chip, nici frumuseţe ca să ne uităm la el şi nici înfăţişare.*

Farul se apropia tot mai mult şi vîslaşii, întorcînd capetele din vreme în vreme, năzuiau spre el. Din noaptea cînd eşuasem istovit pe stîncile de la temelia lui, nu mai fusesem pe acolo — şi între timp se împliniseră schimbări însemnate. De-a lungul promontoriului se improvizase în vecinătatea farului un mic chei unde puteau acosta vase, iar lîngă vechiul turn, solitar odinioară, apăruseră încă două clădiri nu prea mari, atît cît îngăduia îngustimea acelei fîşii de piatră, prelungită în larg la cîteva mile depărtare de port.

Se luminase cînd barca se alătură cheiului şi groparii săriră întîmpinaţi de un personaj în care o recunoscui cu oarecare greutate pe servitoare. Cînd şi cum ajunsese acolo şi ce semnificaţie avea prezenţa ei, nu reuşeam să realizez. Mai cu seamă însă înfăţişarea ei, ce mă derutase la început, părea cu totul neobişnuită : era îmbrăcată într-o elegantă blană de panteră, în ţinută de sport, asortată cu gust ; numai pe cap purta o pălărie înzorzonată, nepotrivită cu restul hainelor şi de o vădită vulgaritate.

Îndată se arătară cîţiva slujbaşi în haine negre, aidoma celor pe care-i găsisem cîndva aplecaţi peste registrele lor mari, în odaia de la baza farului. Cărunţi, slabi şi traşi la faţă, cu ochi albaştri încercuiţi de riduri pergamentoase, ai fi spus că sînt fraţi sau rude apropiate, judecînd după aerul de familie pe care-l aveau cu toţii. Aduseră cu ei un aşternut de sac şi începură să aşeze scheletele cu grijă, încet de parcă ar fi umblat cu vase scumpe de porţelan. Le-au înfăşurat în aşternut şi luîndu-le pe sus, plecară spre una din cele două clădiri noi, iar groparii se retraseră cu servitoarea mai la o parte şi discutară ceva, întorcîndu-se mereu şi privind spre mine care rămăsesem în barcă. Mi se făcuse un somn teribil căci era ceasul cînd mă culcam deobicei, de cînd cu munca mea de noapte. Nu ştiam ce să fac şi ce sens avusese venirea mea acolo. Eram totuşi satisfăcut de pasul ce-l făcusem odată cu acea călătorie, în sus ori în jos, spre cei mai mari, mai apropiaţi de inima noilor alcătuiri.

Probabil că pe acest capăt de promontoriu se va fi întemeind un nou cimitir unde se mută morţii din celălalt ; aşa îmi ziceam cînd zării o altă barcă purtînd trei gropari ce semănau cu mine şi cu tovarăşii mei, aducînd şi ei cîteva schelete pe care le luară în primire aceiaşi slujbaşi ieşiţi iarăşi din clădire cu aşternutul lor de sac. Voiam chiar să urc şi eu pe chei, să mă plimb puţin căutînd locul noului cimitir, însă servitoarea care continua să discute cu groparii mei şi cu alţi doi veniţi în cealaltă barcă, se nelinişti brusc, arătă cu mîna spre larg şi îndată săriră toţi apucînd vîslele şi pornind fiecare în drumul lui. În direcţia unde arătase servitoarea apăruse o navă albă, elegantă ca o lebădă sălbatică, înaintînd repede spre far.

Nu mai văzusem astfel de corăbii decît în ţările bogate unde-mi petrecusem copilăria şi tinereţea. Pe acei streini îi va fi aşteptat servitoarea într-o ţinută atît de neobişnuită pentru viaţa oraşului meu. Dar nu-mi era dat să văd care era rostul superbei nave şi ce temeiuri o aduceau, în plină iarnă posomorîtă, spre cheiul improvizat lîngă far.

XXIII

La întoarcere, groparii după ce vîsliseră cu disperare asigurîndu-şi o bună distanţă de nava ce se vedea acostînd, deveniră mai vorbăreţi. Începură să-mi mulţumească pentru modul cum dirijez lucrările, pentru tot ceea ce au învăţat de la mine, pentru ajutorul şi grija mea permanentă faţă de cei a căror responsabilitate o am şi în primul rînd faţă de ei, deşi se simt datori să recunoască cinstit că munca lor n-a fost întotdeauna la înălţimea sarcinilor, au manifestat nepăsare, spirit anarhic, lipsă de umilinţă şi uneori chiar orgoliu.

După ce îmi aduseră elogii jenante pe care nu vedeam deloc de ce le-aş fi meritat, şi se flagelară acuzîndu-se de toate nelegiuirile, schimbară din nou tonul şi aruncară vina asupra mea care poate că nu întotdeauna i-am ajutat îndeajuns, neglijîndu-mi uneori îndatoririle, trecînd cu vederea anumite slăbiciuni ale altora, tocmai pentru că le manifestasem şi eu însumi într-un grad mult mai mare... şi aşa mai departe... să mă gîndesc mai bine, să-mi analizeze atitudinea... Ce fel de atitudine, eu care eram cel mai străin de toate şi lucram ca un prizonier, ca o maşină, ca o stafie ?

O revoltă cumplită mă străbătu şi dacă aş fi putut s-o fac, i-aş fi aruncat într-o clipă în mare, dar mă stăpînii. Îmi simţii neputinţa şi lanţurile nevăzute. Încercai să le vorbesc şi eu în stilul lor. Zadarnic însă. Cuvintele mă refuzau ori se desfăceau în silabe nearticulate întinzîndu-se ca guma arabică şi sfîrşeam prin a le scuipa în valurile de un verde metalic, urmărindu-le cum plutesc şi se destramă treptat. În fond marea, ce macerează şi scoate la ţărm atîtea murdării bastarde, de ce n-ar purta şi gunoaiele verbale scuipate zilnic de toate graiurile care putrezesc aici ori aiurea. Dar oamenii nu scuipă cuvintele, ci le înghit. Odată şi odată voi învăţa desigur, şi eu să le înghit, să nu mai rostesc decît pseudo-cuvinte. Odată şi odată voi deveni un papagal perfect şi nu voi mai uzurpa colivia în care am intrat de pe acum pentru că am pierdut aripile şi nu mai am tăria să visez la sublima nebunie a junglei.

Ultima aluzie a rolului meu se risipi. Ce fel de subalterni îmi erau groparii, cînd tocmai lor li se încredinţaseră sarcinile cele mai ascunse, în timp ce eu asistam ca un figurant. E adevărat că noaptea, în timpul activităţii din cimitir, toată lumea se învîrtea în jurul meu ca şi cînd aş fi fost într-adevăr personajul central, şeful suprem. Ei înşişi păreau foarte disciplinaţi şi la locul lor, ca unii ce-mi erau ajutoarele cele mai apropiate. Aici însă, pe mare, deveniră insolenţi, făcură chiar o aluzie destul de transparentă la aventura mea cu proprietăreasa, ba mai mult, insinuară că aş fi avut unele relaţii cu un fost gropar ce se dovedise ostil noilor vremuri. În ciuda treptatei lor reveniri la slugărnicie, am înţeles că li se ordonase să mă ia cu ei pentru a-mi arunca toate murdăriile pe care mi le adresară. Şi din clipa aceea duşmănia noastră s-a declarat.

Atitudinea lor cunoscu însă o schimbare nepotrivită adevăratelor sentimente pe care le aveau unii pentru ceilalţi. Din posaci şi întunecaţi la faţă cum îi ştiusem, deveniră de o jovialitate servilă, mă salutau mereu, unul din ei îmi sărută şi mîna, lăudau întruna tot ce făceam şi îmi adresau felurite invitaţii, ba să bem ceva, ba să-i acompaniez la vreun han, ba să mănînc cu ei din bunătăţile ce şi le aduceau de acasă, felii mari de mămăligă rece cu marmeladă de dovleac. Ajunseseră să mă agaseze cu stăruinţele lor şi-mi era ciudă că, prin forţa lucrurilor, nu-i puteam evita.

Cînd se apropia miezul nopţii mă cuprindea sila numai la gîndul că voi fi iar nevoit să-i întîlnesc, să lucrez alături de ei, să-i suport — aş fi preferat de o mie de ori să fi rămas acri şi posomorîţi cum se arătaseră la început. Şi mai era cel puţin un capitol suspect în comportarea lor : aveam aproape certitudinea că locuiesc amîndoi în odaia vecină sau cel puţin că sînt printre habitualii întîlnirilor de felul celei surprinse de mine prin geam, altădată. Nu-mi spuneau însă nimic şi mi se părea tot mai ciudat că pe mine încă nu mă invitase nimeni în odaia respectivă, deşi vechii gropari erau chemaţi cu

toții. Sau poate că fuseseră o singură dată cînd îi văzusem eu. Numai paraclisierul putea s-o știe și mă hotărîi să-l întreb direct. În calitatea mea de gropar de noapte mi se părea firesc să fiu inițiat în ceea ce-i văzusem făcînd pe înaintașii mei. Și împrejurarea n-a întîrziat să se arate.

XXIV

Zilele treceau devorîndu-se una pe alta, guri știrbe și cenușii în care pieream de-a valma fapte trăite, așteptate, visate mereu mai rar sub semnul metalului rece și al sufletelor claustrate în iarnă. Albul și negrul se îngînau pretutindenea — și negrul era adînc, insondabil, plin de umbrele necunoscute care-l bîntuiau, iar în alb sunau lacăte de argint, lanțuri de argint, lespezi, platoșe, gratii, cătușe de argint încremenit, legat, înghețat, mort la suflarea caldă a oamenilor aplecați sub povara mutismului.

Prin visele mele, ziua cînd îmi dormeam somnul, ostenit de munca isprăvită în zori, galopau cai sălbatici cu enorme coame despletite în vînt, se prăbușeau edificii întunecate, se deschideau ferestre izbite de curent, vulturi planau în albastrul unor primăveri mirifice și incendii mîntuitoare cu aripi desperecheate izbucneau din pămînt traversînd un ținut lepros, mistuind grămezi de gunoaie fetide și dînd craniilor rămase în mormanele de scrum o fosforescență miraculoasă. Cineva mă mai purta în memorie poate, cineva îmi mai transmitea poate îndepărtate și impenetrabile mesaje dar anotimpul stătea pe loc și eu prizonier înlăuntrul lui, rămîneam mereu îndărătul lucrurilor care țînteau spre mine.

Mă pierdusem într-un spațiu unde nu credeam să mă mai poată descoperi cineva. Rareori îmi mai aduceam eu însumi aminte de mama și de cei doi frați ai mei care trăiau undeva prin țările unde îmi petrecusem anii cei mai frumoși, prin acele ținuturi bogate și decăzute, umbrite de un crepuscul implacabil, bolnave de timp și de prea mult. Ei erau pentru mine acele țări, acele orizonturi dispărute din viața mea, linii încrucișate în afara memoriei printre zilele care se devorau una pe alta fără timp, fără mișcare, egale și indistincte.

Cînd într-o dimineață întorcîndu-mă de la lucru, paraclisierul îmi spuse că m-a căutat fratele meu, avui sentimentul că îmi revin dintr-o agonie îndelungată. La început mi-a fost greu să realizez sensul acestei vești : *Care, cine, de unde ?* l-am întrebat descumpănit, privindu-l probabil cu atîta nedumerire încît fața lui slugarnică schiță un rînjet ușor cînd îmi spuse că după un somn bun, mă va trezi și mă va conduce el însuși la locul unde mi-a dat întîlnire.

Am intrat, m-am dezbrăcat absent și abia după cîtăva vreme, cînd, întins în pat, așteptam somnul, izbutii să-mi revin din stupoare încercînd să mă bucur că-l voi revedea pe unul din frații mei, desigur cel mai mare, venit să mă caute după cîțiva ani buni în care nu mai avusesem nici o știre unii despre alții. Sau poate că ei vor fi avut, vor fi auzit povestindu-se, ca odinioară despre tatăl meu, felurite întîmplări ajunse pe căi sinuoase, mistificate de închipuirea intermediarilor întotdeauna ispitiți să atribuie altora toate faptele neînfăptuite de ei, ori dimpotrivă, pe acelea de care se rușinau că le împliniseră.

După amiaza tîrziu, cînd pătrarul soarelui era cel din urmă, și paraclisierul mă trezi ca să purcedem la întîlnire, mă cuprinse grija și părerea de rău pentru soarta bietului meu frate ; mă gîndeam cu o strîngere de inimă că, odată intrat în cetate, s-ar putea să nu-i mai fie îngăduită întoarcerea, să rămînă și el captiv al existenței mele ticăloase, devenind o dublură a mea în devălmășia mizeriei și turpitudinii stăpînitoare. Îngîndurat cum eram, nici nu întrebasem paraclisierul unde anume avea

să aibă loc întîlnirea. Abia cînd ne oprirăm în fața unei porți. am înțeles că fratele meu mă aștepta la fosta mea locuință devenită între timp instituție incertă.

Am sunat, ne-a deschis un cerșetor voinic și posomorît, care nu ne-a lăsat să intrăm pînă cînd nu i-am aruncat un ban în șapca slinoasă ce ne-o întinsese. Marea încăpere de la parter își modificase și mai mult înfățișarea : nu mai avea decît o masă lungă acoperită cu pînză vopsită strident și înconjurată de scaune grosolane, parchetul era murdar, pereții albi și goi, numai în colțul unde stătea bustul pe un postament de lemn, atîrnau cîteva fîșii din aceeași pînză. Scările pe care urcarăm spre odaia mea aveau un scîrțîit insinuant. La capătul lor, pe palier, zării ușa camerei întredeschise. Am intrat cu un sentiment confuz, îngînare de emoție, melancolie și regret. Un individ mic de statură, dar vînjos și lat în umeri se repezi la mine, scuturîndu-mi mîna cu putere și învăluindu-mă într-o pulbere de cuvinte care sunau îngrozitor de fals.

M-am oprit contrariat. Părea cu zece ani mai în vîrstă decît mine și eram sigur că nu-l văzusem niciodată. Nu știam ce să fac și nu mă simțeam capabil să reacționez în nici un fel. Falsul meu frate se comporta ca și cînd mi-ar fi fost de adevăratelea ; începu să evoce copilăria noastră amintindu-și mici întîmplări care asezonau vorbăria lui, dîndu-i chiar un aer de autenticitate. Părea atît de sincer emoționat, încît mi-a fost cu neputință să-l repudiez, cum ar fi trebuit, și să-i întorc spatele.

Nu recunoșteam nimic din tot ceea ce povestea. Erau plăsmuiri streine, fapte și întîmplări pe care nu le trăisem niciodată dar le-aș fi putut trăi, mi se păreau din ce în ce mai firești, mai plauzibile, și simțeam cum îmi forțează memoria încercînd să pătrundă, să devină ale mele, uzurpînd adevărata mea viață de altădată. Nici nu mi-am dat seama cînd a plecat paraclisierul. Aiurit cum eram, văzui doar ușa deschizîndu-se. Cei doi cerșetori voinici intrînd mă înșfăcară ducîndu-mă la sediul *Ligii,* unde aveam să primesc o veste de rău augur.

XXV

Cei trei domni în haine de seară mă așteptau impasibili în fața unei intrări lăturalnice unde mă lăsară cerșetorii. După ce mă salutară cu obișnuitul lor *Domnule...* înclinîndu-se ceremonios și scoțîndu-și ușor pălăriile înalte și negre, îmi făcură semn să-i urmez. Deși urcarăm în mai multe rînduri cîte zece trepte, am ajuns într-un fel de subsol cu galerii întunecoase și umede, picuri de apă încremeneau pe zidurile mucegăite, iar printre grinzile de lemn afumat ale tavanului destul de jos, era o rețea deasă de pînze de păianjen în care fluturii de noapte se prinseseră acolo cu sutele.

Aflat încă sub impresia insolitei mele întîlniri cu omul ce pretindea a-mi fi frate, nu i-am întrebat unde mergem, ci mă lăsai condus. Dealtfel, nici nu mi-ar fi răspuns. Erau atît de tăcuți prin firea lor încît orice dialog devenea imposibil. Mi se părea că sînt un cadavru pe care trei gropari solemni îl poartă prin labirintul unui cavou fabulos, spre scaunul consacrat într-o ierarhie acherontică. Ciudatul sediul al *Ligii* mi se înfățișa într-o ipostază nebănuită.

La capătul unei asemenea galerii era o ușă deasupra căreia însoțitorii mei găsiră cheia mare de fier, descuiară invitîndu-mă să intru. Încăperea părea o anticameră și în fiecare dintre cei patru pereți se vedeau cîteva uși capitonate. Înlăuntru, un birou la care stătea o femeie mică de statură, ușor cocoșată și tunsă scurt. Cei trei plecară lăsîndu-mă cu femeia care mă invită să iau loc și să aștept. În timp ce stăteam, ușile se deschideau pe rînd și diverse personaje ieșeau, mai toți îmbrăcați în haine peticite, dar noi și din excelente postavuri. Aferați, călcînd apăsat și cu hotărîre, treceau pe lîngă mine fără să-mi arunce o singură privire și ieșeau lansîndu-i femeii de la masă, un salut bărbătesc și absurd.

Am așteptat ceasuri în șir fără să știu de ce. Femeia începu să-mi povestească din viața ei făcîndu-mi confesiuni penibile privitor la intimitățile pe care nu le împărtășești decît ființelor celor mai apropiate. Din vreme în

vreme dispărea îndărătul uneia dintre ușile capitonate ale încăperii, întorcîndu-se după cîteva minute cu brațele pline de hîrtii, pe care le așeza într-un dulap cenușiu de metal.

La început încercai să aflu de la ea cine mă chemase și cît mai aveam de așteptat, dar primii răspunsuri atît de echivoce încît renunțai să mai insist. În cele din urmă îmi era indiferent. Stăteam pe un scaun, ascultam povestirile ei, priveam cu ochii ațintiți la dușumeaua acoperită de un covor colorat în roșu, galben, verde, violet, și eram atît de înstrăinat de mine, încît aș fi putut rămîne acolo zile în șir sau poate ani în șir, bucuros că în existența mea nu intervine nici o noutate, că nimic nu-mi amenință absența și inerția. Nu mai observam nici indivizii ce ieșeau rînd pe rînd și treceau nepăsători și importanți pe lîngă mine, pînă cînd unul din ei îmi atrase atenția făcîndu-mă să tresar. Era cel mai tînăr dintre evreii pe care-i găsisem legați fedeleș în biroul profesorului. Fața lui cu trăsături subțiate mi l-a dezvăluit în costumul sordid ce-l ascundea.

Cred că ne-am recunoscut reciproc, dintr-odată, cu egală stupoare. Nu-l mai văzusem de atunci și îi pierdusem urma, dar el părea că știe cîte ceva despre soarta mea, căci se opri o clipă ezitînd și îmi spuse în șoaptă : *Tatăl meu a trecut spre strămoși. În curînd, prietene, vei fi cu mine. Și nu spre binele tău.*

Femeia de la birou a început a mîrîi ostil, bîlbîind amenințări confuze. Tînărul evreu i-a strigat cu voce exaltată salutul acela stupid și a ieșit repede. În aceeași clipă ea se repezi la mine luîndu-mă de braț și conducîndu-mă cu mîngîieri obscene spre încăperea de unde ieșise evreul. Deschise ușa, împingîndu-mă înlăuntru.

N-am avut răgazul de a observa interiorul odăii căci personajul ce mă aștepta îmi monopolizase întreaga atenție ; știu doar că era enormă căci am parcurs destul spațiu pînă cînd am ajuns în fața biroului mare și greoi, vopsit în același roșu țipător al dulapurilor grosolane înghesuite în camera mea din casa paraclisierului. Îndărătul lui stătea pe un scaun înalt și masiv obișnuitul personaj auster privindu-mă cu gravitate. Ar fi semănat perfect cu ceilalți ce mă primiseră la sediul *Ligii*, dacă

nu l-aș fi recunoscut în persoana lui pe bătrînul profesor, pe care nu-l mai văzusem din ziua cînd apăruse în chip de lacheu.

Mi-a fost dezagreabilă întîlnirea. Lui însă, dimpotrivă. Ca și cînd totul ar fi fost firesc, se ridică și luîndu-mă de umeri, mă conduse plimbîndu-se de-a lungul încăperii și vorbindu-mi într-un limbaj sumar despre marile sarcini ce mă așteaptă ca urmare a meritelor activității mele de pînă acum, apreciate la justa lor valoare de către superiori. Începusem să am aprehensiuni obscure la auzul acestui limbaj ; totdeauna cînd mi se vorbea despre meritele mele, mă așteptau lucruri neplăcute, mai coboram o treaptă pe drumul mizeriei și al decăderii. Ce puteau să însemne de data aceasta cuvintele lui. De bună seamă cu totul altceva decît păreau a spune, dar ce anume, n-am reușit să înțeleg.

Numai cînd a pomenit despre *„Dumnealor“* și despre importantul rol ce-mi revenea în cadrul ceasurilor de veghe, cum se exprima el, din cealaltă odaie a casei paraclisierului, am știut că voi avea în sfîrșit prilejul de a pătrunde secretul unei îndeletniciri întrezărite cîndva. Neliniștea ce mă adia venea din presimțirea că rostul acelor îndeletniciri era cu totul altul decît îmi imaginasem atunci cînd cunoșteam prea puține lucruri și nu trecusem încă hotarul multiplelor experiențe de mai tîrziu. Era neliniștea schimbării — și nici o schimbare nu putea fi în bine.

XXVI

Seara veni pe neașteptate. Întunericul, noaptea și grija de a nu întîrzia la cimitir, se învăluiau laolaltă cînd intră la mine falsul meu frate. Nu mai era exuberant și afectuos ca la prima întîlnire ci grav, reținut, sobru. Mă

felicită aproape oficial pentru însărcinarea primită și mă asigură că la rîndul său își va da silința ca, preluînd activitatea mea de pînă acum, să fie la nivelul exemplului meu și să ducă mai departe remarcabilele succese pentru care fusesem apreciat de conducători. (Așadar pierdusem postul din cimitir.) Mi-a luat hainele lăsîndu-mi o legătură din care, după plecarea lui, am scos un costum negru ponosit, murdar, o pălărie slinoasă și o pereche de pantofi atît de jupuiți încît n-ai fi spus că fuseseră odinioară de lac.

Altădată mi-ar fi fost silă și aș fi aruncat la gunoi asemenea vechituri. Acum însă eram altul. Le-am îmbrăcat mașinal. Cînd eram gata, se insinuă în odaie o umbră : fosta dansatoare, cu care trăisem cîndva, stătea privindu-mă cu insolență zîmbitoare. Nu mai avea nimic din umilința ei habituală. Venise să mă poftească la ceea ce numea ea *universitățile de noapte*, și luîndu-mă de mînă trecurăm prin antreu unde paraclisierul îmi aruncă un ban în pălăria pe care mă surprinsesem că o port în mînă, și intrarăm în odaia de dincolo.

Mult mai mare decît mi se păruse prin fereastră cîndva, încăperea era plină de lume. La lumina cîtorva sfeșnice cu lumînări de seu mirositoare, se vedeau întinse, legate de paturi, femei goale, cu fața în jos, altele în veșminte sumare se plimbau dintr-o parte în alta, un individ în care-l recunoscui pe șeful justiției (devenit între timp portar și în cele din urmă recîștigîndu-și postul grație unor importante servicii aduse *Ligii)* purta o tavă mare de lemn, oferind tuturora cîte un pahar cu o băutură incertă ; n-am putut scăpa de insistențele lui servile și a trebuit să beau și eu unul.

Așezați pe scaune mai la o parte stăteau doi dintre groparii de altădată, cei cu care mă împrietenisem la han chiar în ajunul dispariției lor. Îi descoperii cu bucurie și îndreptîndu-mă spre ei îi salutai întrebîndu-i unde e al treilea. Se uitară la mine contrariați și-mi răspunseră aproape într-un glas : *Glumești, prietene ! Care al treilec ? Al treilea ești tu, știi prea bine...*

Mă așezai zăpăcit pe scaunul gol de lîngă ei și tocmai atunci șeful justiției începu să citească o expunere despre caracterul desăvîrșit al legilor umilinței, oprindu-se din cînd în cînd și solicitînd aprobarea noastră. Nu eram în stare să urmăresc frazeologia lui și încercai să înfirip o conversație discretă cu groparii. Nu primii însă nici un răspuns la întrebările mele. Păreau alții. Păreau doar purtătorii chipurilor ce fuseseră cîndva ale foștilor gropari. Iar soarta celui de al treilea fusese, din cîte înțelegeam, pecetluită pentru totdeauna. Gîndul că tocmai lui venisem să-i iau locul, îmi dădu un frison și, dintr-odată, fără să vreau, începui să aprob și eu stupiditățile șefului justiției.

Cînd expunerea luă sfîrșit, exaltarea participanților era unanimă. Începu flagelarea femeilor legate, foștii gropari și cu mine făcurăm dragoste cu cîteva dintre ele, ni se dădu să bem iarăși din băutura îndoielnică... eram complet amețit ori îndobitocit și într-un tîrziu mă pomenii zăcînd pe dușumea, alături de dansatoarea care-mi șoptea felurite crîmpeie din textul expunerii și slogane lipsite de sens în timp ce se străduia să mă înlănțuie cu pulpele ei descărnate, profitînd de starea mea jalnică.

Șeful justiției, în haine de seară, dar gol de la brîu în jos, se strecura în vîrful picioarelor printre scaune și paturi, ținîndu-și o mînă în dreptul sexului, dădea sfaturi și căuta să întrețină o atmosferă de fervoare mistică, închinîndu-se din timp în timp în fața bustului din colțul luminat de candela muribundă. Înainte de a adormi, l-am întrezărit încercînd să profite de una dintre femeile legate, aruncînd priviri fugare în jurul lui.

XXVII

Noua mea îndeletnicire mi se părea mai umilitoare, mai insuportabilă decît toate cele de pînă acum. La început apropierea nopții mă apăsa ca o lespede nevăzută

şi, cînd mă îmbrăcam în obişnuita ţinută ce mi se impusese, aveam sentimentul condamnatului la un supliciu stupid. Apoi cu vremea umoarea mea suferi o metamorfoză neaşteptată şi căpătai o conştiinţă a însemnătăţii rolului meu în noua orînduire a cetăţii. Mi-am însuşit limbajul, reacţiile, întregul comportament al tuturor celor ce se adunau seară de seară în odaia vecină, şi aveam chiar satisfacţii secrete cînd izbuteam să parafrazez aserţiunile conferenţiarului mai abitir decît alţii.

Mă urmărea doar gîndul că nu cunosc sensul şi utilitatea acelor practici şi, mai cu seamă, teama de a nu fi singurul care nu le cunoaşte. Şi tocmai de aceea vorbeam în termeni echivoci, silindu-mă să sugerez că sînt şi eu iniţiat, că mă port pe dinlăuntrul lucrurilor ca unul chemat să ostenească la bunul lor mers. Atitudinea celorlalţi nu-mi spunea însă nimic. Fiecare era atît de ascuns, încît el însuşi n-ar mai fi fost capabil să se găsească.

Fosta dansatoare părea să capete pe zi ce trece un rol tot mai proeminent — şi eram convins că ea ne conduce. Ceea ce mă încredinţă definitiv a fost o scenă dintre ea şi şeful justiţiei, la care am fost martor, fără să vreau, într-o noapte. Era tîrziu, femeile flagelate adormiseră, foştii gropari piroteau lîngă mine pe scaunele lor cu spătare înalte, cîteva femei dintre cele ce mînuiau crengile verzi de brad, urîte, slabe, tunse scurt şi învelite în zdrenţe, stăteau adunate în preajma bustului ca nişte vestale crispate şi mizerabile, strînse una în alta, lipite de perete, cu spatele spre toţi ceilalţi. Cred că adormiseră aşa cum stăteau, ori poate căzuseră într-un extaz mai copleşitor decît somnul. Candela de sub bust era singura lumină ce mai supravieţuia, pîlpîind vag în aerul otrăvit de fum, de mirosuri sordide şi de duhul concupiscenţei. Fosta dansatoare lunecă de pe unul din paturi, trăgînd spre ea pe groparul din dreapta mea. În timp ce se acupla cu el, se desprinse dintr-un ungher şeful justiţiei apropiindu-se de ei şi şoptindu-le ceva, ca o mustrare. Aşa cum era, femeia l-a chemat mai aproape cu un gest al arătătorului şi nu ştiu ce-i va fi spus dar îl văzui îndată

ridicîndu-se şi aprobînd din cap foarte conştiincios, iar apoi învelindu-i cu haina lui şi trecînd la loc în vîrful picioarelor.

Pe mine însă începu treptat să mă ignoreze fără motiv. Şi astfel devenii un simplu figurant, participînd noapte de noapte ca un obiect neînsufleţit la toate ocupaţiile lor. Eram mereu mai abătut din această pricină, mai ales că o încercare de explicaţie cu fosta dansatoare eşuă total. Mă hotărîsem s-o urmăresc ziua şi să-i ies în cale în dreptul Bisericii Negre unde intra să asiste o clipă la ceremoniile înmormîntărilor. Am întrebat-o, cu oarecare stîngăcie, despre cauzele pentru care eram izolat. *Tu, prietene,* mi-a răspuns, *ai primit o sarcină dintre cele mai însemnate. Şi eşti la înălţimea ei. Noi toţi te urmăm aşteptînd de la tine îndemn şi învăţătură.* Atunci pentru prima oară, după îndelungatul drum al mizeriei pe care-l străbătusem tot mai pierdut într-un labirint fără întoarcere, mi-am revenit şi mi-a încolţit gîndul adevărat al unei ieşiri ce trebuia căutată cu orice preţ.

Rămas afară în frigul iernii de totdeauna, pornii spre mare scuturat de frisonul acelei treziri. Ţărmul gol, ruinele bastionului împresurate de troiene, pustiul şi urîtul mă asaltară. Ce fac, unde merg, nu mai e nimeni în jur, toţi sînt închişi în case, în încăperile unde dorm sau lucrează. În încăperile unde mor de vii şi învie în moarte. Ca dintr-o peşteră mă întorceam din acele ascunzişuri pe care niciodată nu mi-aş fi imaginat că le port necunoscute în mine. Ideea unei ieşiri nu era decît semnul primei lumini întrezărite după îndelungata mea agonie. Imaginea ei se materializa sub unicul semn al treimii care e fuga, închisoarea sau moartea. Cum nu mă ştiam în stare să mi-o dărui pe cea din urmă, gîndurile mi se fixară la celelalte ; şi în primul rînd fuga îmi apăru ca o stea căreia urma să-i fiu închinător în singurătate şi taină.

De data aceasta ştiam bine că odată pătruns în pîntecele unei corăbii străine, n-ar mai fi fost putere capabilă să mă readucă la ţărm. Regretam vechile mele atribuţii de gropar care mi-ar fi îngăduit poate să mai ajung vreodată

pe cheiul din preajma farului unde văzusem superba navă străină acostînd în timp ce mă îndepărtam cu barca.

Dar era tîrziu. Toți oamenii trecuseră într-o altă lume, dincolo de un Styx necunoscut unde se constituia noua lor existență, unde ajunsesem și eu fără știre, printr-o coborîre treptată, imperceptibilă. Poate că nu mai era nimenea care să fi hrănit gînduri asemănătoare, poate că eram unicul individ ce izbutise să-și ascundă un rest din propria lui viață, atît cît îi putea servi de măsură a tuturor lucrurilor... unicul avorton, unicul monstru... Ori dacă vor mai fi fost și alții, ei dispăruseră. Și în ochi îmi tresăriră imagini hașurate : fosta mea proprietăreasă, cei doi evrei, groparul căruia îi luasem locul printre *„Dumnealor“*... cine știe pe unde vor fi, poate în lumea lor, în cealaltă lume... poate că ei nu mai trăiesc decît în trecutul spre care mă poartă un dor mai presus de înțelegere și de iubire, un dor fără timp și fără viață.

Dar de ce nu e nimeni afară ? N-am mai ieșit eu însumi pe malul mării demult, abia acum îmi dau seama că n-am mai ieșit de cine știe cîtă vreme din albia mea între somn și activitate, n-am mai respirat în singurătate acest aer tare al iernii, al mării, al orizontului...

Începu o ninsoare pe care vîntul o viscolea ușor, fluierînd pe suprafața zăpezilor încremenite și moarte. Un stol de ciori trecu zburînd jos, aproape atingîndu-mă cu aripile de parcă aș fi fost un stîrv deasupra căruia se lăsau. Senzație de inexistență. Mai vie, mai acută, mai neagră ca oricînd. Mă străduiam să mă nasc din nou, întrupîndu-mă din neantul ce devenise viața mea, curgere monotonă de zile și nopți iluzorii.

Ocolii bastionul ruinat și în spatele lui, lîngă mare, mă trezii față în față cu un neașteptat conclav : tipul sordid se întreținea cu emulii săi, așezați cu toții pe bulgări de zăpadă. Cu un semn care era în același timp salut și invitație condescendentă, mă pofti să iau loc — și astfel cunoscui ce se mai întîmplase cu ei de cînd nu-i mai văzusem.

XXVIII

Părăsiseră orice preocupare pentru sculptură, nu mai trecuseră demult pe la atelierul meu de odinioară, unde, după relatările lor, se instalaseră serviciile unor arhive secrete. Erau mulți — majoritatea veniseră printre ei în ultima vreme — și păreau derutați, abătuți, frecventați de îndoieli și de neliniști. Hermafroditul lipsea. Mi-au spus că fusese luat la unul din sediile *Ligii* și avea mari perspective să avanseze de cînd părăsise oarecum ostentativ grupul lor. Sordidul făcea eforturi disperate de a-i antrena în jurul său : era limpede că prestigiul lui declina vertiginos, și fiecare din ei părea singur, detașat, obosit de încercările și dezamăgirile înfruntate.

Mi-au povestit că li se repartizase drept locuință pivnița Tribunalului și singura lor obligație era să se lase cuprinși de indignare la diferite procese, dînd astfel glas mîniei poporului. Munca era însă obositoare, căci procesele se țineau lanț și foarte rar aveau prilejul să mai respire în voie. Sordidul căuta să-i înflăcăreze vorbindu-le despre însemnătatea rolului lor în cadrul Justiției Sociale, despre viața lor ca formă de revoltă continuă prin care spiritul se înscrie pe orbita marilor cicluri istorice, și cita opinia unui vechi filozof în legătură cu existența dinamică și refuzul damnațiunii.

Dar cuvintele lui se pierdeau laolaltă cu fulgii mărunți viscoliți peste zăpada înghețată, și nimenea nu părea să-l asculte. *Scoate plosca șefule,* îi spuse în cele din urmă unul din ei, întrerupîndu-l brutal, *că încep să-mi pierd vocea !* Prefăcîndu-se calm și prietenos, sordidul se căută sub noianul de zdrențe ce-i acopereau trupul, și dădu la iveală o butelie de lemn, turtită și colorată în verde, întinzîndu-i-o celui ce i-o ceruse. Rînd pe rînd băură cu toții din ea, fără a uita să mi-o treacă și mie. Era un rachiu tare și grosolan, făcut din dovleac turcesc, mirosind a fum și a leșie. Începuseră să se îmbete și sordidul se

nelinişti. Invocă o importantă întîlnire la sediul *Ligii* unde, după spusele sale, urma să-şi afirme independenţa gîndirii în numele întregului grup, şi se ridică să plece. Doi dintre emuli îl însoţiră. Probabil oamenii lui.

Ceilalţi îi aruncară priviri tulburi şi duşmănoase, continuînd să-şi treacă plosca unul altuia. Deveniră foarte comunicativi, înjurau Hermafroditul şi îmi dădură să înţeleg că sordidul şi cei doi ce plecaseră împreună cu el sînt complici şi pun la cale ceva. *Numai noi vom rămîne liberi pînă cînd vom crăpa de foame şi vom ajunge pe catafalc în Biserica Neagră, unde ei ne vor ceti slujba prohodului, ticăloşii, laşii, carieriştii !* strigă unul cu glas subţire şi strident. Urlete izbucniră aprobîndu-l. Abia atunci, privindu-l cu atenţie, luai seama că era fată şi că, îmbrăcate şi tunse bărbăteşte, mai erau cîteva fete printre ei.

Erau îngrozitor de tineri, unii încă adolescenţi, aveau chipuri încruntate, posomorîte, ostile. În cele din urmă nu aveau nici o revendicare în afara dreptului de a refuza totul : *sîntem fără părinţi, produşi ai maşinilor de făcut copii şi păstrăm pentru orice împrejurare un scuipat unanim şi magnific... nu ne trebuie nimic de la această societate de gîndaci... nu vom perpetua-o, nu vom fi urmaşii harnici ai cîrtiţelor familiale...* acestea erau devizele lor pe care tipul sordid nu mai izbutea să le mistifice, dirijîndu-i în sensul intereselor lui obscure.

Agitaţia lui mincinoasă se soldase astfel cu consecinţe neprevăzute şi dezagreabile *Ligii* al cărei agent fusese, după toate bănuielile mele, încă de la început — şi acum se pregătea să-şi părăsească emulii, lăsîndu-i pradă alcoolului, derutei şi disperării. Îmi dădeam seama, pe de altă parte, că mulţi dintre ei îl vor urma pe rînd, trădîndu-şi confraţii devenind treptat oamenii *Ligii*, încît în tagma lor nefericită nu vor mai rămînea decît cei mai naivi şi mai puri, victimele predestinate. Şi acest gînd mi-i apropia, îndemnîndu-mă să pornesc laolaltă cu ei pe drumul fără ţintă al dezmoşteniţilor printre care mă numărasem întotdeauna.

Şi aş fi pornit-o de bună seamă dacă n-ar fi fost incapacitatea mea de a rezista singurătăţii. Le-aş fi fost conducător ideal, o ştiam prea bine, i-aş fi purtat spre orizontul celei mai deşănţate existenţe sub steagul unui enorm şi inexpugnabil NU, adresat pînă şi nouă înşine, aş fi ucis în ei fără milă cea mai vagă tentaţie a confortului şi a certitudinii şi aş fi exaltat la paroxism înverşunarea lor de fanatici ai neantului — singura zeitate căreia mai puteai să i te închini pe pămînt. Poate că lucrurile s-ar fi schimbat radical, ar fi luat o altă întorsătură, şi noaptea neînstelată care ne cotropea ar fi păstrat cel puţin amintirea unei comete.

O simţiseră şi ei căci erau vii — oricît de nesocotită era destrăbălarea lor şi viaţa fără căpătîi ce-i cuprinsese în vertigiile-i ireversibile, rămăseseră vii, nu putreziseră pe dinlăuntru, şi ceea ce era viu în mine nu putea să nu-i fi atras. O clipă simţii sîngele înfierbîntîndu-mi-se ; luînd plosca de la unul din ei o ridicai în aer strigînd : *Vă iubesc pentru că sînteţi vii ! Ticăloşiţi-vă pînă în măduva oaselor dacă, în această existenţă de netrebnici, ingenuitatea noastră găseşte un antidot împotriva marasmului. Fie-vă greaţă de cuvintele frumoase — bacili ai imbecilităţii ! Scuipaţi-le ! Trăiţi într-un mediu toxic pentru ca teniile ce se oploşesc printre voi, să moară ! Şi să muriţi voi înşivă dacă veţi deveni tenii !*

Un urlet demenţial însoţi ultimele mele cuvinte. Urlet de entuziasm, negru şi otrăvit, prin care emulii sordidului aprobau toastul meu. Ducînd plosca la gură băui cu sete dînd-o apoi celorlalţi care o goliră în cîteva clipe. Eram ameţiţi cu toţii. Cîţiva scoaseră de sub zdrenţe ghitare mici şi începură să cînte melodii frenetice, acompaniaţi de ţipetele ritmate ale tuturor. În vîntul subţire ce fluiera fulgi şi viscolea urme imaginare, în vuietul egal şi aiurit al valurilor, cîntecele aveau ceva de purgatoriu absurd şi zadarnic... înainte de a ne lăsa pielea ca şerpii, înainte de a ne pierde înfăţişarea şi sensul, înainte de a ne dizolva în infernul meschin care-şi anunţase împărăţia.

XXIX

Ameţit cum eram, urechea mea auzi deodată paşi pe zăpadă îngheţată. Tresării şi-mi încordai auzul. Nu era un umblet obişnuit ci paşi răzleţi ai cuiva ce se aţinea prin preajma noastră cu vădită grijă de a nu atrage luarea aminte.

Jur împrejur nu se zărea nimenea. Ţărmul era pustiu şi pe întinderea înzăpezită pînă departe nu se vedeau decît zidurile Bisericii Negre, cavou al nimănui şi al tuturora, cetate în care urma să fim rînd pe rînd cuceriţi şi învinşi. Zgomotul încetă. Mă ridicai dînd ocol bastionului ruinat dar nu văzui nici o urmă de om pe zăpada acoperită cu un strat subţire viscolit de curînd. Şi totuşi auzul nu putea să mă înşele.

După mine veniră şi cîţiva dintre companionii mei ocazionali. Auziseră şi ei o mişcare şi unul dădu ideea de a încerca să pătrundem în incinta bastionului, urcîndu-ne pe deasupra zidului în partea unde era mai dărîmat. Am început a aduna cu toţii zăpadă reuşind să înălţăm o movilă destul de înaltă pentru a putea ajunge la zid. Cînd am sărit înlăuntru, se auzi un zgomot înfundat ca de uşă trîntită în grabă, deşi în pereţii exteriori ai bastionului nu se vedea nici o deschizătură. Incinta era însă plină de urme proaspete, semn că, puţin înainte de intrarea noastră, umblase pe acolo cineva care dispăruse cu desăvîrşire. Se pare că uitase totuşi ceva : într-un ungher descoperirăm o traistă mare de sac plină cu busturi minuscule, de mărimea unui ou, făcute din ipsos şi reprezentînd chipul aceluiaşi idol care trona pretutindeni. Pentru mine în clipa aceea nu mai încăpea îndoială că tipul sordid îşi adusese emulii anume în acest loc pentru a-i da pe mîna agenţilor care-i spionaseră ascunşi înlăuntrul bastionului ruinat. Nu înţelegeam însă unde pieriseră dintr-odată de parcă i-ar fi înghiţit pămîntul.

Seara începea să planeze umbrind tot mai mult interiorul bastionului şi nimenea n-avea o lumină. Unul dintre emuli prinse a bate din picioare ca să se încălzească şi toţi băgarăm de seamă că zăpada de sub picioarele lui are un sunet nefiresc, sună a gol. O dădurăm la o parte şi spre uimirea unanimă, ieşi la iveală o mică suprafaţă metalică, un fel de trapă ce dădea desigur într-o încăpere subterană. Fără lumină era însă cu neputinţă să cercetăm rostul acelei trape şi mă hotărîi să plec spre casă în căutarea unor lumînări de seu. Ceilalţi rămaseră să mă aştepte ; unii înlăuntrul bastionului, alţii afară lîngă zidurile lui.

Cînd după vreun ceas m-am reîntors cu lumînările, lîngă bastion n-am mai găsit pe nimeni. Plecaseră probabil, crezînd că nu voi mai reveni. M-am urcat pe latura dărîmată a zidului ca să pot sări înlăuntru, dar n-am mai sărit căci şi incinta bastionului era pustie : dispăruseră deci şi ceilalţi. Totuşi mai rămăsese unul ce se vedea adunînd de prin toate ungherele, unde se risipiseră, busturile minuscule de ipsos, şi aşezîndu-le cu grijă în traista de sac. Atît cît îl puteam distinge prin întunericul ce se lăsase de-a binelea, părea mic, îndesat cu capul mare, cu mîinile lungi şi nu semăna cu nici unul dintre cei ce pătrunseseră în bastion împreună cu mine.

Am rămas nemişcat pe zid sus, pîndindu-l să văd cum va deschide trapa la plecare, căci eram sigur că e un strein venit din încăperea subterană. Individul nu părea deloc grăbit. A adunat toate busturile şi apoi, ca şi cînd n-ar fi ştiut de existenţa trapei, şi-a agăţat traista de gît ca să-i rămînă mîinile libere şi a început a se căţăra pe zid cam în dreptul locului unde-l pîndeam eu.

Într-o clipă, lăsîndu-mă să alunec în jos, m-am ascuns în dosul bastionului, de cealaltă parte, încît l-am putut vedea cînd, coborînd, porni încet spre Biserica Neagră. Şi vederea lui m-a nedumerit căci l-am recunoscut fără efort pe falsul meu frate. Să mă fi zărit şi el, de vreme ce a preferat să escaladeze zidul în loc de a coborî pe sub pămînt, ori poate venise într-adevăr pe deasupra — iată una din întrebările ce mă însoţiră în timp ce-l urmăream ţinîndu-mă la o bună distanţă, pînă cînd dispăru în umbra masivei şi întunecatei biserici.

Viscolul se înteţise. Rămăsesem cu un gust amar după aventura mea cu emulii tipului sordid, cu straniile is-

coade ce ne pîndiseră și cu deznodămîntul neașteptat ce mi-l scosese din nou în cale pe falsul meu frate. Și acum urma iarăși ritualul *universităților de noapte* spre care mă îndreptam ca un condamnat. Unicul reazim îl aflam în obsesia acelei ieșiri, pe care o purtam cu mine în ultima vreme ca pe un talisman. Cînd am ajuns în dreptul Bisericii Negre am găsit-o înconjurată de cerșetorii înarmați cu bastoane și răngi de fier ascunse sub zdrențele lor, semn că murise o persoană de vază. Falsul meu frate le împărțea tuturora micile busturi pe care cerșetorii începură a le linge ; mi-am dat seama că fuseseră făcute din zahăr și nu din ipsos cum crezusem la început. Lucrurile se complicau tot mai mult și eu rămîneam tot mai strein de mersul lor. Și această existență marginală la care eram silit de puterile cele de mai presus, nu putea să mă ducă la bine.

XXX

Cîteva nopți la rînd prezența mea la ritualul din odaia vecină a fost mereu mai ignorată. Ca și cum nici n-aș fi fost acolo, toată lumea făcea abstracție de persoana mea și chiar intervențiile obligatorii îmi erau refuzate discret. Puneam totul pe seama noilor mele stări de spirit și a intenției ascunse ce mă urmărea, dar nu puteam înțelege cum vor fi aflat-o deîndată ce n-o mărturisisem nimănui. Și această nedumerire mă neliniștea învăluindu-mă în rețeaua unor presimțiri obscure. Numai paraclisierul continua să se arate atent și slugarnic, și mai mult ca oricînd îmi căuta compania, se ațînea mereu pe urmele mele copleșindu-mă cu elogii stupide formulate în spiritul noului grai al tuturora, oferindu-se să-mi facă diferite servicii. El însă nu participa la *universitățile de noapte* și

aparenta lui bunăvoință nu-mi atenua sentimentul de carantină.

Mă înviorasem o clipă cînd într-o noapte apăru pe neașteptate servitoarea, pe care n-o mai văzusem demult, și mă trată cu oarecare cordialitate. Venirea ei produsese o emoție puternică tuturor participanților care-și manifestară bucuria pentru cinstea ce le-o făcuse de a asista personal la desfășurarea activității lor. Nu purta hainele elegante cu care o văzusem ultima oară pe promontoriu dar nici îmbrăcămintea bărbătească din vremea cînd lucra aici : era înfășurată în șaluri peticite, făcute însă din postavul scump purtat de personajele austere. Arăta foarte bine, se îngrășase căpătînd un aer de femeie agreabilă, ceea ce spori satisfacția mea de a o vedea așezîndu-se lîngă mine și cerînd, încă înainte de terminarea expunerii magistratului, să se stingă lumînările lăsîndu-se aprinsă doar candela de sub bust.

Întrevedeam în gînd posibilitatea de a deveni colaboratorul ei, mutîndu-mă astfel pe promontoriu, unde, pentru împlinirea scopului ce mă obseda în ultima vreme, era locul ideal. În semiîntunericul odăii se apropie și mai mult de mine, își lepădă șalurile și-mi oferi sînii cu sfîrcuri mari, în timp ce mîinile ei mă cercetau pe sub haine, încet și insinuant.

Cînd eram pe cale de a mă acupla cu ea lunecînd împreună peste șalurile ce-i căzuseră pe dușumea, se apropie brusc fosta dansatoare și cu un tupeu nemaipomenit îi șușoti ceva la ureche. Trupul i se încordă dintr-odată, se desprinse de lîngă mine și, goală cum era, se trase spre unul din paturi, dezlegă femeia ce era culcată și se întinse în locul ei.

Șeful justiției își termină îndată conferința scurtînd-o vădit. Se produse un entuziasm general : cei doi colegi ai mei, foștii gropari, care tăceau deobicei, săriră în picioare exaltînd puterea exemplului personal, dansatoarea veni s-o flageleze ea însăși, ceea ce nu făcuse niciodată, și ritualul își urmă cursul într-o atmosferă de frenezie generală. Numai eu îmi reluai locul pe scaun și stăteam cu capul în mîini, amețit, incapabil de orice mișcare. Nemaisuportînd să rămîn printre ei, am încercat

să mă strecor afară neobservat, înainte de încetarea activității. Îndată ce deschisei ușa, doi cerșetori voinici mă îmbrînciră înlăuntru și astfel am fost silit să particip pînă la capăt, în prada istovirii și a depresiunii celei mai negre.

Din noaptea aceea *universitățile* deveniră pentru mine o tortură îngrozitoare. Mă simțeam un hoit virtual, un mort neîngropat pe care dimineața îl învie pentru ca seara să-l poată ucide din nou. Dar trebuia să mă obișnuiesc cu toate, să le înving în sinea mea unde fuga, eliberarea definitivă, trona ca o himeră tiranică.

La scurt timp am fost mutat din nou ; într-o seară își făcură apariția cei trei domni eleganți, paraclisierul îmi spuse că gestul de a-mi ceda odaia fratelui meu, impresionase cercurile conducătoare și astfel mi se repartizase o altă locuință, dovadă a solicitudinii și prețuirii lor. *O locuință pe măsura noilor însărcinări ce te așteaptă.* Cei trei îmi adunară — spuneau ei — o parte din lucruri — restul, după cum îi lămuri paraclisierul, le cedasem fratelui meu, odată cu odaia — și porniră urmați de mine. Nu-mi mai luai osteneala de a-i întreba unde anume voi locui în viitor. Îmi devenise indiferent. Iar noutatea schimbării postului o primii chiar cu o ascunsă bucurie.

Am fost plasat în însăși incinta Bisericii Negre. Patul și unul dintre dulapurile roșii le așezară într-o nișă laterală a bisericii, aproape de ușă, despărțită printr-o perdea de pluș veche și ruptă, pe care se mai vedeau brodate emblemele unei familii princiare. După plecarea lor am deschis dulapul ca să văd ce lucruri binevoiseră să-mi aducă. Aproape nimic din tot ceea ce fusese al meu nu mai era în rafturi — în schimb apăruseră numeroase obiecte ce nu-mi aparținuseră niciodată. Mă nedumeriră îndeosebi două rînduri de odăjdii preoțești croite cu destulă aproximație pe talia mea, după cît îmi dădui seama, dintr-o imitație grosolană de brocart, dublat pe dinlăuntru cu piele de oaie prost tăbăcită încît răspîndea un miros neplăcut. Să-mi fi fost destinate mie, care n-aveam nici o pregătire în acest domeniu ? Era cu neputință să le bănuiesc rostul, ca și pe acela al multor altor

lucruri îngrămădite în dulap. Așteptam să vină iar cerșetorii voinici sau domnii eleganți îmbrăcați în haine de seară, ducîndu-mă în fața personajului auster care să mă ungă solemn în noua mea îndeletnicire. Dar se întunecase de-a binelea și nu se ivea nimeni. Hărțuit și epuizat cum eram după atîtea întîmplări și emoții m-am întins pe pat și am adormit.

XXXI

Nu cred să fi dormit prea mult pînă cînd mă trezi o mînă așezată pe umăr. Sării din pat și privii prin lumina firavă a unui opaiț aprins de cineva în nișa unde mă aflam : în fața mea stătea nelipsitul paraclisier. Crezusem că voi scăpa de el odată cu mutarea și cu noile sarcini ce mi se vor da, și revederea lui îmi displăcu profund. Stătea surîzător, privindu-mă pe sub sprîncene, și mi se păru că parcă n-ar mai fi același. Dar nu puteam fi sigur, căci semăna perfect și, la drept vorbind, nu reușisem încă niciodată să-i rețin trăsăturile, puține cîte le avea. *Iată cel mai de seamă rol din cîte ți se încredințară pînă acum,* îmi spuse el sărutîndu-mi mîna și gudurîndu-se pe lîngă mine. *Vei aduce un ultim salut tuturor prietenilor care ne părăsesc pentru totdeauna. Le vei exprima regretul nostru, prețuirea noastră deosebită și cea din urmă, îi vei asigura că amintirea lor va rămîne printre noi de-a pururea.* Mi-a dat o carte mare cu coperțile slinoase, mi-a ajutat să-mi pun odăjdiile preoțești și m-a condus spre adîncul bisericii unde, în fața altarului, stătea întins un mort printre coroane de flori artificiale, pline de panglici scrise cu diverse lozinci și aforisme.

Acolo mă alăturai altor preoți care stăteau la căpătîiul mortului și ceteau încet din cărți aidoma aceleia

ce mi-o dăduse paraclisierul. Cuvintele nu se desluşeau, dizolvate în murmurul monoton al glasurilor. Paraclisierul se înclină salutîndu-i şi, scoţînd din buzunar cîteva monezi, îi puse cîte una fiecăruia pe cartea din care cetea. Îmi puse şi mie una căci, fără să-mi dau seama, deschisesem şi eu cartea la întîmplare. Nu mi-a rămas decît să încep a ceti, asociindu-mă celorlalţi — ceea ce şi făcui cu multă sfială căci nu ştiam unde vor fi ajuns cu rugăciunile.

Temerile mele se dovediră însă fără temei : cartea nu cuprindea în întregimea ei decît vreo zece fraze ce se repetau la infinit. Nu ştiu care le era semnificaţia pentru că le ceteam cu gîndul aiurea şi în memorie nu mi se fixară decît cuvinte răzleţe : *adîncă învăţătură, încercuire, granit, cîntece, trepte, organizare, rădăcini* şi alte cîteva.

Confraţii mei erau cu toţii foarte bătrîni şi figurile lor îmi păreau cunoscute. Nu-şi ridicau ochii din paginile cărţilor şi ceteau absorbiţi ca şi cînd fiecare ar fi fost singur. Lectura lor era ininteligibilă din pricina vîrstei şi a dinţilor ce le lipseau aproape cu desăvîrşire. Am încercat să văd cine dintre ei e superiorul soborului nostru dar nici unul nu părea să fie mai important decît ceilalţi. Aveau cu toţii odăjdii aidoma cu ale mele, aceleaşi cărţi, aceleaşi pupitre pe care ne sprijineam cărţile, aceleaşi sfeşnice de lemn vopsit în culoarea bronzului. La diapazonul murmurului indistinct nici glasurile nu ni se deosebeau — şi poate în lumina drămuită a lumînărilor de seu, în cavitatea enormă şi sepulcrală a bisericii, a nopţii, a iernii, pînă şi chipurile deveniseră aceleaşi pentru ceasul fortuitei noastre tovărăşii.

Urma să cetim toată noaptea pînă la ziuă, cînd începeau deobicei ritualurile înmormîntărilor. Atunci eram liberi să ne întoarcem acasă la binemeritata odihnă, după o muncă istovitoare. Căci orele nopţii trecute în acest chip, stînd nemişcat în picioare şi cetind fără întrerupere, îţi dădeau o stare de oboseală îngrozitoare, pe care somnul de ziuă, oricît de lung, aproape nu izbutea s-o aline.

La început mă consolam gîndindu-mă cu voluptate la ziua cînd nu va muri nimenea şi voi avea în sfîrşit răgazul unei nopţi de somn liniştit şi adînc ; somn de buturugă neînsufleţită, somn barbar care să-mi readucă puterile, istovite în lungile şi nemiloasele mele priveghiuri. Aşteptam să văd, trezindu-mă într-o seară, catafalcul gol, făcliile stinse, incinta bisericii cotropită de beznă — dar zilele treceau şi morţii se iveau nelipsiţi, unul după altul, ca şi cînd ar fi avut grijă să nu ne irosim nopţile fără a ne îndeplini datoria.

Apoi renunţai să mai aştept.

Mi-am adus aminte de seara cînd pipăisem faţa unui cadavru şi-mi dădusem seama că nu era decît un mulaj de gips — şi am înţeles cît de zadarnică îmi fusese speranţa. Falşi sau adevăraţi, morţii trebuiau să fie prezenţi — şi o zi fără mort devenea o iluzie naivă. Imitaţiile erau atît de perfecte încît la lumina slabă a lumînărilor, nici nu mai ştiam dacă în sicriul acoperit de flori artificiale zace un om ori un simplu obiect antropomorf. Ceteam înainte, cu ochii aţintiţi în carte, mai mort decît cei cărora le privegheam moartea.

Mă împăcasem cu toate şi trăiam doar cu gîndul evadării. Mă împăcasem pînă şi cu noua mea locuinţă din nişa aceea a Bisericii Negre, unde noaptea cînd îmi îndeplineam misiunea, dormea un individ ce venea şi pleca nevăzut. Odată, într-o dimineaţă, am reuşit totuşi să-l surprind, tocmai în clipa cînd se trezise şi se pregătea să dispară în întunericul încă stăruitor al zorilor de iarnă. Era cel de al treilea dintre primii gropari, cel ce dispăruse fără urmă. Slab şi ascetizat, cu o privire zigzagată în care ardeau rămăşiţele unei trufii expugnate, părea beat la ceasurile neverosimile ale dimineţii abia presimţite, ca şi cînd somnul i-ar fi fost impregnat de vise alcoolice.

Dacă-ţi pot cere să uiţi că m-ai văzut, îmi şopti cu o voce streină, *înseamnă că s-ar putea să mă mai zăreşti uneori pe aici... înseamnă că nu eşti încă mort şi că nu vei fi îngropat prea degrabă...* Şi fără să aştepte răspunsul meu, sări din pat şi dispăru. Dar mi se pare că bătrînii mei colegi, care-şi întrerupeau cetania întotdeauna cu cîteva clipe după mine, întoarseră capetele şi-l văzură. Căci în noaptea următoare veniră cîţiva cerşetori voinici, răscolind îndelung prin biserică, e adevărat, fără să mă întrebe nimic şi fără să tulbure bunul mers al oficierii ritualului. Dar fostul gropar nu şi-a mai arătat faţa multă vreme.

XXXII

Gerul și ninsoarea se rînduiră zile și săptămîni în șir. Ningea noaptea și umbrele ninsorii treceau fantomatic lunecînd pe înaltele și întunecatele geamuri ale bisericii profanate de ticăloșia omului și a vremii — sfinți adormiți în extazul rece al unui ev decăzut... iar ziua gerul sonoriza pustietatea orașului pe care, după ce mă obișnuisem să dorm mai puțin, o străbăteam uneori la îngînarea după amiezii cu seara. Cheiul, ruinele și bastionul mort, marea cu alb verzui și cu negru îmi decorau placid vagabondările. Sărăcisem, pierdusem totul, eram nepăsător și steril. Unica mea bogăție rămăsese imaginea îndepărtată a strălucitelor țări prin care trăisem cîndva și într-acolo îmi zburau gîndurile cînd izbuteam să mi le adun dintre cutele unei existențe mizerabile.

Portul avea intrările ferecate de ghiață. Vapoarele străine, puține cîte vor mai fi venind, rămîneau la capătul promontoriului pătruns adînc în mare, acolo unde pirotea vechiul far și unde se zidise micul și elegantul chei zărit de mine în dimineața cînd întovărășisem groparii. Dar în partea aceea nu se putea trece, căci grilaje înalte, păzite cu străşnicie ți se interpuneau pretutindenea. Totuși presimțeam că în cele din urmă dorința mi se va îndeplini și harul ceresc mă va purta într-acolo de unde o navă mă va culege ca pe un naufragiu mai mult mort decît viu. Și voi ajunge unde ? Oriunde, numai să fiu, să mă simt real, să nu mi se mai pară mereu că uzurpatori absurzi insinuîndu-se înlăuntrul meu, îmi mistifică identitatea și existența. Să nu mai văd chipuri fără trăsături, oameni ce nu mai știu dacă trăiesc ori sînt morți și își lasă cadavrele animate la dispoziția oricui. Cum avea să mi se realizeze această presimțire, nu știam. Și nici adevăratul deznodămînt al tuturor viselor mele nu-l bănuiam, deși îl simțeam apropiindu-se.

Munca mea îmi devenise tot mai convenabilă. În primul rînd pentru că, în afara bătrînilor ce-mi țineau o tovărășie mută, nu mai vedeam pe nimeni. Puteam fi singur cu mine, și acest lucru mi se părea un dar de prețuit. Tocmai de aceea, după toate încercările de pînă atunci, un sentiment al provizoratului mă cerceta tot mai stăruitor. Ceva îmi spunea că situația mea nu era de durată, și că precarul confort îmi era drămuit de sus, urmînd să-și încheie, nu peste mult, sorocul. Teama umilitoare pe care mi-o dădea acest gînd nu mi-o puteam alina însă, în ciuda revoltei și a disprețului față de mine însumi. Era mai presus de puterile mele, era o umbră de sub tirania căreia nimenea nu s-ar fi putut elibera, era o vreme, o zodie, o gheară.

Plimbările mele se prelungeau tot mai mult și odată, întîrziind peste măsură, și alergînd într-un suflet, la ceasul cînd slujba trebuia să fi început, am găsit, spre nedumerirea mea, biserica goală. Prin întunericul aproape total, o singură lumînare agoniza dinaintea altarului — incinta părea și mai vastă, spații devorante, peșteri încrucișate sub bolți pe care lilieci și păsări de noapte domnesc în devălmășie. Oprit la intrare, am stat cîteva clipe înainte de a mă strecura în nișa unde-mi aveam locuința. În adîncul bisericii tresări undeva o siluetă. Se auzi un vag zgomot de lemn lovit ușor. M-am strecurat după perdeaua veche și roasă, așezîndu-mă pe pat. Vroiam să văd cine era individul din biserică. Nu prea-mi venea a crede să fie unul dintre bătrînii preoți. Sau să fi fost cu toții acolo, bîjbîind prin întuneric, fără a avea curajul să aprindă obișnuitele lumînări, îngroziți de absența mea ca de o prevestire urîtă, tremurînd neputincioși în raza unor fapte neînțelese. Cînd, după o ezitare mă hotărîsem să ies ca să-mi dau seama ce se petrecuse, cineva mă apucă de braț și o voce îmi șopti la ureche : *Nu te mișca să nu simtă că ești aici. Dacă te descoperă ești pierdut. Te-au căutat mereu pînă de curînd. Cu cîteva clipe înainte de venirea ta, mai intraseră încă o dată să vadă. M-au întrebat unde ești și le-am spus adevărul. Dacă știam, cred că mi-ar fi fost cu neputință să nu le-o spun. Așteaptă-i să plece și vom vedea ce e de făcut.*

Vocea îmi părea cunoscută dar prin întunericul dens care plana în nișă, n-am putut să-l văd pe cel ce-mi vorbise, și nu înțelegeam de ce pătrunsese acolo unde locuiam eu. Sub impresia neașteptatelor fapte ce mă împresurau,

am rămas nemişcat şi tăcerea ne-a cuprins pe amîndoi. Cît va fi durat muţenia noastră, nu ştiu. Cred că vor fi trecut ore pînă cînd se auziră paşii celor ce părăseau biserica. Păreau a fi doi, ori poate trei. Trecură prin dreptul draperiei dar nu mai căutară îndărătul ei, ci ieşiră pe uşă închizînd încet clanţa enormă de bronz. O vreme am aşteptat să-i ştiu îndepărtîndu-se, după care ieşii cu multă băgare de seamă, urmat de cel ce-mi vorbise.

În faţa altarului pe catafalc descoperii mortul, nelipsit ca întotdeauna, cu aceleaşi flori artificiale jurîmprejur, acoperindu-l aproape în întregime, iar la căpătîi, ceea ce luasem drept lumînare era o candelă sau un opaiţ cu seu, abia licărind ca un scuipat gălbui în bezna compactă a incintei. Primul gînd pe care l-am avut ajungînd lîngă lumină, a fost acela de a-mi vedea tovarăşul şi de a-l recunoaşte, dar întorcîndu-mă, nu l-am mai zărit. Dispăruse. L-am căutat fără a reuşi să dau de el, cînd deodată în geamuri începu să joace crescînd o lumină venită din afară, o lumină roşietică deşteptînd din negru chipurile sfinţilor zugrăviţi în vitralii, modelînd umbre noi pe ziduri şi în întunericul dinlăuntru.

M-am îndreptat fără voie spre geamuri, dar erau atît de înalte încît nici cu mîna întinsă nu le puteam ajunge. Înnebunit cum eram, mă urcai în picioare pe catafalc, alături de mort şi privii printr-o fereastră. Noaptea de afară era plină de torţe mişcătoare ce se apropiau din toate părţile. Înţelegînd că se întîmplă ceva şi că aş putea fi surprins, am vrut o clipă să fug din biserică, însă vocile ce se auzeau tot mai desluşit de afară mă opriră la uşă. Era prea tîrziu. Abia am mai avut vreme să dau perdeaua în lături furişîndu-mă în interiorul nişei unde locuiam.

Acolo am regăsit personajul ce-mi ţinuse companie şi, cum lumina celor ce veneau începuse a se face simţită, l-am întrezărit vag, îmbrăcat în odăjdiile mele preoţeşti, cu masiva carte în mînă, gata să oficieze, aşa precum pînă atunci făcusem eu însumi. Pînă să dau a-l întreba ce înseamnă această uzurpare şi să-i cer socoteală, după cuviinţă, îl aud spunîndu-mi : *Poţi fi liniştit. Îţi voi continua misiunea cu cinste. Vor fi mulţumiţi. Ştiu că e greu, dar îmi voi da toată silinţa. Fii liniştit şi păzeşte-te.*

Nu era altul decît falsul meu frate, care ieşea de după perdea tocmai în clipa cînd se deschidea largă uşa bisericii.

XXXIII

Ascuns în nişa mea şi crăpînd imperceptibil draperia veche, urmăream nemişcat ceea ce se petrecea înlăuntru. Intrară mai întîi ceilalţi preoţi, fiecare purtîndu-şi cartea şi o lumînare aprinsă, înaintînd spre catafalc unde falsul meu frate se şi auzea cetind. După ei veniră cîţiva copii în zdrenţe, ducînd în braţe busturi albe de ipsos, apoi fosta dansatoare îmbrăcată într-un palton bărbătesc larg şi lung, atîrnînd pe ea ca şi cum ar fi fost spînzurat într-un cuier, şi lîngă ea personajul auster avînd de cealaltă parte un individ ce părea să fie strein, judecînd după înfăţişarea lui neobişnuită de mult pe la noi. (Se auzise în ultima vreme că vor începe a veni oaspeţi din alte ţări şi în sinea lor mulţi se bucurau crezînd că... sau poate că nu se bucurau deloc.) La urmă era un grup compact de cerşetori voinici, hirsuţi, murdari, puţind îngrozitor ca nişte lăzi de gunoaie. Cîţiva dintre ei aveau torţe în mîini, şi incinta bisericii se lumină tot mai mult. N-o mai văzusem de multă vreme luminată, căci ziua dormeam întotdeauna, iar după amiaza în interior se întuneca repede.

Se făcuseră între timp modificări radicale. Obiectele de cult dispăruseră înlocuite cu fîşii de pînză, busturi de toate mărimile, coroane de flori artificiale, lopeţi, tîrnăcoape — iar pe geamuri, ceea ce luasem drept sfinţii de altădată din vechile şi preţioasele vitralii, erau soldaţi ale

căror căşti enorme păreau aureole metalice. Fuseseră zugrăviţi pe deasupra sfinţilor, sau poate pe sticlă nouă. (Dealtfel şi vechii preoţi se surghiuniseră undeva într-o magazie părăsită, unde slujeau cu spaimă, puţinilor devoţi.) Ochiul meu, într-o învăluire fugară, fotografiase înfăţişarea întregului interior şi apoi se opri îngheţat asupra mulţimii ce năvălise în biserică.

Preoţii se auzeau cetind cufundaţi în înţelepciunea cărţilor şi falsul meu frate părea cel mai absorbit dintre ei. Copiii, aşezînd busturile la cele patru colţuri ale catafalcului, rostiră cîteva slogane agresive, ameninţînd cu pumnii în direcţia uşii, după care se aşezară pe lespezile de piatră ale duşumelii, învelindu-se şi mai tare cu zdrenţele ce le atîrnau. Din masa cerşetorilor se desprinse unul îngrozitor de rupt, cu un aspect hirsut şi duşmănos, care se apropie de capul mortului şi îndată falsul meu frate îi întinse cartea ca s-o sărute. Cerşetorul împlini acest ritual şi apoi începu o cuvîntare pe un ton sumbru şi patetic, pornind de la evenimentul morţii eroului din sicriu, dar apoi abandonînd subiectul şi vorbind despre duşmanii *Ligii*, despre vite şi stupi şi tot felul de lucruri lipsite de orice legătură cu viaţa şi personalitatea defunctului.

Cu oarecare greutate îl recunoscui : era tipul sordid care-şi luase o ţinută foarte primitivă şi de o voită grosolănie. Cercetînd cu luare aminte feţele celorlalţi cerşetori, mai identificai încă doi dintre emulii săi, schimonosiţi şi ei cu violenţă, iar unul, mic de statură şi încercînd să pară crunt, nu era decît hermafroditul căruia hainele zdrenţuite şi şapca murdară şi mare îi dădeau un aer de paiaţă cu obrajii bucălaţi.

Din cele cîteva referiri de la începutul cuvîntării, înţelesesem că omul din sicriu murise căzînd de pe acoperişul unui azil de noapte unde făcea reparaţii — dar sordidul striga vehement, acuzînd duşmanii care-l uciseseră, proferînd blesteme şi ameninţări la adresa unor ţări îndepărtate şi chiar denunţînd gîndirea eronată a unuia dintre metafizicienii oraşului nostru, vinovat şi el prin izolarea şi spiritul său aristocratic de această pierdere gravă.

Cerşetorii scoaseră fluierături şi huiduieli groaznice, iar hermafroditul, surescitat, începu să numească duşmani printre care îmi auzii numele şi tresării îndărătul perdelei

firave ce mă apăra de vederea lor. Eram disperat la gîndul că vor încerca din nou să mă caute în nişă, găsindu-mă de astă dată şi livrîndu-mă furiei generale. Dar, spre norocul meu, personajul auster făcu un semn cu mîna şi cînd tăcură cu toţii, îl auzii cerînd să fie adus îndată metafizicianul.

Un grup de cerşetori voinici se năpustiră afară şi la scurtă vreme se întoarseră ducînd între ei un bătrîn cu părul alb, cu o faţă frumoasă şi nobilă, îmbrăcat în redingotă neagră şi purtînd în mînă o mică legătură cu lucruri de strictă necesitate. Îl îmbrînciră înainte şi-l copleşiră cu întrebări fără sens, unele dintre ele privind viaţa lui familială, intimităţile conjugale (deşi, din cîte ştiam, nu fusese căsătorit niciodată). Încercările lui de a răspunde erau înecate într-un torent de fluierături şi de strigăte de înfierare. Sordidul îi smulse din mînă legătura, o desfăcu şi scotocind printre lucruri, dădu la iveală un manuscris voluminos, arătîndu-l în lumina torţelor şi strigînd cu voce guturală : *iată unde e lîna oilor noastre, iată exemplul cras al duşmanului ascuns printre noi !* Îl apropie de flacăra unei torţe şi, aprinzîndu-l, îl aruncă să ardă jos pe lespede, în timp ce toţi strigau cerînd pedeapsa făptaşului, iar cîţiva cerşetori voinici, legîndu-i ochii cu o fîşie de pînză, îl luară pe sus scoţîndu-l din biserică.

Atmosfera se încinsese. Oaspetele străin avea chipul exaltat de încîntare şi şoptea mereu ceva la urechea personajului auster, urmărind însă cu privirea hermafroditul, şi în cele din urmă chemîndu-l lîngă el, strîngîndu-i mîna în timp ce cu cealaltă îl căuta pe sub zdrenţe. Îşi mărturisi admiraţia pentru toate împlinirile *Ligii*, declarîndu-şi ruşinea de a aparţine unei ţări sugrumate de întuneric, unde cine ştie cînd vor fi posibile asemenea înnoiri.

Porniră în grup spre ieşire, cu lumina torţelor jucîndu-le pe chipuri, spoindu-i cu aur însîngerat, spoindu-le zdrenţele, căciulile mari, ochii obosiţi de nesomn — iar eu încremenisem îndărătul draperiei, urmărindu-i cum trec, gîndindu-mă la viitoarea mea soartă, acum după ce, pentru întîia oară, îmi auzisem numele rostit în public, printre acelea ale duşmanilor. Poate că situaţia bătrînului

metafizician era încă de invidiat în comparație cu a mea : el știa ce-l așteaptă, eu însă nu știam decît prea puțin. Sau poate că nimenea nu știa nimic. Nici chiar oamenii *Ligii*... Numai *Liga* știa totul.

În biserică rămăseseră singuri preoții reluîndu-și cetania, și unul dintre copii care adormise trîntit pe lespede și nebăgat în seamă. Întunericul se lăsase iarăși odată cu retragerea torțelor și în palida licărire a opaițului și a lumînărilor de seu, îi vedeam livizi, nemișcați, bolborosind monoton — și regretam această îndeletnicire pierdută iremediabil. Mi se părea acum și mai comodă, mai lipsită de griji. Timp prea mult n-aveam însă pentru regrete. Trebuia să dispar undeva pentru o bună perioadă, căci în faptul zorilor aveau să fie iarăși pe urmele mele. Ar fi fost bine, îmi spuneam, să-mi găsesc o meserie obscură, ceva care să mă scoată din ambianța bisericii unde eram prea în văzul tuturor, o muncă fizică oricît de penibilă undeva la periferia vieții orașului, ca să pot exista nebăgat în seamă, pînă cînd lucrurile se vor mai potoli ori va veni o directivă mai largă, mai îngăduitoare.

Pînă atunci important era să pot fugi nevăzut, să ies din biserică înainte de a se face ziuă. Și nu era ușor. În preajmă pîndeau desigur cei ce mă căutaseră. Și nu aveam de la cine aștepta sprijin. Și zorii erau tot mai aproape.

XXXIV

Pe cînd mă agitam cugetînd la o fugă posibilă, auzii un ușor zgomot metalic la ușă : clanța mare de bronz se deschise încet, aproape neauzită și o umbră lunecă furișîndu-se pe după draperie în nișa care nu mai era a mea, și așezîndu-se pe pat. Cum ochii mi se deprinseseră cu semiîntunericul, mi se păru că-l recunosc pe fostul gropar.

El era într-adevăr și de cum intră îmi vorbi pe șoptite mustrîndu-mă că mă lăsasem uzurpat de falsul meu frate, care procedase cu de la sine putere, fără să fi fost însărcinat de *Ligă*.

Acum însă faptul e împlinit. În ochii lor tu apari ca un individ dubios care, simțindu-se descoperit, se străduiește să dispară. Nu fi stupid. Pe cine poate interesa dacă ai făcut ori n-ai făcut ceva ? Și numai iubitului tău frate îi datorezi totul... Nu mai spune că nu ți-e frate. Mie n-are sens să mi-o ascunzi... Cu mine ? Cu mine e altceva. Nu trebuie să confunzi. Eu am ceva de apărat. Eu sînt dinlăuntru. Eu voi fi într-o zi unul dintre aceia ce vor schimba radical structura Ligii *și viața orașului...*

Dar nu e momentul să vorbim acum. Deocamdată important e să nu ai și tu soarta bătrînului metafizician, așa că nu mai sta pe gînduri. Ai noroc că adineauri a murit clopotarul bisericii — după-amiază îl vor aduce aici pe catafalc. Va fi înmormîntat fastuos, și cu această ocazie vor fi închiși cel puțin trei profesori de la Academie, cărora de mult li se pregătește supliciul. Grăbește-te și-i ia locul. Uite, ți-am adus hainele lui. Urcă-te repede sus în clopotniță care e în cupola cea mare din dreapta. Acolo va fi și locuința ta. Caută să nu bați niciodată primul. Așteaptă să auzi întîi clopotele altor biserici și atunci începe și tu îndată... Nu, n-ai nici o grijă, nu-și va da seama nimenea, nu se va întreba nimenea ce cauți acolo, te vor lua drept altcineva sau drept nimenea. Ei nu se mai întreabă. Totul e să nu te întrebi tu însuți ce e cu tine, cine ești, ce faci și de ce ești acolo. Pentru ei nu mai exiști deîndată ce te-ai situat în albie. Devii o simplă funcție, un inel al lanțului, o particulă din banda rulantă pe care, odată pornită, nimenea n-o mai poate opri... Cum vei trăi ? De la sine. Totul e prevăzut. Vei vedea-o tu însuți. Fiziologia n-are nevoie de sfaturi. Hai, pleacă ! Nu mai ai timp de pierdut !

Turmentat de această conversație precipitată, îmi luai legătura cu hainele clopotarului mort și încet, prin întuneric, m-am strecurat spre ușa pe care mi-o arătase fostul gropar, aflată într-o latură întunecoasă a bisericii, și, tatonînd prin beznă, descoperii scările clopotniței. Preoții nu m-au putut simți pentru că trecusem prin partea

opusă altarului unde ceteau ei, şi mergeam în vîrful picioarelor, o stafie, o bucată de noapte mişcîndu-se înlăuntrul nopţii. Am urcat treaptă cu treaptă pipăind zidul circular al spiralei care părea că nu se mai termină, şi am ajuns sus cînd prin ferestrele înguste şi alungite ale cupolei, curgea în albastru întunecat, o presimţire de lumină, atît cît să pot bănui înfăţişarea lucrurilor din preajmă.

Încăperea era enormă şi rotundă. Clopotele spînzurau cadavre de bronz negru cu testicule de taur între picioare. O formă voluminoasă lîngă perete se dovedi un dulap plin de sculpturi, o mobilă ce părea de mare preţ, foarte veche şi lucrată de un meşter strălucit. L-am deschis şi pe rafturile lui am dibuit un ulcior cu apă, o bucată mare de mămăligă întărită şi aspră, apoi diferite obiecte de lemn, cărţi, unelte felurite şi multe altele pe care nu le puteam vedea.

Mai încolo un pat de fier, îngust, acoperit cu o cergă lată din blană de oaie sau de capră. Parcă ar fi dormit cineva în el, căci se vedea o formă proeminentă rezemată de pernă. M-am dat în lături speriat, dar după cîteva clipe de ezitare, am scos încet din dulap un obiect de lemn şi apropiindu-mă iarăşi, l-am izbit în cap, intenţionînd să-l ameţesc pe respectivul intrus, ca să-l pot vedea cine e şi eventual să-l gonesc după aceea. Se auzi un zgomot sec şi ceva părea să se fi spart. Ridicînd cerga, mi-a apărut în albastrul zorilor ce se iveau, un bust de ipsos pe care-l spărsesem. Cineva îl aşezase în pat.

Într-o clipă-l luai — nu era prea greu — şi îndreptîndu-mă spre geam, l-am deschis ; aruncînd o privire afară văzui că lumina care se simţea nu erau zorii ci viscolul. Începuse o ninsoare puternică răvăşită de vîntul răsăritului cel ce aducea geruri şi îmbolnăvea vitele, iar oamenilor le inculca un sentiment de nebunie şi de teroare. Era bine. I-am dat drumul lăsîndu-l să cadă. Va cădea în zăpadă, îl va troieni zăpada şi pînă dimineaţa va dispărea cu desăvîrşire.

După atîtea întîmplări şi primejdii prin care trecusem, o oboseală cumplită mă toropi, o năuceală, o stare de neputinţă şi de abulie. Emoţiile şi frigul teribil din cupolă îmi dădură frisoane şi mă hotărîi să dorm orice

s-ar întîmpla. M-am învelit cu cerga şi-am adormit pe negîndite. Dar în ciuda oboselii somnului mi-a fost scurt, întretăiat mereu de glasuri, de zgomote stranii, de fluierături. M-am trezit repede, cînd se făcuse ziuă, îngrijorat să nu pierd prilejul de a-mi inaugura noua mea datorie.

XXXV

Hainele fostului clopotar, pe care le-am scos din legătură, îmi veneau destul de bine şi nu erau nici pe departe sordide, cum m-aş fi aşteptat. Dimpotrivă. Un caftan lung de postav negru, o pereche de opinci din piele de porc cu păr cu tot, ciorapi groşi, obiele călduroase şi o căciulă (din păcate prea mare) — iată vestmintele pe care le îmbrăcai îndată pregătindu-mă să-mi încep lucrul.

La prima lovitură de clopot ce se auzi undeva la o altă biserică nu prea departe, am sărit punînd mîna pe funii şi trăgînd cu nădejde încît cupola devenise un haos sonor şi vuietul mă asurzi cu totul, stăruindu-mi apăsător în urechi încă multă vreme după ce isprăvisem bătaia. Pentru început îmi revenisem în fire, mă liniştisem şi încetasem să mai gîndesc.

După ce clopotele amuţiră, ascunzîndu-se iarăşi în metalul rece din care izbucniră vocile lor, am deschis o fereastră spre mare şi am rămas cu ochii în largul ei pierdut între negru şi verde. Clopotniţa foarte înaltă domina pînă departe întinderea apelor şi ţărmul înzăpezit, oferindu-mi o privelişte pe care n-o bănuisem. Pustiul alb, prezenţa unor case copleşite şi mizerabile, răzleţite ici-colo, scheletele altora ce se construiau, mai urîte, cu forme destrăbălate, obtuze, neprimitoare, fiinţe umane mişcîndu-se în neştire, animale fără vlagă, cîini de pripas şi o

cenușă misterioasă pulverizîndu-se parcă laolaltă cu ninsoarea ce nu contenise, insinuîndu-se în pasta puținelor culori, poluînd deopotrivă țărmul, marea, oamenii, obiectele, văzduhul... Sau poate că ochii mei purtau în ei această cenușă risipind-o pretutindenea, ochii mei tîrîți prin turpitudinea unanimă, scuipînd o lumină amestecată cu cenușă, o lumină murdară.

Căutam promontoriul și farul vechi de la capătul lui, dar nu se vedea nimic dincolo de răspîntia echivocă unde se întîlneau cerul, ninsoarea și valurile, escamotînd orizontul. Și totuși era undeva, acolo departe, era cheiul acela miraculos unde abordau din vreme în vreme nave străine venite din țările copilăriei și adolescenței mele... Una din ele m-ar fi putut reda unei existențe aproape uitate... să pot ajunge... dar cine știe cînd, cine știe cum... cine știe dacă... E îngrozitor să te abandonezi celor mai nesăbuite speranțe, să devii un imbecil care speră în timp ce viermii îi cutreieră viața devorînd-o ca pe un cadavru anticipat, restituind-o, înainte de vreme, nimicului. Și totuși e bine uneori să fii un imbecil care speră, poate speranța aceasta alterează pentru viermi gustul existenței tale, poate e bine să vezi că ninge și să crezi că dincolo de zăpadă mai poate fi ceva, o altă lume care fluieră cînd semănătorul își aruncă sămînța, o altă lume așteptînd să se înalțe din ape, acolo unde gîndurile neputincioase și privirile cenușii au scufundat-o, și apele au devenit smîrcuri, și smîrcurile au înghețat, dar în inima lor mai păstrează poate o transparență netulburată, rămasă dincolo de zăpadă, în temniță, în tăcere, în gol...

Un zgomot de pași pe treptele clopotniței mă trezi din toropeala mea populată de gînduri zadarnice. Urca spre bîrlogul meu cineva — și o asemenea vizită nu-mi putea fi nici agreabilă, nici măcar indiferentă. Nu mă mișcai însă de la geam, așteptînd ca individul să intre găsindu-mă cu spatele spre trapa prin care avea să se ivească.

Nu e prea indicat, prietene, să te uiți mereu pe geam, l-am auzit deodată, și întorcîndu-mă, văzui paraclisierul care intrase în cupolă și lăsase trapa deschisă. Era poate un semn că nu va sta prea mult. *Ar fi mai bine să studiezi ceva. Ai doar destule cărți la îndemînă. Studiind vei*

ajunge să te ridici tot mai mult, să înțelegi mai profund lucrurile, să poți face față în condiții mereu mai bune obligațiilor tale... vorbea sacadat și fără nuanțe, ca un mecanism căruia i s-a creat o anume tonalitate constantă, și mă privea neutru, de parcă m-ar fi cunoscut fără să-mi fi descoperit adevărata identitate.

Mi-a atras atenția să fiu treaz la toate uneltirile posibile și, mai mult în treacăt (sau dorind să pară așa) m-a întrebat dacă nu-l văzusem pe... și a rostit numele meu, adăugînd că în zilele următoare s-ar putea să-l zăresc și atunci să-l anunț pe el fără întîrziere sau, în cel mai rău caz, să dau de știre cerșetorilor voinici. Nu mai avea nimic din slugărnicia lui habituală, părea foarte sigur de sine și chiar cu un vădit aer de superioritate. Doar la plecare îmi întinse căciula — cu multă demnitate însă — și o clipă mă neliniștii că nu-mi luasem monezile din hainele celelalte ; băgînd însă mîna în buzunarul caftanului găsii din fericire cîteva și îi aruncai una, după care coborî, închise trapa și nu-i mai auzii decît pașii pe trepte, din ce în ce mai încet, pînă cînd liniștea mă împresură iarăși.

Eliberat de tensiunea acestei întîlniri, simțeam nevoia să ies din cupolă făcînd o mică plimbare pe țărm, evitînd desigur casa paraclisierului și cimitirul căci de obicei nu-mi plăcea să revin prin locurile unde lucrasem și fusesem scos ; un instinct nedeslușit, o superstiție sau o neplăcere mă făceau să le ocolesc întotdeauna. Totuși mă reținea încă teama absurdă de a nu fi recunoscut, cu toate că vizita neașteptată a paraclisierului adusese spuselor fostului gropar o confirmare deplină.

Lîncezind, ezitînd totuși să ies, decizîndu-mă aproape în cele din urmă pornii șovăitor spre trapă, dar în clipa cînd o ridicasem, gata să cobor treptele, o bătaie de clopot mă pironi locului : începuseră brusc să răsune din toate părțile orașului clopotele, inundînd văzduhul înzăpezit. Trapa căzu închizîndu-se cu zgomot, sării la funii și apucîndu-le am tras cu disperarea de a nu fi descoperit că întîrziasem. O singură nedumerire încolțită în gîndurile mele putea declanșa întregul mecanism care continua să mă ignoreze, transformîndu-l deodată într-un cerc de lumini nemiloase, îndreptate spre mine, prinzîndu-mă în-

tr-o capcană inexpugnabilă și încununîndu-mi fruntea cu aureola postumă a eroilor deplînși pe catafalc în Biserica Neagră. Nici primul, nici ultimul, nici unul — era singurul principiu, singurul vis.

XXXVI

N-am mai ieșit nici în ziua aceea și nici în următoarele. Clopotele băteau de cîteva ori pe zi, dar, nu ca altădată, la intervale anumite, ci fără veste, cînd nu te așteptai. Uneori stăteam ceasuri în șir pregătit zadarnic să le aud glasurile din cupole înalte, alteori dimpotrivă, abia îmi încetam lucrul și îndată porneau din nou și trebuia să mă apuc iarăși să trag funiile lungi, înnegrite, și iarăși vuietul acela înnebunitor, negru, și senzația de suspendare în golul unei prăpăstii, după care tăcerea venea cu amețeli și letargii prelungite. Aducîndu-mi cele necesare traiului, urcau pe rînd în cupolă ba paraclisierul, ba vreun cerșetor încruntat și enigmatic, ba copii zdrențăroși cu priviri încrucișate și ostile, tăcuți, murdari, sălbatici.

Eram fericit că noaptea niciodată nu se auzeau clopotele și astfel puteam dormi pînă în zori cînd, la ceasuri capricioase, suna prima bătaie a zilei. Mă găsea însă totdeauna treaz căci spre ziuă mă chinuiau insomniile pline de pași, glasuri șoptite, foșnete, păsări. De cîteva ori mă deșteptă larma întrunirilor mortuare. Se auzeau strigăte, fluierături, vociferări vehemente.

În una din acele nopți roșii cu torțe, cu prezențe multiple, cu vacarm confuz, am coborît încet și întredeschizînd ușa lăturalnică de la capătul de jos al scărilor, am văzut pe catafalc fața luminată a metafizicianului, căruia i se făcea, după cît îmi dădui seama, o înmormîntare de un fast cu totul deosebit. Probabil că murise undeva într-o

închisoare, însă acum lucrurile luau o altă întorsătură. Tipul sordid ținu un lung discurs funebru. Înfățișarea i se schimbase, încît l-am recunoscut mai mult după insolența tonului. Își răsese mustața enormă. Fălcile, gura, gușa, ochii mici și înecați geometric în grăsime, urechile, părul, toate se alcătuiau într-o expresie de agresivă îndestulare porcină. Pînă și vocea căpătase ceva din grohăitul unui vier satisfăcut, refuzînd o nouă parteneră. Se străduia să vorbească academic, foarte ponderat, purta haine lejere, aduse din alte țări, dar toate nu făceau decît să-i sporească vulgaritatea de maidanagiu parvenit. După cîteva tururi de frază și citate decorative (din autori pe care nu-i citise niciodată) ceru, printr-o formulă abil ticluită, pedeapsa vinovaților care răpiseră orașului unul din titlurile de noblețe — și arătă spre defunct. Apoi numi cu degajare pe cîțiva dintre cei mai buni arhitecți care în ultima vreme deveniseră slujbași la cancelaria unui mare spital, și tăcu brusc.

Urmară ca de obicei vociferări, strigăte ritmate și, în încheiere, însuși personajul auster — lucru nemaivăzut — făcînd un pas spre catafalc și detașîndu-se de suită, puse cîte o monedă pe cărțile preoților, după care, dregîndu-și glasul, rosti un foarte scurt cuvînt de adio, referindu-se îndeosebi la nevoile ciobanilor și ale crescătorilor de albine — și pornind de la prețiosul ajutor dat de metafizician, sfîrși prin a da indicații privind activitatea viitoare. Toți s-au retras, preoții rămaseră continuîndu-și cetania, întunericul copleși iarăși incinta.

Voiam tocmai să urc înapoindu-mă sus în cupolă, cînd observai trei umbre îndreptîndu-se spre colțul întunecat unde mă aflam îndărătul ușii întredeschise. Se așezară pe prag de cealaltă parte și începură să înfulece dintr-o imensă oală de lut pe care o ținea pe genunchi cel din mijloc. Erau trei dintre emulii sordidului, singurii ce-i rămăseseră credincioși după ce renunțase fățiș la orice simulare a revoltei și fusese promovat în cercurile superioare. Ce anume înfulecau, nu puteam să-mi dau seama. Părea o fiertură de crupe amestecată cu scoici — mîncare favorită a lacheilor mărunți. Dar din colocviul lor am aflat multe.

În cercurile *Ligii* domnea un belşug sfruntat, petreceri secrete, cu streini invitaţi aproape seară de seară, în sălile celor cîteva mari muzee ale oraşului sau în palatele vechilor biblioteci ce fuseseră evacuate nu se ştie unde. Sordidul, care le povestise totul, avea acces la asemenea conveniri, făcînd figură de măscărici preferat al personajelor austere şi cu acest prilej obţinînd numeroase avantaje. Servitoarea (care era, în realitate, fiica unui personaj auster) domina societatea lor cu desfrîul ei generos, mereu mai rafinat, contaminat de toate acele tradiţii străvechi şi ticăloase ce erau repudiate de însuşi spiritul *Ligii*. În preajma ei erau pomenite numele altor femei necunoscute mie, cu excepţia fostei dansatoare ce se ridicase vertiginos, dar nici un cuvînt despre proprietăreasa mea de altădată. Bătrînul profesor părea să fi devenit o autoritate în lumea slujbaşilor şi hamalilor din micul port de la capătul promontoriului, loc pe care, din cele spuse de ei, l-ar fi rîvnit sordidul ; fără prea mari şanse însă, căci îi lipseau erudiţia şi prestigiul intelectual.

În ce mă priveşte, nu lipsi din conversaţia lor nici numele meu. Îmi purtau o ciudată ură, nebănuind unde mă aflu de fapt şi temîndu-se de posibila mea ascensiune, tocmai pentru că mă pierduseră din vedere, deşi păreau a şti că sînt dezavuat şi urmărit cu înverşunare. Erau însă în convorbirea lor anumite lucruri pe care nu reuşeam să le înţeleg ; păreau a se referi la un eveniment aşteptat cu oarecare nelinişte, o schimbare importantă în viaţa oraşului, o nouă orientare poate. N-am aflat prea multe căci, după ce isprăviră mîncarea, au scos o sticlă cu băutură şi în cîteva clipe erau beţi morţi, abia mai bîlbîind cuvinte fără sens ; încît îi lăsai în plata Domnului, întorcîndu-mă în cupolă. Începuseră să mă şi agaseze — îndeosebi unul din ei, cel mai scabros şi mai devotat, mic, negru, ţepos, cu faţa ca o fesă alungită şi violent păroasă.

Patul, senzaţia de stupid, greaţa, îndoiala, anxietatea confuză şi vîntul slab, urlînd ca un cîine îndepărtat, şi masca neagră a fiecărui geam prelungit şi tavanul boltit al cupolei pe care visele mele erotice de anahoret fortuit zugrăveau sîni enormi, şolduri albe ca luna, coapse desfăcute lăsînd să răsară sexul în formă de stea neagră,

roşie, aurie. Nu mă gîndeam la femeile flagelate pe care le posedasem profesional în încăperea din casa paracliserului, turmentat de băutură incertă consumată obligatoriu în ritualul unor ceasuri de exaltare forţată. Mă urmărea fugara şi hăituita mea noapte cu fosta proprietăreasă, spasmul acela poate irepetabil unde se implicase şi ingenuitatea şi libidoul spontan şi disperarea şi spaima ascunsă. În singurătate cum se iubesc cîinii sub ploaie, maidanul gol, negură de toamnă, clopote înspre seară, pietoni răzleţi cu gulerele ridicate, corbul traversînd spaţiul cenuşiu al văzduhului dens, plopul despuiat, frunzele putrede amestecîndu-se cu şoaptele picurilor de apă şi ochii ficşi, roşii, înecaţi de voluptatea ce răvăşeşte încet şi ucigător. Vedeam imaginea femeii ca în seara acelei sărbători, cămaşa transparentă şi scurtă, picioarele goale, pline, albe, urcînd pe scări şi descoperindu-se mereu mai mult, pînă sus la încheietura umbrită în negru. Totul era virgin şi întîia oară văzut, deşi trăisem atîta vreme sub acelaşi acoperiş cu ea... sau poate printr-o desincronizare ea pornise în urmă, împotriva timpului, reuşind să-şi reia o înfăţişare pierdută încă în anii cînd eram departe de ea, deopotrivă în spaţiu şi în vîrstă, şi să păstreze acea înfăţişare o vreme. Era oare bine că-mi readuceam aminte de ea, sau era de rău augur ? Nu era nici bine nici rău. Nu era nimic. O simplă presimţire a lucrurilor ce aveau să urmeze.

XXXVII

Au trecut zile şi nopţi monotone, a venit ceaţa după îndelungate ninsori şi geruri sticloase, cu îngînarea de alb şi negru a pescăruşilor şi a ciorilor, stoluri bastarde vînturate în văzduhul încremenit, oferind neputinţei noas-

tre aripi uitate și pene de podoabă pentru coifurile de lut. Obișnuit fără voie cu zilele mele recluzive terorizate de clopote, îmi treceam vremea întins pe patul de fier, citind și recitind aceleași cărți aflate în dulapul somptuos, lăsîndu-le mai degrabă să alunece prin mintea mea înghețată ca printr-un labirint tubular ce le restituia neatinse, ori rezemat de geamuri priveam afară modelînd în imaginație forme din troienele de zăpadă, oameni, soldați, cai, toți semănînd îngrozitor cu mine însumi din cauza ceții, straturi suprapuse, nimic.

Odată am văzut un individ mărunt și mîncat de viermi venind de departe și prinzînd contur pe măsură ce se apropia de biserică, apoi urcînd la mine, mi-a vorbit despre puterea artei de a creea anulîndu-se. I-am dat o bucată de mămăligă rece pe care a înfășurat-o cu grijă într-o batistă slinoasă și a plecat promițîndu-mi că poate-și va mai aduce aminte de mine cîteodată și mă va mai vizita. Am rămas cu o durere de cap, și pînă seara tîrziu am avut grețuri și vărsături chinuitoare. A trecut pe la mine și un călugăr răspopit, gras și voinic, adept al artei obiective și al clasicismului. Își adusese un butoiaș miniatural din care bea mereu, fără să mă invite și pe mine. Mi-a expus pe larg proiectele sale de viitor. Nu știu cînd a plecat. Adormisem.

Timp stagnant, zile cu lanțuri la glezne, luminate de ceață, bandaj murdar, zdrențe cenușii. Singura bucurie a fost aceea de a-l surprinde într-o dimineață în biserică unde coborîsem să văd chipul noului mort depus pe catafalc, pe cel mai obraznic dintre emulii credincioși ai sordidului, un tip lung și subțire ca un ascarid, care intrase ca să buzunărească mortul. Căci am deschis ușa (nu mă observase și își continua nestingherit îndeletnicirea) tocmai scotea dintr-un buzunar un ceas vechi și frumos, din aur încrustat cu pietre albastre și roșii. Nu m-a recunoscut și luîndu-mă poate drept om al *Ligii* venit în control, mi-a spus că e reprezentantul tinerei generații care se străduiește să dea umilinței un sens mai profund, să ducă mai departe cuceririle, înlăturînd incompetența etc. I-am tras cîteva perechi de palme, s-a tăvălit speriat și a fugit schelălăind ca un cîine, fără

să cuteze a protesta. (Ceasul îi rămăsese.) A fost ultima satisfacție pe care-mi era dat s-o mai am, căci în seara aceleiași zile, spațiul imens din jurul Bisericii Negre, a început să se populeze dintr-odată, vestind evenimente mari — și valul lor avea să mă poarte aiurea sub zodii necunoscute.

De cum începu să înnegureze mă arătai la geam. Isprăvisem tocmai cu bătaia clopotelor și aerul mai păstra încă vibrații stinse, fibre deșirate în gol. Din toate părțile vedeam răsărind mici grupuri de oameni, cîte doi, cîte trei, cîte patru, în cea mai mare parte cerșetori, atît cît îmi puteam da seama după ținuta și mersul lor, dar și domni eleganți, cu pălării înalte, femei în haine bărbătești, copii în pragul adolescenței, tîrîndu-și zdrențele și adunîndu-le mereu, rebegiți de frig. Veneau încet, încet de pretutindenea ca și cînd s-ar fi plimbat cu pași rari, și pe măsură ce se întuneca, unii aprinseră torțe, încît întinderea se lumină și pe zăpadă jucară limbi roșcate de flacără. Numărul lor crescu pe nesimțite, erau mulți, o masă aproape compactă jur împrejurul bisericii și nu-i mai puteai distinge pe fiecare în parte, dar în mulțimea lor plutea ceva sumbru, o veste, o amenințare, o nebunie. Nu mai era grupul ritual pe care-l văzusem uneori noaptea venind în biserică la lumina cîtorva torțe, pentru a spori solemnitatea înmormîntării cuiva, era o mare de capete, o apă urîtă, întunecată, ostilă — și numai la gîndul că eram singur, înconjurat din toate părțile, fie și neștiut de ei și de nimenea poate, mă cuprinse o amețeală ce-mi împăienjenea privirea.

În același timp din incinta bisericii urca o rumoare crescîndă. Am coborît încet și întredeschizînd ușa de la capătul scărilor, am văzut interiorul plin de lume ; la lumina torțelor recunoscui personajul auster, sordidul cu emulii (inclusiv cel pe care-l pălmuisem), fosta dansatoare, grupuri de cerșetori voinici, mai mulți ca oricînd. O agitație evidentă domnea printre ei. Se dădeau dispoziții precipitate și laconice. Ușa de la intrare, masivă și ferecată cu bare grele, fusese blocată pe dinlăuntru și cerșetorii voinici primiră ordine s-o proptească repede

cu drugi de fier. Era limpede că asistam la un asediu al Bisericii Negre şi că oamenii din incinta ei trebuiau să se apere de mulţimea care se adunase afară.

Cînd veniseră însă asediaţii ? Nu-i văzusem, deşi mai toată după-amiaza aruncasem din timp în timp cîte-o privire de sus, de la geamurile cupolei — semn că se infiltraseră pe altă cale, bănuind probabil ceva. Şi totuşi fuseseră surprinşi. Iar soarta lor nu-mi inspira nici o invidie.

Dar soarta mea ? Luat de vîrtej, nici nu avusesem încă răgazul de a mă gîndi la mine, de a cugeta ce trebuie să fac în asemenea împrejurări cu totul neaşteptate. Fuga era imposibilă. Devenisem fără veste prizonierul asediaţilor, ei înşişi prizonieri virtuali al celorlalţi. Nu puteam decît să împărtăşesc soarta lor. Deşi nu eram cu ei. Fără să ştiu de ce, mă simţeam înclinat să fiu mai curînd cu mulţimea de afară. Ca să nu mă simtă, urcai iar în cupolă şi mă baricadai la rîndul meu, blocînd trapa cu masivul şi preţiosul dulap, după care, apropiindu-mă de geam privii afară unde asediatorii păreau pregătiţi să asculte un orator urcat pe o movilă de zăpadă.

Cuvîntul lui a fost scurt, violent, concentrat la obiectivul asediului. Cei din biserică erau denunţaţi pentru trădarea intereselor poporului şi pentru crime comise în numele marilor mulţimi. Li se adresa un ultimatum, erau somaţi, să se predea în cît mai scurt timp, părăsind biserica fără a aduce prejudicii mortului de pe catafalc, predînd planurile secrete ale cimitirului şi ale acţiunilor de la capătul promontoriului.

Cei dinlăuntru au răspuns printr-un cîntec de luptă foarte sacadat, cîntat pe o singură voce de către toţi (îngenuncheaţi, de bună seamă, aşa cum se obişnuia să se intoneze acel cîntec), cu o solemnitate sumbră şi disperată ca o prevestire a morţii. Cuvintele cîntecului vorbeau despre ura faţă de părinţi şi de fraţi, despre superioritatea oamenilor cu mîinile lungi, faţă de toţi ceilalţi, despre subjugarea femeilor şi despre viitor. Nu era nici un semn că ar fi dispuşi să depună armele. Dimpotrivă, păreau mai siguri de sine şi mai înverşunaţi ca oricînd.

După ce isprăviră de cîntat, izbucniră ceilalţi de afară, cîntînd şi ei acelaşi cîntec, căruia însă îi modificaseră, pe alocurea, textul. Apoi se auzi o trompetă sunînd prelung, modulînd o melodie sfîşietoare, şi se aprinseră focuri : cînd lumina lor se făcu simţită, am observat că erau de fapt mici ruguri ridicate din loc în loc, pe care ardeau obiecte nedesluşite dar şi documente, manuscripte, cărţi, căci în văzduh urca un miros de hîrtie arsă. O clipă mă îngrozi gîndul că ar putea să dea foc bisericii pentru a-i sili pe asediaţi să se predea. Şi astfel mi-am adus aminte de galeria subterană care lega biserica de bastionul ruinat, aflat pe malul mării la o bună distanţă. În ce chip să dau de intrarea acelei galerii, iată întrebarea care mă urmărea cînd, deodată, lovituri puternice izbiră în uşa ferecată a bisericii. Începuse asaltul.

XXXVIII

Vuietul loviturilor se auzea ritmic, obsesiv. Păreau însă a-şi pierde intensitatea sau în orice caz a nu şi-o spori întru nimic. Constant, egal, monoton, sunete de tobă enormă, ca la o execuţie, de noapte, condamnaţii urcaţi pe podium unde se profilează spînzurătorile şi, mut, călăul îşi încrucişează braţele suflecate în roşu... Asediul semăna şi el unui ritual convenit, impenetrabil — şi toate lucrurile pe care nu le înţelegi, îţi trimit în oase frisoane de spaimă. Mi se făcuse frig şi întunericul mă apăsa material, cătuşe, glugă lăsată pe ochi, nemişcare dureroasă.

Afară nu se vedeau decît rugurile arzînd mereu şi mulţimea fremătînd în valuri, mişcîndu-se dintr-o parte în alta. Plînsete izbucneau undeva printre asediatori,

femei sau bărbați cu plete se vedeau smulgîndu-și părul. Mai încolo, izolat oarecum, un grup de indivizi subțiri, începură să cînte acompaniindu-se cu ghitarele și scutu-rîndu-și trupurile spasmodic, antrenant, irezistibil. Cîntecul avea doar cîteva cuvinte ce reveneau mereu, strigate și ritmate. Nu puteau fi decît foștii emuli ai sordidului, cei care-l părăsiseră demult cu dispreț. Un cerșetor se apropie de ei și, după o scurtă discuție cu unul, indivizii porniră strigînd și ridicînd amenințător brațele, spre zidul bisericii. O mare parte a mulțimii îi urmă și începu să gesticuleze. Aveam impresia că amenințările îmi sînt adresate mie — zăriseră poate silueta mea la geamurile cupolei — și m-am retras în umbră, schimbîndu-mi brusc dispoziția inițială, de a-i prefera într-o oarecare măsură, asediaților. Printre aceștia trăisem cel puțin de cîtăva vreme, ignorat, mă pierduseră, mă uitaseră confundîndu-mă cu un clopotar oarecare sau cu ideea lor că la anumite ceasuri trebuie să sune clopotele.

Dar în aceeași clipă lovituri energice răsunară în trapa din dușumeaua cupolei, făcîndu-mă să sar de pe patul pe care mă așezasem retrăgîndu-mă de la geam. O blocasem împingînd dulapul deasupra ei, dar nu mi se părea suficient, acum, cînd loviturile se înmulțeau mereu. Simțeam că nu mai pot avea scăpare. Repezindu-mă să trag patul de fier, alăturîndu-l dulapului pentru mai multă siguranță, m-am împiedicat de ceva și am căzut. Pipăind cu mîna prin întuneric, am văzut că mă împiedecasem de un inel gros de metal, înfipt în dușumeaua cupolei. Părea un mîner. Am tras de el și am simțit că se ridică : era o altă trapă deasupra căreia fusese așezat patul. Unde dădea, nu mai avea nici o importanță pentru mine, în clipa aceea, cînd loviturile asediaților care mă asediau la rîndul lor, se auzeau tot mai amenințătoare, încît era limpede că în curînd vor pătrunde în cupolă. Nu-mi rămînea decît să cobor, ceea ce am și făcut lăsînd cu grijă trapa să se închidă în urma mea.

Treptele erau de piatră, înalte și dispuse în spirală, cum le bănuisem prin întunericul opac. Coborîșul era anevoios, dar știindu-mă urmărit, îmi dădeam silința să sar cîte două trepte, sprijinindu-mă de balustrada metalică

pe care o descoperisem, încît în momentul cînd se auzi undeva sus vacarmul celor ce ridicaseră trapa, pregătin-du-se să pornească pe urmele mele, eu ajunsesem la capătul treptelor, într-o hrubă mare luminată de două lumînări ce ardeau lipite de zid.

Cine să le fi aprins, mă întrebai privind în jur, îngrozit la gîndul că s-ar mai fi putut afla cineva acolo. Dar nu era nimeni. Din hrubă porneau trei galerii în direcții opuse. Am cîntărit o clipă, apoi, fără să știu de ce, intrai în prima dintre ele aflată la stînga mea, după ce avusesem fericita idee de a lua cu mine amîndouă lumînările, stingînd una ca s-o păstrez, și luminîndu-mi drumul cu cealaltă. În urmă se auzeau glasurile celor ce coborau treptele în timp ce eu goneam prin galeria care cotea mereu la stînga.

Într-un timp mă oprii să mai răsuflu. Era o tăcere deplină. Amuțiseră glasurile urmăritorilor mei, rămași desigur cine știe unde. Parcusesem o bună bucată de drum și galeria continua. Mi-amintii de bastionul ruinat, în incinta căruia bănuiam că voi ajunge. Dar nu se zărea nimic în ciuda bunei distanțe pe care o străbătusem. Mi-am dat seama că alcsesem o altă galerie și că eram sortit să ajung cu totul în altă parte, cine știe unde. Dar era prea tîrziu.

Pornii iar. Încet, obosit de urîtul pămîntului colindat pe dinlăuntru. Pe măsură ce înaintam, se auzea tot mai lămurit un vuiet prelung, ritmic. Drumul îmi era din ce în ce mai greu, galeria devenise noroioasă, din tavan picura apă și vuietul părea respirația unui animal enorm care mă aștepta la capătul nopții ori în măruntaiele ei. Un animal, zece animale, o sută de animale sau o sută de oameni respirînd ritmic în așteptarea prăzii ce se apropia. La o cotitură bruscă a galeriei, un curent puternic mi-a stins lumînarea lăsîndu-mă să orbecăiesc printr-un întuneric lichid, solzos, murdar. Nu mai știu ce-a urmat. Parcă mi-aduc aminte cum, înaintînd prin noroi, tîrîndu-mă în ritmul acelui vuiet mereu mai deslușit, am simțit o lovitură sau am căzut împiedicîndu-mă de ceva sau poate altcineva a căzut peste mine și mi-a adus un semn dulce ca mormîntul.

XXXIX

Frig, umezeală, paloare, lătrat de cîini. Prin pleoapele încă închise pătrund zorii sau seara... acelaşi roşu de sînge amestecat cu o lumină vagă mai mult presimţită, lumină de naştere ori de moarte... naşterea seamănă prea mult cu moartea... poţi ucide pe cineva făcîndu-l să creadă că-i dai naştere... vis de asasin echivoc... nu ştiu dacă mor sau mă nasc... sînt singur şi în curînd voi deschide ochii în... în nimic.

Ochii mi s-au deschis de frig şi de cîini. Eram culcat pe o grămadă de paie jilave, învelit cu o acoperitoare de pluş şi zăceam într-o încăpere zidită pe jumătate în pămînt. Groapă, bordei mizerabil. Prin geamul mic, aflat sus lîngă tavan, pătrundea lumina. Şi era dimineaţă, lumina creştea venind din zăpada de afară, şi mi se părea mereu că sînt altcineva, acel altcineva întotdeauna aşteptat, întotdeauna oportun ca o salvare ce dă lucrurilor întorsătura dorită, cînd totul părea pierdut.

Încăperea era mică, joasă, eu purtam haine din recuzita teatrului care ştiam că se desfiinţase demult, şi acoperitoarea nu era decît o bucată din vechea cortină cu ghirlande de trandafiri şi cu lire. În jur n-aveam pe nimenea. Şi lătratul cîinilor se auzea afară neîncetat, readucîndu-mi ciudat în memorie întîmplările prin care trecusem : asediul, fuga, urmărirea... oare voi fi scăpat ? Sînt singur, în gol, în nimic... încă n-am fost ucis... sau poate aceasta e moartea... sau poate...

Nu aveam încă puterea de a mă ridica. Abia izbuteam să privesc, să-mi ţin deschişi ochii de înecat, cu pleoape de metal şi cu genele pline de alge putrede. Mişcîndu-se încet, uşa bordeiului s-a dat în lături şi a intrat un personaj cu alură firavă, strecurîndu-se ca o umbră spre mine. *Ţii minte,* îmi spuse cu un glas cîntat, *cînd, la ultima noastră întîlnire, ţi-am destăinuit că vei ajunge laolaltă cu mine şi că nu va fi spre binele tău. Iată-te ajuns şi încă mai înainte de a mă fi aşteptat eu însumi să te văd aici. De-acum ne vom întîlni mai des, chiar dacă nu vom putea sta de vorbă decît rareori. Oricum,*

nu mai ai unde ajunge. Eşti aici. Orbita e deocamdată închisă.

Îl recunoscusem de îndată, dar abia după ce începu să-mi vorbească mi-am dat seama că e tînărul evreu. El mi-a povestit cum mă descoperiseră cîţiva cerşetori voinici, prăbuşit la grilajul care închidea intrarea subterană, cum era cît pe ce să mă transporte la Biserica Neagră, dar în ultima clipă li se comunicase că nu mai e necesar întrucît mortul programat pentru seara respectivă, fusese adus de către o altă organizaţie — şi astfel mă abandonaseră în bordeiul ce avea să-mi slujească drept locuinţă. Şi tot de la el aflai că mă găsesc pe promontoriu, nu prea departe de vechiul far.

Această ştire mă învioră şi-mi readuse toată puterea ; idealul meu era deci realizat şi nu mai aveam decît să pîndesc ocazia de a mă strecura pe una dintre frumoasele corăbii străine pe care le halucinam. Dar bucuria mi-a fost scurtă. Bănuindu-mi gîndul după expresia chipului meu, tînărul evreu se grăbi să mă edifice : *Promontoriul alb la care te vei fi gîndind de bună seamă, e tot ce poate fi mai deosebit de locul unde ne aflăm. E adevărat că e doar la cîteva zeci de paşi depărtare, însă e de cealaltă parte a limbii de pămînt ce înaintează în mare. E pe partea stîngă. Aici ne găsim pe promontoriul negru, şi cînd vei ieşi din bordei, vei înţelege că distanţa aceasta atît de mică, e totuşi de netrecut. Ai însă grijă să nu ieşi de aici ca să nu te zărească cineva. Deocamdată tu nu exişti pentru ei. Aşteaptă să ţi se ofere prilejul de a activa şi atunci totul va deveni plauzibil, vei căpăta un loc, un sens... nimenea nu te va mai vedea, nu se va mai întreba cine eşti, ce faci, de unde vii, ce-ai făcut înainte...*

În timp ce vorbea, uşa se deschise din nou. În bordei a intrat o arătare posomorîtă, îmbrăcată în zdrenţe, tîrîndu-şi opincile murdare. Purta o tavă de scîndură pe care erau două lumînări şi un mic bust de lut. Aşeză tava într-un colţ al bordeiului, pe o ladă veche. În aceeaşi clipă tînărul evreu se ridică şi ieşi foarte precipitat, bîiguind cîteva vorbe fără noimă. Nu l-am înţeles căci privirea îmi era fixată asupra personajului care intrase : o recunoscusem pe fosta mea proprietăreasă deşi se

schimbase îngrozitor. Îmbătrînise, slăbise și avea în ochi o exaltare de vestală nebună, care-o făcea să nu vadă nimic, ca și cînd ar fi privit înlăuntrul tuturor lucrurilor fără a le desluși formele.

Un fior mă zgudui la gîndul că făcusem dragoste cu ea și că deseori după aceea o văzusem în visele mele erotice, plimbîndu-și formele prin paturi somptuoase, răsturnîndu-se printre perne pastelate, înlănțuindu-mă ca o lipitoare enormă. Părea să nu mă fi recunoscut ori poate că nici nu mă observase și de aceea stăteam nemișcat străduindu-mă să nu-i atrag atenția căci o discuție cu ea mi-ar fi fost imposibilă. Am închis ochii încercînd să adorm. Auzeam marea agitîndu-se maniacal afară și vîntul fluierînd stins și cîini lătrînd din vreme în vreme răspunzînd unor chemări numai de ei deslușite. Mi-a fost greu să adorm. Gîndurile-mi zburau la viitoarele mele zile, la noua îndeletnicire ce mă aștepta fără s-o cunosc deocamdată, la toate întîmplările prin care trecusem în ultima vreme fără să le fi aflat deznodămîntul.

Cînd piroteam în marginea somnului, două bătăi energice în ușa bordeiului mă deșteptară și cîțiva indivizi pătrunseră înlăuntru. Se așezară pe jos cu toții în afara unuia dintre ei care se închină în fața micului bust de lut, lăsat de fosta mea proprietăreasă, apoi apropiindu-se îmi sărută mîna și începu un discurs foarte marțial vorbind despre personalitatea mea, elogiindu-mi cultura, inteligența, talentul, în termeni bombastici, dar făcînd permanente aluzii perfide la unele abateri de la principiile sacre ale *Ligii*. Din cînd în cînd se oprea și ceilalți aplaudau cu gravitate spusele sale care-mi dădeau un tremur nervos ce se accentua pe măsură ce-l ascultam.

Tot ce pricepeam din vorbăria lui onctuoasă era insinuarea viitoarelor mele sarcini : pomenea mereu despre spălătoria ce utiliza apele mării, pregătind mărfurile destinate unor negustori streini, și exalta importanța educației estetice a lucrătorilor din acest domeniu. Crezusem o clipă că nu era la curent în privința tuturor avatarurilor mele, dar prin cîteva referiri fugare pe care le făcu și mai ales prin inflexiunile glasului, mă convinse că știa totul.

Cine era personajul și ce anume urma să fac pe viitor ? Încercam să-l identific dar îmi era greu. Chipurile tuturora căpătaseră o labilitate derutantă, își schimbau trăsăturile, semănau între ele sau își pierdeau trăsăturile. Eram sigur că-l cunosc de undeva și totuși mi-au trebuit multe eforturi ca să-mi dau seama că e falsul meu frate. Așadar mă descoperise și aici. Cît despre activitatea ce mă aștepta, aveam să mă edific oarecum a doua zi. Dar noaptea trebuia să-mi aducă mai întîi alte lămuriri.

XL

Indivizii care intraseră în bordei însoțindu-l pe falsul meu frate mă dezbrăcară de hainele de la teatru ce-mi fuseseră date numai pentru că eram sortit la început catafalcului din Biserica Neagră. Îmi luară și cuvertura făcută din vechea cortină și în loc îmi lăsară un cojoc lung și larg din blană de iepure ce urma să-mi fie unic veșmînt, folosindu-mi și drept acoperitoare pe timpul nopții, iar în picioare n-aveam decît să încalț o pereche de pîslari vechi. Pe piept, în dreapta, cojocul avea atîrnată o medalie mare și grobiană dintr-un metal ieftin, care-mi fusese probabil destinată mie, purtînd inscripția : *urmașilor marilor luptători din trecut.*

Ziua mi-o amăgii dormind zgribulit pe grămada de paie. Cînd se înnoptă, de-abia mă trezisem și deodată văd intrînd în bordeiul meu silueta sveltă a unui om ce se apropie așezîndu-se lîngă mine. Era fostul gropar care umbla fugărit demult. Mă înviorai bucurîndu-mă la vederea lui, căci era singurul care mi-ar fi putut spune ceva despre cele petrecute în ultima vreme ca și despre propria-mi soartă. Mă temeam doar să nu

intre cineva surprinzîndu-l, dar nimenea nu se ivi și astfel am stat de vorbă pînă la ziuă.

Teama îmi fusese de altfel neîntemeiată, căci după cum îmi povesti fostul gropar, deznodămîntul asediului la care asistasem părea să schimbe radical orizontul existenței noastre a tuturora. El însuși fiind unul dintre ideologii asediatorilor, avea deci cu totul altă situație decît aceea pe care i-o cunoșteam. Din povestirile lui am aflat că Biserica Neagră fusese luată cu asalt și spre ziuă căzuse în mîinile taberei care o asedia, ca și principalele puncte ale orașului. Asediații folosind galeriile subterane ce se restauraseră și se extinseseră în ultima vreme pretutindenea dedesubtul cetății, se refugiaseră în unul din sediile *Ligii*, unde continuau să reziste. Promontoriul rămăsese și el deocamdată în mîinile lor deși servitoarea ce-l domina ca autoritate supremă, începuse a manifesta simpatii pentru tabăra adversă, și rostul venirii lui era tocmai de a lua legătura cu ea pe ascuns în vederea unor înțelegeri posibile.

I-am vorbit despre indivizii ce mă vizitaseră înainte, și el mi-a destăinuit că falsul meu frate fusese trimis de asediați, ca ajutor al servitoarei, fiind însă investit în secret cu puteri depline și autorizat ca, la nevoie, s-o înlăture luîndu-i locul. Se spunea însă — deși nimenea n-o văzuse — că pe promontoriu se afla și fosta dansatoare venită să-l supravegheze din umbră căci, în pofida abilității sale, falsul meu frate era și el suspectat în cercurile cele mai înalte unde se primiseră cîteva denunțuri recente.

Toate acestea nu se simțeau de loc în partea dreaptă a promontoriului, unde mă aflam eu. Aici se tăiase în stîncă un perete abrupt înalt de cîteva zeci de metri și avînd săpate, jos, la nivelul mării, sumedenie de bordeie asemănătoare celui în care fusesem aruncat. Ca să treci dincolo, pe promontoriul alb unde ancorau corăbiile streine, trebuia să escaladezi peretele abrupt și, mai cu seamă, să scapi de colții cîinilor enormi, bine dresați, care patrulau pretutindenea ca niște sentinele sinistre.

Ascultam cuvintele lui în întuneric și mă resituam pe orbita unor evenimente precipitate mereu în pragul dezlegării ce se anunța tot mai apropiată. M-am oferit

să-l însoțesc participînd și eu la luptă, dar fostul gropar îmi lămuri inutilitatea oricărui efort al meu, cît timp lucrurile nu se vor decide aiurea. *Asediații și asediatorii nu sînt, în ultimă instanță, decît mase de manevră. Adevărata luptă se duce sus în săli închise și inaccesibile, unde cercurile superioare ale Ligii, divizate în două tabere, se confruntă zi și noapte, abia reușind fiecare să comunice cu cîte un agent strecurat spre acele încăperi ascunse. Acolo se va hotărî totul. Orașul e gol. Oamenii s-au ascuns de spaimă, căci în asemenea ceasuri cel mai nevinovat cuvînt poate costa mult. Dar victoria noastră e sigură. Și cînd totul va fi decis, vei fi chemat să-ți ocupi locul de drept ; tatăl tău e simbolul însuși al taberei noastre. Pînă atunci ești mai adăpostit aici ca oriunde. Comportă-te ca și cînd n-ai ști nimic. Fă tot ce ți se cere și așteaptă cu încredere.*

XLI

Și nu mi se ceru mare lucru. După ce soarele era sus, pîndit de cîțiva nouri iernatici, unul din indivizii ce mă vizitaseră împreună cu falsul meu frate, îmi aduse cîteva foi pline de o caligrafie măruntă, explicîndu-mi foarte sumar că e o conferință pe care urmează s-o rostesc în fața celor ce lucrează pe lunga și îngusta fîșie dintre mare și zidul abrupt.

Ieșii afară la lumina zilei și privii cu nesaț marea pe care n-o mai văzusem demult. Aș fi vrut s-o inhalez în plămîni, s-o beau toată purificîndu-mă. În spate peretele de stîncă plin de uși, înalt, mut, dușmănos — și la margini cîinii așezați pe labele dinapoi, cu urechile ascuțite și cu ochii de sticlă. O turmă de bărbați și femei în haine pestrițe spălau în butoaie de lemn oseminte omenești,

frecîndu-le cu perii mari și așezîndu-le după aceea în lădițe de lemn. Mai departe se vedeau alții spălînd lînă. Mi-am adus aminte de cimitirul Bisericii Negre, groparii, cadavrele dezgropate, scheletele... O trompetă se auzea vag undeva, probabil de cealaltă parte a promontoriului. Începui a ceti cu glas tare textul pe care-l primisem, plimbîndu-mă printre lucrătorii ce nu-și încetau nici o clipă ocupațiile, ca și cînd n-ar fi auzit nimic.

Conferința avea ca temă relațiile dintre devoțiune și excitațiile senzoriale, și era alcătuită aproape în întregime din citate legate între ele prin fraze rudimentare. După ce-o isprăvii, individul care-mi dăduse textul îmi făcu semn s-o iau de la capăt — și astfel citii pînă după orele prînzului cînd lucrul încetă și oamenii se întoarseră brusc în bordeie.

Așa trecură cîteva zile încordate pentru mine care așteptam vești îmbucurătoare, placide și incolore pentru ceilalți ce nu știau și nu așteptau nimic. Timpul se menținea și el incolor, zile decolorate de iarnă, zăpezi murdare, corbi, cîini, pescăruși, marea cu dinți de cașalot și cu piele lucioasă, orizontul încornorat noaptea de primul pătrar al unei luni șterse. În lipsa altor texte am continuat a ceti mereu aceeași conferință, după care învăluit în cojocul meu de iepure rămîneam singur afară privind marea, pînă cînd întunericul mi-o ascundea cu desăvîrșire. Veștile făgăduite de fostul gropar întîrziau să apară. Tînărul evreu ce trebuia să se fi aflat tot acolo pe undeva, nu se mai arătă nici el. O stare de tensiune se simțea totuși chiar și în acel loc de pustie și mizerabilă recluziune. Pînă și cei cîțiva cerșetori voinici și cîinii dresați păreau apatici, lipsiți de elan, terorizați de lîncezeala unanimă și de veștile ce nu mai veneau ori numai de bănuiala obscură a unor vești ce vor fi plutit în aer.

Pînă cînd într-o dimineață se auziră de cealaltă parte a promontoriului aclamații, urale și muzici puternice urcară în văzduh ajungînd pînă la noi. Cetindu-mi conferința, eram tocmai la un citat care vorbea despre puterea inalienabilă a instinctului în condiții de claustru, și mă oprii o clipă dar invidivul care-mi dăduse textul și mă urmărea pas cu pas în timpul activității, îmi făcu semne energice să continui. Pe chipul său deslușii totuși o neliniște care-mi confirmă bănuielile: așteptatele vești sosiseră. Erau dincolo. Nu putea trece prea multă vreme pînă cînd urma, într-un fel sau altul, să le aflu și eu. Și semnele începură să se ivească în după-amiaza acelei zile.

Îmi isprăvisem activitatea și, ca deobicei, stăteam înfășurat în cojoc privind în larg, respirînd aerul mării cu bucuria ocnașului ce simte planînd deasupra lui o amnistie iminentă. Nu știu de ce mă bucuram. Poate că oamenii sînt siliți din cînd în cînd să se bucure fără sens, fără motive și fără să vrea. Dintr-un bordei (ce comunica desigur cu galeriile subterane) ieși un grup de cerșetori voinici în mijlocul cărora se vedea figura impunătoare a unui personaj auster. În aceeași clipă, din alte uși năvăliră indivizii ce-l însoțiseră pe falsul meu frate, întîmpinîndu-i cu ploconeli slugarnice. Avu loc o scurtă discuție după care indivizii se repeziră la ușile tuturor bordeielor chemîndu-i pe locatari la o adunare, strigînd felurite slogane și arătînd un entuziasm nemărginit. Din hrubele acelea săpate în stîncă ieșiră o mulțime de chipuri hirsute de troglodiți înspăimîntați, așezîndu-se pe două rînduri în fața personajului auster și a suitei sale.

Cum priveam spectacolul, veni lîngă mine cel ce-mi supraveghea activitatea, rugîndu-mă foarte ceremonios să mă apropii și eu căci va trebui să iau cuvîntul în numele locatarilor, mulțumind pentru sprijinul și înțelegerea ce ni se arăta. Am fost poftit în mijlocul rîndului întîi și îndată personajul auster, tușind și dregîndu-și glasul, începu un discurs.

A vorbit scurt, concis și oarecum limpede. Promontoriul negru era desființat și pe locul lui trebuiau să înceapă lucrările de construcție a unui mare muzeu al mării. Noi eram rechemați în cetate unde ni se vor încredința alte sarcini, conform pregătirii și capacității fiecăruia. *Liga* deplînge erorile comise de către unii slujbași cu vederi mărginite : de pildă dresorii nu și-au însușit o concepție largă, creatoare, și astfel chiar de curînd cîinii au sfîșiat cîțiva oameni — între care numi și pe fosta mea proprietăreasă. Așadar, n-aveam s-o mai văd niciodată. Și îmi părea rău că o mai întîl-

nisem aici şi nu rămăsesem cu imaginea ei din noaptea aceea petrecută furtiv în odaia mea de odinioară.

Furat de gînduri, n-am mai urmărit cuvîntarea ce s-a încheiat de altfel repede. Cînd mi s-a dat cuvîntul, trezit din gîndurile mele, repetai în grabă cîteva pasaje din conferinţa cetită de mine, pe care le învăţasem pe dinafară. Apoi adunarea luă sfîrşit. Începură pregătirile de plecare. Mie mi se aduseră în bordei haine de sac, dar noi şi de bună calitate, peticite cu bucăţi de piele de porc bine tăbăcite, cizme de piele şi o cergă de lînă ca s-o port în spate apărîndu-mă de frig. Cerşetorul voinic ce mi le adusese, mă rugă să fiu gata căci mă va conduce el însuşi spre oraş. Mă gîndeam încă la sfîrşitul fostei mele proprietărese ; cînd porneam la drum prin galeriile subterane, îmi dădui seama însă că despre tînărul evreu nu aflasem încă nimic. Nu-l descoperisem printre toţi cei adunaţi şi nici printre morţi numele lui nu fusese pomenit.

XLII

În oraş schimbările nu se puteau vedea şi deocamdată imaginea de ansamblu era aceeaşi. Tabăra care triumfase organiza mereu adunări publice unde oamenii ei îşi acuzau, fără a-i numi, adversarii, atribuindu-le erori grave şi folosind formule bizare : viziune romantică, cultivarea spiritului imanent şi mai ales exaltarea valorilor individuale, iată ce li se reproşa.

Participanţii vădeau un anumit entuziasm. Se pronunţau numele celor ce fuseseră, din păcate, ucişi fără motiv şi memoria lor era măgulită cu vorbe generoase. Am tresărit auzind printre ele şi numele meu, dar mi-am dat seama că uitaseră să mă şteargă din evidenţa decedaţilor unde figurasem în ziua cînd, sosit pe promontoriu, fusesem

îmbrăcat şi pregătit pentru catafalcul din Biserica Neagră ; faptul că ulterior renunţaseră la mine, le scăpase probabil.

Cum, după asemenea discursuri se dădea cuvîntul unor participanţi din mulţime, îl auzii pe unul din ei evocîndu-mă foarte elogios, subliniind devotamentul meu pentru cauza *Ligii*, abnegaţia, competenţa, loialitatea. Spre stupoarea mea care mă crezusem întotdeauna quasinecunoscut, vorbiră şi alţii în acelaşi spirit şi s-a creeat un curent de simpatie în public. Primul care mă evocase a propus pe un ton foarte vindicativ să se păstreze un minut de reculegere ca omagiu adus memoriei mele. După ce expiră minutul, îmi făcui loc printre oameni care să-l pot vedea mai îndeaproape : era tipul sordid. În imediata lui vecinătate, risipiţi printre lume, îi zării pe emulii săi credincioşi, fiecare străduindu-se să pară singur, să pară anonim, cineva din mase... Dar ceea ce mă uimi cu desăvîrşire a fost prezenţa unei alte persoane : printre conducătorii adunării, strînşi cu toţii pe un mic podium, recunoscui uşor chipul fostului gropar ce mă vizitase cu cîteva zile în urmă în bordeiul meu de pe promontoriul negru şi deci ştia la fel de bine ca mine, că sînt în viaţă.

Cuprins de revoltă şi de o indignare oarbă, am făcut atunci un lucru care m-ar fi putut costa scump. Am început a striga violent că e o imbecilitate, o bătaie de joc, că sînt viu în ciuda canaliilor şi a lichelelor care m-ar fi dorit în lumea drepţilor, că totul e o farsă, o mizerie, că aşa numitele schimbări...

Reacţia masei nu m-a favorizat însă. Au izbucnit urlete, injurii la adresa mea, am fost taxat de provocator, duşman... înapoiat şi ostil noilor direcţii... spirit egolatru, descompus, antisocial... Ca din pămînt se iviră doi cerşetori voinici înşfăcîndu-mă discret şi scoţîndu-mă din mulţimea participanţilor ce continuau să vitupereze împotriva mea. Intervenţia lor mi-a fost salvatoare căci mulţimea surescitată m-ar fi sfîşiat fără îndoială. Cerşetorii mă tîrîră după colţul primei străzi ce pornea din piaţa unde se desfăşura adunarea, abandonîndu-mă apoi cu dispreţ şi aruncîndu-mi un : *Cară-te de-aici mai repede pînă nu te vede lumea.*

Am stat o clipă ca să-mi revin. Eram descumpănit, negru, şi mă simţeam ca un stîrv. Am luat cu amîndoi

pumnii zăpadă presîndu-mi-o la tîmple. Zăpada era murdară, apoasă, căci nu mai ninsese cine știe de cînd, era dezgheț și aerul avea iz de putregai primăvăratic înșelător și otrăvit. Un hazard impenetrabil vrusese să nu fi fost atunci, la venirea mea pe promontoriu, jertfit pe altarul Bisericii Negre... și cel ce-mi luase locul e acum departe, printre oase visate și capete fără trup, în tărîmul de nicăieri unde apele acherontice poartă bănuielile și spaimele viilor... și e poate mai bine așa sau e așa fără nici un mai bine, sau e doar poate...

Pornii spre casă. Fusesem cazat provizoriu într-un imens internat, o clădire masivă care adăpostise cîndva principala sinagogă a orașului, o singură încăpere fără sfîrșit, plină de paturi înguste, unde se pripășeau noapte de noapte cei încă aflați în așteptarea unui rost, lume de adunătură, abia luată în evidență. Nimenea nu-și avea patul său. Cînd te întorceai, cădeai pe primul pat liber care-ți ieșea în cale urmînd să-ți aparțină în noaptea aceea.

Am ajuns tîrziu după ce-mi purtasem pașii la întîmplare măsurînd nenumărate străzi. Mai întîlnisem cîteva asemenea adunări prin diferite colțuri ale orașului, cu oratori vorbind despre schimbările ce trebuiau făcute, promițînd o ameliorare și mai sensibilă a traiului și exaltînd grija permanentă a *Ligii* pentru bunăstarea și progresul cetății.

Amestecîndu-mă prudent printre oameni, ascultam diversele zvonuri ce începuseră să circule. Aflai că servitoarea fusese dezavuată și că nu mai conducea activitatea promontoriului alb unde se vorbea insistent despre venirea altui diriguitor. Vestea mă nedumeri, deoarece știusem că-și schimbase poziția, trecînd de partea taberei ce triumfase, dar alții șopteau că, în realitate, nici nu mai era în oraș ; fugise cu un căpitan de corabie streină și cine știe unde îi vor fi strălucind ochii. Era așteptată și numirea unui alt șef al justiției în locul celuilalt care fusese mutat disciplinar ca portar de noapte la bordelul pentru marinarii streini. De data aceasta n-avea să mai fie niciodată reabilitat și cînd muri peste cîțiva ani, în necrologul publicat de Academie, nici nu se pomenea că fusese cîndva șeful justiției.

La internat alte zvonuri. Unele lipsite de orice noimă, altele părînd a fi mai curînd dorințele obscure ale celor ce le răspîndeau. Le ascultam trîntit pe pat în întuneric, cu gîndul la nimicul din care, a nu știu cîta oară, urma să se reîntrupeze viitoarea mea existență.

XLIII

În zilele care-au urmat lucrurile se restabiliră, reluîndu-și treptat cursul, și toate intrară în normal. Schimbările radicale începură să-și arate efectele. Bătrînul profesor pe care nu-l mai văzusem demult, devenise președinte de onoare, fusese decorat și își inaugură seria de opere complete ce avea să se tipărească ani de-a rîndul, unele lucrări reluîndu-se pînă la completarea numărului de volume prevăzut. Avură loc mari serbări ale artelor și tipul sordid a fost aclamat pretutindenea pentru spiritul său de revoltă și de neconformism, fiind în cele din urmă însărcinat de *Ligă* să se ocupe de educația tinerei generații. Emulii ce-i rămăseseră fideli jubilau public și insolent și alții destul de mulți le sporiră numărul.

Hermafroditul însă nu se vedea nicăieri. Unii spuneau că suferise un traumatism grav, chiar în zilele marilor confruntări, cînd fusese violat de tabăra adversă, și în prezent s-ar afla undeva în străinătate în grija unor medici iluștri. Alții pretindeau că întreprinde o călătorie de studii împreună cu fiica unui înalt personaj auster, care din perversiune nu se putea lipsi de el. În cele din urmă ambele variante se dovediră adevărate și întors, hermafroditul, felicitat oficial pentru intransigența și tenacitatea lui, a fost uns ca șef al justiției. Cei ce luaseră parte la primirea lui — povesteau că venise într-adevăr

însoţit de fiica respectivului personaj auster, semn că fuseseră împreună.

Numai bătrînul general, neputîndu-se obişnui cu gîndul că nu-l va mai avea întotdeauna la dispoziţie, fusese surprins asupra faptului, chiar la banchetul dat cu ocazia instalării hermafroditului, şi dacă cerşetorii voinici care erau de gardă în noaptea aceea, n-ar fi alergat prompt la ţipetele disperate ale noului şef al justiţiei, l-ar fi violat fără nici un scrupul, în vomitoriul unde-l pîndise. A fost o scenă dramatică, fiica personajului auster a leşinat, şi bătrînul general a fost silit ulterior să se retragă din multiplele sale posturi, după ce bineînţeles fusese sărbătorit cu toată deferenţa, cum i se cuvenea unui om din vechea şi eroica generaţie.

Toate acestea le-am aflat de la foştii emuli ai sordidului, care-l repudiaseră, şi continuau să trăiască în pivniţele palatului de justiţie, în ciuda refuzului lor total de a mai activa ca exponenţi ai opiniei publice, manifestîndu-şi indignarea la diversele procese, după indicaţiile de rigoare. Deşi le fusese cîndva coleg şi prieten, odată instalat în noua lui demnitate, hermafroditul îi chemase cerîndu-le să-şi revizuiască atitudinea sau să părăsească neîntîrziat pivniţa, ceea ce şi făcură, înjurîndu-l grav, încît puţin lipsise să nu fie închişi. Dar cum toate erau încă la început, oamenii noilor tendinţe se fereau deocamdată de asemenea acte.

I-am întîlnit pe chei unde mă plimbam toată ziua căci, după atîta vreme, rostul întîrzia încă să mi se precizeze. Se stabiliseră cu toţii în bastionul ruinat, îşi improvizaseră acolo un adăpost precar şi strigau în gura mare că singurul lor gînd e acela de a pleca în străinătate, îndată ce li s-ar ivi un prilej. Dar printre cuvintele lor circula o undă de zădărnicie, o ceaţă, un dor de neant. Străinătatea lor era un nicăieri ideal, o lume inexistentă şi imposibilă pe care o invoci fără s-o ştii tu însuţi şi fără să crezi în ea — lume născută din sentimentul că mizeriile tale trebuie să-şi aibă antipodurile undeva într-o geografie lucrată de refulările şi nostalgiile tuturor dezmoşteniţilor. Dar oare propria mea străinătate, la care nu renunţasem niciodată pe de-a-ntregul, unde va fi sălăşluind ?

XLIV

În sfîrşit iată şi ziua căpătuirii mele, pe care obosisem s-o mai aştept. E dimineaţă. Afară a început a ninge încet încă de cu noapte şi cînd mă trezii, o privelişte albă mi se înfăţişă dinaintea ochilor. Părăsind internatul cu intenţia de a face o lungă plimbare pe cheiul nins, mă întîmpinară doi cerşetori voinici, îmbrăcaţi cu o anume acurateţe, foarte comunicativi şi de o politeţe ireproşabilă. Îmi dădură o invitaţie, un plic mare, elegant, apoi salutîndu-mă, se îndepărtară grăbiţi. Înlăuntru, pe un carton alb pînzat, scria : *Liga Cerşetorilor vă roagă să aveţi amabilitatea de a trece în după-amiaza zilei de azi, pe la sediul ei central.*

Am găsit sediul în aceeaşi clădire, modificată însă în interior, mai fastuoasă şi de un bun gust evident aproape pretutindenea. Majordomul foarte stilat, mai tînăr, cu o perucă pudrată ireproşabil, covoarele mai somptuoase, tablourile ce împodobeau pereţii, reprezentînd scene erotice, păreau opere ale unor artişti remarcabili, unele fiind mai recente, cu o vădită pecete modernă, foarte îndrăzneţe în subtila lor pornografie.

Am fost condus într-un salonaş intim unde o funcţionară, deschizînd uşa mică ascunsă în peretele tapetat cu brocart, mă pofti în baia alăturată. După ce m-am îmbăiat, reintrînd în salon, funcţionara mi-a servit o băutură exotică şi m-a invitat în încăperea aflată de cealaltă parte, unde personajul auster ce mă aştepta, era fostul gropar.

Întîlnirea mi-a fost penibilă, după scena de la adunare, dar omul din faţa mea nu părea de loc să încerce acelaşi sentiment. Abordă discuţia cu aplomb şi după cîteva întrebări jenante la care nu i-am răspuns, începu să-mi reproşeze conduita mea la adunarea respectivă, pe un ton amical dar şi cu o notă de superioritate în glas. Jignisem grav sentimentele cele mai nobile ale mulţimii. *Sînt convins că-ţi va fi greu să înţelegi şi să accepţi spusele mele — dar în asemenea împrejurări, ceea ce e important, nu sînt măruntele noastre adevăruri personale, ci setea de adevăr a mulţimii şi sentimentele generoase care-i însufle-*

țesc pe oameni. Cînd lumea e înălțată spre sferele sublime ale mîhnirii și compasiunii, e stupid să-ți exhibi existența, să-i sfidezi pe toți strigîndu-le cu brutalitate : n-am murit, exist, sînt aici și n-am nevoie de omagiile voastre postume ! Ai anulat cu un singur gest, nechibzuit, tot ceea ce mă străduisem să fac pentru tine — și totuși, încheie el triumfător — *vei vedea îndată că am reușit să-ți rezolv situația.*

Luînd de data aceasta un ton mai grav, îmi spuse că mă așteaptă o activitate frumoasă în cimitirul de la *Biserica Neagră*, unde voi și locui într-o odaie din casa paraclisierului, avînd toate condițiile de a-mi pune în valoare calitățile, altfel cunoscute și apreciate unanim. Mă voi putea ocupa acolo și de artă... o nouă viziune, mai modernă, mai originală... A vorbit mult, dar nu-l mai puteam urmări. La sfîrșitul întrevederii noastre, îmi întinse un plic sosit pe adresa mea de undeva din străinătate, specificînd că nu-l deschisese nimenea, ca dovadă a încrederii ce mi se acordă și a noilor maniere introduse în viața publică.

În drum spre noua mea locuință am deschis plicul și începui să citesc. Scrisoarea era lungă și cel ce mi-o trimetea era tînărul evreu. Izbutise să plece îndată după sosirea mea în acel infern unde-l văzusem în fugă, ultima oară. Cîte noutăți nu cuprindea scrisoarea lui ! Servitoarea fugise într-adevăr și trăia într-un port sudic de unde însă de cîtăva vreme dispăruse și lumea spunea — iar anumiți martori întîmplători atestau — că fusese răpită de niște necunoscuți și apoi se înecase lăsînd o scrisoare de adio. Tot acolo fusese zărită și fosta dansatoare, venită probabil pe urmele ei împreună cu un grup de indivizi în care-i recunoscuse pe cerșetorii ce o însoțeau deobicei. Doi dintre ei rămăseseră în continuare și-i întîlnea mereu, avînd chiar impresia că-l urmăresc.

Dar ceea ce mă interesase îndeosebi erau alte noutăți. *Pe aici*, îmi scrie el, *cerșetorii s-au înmulțit simțitor în ultima vreme. La anumite ceasuri de după-amiază orchestre de cerșetori colindă străzile sau se opresc prin piețe și cîntă acostînd cu tot mai multă îndrăzneală trecătorii care, în mod bizar, încep a se deprinde să le arunce cîte o monedă și manifestă chiar o anumită simpatie pentru ei. Sînt zile cînd și unii oameni remarcabili ai orașelor se costumează în cerșetori și-i poți vedea stînd cîte o oră-două la capetele podurilor sau subt portalul vreunei biserici. Pînă și mie însumi lucrurile îmi par, pe zi ce trece, altfel decît le văzusem cîndva, poate pentru că le privesc dintr-un alt unghi, ori pentru că timpul e mai presus de noi și ne silește să învățăm pe dinafară toate cele pe care nu le putem înțelege.*

A înțelege înseamnă însă, mai mult ca oricînd, a muri — și în timpul morții ca și după moarte se instaurează mai întîi un lung întuneric, din imperiul căruia cei ce se întorc sînt întotdeauna alții... Nu te mai gîndi la nimic, nu invidia destinele a căror dărnicie e înșelătoare — statornicul și rătăcitorul nu sînt decît cele două jumătăți ale clepsidrei ce-și plimbă prin ele, nemiloasă și impenetrabilă, nisipul de totdeauna, cînd plinul și golul sînt umbra celuilalt...

...plinul și golul, plinul și golul, plinul și golul... Scrisoarea lui mi-a lăsat un gust rău și gîndindu-mă la toate cele cetite, nici nu mi-am dat seama cînd am ajuns, pomenindu-mă față-n față cu paraclisierul care întîmpinîndu-mă îmi spuse că falsul meu frate, devenit de curînd șeful promontoriului, îi atrăsese atenția în mod special să aibă grijă de mine.

16. X 970

ADDENDA

[COLOCVIU DESPRE POEZIE]

LIRISMUL ŞI CONTEMPORANEITATEA

Cel de al doilea Congres al scriitorilor sovietici a constituit, fără îndoială, un eveniment literar de seamă şi cu toate că vremea care trece ne îndepărtează necontenit de zilele lui memorabile, problemele mari pe care le-a ridicat în faţa scriitorilor de pretutindeni continuă să ne preocupe, determinînd un permanent impuls de meditaţie la destinele literaturii noi, căreia avem cinstea de a-i fi înainte mergători. Dacă în general literatura necesită astăzi o vie şi permanentă dezbatere teoretică — poezia, care mi se pare a fi sectorul primordial şi cel mai dificil sub raportul maximei distilări pe care o presupune, vădeşte în cel mai înalt grad acuitatea unei asemenea necesităţi. Ori tocmai în acest sens lucrările Congresului aduc numeroase teze, menite să ilumineze unele domenii de teorie literară, de artă poetică, mai puţin clarificate în trecut, oferind poeţilor multiple posibilităţi de intuire şi cunoaştere estetică.

Nu e greu să-ţi dai seama că, în cadrul poeziei, lirica este cea care comportă mai multe dificultăţi şi că tocmai în această ramură confuziile şi contradicţiile sînt cele mai frecvente, poate pentru că lirismul — solicitînd cu precădere poeţii — le oferă modalităţile de expresie directă şi nemijlocită a universului lor de gîndire, a sensibilităţii lor şi a viziunii specifice pe care o au asupra vieţii contemporane. De altfel, dincolo de clasificările rigide sortite unei tot mai accentuate desuetudini care le atribuie pe zi ce trece valoarea unor meschine prejudecăţi, poezia este lirică înainte de toate. Lirică prin originea ei iniţială, prin

pasiunea care-i este particulară, prin preponderența afectivității în procesul de cunoaștere și de exprimare artistică și chiar atunci cînd intervine spre pildă anecdota, ea nu constituie, în ultimă analiză, decît un factor de stimulare a lirismului, un intermediu de circumstanță poetică. Eșecul lamentabil al anecdotelor prefabricate, străine lirismului și emotivității apare tot mai pregnant, ca o firească demonstrație a caracterului întotdeauna liric, al poeziei.

Dar nu e mai puțin evident faptul că poezia lirică presupune și cele mai dese abateri, fiind terenul cel mai propriu de manifestare a tuturor influențelor străine. Sînt încă numeroși poeți care nu reușesc întotdeauna să distingă frontierele dintre lirism și intimism, dintre preocuparea pentru frumusețea expresiei și formalism, fapt de care ne putem da seama urmărind linia destul de sinuoasă a dezvoltării poeziei noastre din ultima vreme. După o perioadă de ciudate explorări botanice, cînd poeții se rîvneau în plante, purtînd parcă blestemul unei străvechi genealogii vegetale — perioadă care s-a consumat sub semnul unor simboluri de calitate dubioasă — poezia noastră lirică a început a-și ingusta cîmpul de manifestare, încît se pare că vechea și stupida prejudecată a *„temelor inactuale"* a început a-și face trista ei apariție. În raportul prezentat la Congresul Scriitorilor sovietici, Samed Vurgun spunea la un moment dat : „Nu de mult a început să se restrîngă într-o oarecare măsură registrul liricii sovietice. Poeții au început să scrie mai puțin despre dragoste, despre natură, și *ceea ce este mai semnificativ, această limitare artificială, renunțarea la o serie de teme și-a lăsat amprenta și asupra dezvoltării temei muncii"* (subl. n.). Este o constatare valabilă și la poezia noastră și dacă urmărim revistele literare, ziarele, putem observa fără eforturi efectele acelei îngustări de care vorbea poetul sovietic.

Faptul pare a fi o consecință cu totul nefirească a reprobării unanime de care se bucurase în critică poezia evaziunii vegetale. Poeții n-au căutat să descifreze adevăratele cauze ale acelor eșecuri pe care, e adevărat, critica le-a condamnat adeseori prea puțin explicit. Tolstoi scrie într-o povestire a sa despre un lup care, încolțit de vînători, implora mila, afirmîndu-și nevinovăția pentru faptul de a fi sur. Cred că și unii poeți (comparația nu e întru nimic ten-

dențioasă) au reacționat la fel față de reproșurile criticii. Ar fi cu totul absurd și zadarnic să ne imaginăm că poetul nu are astăzi dreptul de a-și căuta afinitate cu cine știe care specie vegetală. *Mărul de lîngă drum* al lui Beniuc constituie un strălucit argument în acest sens. Totul depinde numai de funcțiunea metaforică, de conținutul pe care o asemenea imagine vine să-l exprime. Or, marea majoritate a poeziilor despre care vorbesc erau rodul unor căutări ostentative pe linia unei mode, a unei poze gratuite, adesea dîndu-ți impresia că autorul, în loc să trăiască viața contemporanilor săi, se ascunde în biblioteci, răsfoind zile în șir voluminoase tratate de botanică, încît înrudirea vegetală descoperită cu multă trudă devenea supremul scop al creației sale. Nu știu dacă Beniuc e un cunoscător atît de intim al arborilor ; cred mai curînd că adeseori în copilărie se va fi plimbat pe drumurile Ardealului, străjuite de meri care-și dăruie cu generozitate fructele oricărui trecător. Imaginea acestor meri îi va fi sugerat destinul poetului în mod firesc, fără căutări anume întreprinse. Ea a izbucnit în conștiința sa de luptător pasionat pentru fericirea oamenilor, devenind o expresie majoră a acestei conștiințe. Acest fel de a se exprima al poetului nu poate fi niciodată categorisit drept *intimism*, chiar dacă unii critici — din ignoranță — ar încerca s-o insinueze. Poeții însă nu au înțeles în mare parte adevăratele cauze ale eșecurilor anterioare și au preferat, din comoditate, să evite anumite teme care li se păreau dificile, limitîndu-și astfel cîmpul de manifestare lirică. Această limitare nefirească nu ne mai poate lăsa indiferenți, cu atît mai mult cu cît am depășit de multă vreme stadiul în care Vasile Iosif, bunăoară, se urca pe dealuri îmbrăcat în costum național și striga din răsputeri „fratelui tractor" :

„Să dăm tractoare, chiot spre subsuoara zării", iar editura se grăbea să-i noteze exclamația într-un volum elegant. Nu ne poate lăsa indiferenți și pentru că [...] ea se răsfrînge și asupra dezvoltării temelor celor mai actuale, aducînd un aer de stinghereală nefastă poeziei.

La baza tuturor ezitărilor și limitărilor arbitrare stau numeroase concepții greșite, adevărate prejudecăți care stînjenesc evoluția normală a liricii noastre. Este vorba în primul rînd despre o falsă contradicție în conștiința

unor poeți, între contemporaneitate și acele sentimente umane pe care o terminologie confuză le-a numit „eterne" și care constituie sfera celor mai intime manifestări ale omului. Această falsă contradicție pornește dintr-o confuzie elementară între *sentiment* — ca realitate psihică specific umană — și ***diversele lui modalități de manifestare,*** aflate într-o permanentă evoluție. Să luăm exemplul dragostei, tema cea mai discutată și pe bună dreptate revendicată de poeții tuturor timpurilor. Nu se poate nega faptul că dragostea, ca sentiment, a existat întotdeauna la oameni și fără îndoială că va continua să existe și mai departe. Dar oare felul ei specific de a se manifesta a rămas același de-a lungul vremii ? Ar fi ridicol să afirmăm că atît bărbații, cît și femeile se manifestă astăzi în dragostea lor aidoma celor din epoca legendarului matriarhat, cînd deplina libertate a relațiilor sexuale era un principiu universal, principiu care de altfel s-a perpetuat o vreme și în antichitatea greacă, dacă ne gîndim că hetairele ateniene se bucurau de un respect unanim. Cîtă deosebire este oare între dragostea acelor timpuri și aceea a Evului Mediu, evoluînd între suspinele trubadurilor și centura de castitate. Dar dragostea lui Othello este oare aceeași cu dragostea la unele popoare din Orientul Mijlociu, unde bărbații, pînă mai acum un secol, își ofereau soțiile cu stranie — pentru noi — generozitate oricărui vizitator ? Sentimentul ca atare există în om, face parte din însăși ființa lui. Însă modul cum acest sentiment *se manifestă* — și aceasta interesează în definitiv poezia — este determinat de întreaga evoluție istorică, de evoluția societății, schimbîndu-se o dată cu ea, luînd mereu alte și alte forme. Societatea este și sfera de manifestare a dragostei, pentru că nici un sentiment nu poate fi conceput în afara societății, care singură îi oferă posibilități de manifestare. E suficient să ne gîndim la tragismul iubirii dintre Romeo și Julieta, pentru a ne da seama de rolul hotărîtor al societății, cu legile și obiceiurile ei, cu mentalitățile și principiile ei, în cele mai intime manifestări ale sentimentelor omenești, fapt a cărui amară convingere o exprima și Eminescu, atunci cînd conchidea dureros despre dragostea vremii sale :

Și poate că nici este loc
  Pe-o lume de mizerii
Pentr-un atît de sfînt noroc
  Străbătător durerii !

Cît de absurdă și de hilară apare în lumina acestor elementare constatări, teoria idealistă a „sentimentelor eterne", așa cum critica burgheză nu ezita s-o ofere poeților.

Ca un corolar evident apare stricta legătură a poetului cu contemporaneitatea în funcție de care există el, opera literară nefiind decît o sinteză artistică a unui timp. Și marii scriitori se mîndreau afirmîndu-și contemporaneitatea. Balzac se vroia „secretarul" secolului său, iar Goethe își definea poezia prin acel *„Gelegenheitsdichtung"*, adică poezie determinată de viață, de toate împrejurările și evenimentele vieții. Într-adevăr opere ca *Romeo și Julieta,* care constituie deopotrivă o simfonie tragică a iubirii unor vremuri, n-ar fi putut apărea în antichitate sau în alte epoci istorice, pentru că în asemenea creații dragostea devine o prismă de observație a întregii societăți, cu moravurile și legile, cu pasiunile și prejudecățile caracteristice. Chiar scriitorii dominați de profunde contradicții n-au putut nega evoluția continuă a manifestărilor afective ale omului. Chateaubriand, de pildă, în ciuda idealismului și a exaltărilor sale, observa în *Génie du Chritianisme* că sentimentul naturii — așa cum a existat el în antichitatea greco-latină — diferă radical de cel al omului modern. Natura bîntuită de nenumărate zeități apărea micșorată în dimensiunile ei, viziunea mitologică suprapusă, reducînd-o adesea la proporțiile unui simplu decor, în care se desfășoară existența superioară a divinităților. ***„Spectacolul universului*** — spunea el — ***nu putea să transmită grecilor și romanilor aceleași emoții pe care ni le comunică nouă".***

Poeții care nu vor să țină seamă astăzi de aceste adevăruri supreme, cei care mai poartă în conștiința lor reziduurile mărturisite sau nemărturisite ale concepției despre *„eternitatea sentimentelor"*, nu fac altceva decît să-și frîneze propria lor afirmare, sortindu-se ei înșiși unor confuzii în al căror întunecat labirint talentul și personalitatea lor se va consuma în triste și zadarnice rătăciri.

Există şi o altă categorie de poeţi, al căror număr din fericire descreşte pe zi ce trece. Ei sînt aceia care „au rezolvat" demult dificultăţile — cu totul inexplicabile astăzi pentru ei — ale exprimării lirice a tuturor sentimentelor omului nou din patria noastră. Exerciţiile lor, de o stridentă vulgaritate, nu trebuie să ne deruteze. Faptul că asemenea poeţi introduc în pasteluri sau în lirica erotică tot felul de pancarte şi steaguri, ostentative chiar atunci cînd sînt strecurate cu discreţie, nu constituie nici un fel de argument pentru vreo incompatibilitate între acest sentiment şi expresia lui contemporană. El nu demonstrează decît eşecul penibil al oportunismului şi al facilităţii, îmbinate cu o grosolană lipsă de talent. Dincolo de asemenea produse dubioase trăieşte bogata sensibilitate a omului liber, descătuşat de toate robiile care l-au înlănţuit vreodată în decursul istoriei sale, şi această *sensibilitate caracteristică lumii noastre* cere poeţilor contemporani să-i hărăzească o expresie autentică.

O altă cauză a îngustării orizontului tematic în poezie trebuie văzută în discriminarea arbitrară, concepută de unii poeţi, între sentimentele cetăţeneşti ale omului şi cele intime, categorii pe care uneori ei le văd antagoniste. Această concepţie presupune o flagrantă eroare psihologică, dat fiind faptul că viaţa afectivă a oamenilor se desfăşoară sub semnul deplinei unităţi, în cadrul căreia sentimentele cele mai diverse se influenţează ori se condiţionează reciproc, determinînd profilul moral. Nu pot exista, de pildă, patrioţi autentici, care în relaţiile lor de dragoste să fie meschini şi josnici, cum nu poate fi conceput un trădător de patrie capabil de nobile pasiuni erotice sau îndrăgostit de frumuseţile fără seamăn ale naturii. Nici literatura nu cunoaşte asemenea cazuri. Cu atît mai puţin pot fi concepute discriminatoriu aceste manifestări astăzi, cînd atitudinea cetăţenească determină în cel mai înalt grad universul moral al oamenilor. A ignora bogata gamă a sentimentelor intime înseamnă a mutila personalitatea eroului, a-l înfăţişa unilateral diminuîndu-i adevăratele dimensiuni sufleteşti.

Această unilateralitate are [...] serioase repercusiuni asupra însuşi sectorului muncii şi, în general, a virtuţilor

sociale şi cetăţeneşti. Uriaşele realizări în muncă ale oamenilor noştri nu sînt un produs mecanic al eforturilor depuse, ci ele apar ca rezultate ale unor complexe procese de transfigurare morală, procese ce angajează întotdeauna resorturile cele mai intime ale omului, întocmai cum marile fluvii se nasc dintr-o infinitate de izvoare şi afluenţi, care vin să se contopească, dînd apelor putere şi măreţie.

În orice operă valabilă, cititorul intuieşte destinele şi manifestările eroilor cu mult dincolo de limitele propriu zise ale naraţiunii. După ce acţiunea se opreşte, marcînd sfîrşitul cărţii, cititorii sînt aceia care duc mai departe opera autorului, urmărind soarta eroilor, luîndu-i cu ei din generaţie în generaţie, atribuindu-le o viaţă reală, aşa cum odinioară, în Grecia antică, zeii trăiau laolaltă cu oamenii. Don Quijote a devenit de multă vreme un om în carne şi oase. Urmaşii ilustrei sale genealogii au apărut mereu, în sînul tuturor secolelor şi puţini sînt aceia care n-au avut prilejul să-i cunoască personal. Fără îndoială că astăzi comportamentul lor e altul, ca rezultat al unei evoluţii fireşti, dar trăsăturile lor fundamentale, de o mare complexitate sufletească, aşa cum le-a dezvăluit Cervantes, ne permit să-i recunoaştem în orice timp şi în orice împrejurare. Acelaşi lucru se poate spune despre eroii lirici ai marilor poeţi de totdeauna. Ei au descins în viaţă, continuă să trăiască şi să se dezvolte laolaltă cu lumea din mijlocul căreia i-a creat inspiraţia poetului. Dacă ne gîndim însă la eroul liric al unora dintre poeţii noştri, nu ne putem imagina adeseori decît nişte braţe care funcţionează maşinal în incinta cine ştie cărei uzine. Unde sînt însă oamenii cărora le aparţin aceste braţe ? Pe bună dreptate urmaşii noştri nu se vor mulţumi cu această imagine, provenind parcă dintr-o ratată povestire fantastică. Iar limitarea tematică a liricii noastre nu ne poate duce decît la asemenea regretabile mutilări.

Rezolvarea acestor dificultăţi nu poate veni pe calea calculelor farmaceutice, a raţionalismului rece, aşa cum o încearcă unii. Sensibilitatea proprie contemporaneităţii nu poate fi *observată de pe poziţii exterioare,* ea trebuie realizată prin participarea directă la viaţa oamenilor, prin

identificarea deplină a poetului cu spiritul acestor vremi de mari transformări, cu idealurile şi aspiraţiile oamenilor înaintaţi. A cultiva „sentimente eterne" cu conştiinţa detaşării de lumea contemporană sau a versifica în mod vulgar pe marginea diferitelor manifestări ale omului nou sau a diverselor evenimente, iată două modalităţi profund înrudite, de a te iluziona în chipul cel mai deşert şi mai ridicol.

Lirismul nu e un arbore cu rădăcini aeriene. El are nevoie de solul fertil al contemporaneităţii în care, despletindu-şi rădăcinile, să poată extrage seva necesară şi fructele sale.

Martie, 1955

POEZIA OCCIDENTALĂ DE AZI

O analiză a poeziei occidentale contemporane e desigur cu neputinţă de împlinit în spaţiul ce se poate acorda unei expuneri obişnuite ; cu atît mai evident îmi apare faptul că nu demult am avut prilejul să-mi dau seama că volumul de aproximativ trei sute cincizeci de pagini pe care l-am consacrat acestei realităţi s-a dovedit mult prea restrîns pentru a o cuprinde în toată complexitatea ei. Dacă am acceptat o sarcină atît de hazardată, e numai pentru că am nădăjduit că o largă participare la discuţii va fi de natură să dea viaţă — prin detaliere şi ilustrare multiplă — schemei pe care voi încerca s-o schiţez în faţa d-voastră.

Pentru o cercetare temeinică a fenomenului poetic contemporan, se impune dintr-un început considerarea lui ca realitate deosebită, cu particularităţi distincte faţă de epoca antebelică. Nu se mai poate vorbi despre o simplă continuitate în raport cu poezia de dinaintea celui de al doilea război mondial. Marile evenimente politice, sociale, economice, marile calamităţi ce s-au abătut asupra lumii n-au putut rămîne fără profunde repercusiuni asupra conştiinţei oamenilor de artă. Războiul, fascismul, lagărele de exterminare, pauperizarea şi şomajul, persecuţiile politice, iar pe de altă parte, tendinţa de afirmare naţională a atîtor popoare din colonii, marile descoperiri tehnice şi alte procese asemănătoare, cu întregul lor cortegiu de consecinţe, au efectuat o mutaţie sensibilă şi au determinat o restructurare a gîndirii artistice. Scriitorul vest-german Josef Reding spunea, pe bună dreptate, într-un eseu recent : *„Dacă a existat printre autorii contemporani un mo-*

tiv de rușine generală, el e acela că literatura ultimelor decenii n-a fost destul de puternică pentru a stăvili frenezia războiului și venirea la putere a unor oameni lipsiți de orice spiritualitate". Sentimentul acestei culpabilități implicite îl are orice poet din generațiile mai vechi, care se iluzionase că poate exista într-un univers al abstracției fenomenologice, că singura demnitate a poeziei ține de domeniul limbajului ezoteric, a cuvîntului magic, capabil, după formula lui Platon *„să deplaseze un lucru de la neființă spre ființă"*. *„Hauteurs du langage"*, spunea Pierre-Jean Jouve, *„întemeierea ființei prin cuvînt"*, spunea Heidegger, *„Poezia e o artă a limbajului"*, spunea Valéry. O importanță deosebită au avut în procesul acesta de restructurare și modificările de ordinul geografiei politice. Apariția impetuoasă a unei noi și masive realități, respectiv a statelor socialiste care s-au impus atenției unanime, a constituit un fenomen prea însemnat, pentru ca să nu se resimtă puternică influența lui asupra vieții literare de pretutindenea. N-au fost puțini la număr poeții occidentali pentru care crearea sistemului socialist a echivalat cu o materializare convingătoare a propriilor lor idealuri, cu o nouă și inalienabilă certitudine. Remarcabilele progrese ale acestor state n-au făcut decît să sporească prestigiul ideologiei marxist-leniniste, să-i lărgească mereu sfera de influență ; e mai mult decît evident că astăzi numărul poeților cu orientare de stînga este infinit mai mare decît fusese înaintea celui de al doilea război. Ar însemna însă să simplificăm în mod neîngăduit lucrurile, dacă am pretinde că poezia de după cel de al doilea război e, în totalitatea ei, detașată de vechile crezuri întemeiate pe concepția artei ca o categorie imanentă, străină de orice determinare istorică. Voi reveni asupra acelor capitole ale liricii universale de azi, care constituie încă refugiul, mai mult sau mai puțin disimulat, al vechilor poziții. Dar tendința cea mai caracteristică e aceea către o poezie a *omului*, a *omului în timp*, a omului în infinitatea lui de raporturi cu epoca și cu toată problematica ei.

Ca să ne dăm seama de noua configurație a poeziei universale, așa cum ne apare ea astăzi, în anii de după război, cred că sînt necesare cîteva priviri retrospective,

cîteva confruntări de concepte. Vom observa ușor, în primul rînd, că toate curentele și școlile literare din perioada interbelică nu mai reprezintă realități viabile. *Suprarealismul* francez e demult depășit și cei mai ortodocși dintre poeții lui sînt azi la fel de desueți cum erau prin 1925 simboliștii și post-simboliștii.

Focurile bengale s-au stins. Toate impetuozitățile s-au domolit. Poeții caută, după expresia lui G. E. Clancier, să se integreze *„unui lirism și unui umanism pe care mașina infernală a lui André Breton și a prietenilor săi voise să le distrugă"*. Același sens de experiență consumată îl are ermetismul italian, în ciuda faptului că în perioada mussoliniană mișcarea căpătase o anume *valoare de rezistență antifascistă*. Unul dintre principalii reprezentanți, Quasimodo, remarca într-un eseu *(Discorso sulla poesia)* că, începînd din 1945, în școala ermetică se insinuează tăcerea. După *futuriști* și *crepusculari*, ermeticii urmau la rînd clasîndu-se în fișierul istoriei literare. Soarta lor aveau s-o împărtășească în poezia hispanică *ultraiștii* și *creationiștii* iar, în cea americană *imagiștii*. *Expresionismul german* a cedat locul imperceptibil estetismului nihilist al lui Gottfried Benn care scria că *„stilul e superior adevărului"* și proclama ca valoare absolută *„transcendența voluptății creatoare"*. Iată deci cum, rînd pe rînd, toate principalele direcții ale poeziei universale dintre cele două războaie dispar din peisajul actual, se dislocă sub presiunea noilor realități apărute care-și cer dreptul la existență în planul liricii. E un fenomen firesc, petrecut de altfel mutatis mutandis și în epoca anterioară : toate aceste curente fuseseră la vremea lor tot atîtea reacții dezlănțuite în primele decenii ale secolului nostru, împotriva a ceea ce era pe atunci prezență vetustă. Ele au fost încercări de a aproxima un alt ideal artistic decît acela, senilizat, al burgheziei. Ele urmăreau, în mare, aceleași înnoiri, indiferent că luptau în Franța cu post simbolismul academizat, în Italia cu fastidioasa retorică d'annunziană sau în Spania cu vidul poetic moștenit de la somnolentul secol al XIX-lea. Și dacă asemenea revolte au eșuat adesea e pentru că le-a lipsit perspectiva istorică fără de care erau sortite să rămînă simple aventuri spirituale. Cred însă că nu are sens să negăm orice rost acestor curente, așa cum s-a făcut nu o dată.

Repudiind substratul lor evazionist, confuzia și, mai cu seamă în cazul suprarealismului, tendința spre o dogmatică a iraționalului, trebuie să recunoaștem că aceste experințe — repet, depășite astăzi — au avut, în cîmpul artei poetice, anumite merite. Ele au dizolvat rutina obositoare, au discreditat locurile comune, au spulberat retorica, au sporit acuitatea imaginii și, cum vom observa-o în poezia italiană contemporană, au realizat o stringență a verbului și o concentrare, o nouă expresivitate a limbii poetice. Nu se pot concepe un Eluard, fără asimiliarea experinței suprarealiste, un Ungaretti, Montale, Quasimodo, fără fructificarea ermetismului, un García Lorca, Guillén sau Alberti, fără a fi valorificat avangardismul hispanic animat în mare măsură de descoperirea barocului și îndeosebi a lui Don Luis de Góngora. *„Ce mare sărbătoare a culorii și a muzicii pentru limba spaniolă“*, spunea despre el autorul *Odei către Walt Whitman.* Trebuie să o recunoaștem tot așa după cum ne-am dat seama cu toții că tumultoasa dinamică verbală a lui Maiakovski nu poate fi detașată de cuceririle tehnice ale cubo-futurismului rus și mai cu seamă ale lui Velemir Hlebnikov ; vă amintiți doar că după moartea acestuia, anumite spirite insidioase, care n-au lipsit niciodată, îl acuzaseră chiar pe Maiakovski de furtul unei părți din manuscrisele lui inedite.

Dacă în noua realitate a poeziei de după război curentele despre care vorbeam nu se mai resimt decît sub forma unor ecouri tot mai îndepărtate, e lesne de observat că și unele concepte vehiculate în perioada respectivă, au intrat în desuetudine. Așa s-a întîmplat bunăoară cu *poezia pură* a abatelui Bremond, ale cărui teorii erau pe atunci în centrul discuțiilor, și cu definirea de către același, a poeziei cu aspirație mistică spre sferele rugăciunii. Nu vom mai întîlni azi un poet de seamă, oricărei literaturi i-ar aparține el, oricare ar fi factura operei sale, care să reia asemenea concepte. E semnificativ faptul că un alt iezuit care se bucură astăzi de un prestigiu cel puțin egal cu acela de odinioară al lui Bremond — e vorba despre părintele Teilhard de Chardin — formulează cu totul diferit funcțiunea artei. Să-l ascultăm, pentru a ne da seama, încă o dată, de evoluția gîndirii artistice în vremea noastră : *„Aș spune în primult rînd că arta servește dînd preaplinului vieții ce se*

agită înlăuntrul nostru întîiul grad elementar de consistență, prin care acest impuls, la originea lui completamente interior, începe a se împlini în mod obiectiv pentru toți. O impresie vie rămîne incompletă, se pierde pentru alții, dacă nu se traduce într-un gest, dans, cîntec sau strigăt neliniștitor, speranțelor entuziasmelor omului, arta le furnizează acest cîntec și acest strigăt. Le dă un corp și, într-un fel, le materializează“. Iată-l deci pe prelatul catolic al zilelor noastre, care nu mai vede în artă — și deci și în poezie — o treaptă a extazului mistic, ci o formă de materializare sensibilă a neliniștilor, speranțelor și entuziasmelor omului. Iată-l dînd o valoare eminamente umană și socială artei. Cît de departe sîntem de conceptele bremondiene.

Aceeași desuetudine marchează și concepția spaniolului Ortega y Gasset, a *poeziei ca joc* și ca exercițiu de hedonism spiritual ; lirica atît de pregnant umană a poeților hispanici contemporani e cea mai bună dovadă. Depășită e și poetica italianului Croce și a germanului Benn și a francezului Valéry și încercările de a defini poezia ca mister : *„Nu știm ce este poezia,* — spunea Jouve. *Orice poem dacă e autentic rămîne un mister. Nu există poezie pură, după cum nu există o poezie non-pură ; nu există poezie angajată și nici neangajată“* ; și conchidea că poezia nu poate fi decît propriul ei *„mister activ“*. Toate aceste idei și concepte rămîn de domeniul trecutului, rămîn claustrate, în epoca dintre cele două războaie, care le-a generat.

Dacă primul război mondial a antrenat o serie de căutări și experiențe izvorîte mai ales din sentimentul vetustului, al anacronicului, al stagnării și inerției, cel de al doilea a stimulat căutările într-o altă direcție ; ele nu mai sînt de ordin formal, nu mai sînt acte de aproximație a unui ideal de expresie nouă, sau, în orice caz, nu mai sînt în primul rînd, asemenea acte. Sensul acestor căutări a determinat de ceea ce mi se pare a fi realitatea dominantă a poeziei zilelor noastre : o conștiință dramatică. Așa de pildă, nu mai vedem întemeindu-se, fie și efemer, acea puzderie de curente literare pe care le întîlneam în perioada anterioară ; letrismul sau mai recenta școală a poeziei deschise, sînt excepții anodine ivite în virtutea inerției

și subcombate fără ecouri și consecințe. Disponibilitățile gratuite au dispărut aproape și, odată cu ele, tentația insolitului, a eterodoxiei formale. Grupările ce se constituie nu mai au la bază *o comunitate de artă poetică* ci mai mult *o stare de spirit comună* care — și e foarte semnificativ acest fapt ! — e de cele mai multe ori cam aceeași, chiar dacă poartă denumiri diferite. *Tinerii furioși* din Anglia, poeții americani ai *Generației beat,* noile generații din lirica vest-germană, din cea italiană de după Quasimodo, cei ce încearcă să spargă în Franța tiparele antebelice, au în fond cel mai puțin cîteva trăsături de rudenie. Îi stăpînește deopotrivă o stare de neliniște, de iritare la adresa vieții burgheze mărginite și lipsite de perspectivă, un scepticism uneori dureros, convulsiv, alteori depășit printr-un efort suprem. În peisajul acesta atît de vast se impun desigur delimitările de rigoare : *Beatnicii* americani sînt bunăoară sub zodia unei derute, a unei totale confuzii, încît stările de spirit despre care vorbeam se manifestă între ei în forme nediferențiate, haotice, iar iritarea lor se consumă zadarnic, fără obiect. Mult mai aproape de realitate e noua lirică italiană unde se aud glasuri distincte, vorbind în numele omului de azi și al destinului său. Pasolini, Caproni, Bassani, Pento, Luzi și mulți alții ilustrează orientarea spre viață, spre adevărul ei nedisimulat de *„modulațiile abstracte ale sentimentelor“* cum spunea Quasimodo. Poezia lor seamănă, după remarca unui exeget, cu suita filmelor zise neorealiste ; aduce crîmpeie din existența cotidiană a mulțimii, a omului anonim cu toate întrebările și neliniștile lui, cu puținele lui speranțe și bucurii.

Dar cei care au reușit în cel mai înalt grad să imprime un sens precis, eficient revoltei și neliniștii lor, sînt noii poeți spanioli. Însăși istoria țării lor, tirania, mizeria, înapoierea, lupta în întuneric, sîngele, moartea — le-au oferit un puternic temei și i-au scutit de temeri inutile. Ei sînt Gabriel Celaya, Eugenio de Nora, Jésus Lopez Pacheco, Blas de Otero, Ramón de Garciasol și alții ce s-au afirmat mai de curînd. Mentorul lor este bătrînul Vicente Aleixandre, coleg de generație cu Alberti, Lorca, Salinas, Guillén — cei mai de seamă lirici spanioli de la 1927. Unii sînt în țară, alții în exil. Protagoniștii rămîn Blas de Otero și Pacheco, poeți ai lozincii strigate, ai versului oral,

lipsit de orice intermediu poetic și tinzînd să trăiască doar prin incandescența lui actualitate. Amenințați de represalii, și-au părăsit patria lor dar, spre deosebire de mulți predecesori ai lor întru exil ca Léon Felipe, Arturo Serrano Plaja, Emilio Prados, care traduceau în elegie dorul de Spania, ei își revendică baștina cu violente acuze la adresa tiranului ce le-a înstrăinat-o. Revistele noastre au publicat în repetate rînduri traduceri din scrierile acestor poeți.

Mai puțin vie este atmosfera tineretului francez, despre care Georges Mounin se exprima că *„te duce prea adesea cu gîndul la niște bucăți slabe de Kandinsky sau Klee“* (în sensul că abstracțiunea și absconsul sînt predominante în poezia lor). Cert e că în noua poezie franceză se simte o oboseală, lipsește deopotrivă ingenuitatea și vigoarea bărbătească, în schimb debordează artificiul și răceala pe care cele mai iscusite imagini nu sînt în stare să o ascundă. E un exces de trucaje inteligente și o criză de sensibilitate, de vibrație emotivă. Am sentimentul că de la Apollinaire, graficul poeziei franceze e, cu rare excepții, descendent. Se scrie mult și de cele mai multe ori foarte bine — chiar prea bine, aș spuse — dar se simte tot mai puțin. Poemele, excelent compuse, par a se profila pe un fundal de valoare alexandrină.

În schimb, se impun poeziile, pînă ieri aproape necunoscute, ale unor țări care își aduc contribuția tot mai substanțială la tezaurul universal.

Am văzut că premiul Nobel din anul acesta a fost decernat grecului Georgios Seferis, ceea ce poate i-a surprins pe mulți dintre noi. Și nu numai dintre noi. Faptul nu poate părea neobișnuit decît acelora care n-au avut prilejul să cunoască interesantul context al poeziei neogrecești în care apariția lui Seferis a marcat o importantă cotitură. Dacă însă ai putut citi versurile unor Cavafis, eroul lui Lawrence Durrel, Sikelianos, Varnalis, Elitis, — poeți cel puțin de egală importanță cu laureatul — vei înțelege rostul acestei consacrări care viza nu numai opera unui om, ci și afirmarea impetuoasă a unei poezii naționale de relativ recentă notorietate. De o largă popularitate se bucură în Occident poezia suedeză contemporană : Lagerkvist, Lundkvist, Ekelöf, Södergran, Martinson, Lin-

degren sînt numele unor lirici din ce în ce mai frecvenți în paginile revistelor și în programele editoriale ca și finlandezii : Uuno Kailás, Katri Vala, ca și norvegienii Sigbjörn Obstfelder, Nordhal Grieg. Poetul turc Nazim Hikmet a cîștigat un remarcabil prestigiu în întreaga lume, tot în anii aceștia, și nu e greu de observat că răspîndirea operei sale capătă proporții pe zi ce trece. Nu mai există literatură europeană care să nu aibă poemele lui, adesea chiar în mai multe versiuni, după cum studiile ce i se consacră sînt tot mai numeroase. Georges Mounin scria, pe bună dreptate, în revista lui Sartre, că aportul lui Hikmet la poezia universală contemporană se vădește mereu mai substanțial. Începe a fi luată în seamă și poezia portugheză de azi. Cititorul urmărea scrisul cîtorva poeți de anvergură ca Alvaro de Campos, Alberto Caeiro, Ricardo Reis cînd, foarte tîrziu, i-a fost dat să afle că ei nu existau de fapt, ci erau doar pseudonimele lui Fernando Pessoa care scria și el însuși, fiind considerat cel mai de vază liric contemporan din patria lui Camoens. Fusese aceasta una din ciudățeniile marelui poet care ar merita să figureze în atît de apreciata colecție a Editurii Tineretului. Alt liric, Mario de Sá-Carneiro, amintește prin destin și prin acuitatea dramatică a versurilor sale, de Trakl sau de Esenin. Cînd se sinucisese la Paris în 1916, abia împinise 26 de ani, ceea ce nu înseamnă că n-a lăsat o moștenire de importanță capitală în peisajul poetic al țării lui. José Gomes Ferreira, Vitorin Nemésio, Miguel Targa, Alfons Duarte, Adolfo Casais Monteiro sînt poeți de prim plan, personalități majore.

Ce să mai vorbim apoi de uriașa geografie sud-americană ! De două decenii aproape, nu facem decît să descoperim în cuprinsurile ei noi și noi poeți fără să avem sentimentul cunoașterii adevărate a acestei lirici de proporții continentale. Antologia publicată la Editura noastră pentru literatura universală, înregistrată prin librării ca o prezență fantomatică datorită interesului ce i l-au acordat cititorii (poate și tirajului cam restrîns), deși include mai bine de 50 de poeți ai epocii contemporane, nu izbutește să nu omită mulți alții (Juan Liscano, Vicente Huidebro, Dias Casanueva, Rosamel del Valle, Murillo Méndes etc, etc.). Ei sînt azi o prezență masivă și prin număr, dar și printr-o

puternică și dublă ancorare în realitatea spirituală a timpului și în aceea a continentului lor, a cărui ridicare la o nouă existență istorică constituie unul din fenomenele de prim ordin ale secolului nostru.

*

Dacă am vorbit despre generațiile mai noi ca și despre capitolele mai puțin cunoscute ale poeziei universale, lăsînd ca mai apoi abia să ajungă la „bătrîni", n-am făcut-o din întîmplare, ci tocmai pentru că, într-un anume sens, marii poeți ai primelor generații din secolul nostru, aceia care s-au afirmat în afara școlilor și curentelor, au fost descoperiți mai tîrziu și nu fără însemnatul aport al celor mai tineri. Și în această privință, perioada postbelică aduce o modificare substanțială : funcțiunea de popularizare pe care o avuseseră înainte curentele literare o exercită acum marile personalități ale poeziei contemporane. Ceea ce era de pildă în Franța de dinaintea războiului al doilea suprarealismul, sînt acum un Saint-John Perse, un Éluard, un René Char. Această schimbare petrecută mărturisește neîncrederea față de școlile poetice, sentimentul zădărniciei unor asemenea școli și preferința pentru certitudinea pe care o poate oferi opera constituită, cea care în loc să asculte de legi prestabilite, le creează și le ilustrează ea însăși, după cum observa Maiakovski.

Într-adevăr, pînă la război, nu se poate vorbi despre poeți ca César Vallejo, Machado. Autorul „*Solitudinilor*" avea desigur o circulație în țara sa, dar chiar acolo trecea drept un „caz" și era privit cam ca Bacovia la noi, dar peruvianul era aproape cu desăvîrșire ignorat fie și de spiritele cele mai subtile ; abia la un deceniu de la moarte, poeții — îndeosebi cei tineri — au avut revelația copleșitoarei lui moșteniri care-l face azi cel mai proeminent liric sud-american. Pe Machado l-au descoperit, cam în același timp, atît poeții militanți de azi cît și exegeții, și de atunci e în centrul atenției. El, și nu Lorca, e steagul tinerei poezii contemporane spaniole, poetul național din secolul al XX-lea. În Italia, pînă prin 1940, Saba era oarecum minimalizat, tratat cu condescendență, iar Ungaretti încă mai era contestat, chiar dacă nu cu aceeași violență ca altădată

cînd reviste întregi își făceau o preocupare consecventă din a-l nega. Dar oare germanul Trakl a avut el vreodată circulația pe care a căpătat-o după război, ca și, de altfel, Heym ? Dar americanii Sandburg, Frost, Lee Masters ? Urma influenței lui Sandburg o poți întîlni azi și la tinerii germani, la suedezul Lundkvist și chiar beatnicul Allen Ginsberg pare să-l fi citit cu oarecare atenție deși uneori amestecîndu-i versurile la modul *Dada ;* iar în Italia postbelică tipărirea *„Antologiei fluviului Spoon“* a avut un deosebit răsunet printre tineretul liric, cartea fiind apropiată într-un fel de aspirațiile neorealiștilor. În genere, americanii moderni au pătruns masiv în Italia. Quasimodo însuși a tradus din E. E. Cummings și Ezra Pound.

Anii din urmă au consacrat larg și o serie de poeți din cea de a doua generație. Bertolt Brecht și Nazim Hikmet, Rafael Alberti și Octavio Paz, Salvatore Quasimodo, René Char și Lundkvist. O atenție specială i se acordă englezului Dylan Thomas, poet de o mare complexitate, cu inflexiuni de anticonformism dureros, înrudit cu Rimbaud și cu spiritul anxios al lui William Blake, dar avînd și note delirante unde frizează suprarealismul.

Paralel cu orientarea spre viață, spre problematica omului contemporan care se împlinește și datorită conceptelor sociale, politice, acreditate prin vasta circulație din ultimele decenii, a ideilor marxiste, ca urmare a marilor prefaceri politice de după război, înregistrăm și o persistență a poeziei de nuanță ezoterică, aristocratică și crepusculară chiar atunci cînd vădește un pronunțat rafinament artistic. Poeții de care se prevalează această direcție sînt înainte de toate, Saint-John Perse. T. S. Elliot, Ezra Pound. Prestigiul și circulația lor actuală în Occident — mai cu seamă în cazul lui Saint-John Perse și Ezra Pound — constituie un fenomen de asemenea specific ultimelor decenii și îndeosebi anilor de după 1950. Concepția noastră despre rostul artei contrazice de multe ori opiniile lor în privința poeziei ; spun de multe ori și nu întotdeauna pentru că anumite principii și teze ale lui Elliot, de pildă, ne sînt apropiate. Cred că e bine să-i studiem cu deplin discernămînt, să ne delimităm poziția noastră fermă și nu să-i negăm în mod simplist, prin invective facile. Să

punem în lumină contradicțiile lor cu acea judecată la obiect, profundă și competentă și nu să-l trecem cu vederea, căci nu avem de-a face cu versificatori mediocri, ci cu poeți autentici. Am spus-o și cu alte prilejuri și îmi permit s-o reiau : poezia lor, mai cu seamă a lui Saint-John Perse și Ezra Pound, mi se pare a aparține unui decadentism înrudit cu acela al latinilor din primele secole ale erei noastre, un Claudian, un Rutilius. Ei reiau, în lipsa unui mesaj propriu, pe marii poeți ai secolului trecut și chiar ai altor secole, dar, complexați de asemenea împrumuturi care la unii din ei au un caracter eteroclit, se străduiesc să le disimuleze printr-o supralicitare a subtilităților și a rafinamentului formal. Ca și majorității latinilor decadenți, le lipsește înțelegerea istoriei și chiar intuiția ei, le lipsește sentimentul viitorului, singurul capabil să ghideze poezia în această răscruce de vremuri căreia ne aplicăm a-i realiza adevăratele dimensiuni.

După trecerea în revistă a marilor prestigii, revin la tineret, accentuînd încă o dată asupra faptului că atmosfera dominantă printre noile generații nu mai e aceea favorabilă experiențelor hazardate și căutărilor de ordin formal. În cîmpul preocupărilor se întemeiază tot mai vizibil problematica majoră a poeziei dintotdeauna : problematica omului contemporan. Quasimodo spunea într-un eseu că *poetul de azi* nu se mai întreabă asupra rostului vieții, ci se întreabă *cum trăim* și *de ce trăim* într-un anume *fel și nu în altul.* Nu știu dacă putem utiliza o distincție atît de riguroasă fără să afectăm însăși unitatea lăuntrică a poeziei, dar cert este că marile teme ale tuturor poeților din decursul vremii : dragostea, viața, moartea, universul uranic, aspirația spre dreptate socială, libertatea, adevărul, natura, eternitatea etc., care fuseseră multă vreme fie ignorate, fie tratate ca simple *pretexte desuete,* pentru un fel de digitație exasperantă — se reîntorc să alimenteze lirica, să-i ofere o substanță elementară. Temele acestea care nu pot exista fără altoiul repetat al fiecărei epoci, fără ca epoca să le împrumute propria sa viață, sînt garanția oricărei poezii.

E adevărat că printre poeții noilor generații ne vine greu să distingem personalități puternice, capabile să se

detașeze din context ; vedem prea multă poezie bună și nu vedem în schimb pe marii poeți de mîine, pe aceia pe care de pe acum să aibă un timbru al lor și numai al lor, să poată fi recunoscuți fără ajutorul iscăliturii. Căci oricum, de aici începe marea poezie. Poate că faptul ține într-o măsură și de optica noastră — e îndeobște dificil să observi că vecinul tău e un mare poet — poate că realitatea e într-adevăr aceasta. Anii viitori vor limpezi situația, cu acea imponderabilă măsură a tuturor lucrurilor, al cărei secret nu-l are decît timpul.

Înainte de a încheia, mi-aș permite cîteva observații cu privire la evoluția expresiei poetice, așa cum ne apare ea în ultimele decenii. Cred că noutatea principală constă în ceea ce T. S. Eliot numea *„o întoarcere spre limbajul comun“*, adică o modificare de concepție asupra rostului ce-l are cuvîntul în poezie. Adagiului mallarmean despre *inițiativa cuvintelor* i se opune tot mai evident o altă înțelegere, în raza căreia verbul își recapătă rolul firesc, acela de simplu intermediu al expresiei fără funcțiuni miraculoase în procesul genezei poetice. Miracolul poeziei nu ține de vocabular și nici de virtuozitate. Ce ne-am face cu marii poeți *„stîngaci“*, ca un Saba, de pildă, sau cu marii poeți atît de puțin *„artiști“* ca un Carl Sandburg ? Recucerirea simplității de oracol a marilor lirici dintotdeauna afectează și concepția care stabilește semnele egalității între imagine — în sens de figură de stil — și poezie. Accentul cade asupra sensibilității. Aș cita, în această ordine de idei, o aserțiune a lui Vallejo pe care o împărtășesc întru totul : *„Poezia nouă, întemeiată pe cuvinte sau metafore noi, se distinge printr-o pedanterie a noutății și, în consecință, prin complicația și aerul ei baroc. Poezia nouă întemeiată pe sensibilitate nouă este, dimpotrivă, simplă și umană, și la prima vedere poate trece drept veche sau nu atrage atenția asupra faptului dacă e sau nu modernă“*.

Spuneam că în zilele noastre se observă o continuă deplasare a poeziei de la gratuitate spre marea problematică a omului contemporan. Sub presiunea acestui fapt s-au ivit și în critica literară noțiunile de *angajat* și *neangajat*. În ultimă analiză acestea sînt cele două categorii dominante ale peisajului poetic de astăzi. Dar însăși

apariția lor e în fond un argument pentru ilustrarea tezei că lirica devine tot mai legată de om, de viața lui socială, de întreaga rețea a relațiilor lui cu lumea înconjurătoare. Turnul de fildeș, această metaforă a tuturor iluziilor spulberate, intră în zona uitării, a desuetudinii. Pînă și solitarul Saint-John Perse e silit să admită că poetul *„se află de asemenea legat, fără voia lui, de evenimentul istoric. Și nimic din drama timpului său nu-i rămîne străin“*. E oare aceasta o fatalitate, cum pare să creadă poetul *Anabasei* ? Cred că e mai curînd un adevăr pe care tot mai mulți lirici ai lumii îl formulează cu un mereu mai accentuat sentiment al răspunderii față de soarta omului contemporan. A fi angajat e pentru ei sinonim cu a fi poet autentic.

Cu aceasta îmi închei expunerea, mult prea sumară desigur, dar care nu are alt rost decît acela de a fi punct de plecare pentru discuțiile ce vor urma.

Aprilie, 1964

SCHIȚĂ DE FENOMENOLOGIE POETICĂ

I. *Poezia ca realitate suprapusă*

Conceptul poeziei ca oglindire a realității e foarte îndepărtat în istoria gîndirii estetice și a făcut o glorioasă carieră din cele mai vechi timpuri, păstrîndu-și consecvența dincolo de varietatea formulărilor și a teminologiei, în limitele unei arii ce merge de la ideea de modelare la aceea de imitație. G. B. Vico îl definește prin analogie cu facultatea mimetică a copiilor și crede că : *„Pe vremea cînd lumea era la vîrsta copilăriei, toate națiunile erau națiuni de poeți, căci poezia nu este decît imitație“*. Argumentele în favoarea acestei concepții abundă și sînt foarte ușor recrutabile în spiritul unei logici elementare, deși puterea lor de acțiune rămîne nesatisfăcătoare într-un domeniu unde omul se simte depășit de misterele ce-l umilesc și-l sfidează chiar atunci cînd devine el însuși instrumentul lor. Asemenea argumente ne asaltează îndeosebi cînd ne gîndim la alte arte unde *modelul* a devenit oarecum axiomatic. Faptul că pictorul înfățișează un peisaj marin e de natură să opereze confuzii în gîndirea celui ce-l privește, determinîndu-l să nu-și dea seama adeseori dacă frumusețea *picturii* sau aceea a priveliștii din natură, îi solicită admirația, cu atît mai mult cu cît maniera realistă l-a obișnuit să transforme gradul de fidelitate al imaginii într-un peremptoriu criteriu de valoare. Numai contradicția unanim evidentă dintre *frumosul natural și frumosul artistic* realizat cu totul independent și sincronizat perfect adeseori cu *urîtul natural*, a lăsat totdeauna o umbră de îndoială asupra acestei concepții : oglindind realitatea scabroasă a sordidului țigănesc, la modul : *„Ochiul*

cu puroi / E spurcat cu usturoi, / Cînd atîrnă, / Dai cu scîrnă. / Răul crud / Îl bei cu ud.“ — Arghezi creează remarcabile efecte de *frumos artistic* și deci ne suscită reacții exact inverse față de cele pe care le avem ascultînd în realitate un asemena limbaj. Oroarea convertită deci în sublim contrazice violent ideea imitației sau oglindirii, deși, luat în elementele sale, fragmentul citat e într-adevăr foare apropiat de lexicul magic al vrăjitoarelor țigănci, ca și cînd poetul l-ar fi imprimat pe o bandă de magnetofon. Cititorul se află aici într-o situație dilematică : recunoscînd realitatea, e înclinat să creadă că actul poetic echivalează cu oglindirea ei, dar nerecunoscînd-o pe planul subiectiv al reacției ce i-o suscită, simte că a intervenit o modificare structurală, care exclude practic ideea oglindirii. Această situație dilematică se reeditează pe multe alte planuri, prin dialectica foarte obscură a celor două categorii numite de Gaston Bachelard *cauzalitatea materială și cauzalitatea formală*, încît conceptul de oglindire devine, în perimetrul nostru, inacceptabil.

Platon spune că *„poeții creează fantome, și nu realități“*. Intr-o accepțiune figurată — parafrazind aserțiunea lor — putem afirma că poeții creează *fantome ale realităților*. Metaforic vorbind, aceasta e una din posibilele definiții ale poeziei. E bine să precizăm de la început că metafora care parafrazează opinia lui Platon, nu stabilește semnele identității între *poezie și irealitate* sau între *poezie și vis*. Poetul trăiește în sînul realității sale supreme care e *condiția omului* și nu operează cu irealități, nu efectuează transferuri onirice. Toate elementele poeziei îi sînt furnizate deci de acest inepuizabil zăcămînt pe care nu încetează să-l sondeze și să-l exprime. Dar expresia nu este oglindire : poezia nu oglindește realități, ci se constituie în altă *realitate suprapusă*, devine o replică a realului, ale cărui date le restructurează anulîndu-le coherența și situîndu-le în raporturi noi și nebănuite : actul de revelație al acestor raporturi este ceea ce numim *creație poetică*.

Care e situația acestei *realități suprapuse* față de lumea realului pe care o exprimă ?

Răspunsul îl aflăm îndată ce alăturăm cele două planuri şi observăm că între ele se stabilesc relaţii pe care le-am putea defini, sistematizîndu-le, ca fiind :

1. *Corespondenţă fenomenală*
2. *Incompatibilitate structurală*
3. *Reductibilitate specifică.*

Realitatea şi poezia ca *realitatea suprapusă* au o evidentă corespondenţă pe plan fenomenal, elementele lor alcătuitoare sînt, în acest sens, aceleaşi. Luate în materialitatea lor imediată, toate elementele poeziei se regăsesc în realitate, chiar cele mai absconse abstracţiuni nefiind decît expresii create de oameni pentru nevoia lor de comunicare curentă, şi nu proiecţii fictive ale poetului, inexistente în viaţă. Cele mai străvezii versuri posibile, să zicem acest fragment din *„El silencio“* al lui Lorca : *„Es un silencio ondulado / un silencio, / donde resbalan valles y ecos / y que inclina las frentes / hacia el „suelo“* /, sau catrenul lui Barbu din *„Ritmuri pentru nunţile necesare“ :*

Aphelic (&)
Perihelic (ß)
Conjunctiv (dodo)
Oponent (adio !)

nu cuprind decît elemente din viaţă, noţiuni din limbajul nostru, prin care denumim anumite realităţi. *„Poezia îşi creează operele în cadrul limbajului şi le creează din «materia» limbajului“*, spune Heidegger, şi trebuie adăugat că *materia* limbajului ea o preia în totalitate, incluzînd deci şi universul asupra căruia se exercită funcţia nominativă a cuvintelor. Funcţia nominativă, şi nu *semnificaţia* care depăşeşte sfera fenomenală, şi se situează, după cum vom vedea, sub altă zodie.

Totuşi, Hofmannsthal, citat de Gottfried Benn într-un celebru eseu despre problemele lirismului, spune că *„nici un drum direct nu duce de la poezie la viaţă, nici unul de la viaţă la poezie“*, ceea ce ne apare adevărat într-un singur sens, şi anume acela privitor la relaţiile lor, pe care le-am denumit cu termenul de *incompatibilitate structurală.* Elementele vieţii ni se înfăţişează obligatoriu sub

forma unor structuri coherente ce se întemeiază pe legea *raporturilor naturale,* stabilite între ele, şi astfel se supun capacităţilor noastre de cunoaştere şi facultăţilor comprehensive ale omului. Reluate în poezie prin funcţia nominativă a limbajului ce le desemnează, aceleaşi elemente îşi neagă existenţa lor în cadrul structurilor realului şi dau sentimentul irealităţii, care e prima noastră reacţie faţă de fenomenul incompatibilităţii structurale. Pentru cunoaşterea lor sîntem siliţi să declanşăm alte resorturi ale spiritului care ne vor permite să realizăm existenţa lor în cadrul noilor structuri ce s-au creat, de data aceasta pe baza unor *raporturi poetice,* patronate de noua coherenţă a poeziei, streină şi incompatibilă cu cea anterioară. Această incompatibilitate e una din legile fundamentale ale relaţiilor dintre poezie şi realitate, dar gradul ei de evidenţă fluctuează în funcţie de caracterul tiparelor stilistice dominante ale unei epoci sau ale alteia. Ea ne apare atenuată în epocile clasice, în Renaştere de pildă, sau în clasicismul francez, şi se acuză cu maximă evidenţă în baroc sau în perioada actuală a scrisului. Într-un sonet de Petrarca dedicat iubitei şi scris în spiritul vremii :

Poi che la vista angelica, serena,
Per subita pertenza in gran dolore
Lasciato ha l'alma, e'n tenebroso orrore,
Çerco, parlando, d'allentar mia pene,

(CCLXXVI)

structurile poetice par apropiate oarecum de cele ale lumii reale şi incompatibilitatea lor se estompează sensibil, în timp ce lectura poemelor lui Góngora sau ale unui poet contemporan ca, bunăoară, Ungaretti :

Ho atteso che vi alzaste
Colori dell'amore,
E ora svelate un'infanzia di cielo.
Porge la rosa più bella sognata.

(Rosso e azzurro)

ea se pronunţă pînă la a deveni unanim evidentă sau, cum e cazul unor poeţi ca Ezra Pound, Dylan Thomas, E. E. Cummings, Saint-John Perse, H. Michaux etc., se exacer-

bează şi atinge paroxismul. În sîrşit, fluctuaţiile evidenţei acestei incompatibilităţi se realizează chiar în sînul aceleiaşi epoci, de la un gen poetic la altul, şi de la autor la autor : ea e mai evidentă într-un poem liric decît într-o baladă şi de asemenea o sesizăm mai greu la Schiller sau la Alfred de Musset decît la Hölderlin sau Gérard de Nerval. Aceste grade ale evidenţei nu afectează însă fenomenul ca atare, care rămîne în esenţă egal cu el însuşi.

Între aceste structuri incompatibile dar corespondente pe plan fenomenal, există relaţii de *reductibilitate specifică* unidirecţională. Poetul situează limbajul într-un orizont ontologic şi operează o reducţie a funcţiei sale revelatoare în direcţia graiului primitiv originar *(Ursprache)*, pentru că numai astfel el poate deveni o *«materie»* pentru poezie. Cuvîntul trebuie să-şi piardă într-un grad cît mai mare valoarea lui curentă de semn convenţional pentru indicarea elementelor realului şi să revină astfel la menirea lui primordială de a *întemeia* realitatea, descoperind-o şi transpunînd-o în plan existenţial. Acest cuvînt primordial este deci anterior limbajului care devine posibil, după cum remarcă Heidegger, numai datorită preexistenţei poeziei. Transferînd acţiunea poeziei din cîmpul limbajului în acela al realităţii pe care limbajul o desemnează, această reducţie ne apare ca fiind una de esenţializare ; în acest sens trebuie înţeleasă notaţia lui Novalis, cînd spune că *poezia este realul absolut,* sau aceea a lui Staiger că *forma e cel mai înalt conţinut,* după cum, tot într-o atare accepţiune vom ceti afirmaţia lui Gottfried Benn : *„O formă izolată, o formă în sine, nu există. Forma este fiinţa, sarcina existenţială a artistului, scopul său."* Ca realitate suprapusă, poezia operează deci în direcţia unei reducţii a realităţii la esenţă ; dar aceste esenţe create nu se supun legilor imobilităţii platoniene, nu devin molecule de eternitate glacială, ci prin dinamica unei neîntrerupte dialectici urmînd un ciclu pe care, vorbind oarecum metaforic, l-am putea asemăna cu mişcarea ideii hegeliene, tind să reediteze acest circuit pe planuri orizontale, mereu altele, dar niciodată în succesiuni progresive. Acest mecanism explică existenţa simultană a poeziei în istorie şi în timp.

II. *Acumularea*

Limbajul e un fel de geografie a realităţii, şi cînd spuneam, citîndu-l pe Heidegger, că poetul îşi creează operele în cadrul său, precizam că *materia* limbajului e preluată în totalitatea ei, adică incluzînd şi universul asupra căruia se exercită funcţia nominativă. Pentru a intra în posesia acestei *materii,* poetul e obligat să întreprindă o permanentă acţiune de acumulare ce se realizează nedeliberat, prin însăşi formula existenţei sale ca investigaţie sensibilă. Noţiunii de *poezie experimentală* — care e un nonsens, cît timp experimentul e *o etapă* şi nu o *modalitate* a operei de artă — i-o putem substitui pe aceea de *biografie experimentală,* în sensul că existenţa poetului devine fatalmente un flux de experienţe sensibile.

Turnul de fildeş e o metaforă facilă a romantismului, lipsită de orice suport şi marcată de naivitatea himerică a unor poeţi care n-au fost capabili să dea o replică bărbătească ingratitudinii, indiferenţei, ostilităţii sau turpitudinii ambiante ; astăzi, mai mult ca oricînd, această imagine apare inadmisibilă. De peste un secol prestigiul poeziei e în declin, şi mai ales în ţări cum e Franţa, poetul devine o prezenţă a cărui inutilitate e atît de stridentă şi de lamentabilă încît i se refuză orice reziduu din nobleţea atribuită odinioară de cunoscutul adagiu al Doamnei de Staël. Domesticiţi de o civilizaţie exasperată a mecanismelor prolifice, dominaţi de poligrafia monstruoasă a metropolelor, poeţii şi-au pierdut ghiarele. Iată de ce e mai actual ca oricînd să accentuăm asupra unor adevăruri, pe care formele alienate ale societăţii de azi cu toate variantele ei tind să le refuleze în umbră. Poetul nu dispune de nici un turn, şi dacă e silit uneori să locuiască prin turnuri, ele nu sînt în nici un caz de fildeş. El e pierdut în imensul labirint al vieţii cotidiene şi trăieşte toate experienţele pe care le determină condiţia umană. Biografia lui e o fatalitate şi ea rămîne în egală măsură o existenţă agitată, sinuoasă, dramatică etc., chiar dacă se desfăşoară preponderent pe plan interior şi scapă ochiului avid al biografului. Însăşi solitudinea lui e o formă secretă a cunoaşterii, a trăirii, a intensităţilor,

a vieţii reflexive ; e o solitudine cu pronunţat sens social, o aventură nocturnă de explorator anxios. Poetul nu este nici canar închis într-o colivie de aur, nici papagal poliglot, nici cîine de vînătoare, nici cal dresat, atent la ritmurile alămurilor festive. Nu numai opera, ci şi viaţa lui, orchestrată după diapazonul pe care i-l impune epoca, devine o suită de semnificaţii şi de simboluri, contribuind la permanenta echilibrare a spiritului, cu el însuşi. După imperativul capricios al circumstanţelor subiective şi obiective, el este Sfînt ca Francisc din Assisi, protagonist politic asemenea lui Dante, tîlhar ca Villon, mare poet ca John Donne, călugăr ca Fray Luis de León sau Juán de la Cruz, toxicoman ca Baudelaire, aventurier ca Esenin, sybarit vicios de genul lui Kavafis, academician ca T. S. Eliot. Biografia lui se supune legilor oculte ale capacităţii sale specifice de posesiune a realităţii, şi se deduce din operă mai exact decît din propriile ei date, pentru că în ultimă instanţă ea nu e decît un element component al poeziei sale : e suficient să încercăm a ni-l imagina pe Sfîntul Francisc cîntînd pegra medievală care alcătuia fundalul biografic al lui Villon, sau, dimpotrivă, pe autorul *Baladei spînzuraţilor,* claustrat într-o mănăstire şi preamărind îndumnezeirea *omului* într-o *Noche oscura del alma,* ca Juán de la Cruz, ca să înţelegem adevărul acestor determinări. Iată de ce biograful servil faţă de date, ajunge uneori să mistifice prin exces de exactitate, viaţa unui poet, cînd nu e capabil s-o aproximeze paralel prin operă ; Newman are perfectă dreptate să observe că : *„...se întîmplă ca o reprezentare ce diferă de original să fie simţită ca fiind mai veridică decît o alta cu pretenţii de exactitate“.*

Ca instrumente specifice de investigare a realului, biografiile poeţilor se implică în definiţia unei spiritualităţi şi a unei epoci istorice : viaţa lui Villon, a lui Hugo, a lui Baudelaire colaborează la definirea spiritualităţii franceze şi a epocilor respective, după cum viaţa lui Eminescu sau Arghezi ne definesc pe noi, aceea a unor Puşkin, Blok, Esenin sau Pasternak ne ajută să pătrundem în universul rus şi în anumite momente ale istoriei sale. Căci biografiile lor sînt reacţii tipice în faţa unui concurs de cauze date, raporturi multiple cu inepuizabile sensuri.

Procesul acumulării materiei are diverse aspecte şi etape asupra cărora e necesar să ne oprim cu atenţie. Datele realităţii poetul le cunoaşte aidoma oricărui om : el le cunoaşte *ca om* şi nu ca poet, iar atitudinile sale imediate sînt de asemenea egale cu ale tuturor semenilor săi. Niciodată un adevărat poet nu-şi va propune, de pildă, să facă o călătorie la mare pentru a căuta acolo elementele unei viitoare poezii, ci, asemenea tuturor, se va duce atras de frumuseţe, de aerul sărat şi tonic al ţărmului, de soarele darnic, de muzica neobosită a valurilor care înaintează pe plajele aurii, inundate de lumină. A te bucura de toate acestea, a le admira sincer şi neafectat, e un apanaj al omului, iar cel ce, ajuns în faţa lor, începe a căuta deîndată metafore şi rime, nu e decît un meseriaş meschin, un suflet infirm care niciodată nu va izbuti să scrie un singur vers autentic. Poetul mediocru îşi falsifică versurile pornind prin a-şi falsifica biografia după canoanele fascinaţiilor sale livreşti, el e întotdeauna *pe urmele cuiva* întîi şi întîi în viaţă, e complexat de modele şi se ignorează sub imperiul acestor complexe. El e întotdeauna *à la page* şi trăieşte după un catehism anxios, alcătuit cu disperare şi cu trudă, cu obsesia de a nu-i fi scăpat ceva din ceea ce trebuie să cuprindă o biografie bine întocmită. Ceea ce nu înseamnă că e dispus să-şi publice admiraţiile — care cînd sînt obsesiv-freudiene se convertesc în ură — ci dimpotrivă, face tot posibilul să şi le disimuleze. El e întotdeauna original, inedit, inaugurează o nouă direcţie etc. şi pastişează aşternînd deasupra modelului o foaie transparentă, pentru ca gestul să capete public un aer de spontaneitate şi dezinvoltură. Nimic din adevărata lui viaţă nu se acumulează în memoria care devine un depozit de false experienţe.

Memoria poetului autentic depozitează în schimb întregul bagaj al datelor pe care i le oferă propria lui viaţă, şi aceste date se implică direct sau indirect în activitatea lui, nesupuse ca ritm de elaborare nici unei ierarhii sau cronologii. O experienţă din primii ani ai copilăriei se poate valorifica într-o poezie scrisă după zeci de ani, tot

așa cum una foarte recentă apare uneori aproape imediat. De asemenea gradul de intensitate obiectivă al unui fapt nu corespunde în mod obligatoriu cu gradul de acțiune pe care-l exercită asupra poetului, deci nu se subiectivează imediat. Războiul mondial marchează întreaga activitate poetică a lui Ungaretti, dar nu are absolut nici un ecou la Kavafis și aproape nici unul la T. S. Eliot.

Toate datele experiențelor biografice acumulate în memorie rămîn chiar atunci cînd sînt uitate : ele nu dispar, ci sînt refulate spre un plan îndepărtat și obscur, spre o *memorie abisală* unde continuă să existe și să acționeze necontenit, fără ca poetul să fie conștient de prezența lor. Mutațiile ce se produc la acest orizont constituie una din enigmele procesului de creație, o etapă fundamentală și impenetrabilă a gestației poetice, asemănătoare cu taina metamorfozelor geologice. În această *memorie abisală,* care e o împărăție a nălucilor, a misterelor, a umbrelor, datelor vieții reale se conjugă cu datele imaginației ce naște experiențe parabiografice dar la fel, sau uneori, mai autentice decît cele ale biografiei poetului. Abia sub această formă imensul material furnizat de fluxul trăirilor, reale sau imaginare, devine un patrimoniu al poetului, pe măsură ce se reduce la numitorul *experienței sensibile,* convertire ce anulează orice deosebire între elementele ce i se oferă : lectura unei cărți de filozofie sau de istorie a religiilor, participarea la un match de football, călătoria în Extremul Orient, dragostea față de o femeie sau față de părinți, ura față de un dușman, frumusețea unei priveliști etc., etc., își pierd astfel caracterul de heterogeneitate și devin materie poetică. Iată de ce e absurd să vorbim despre o «poezie de idei» cît timp ideile pentru a putea pătrunde în poezie trebuie să-și piardă completamente valoarea lor abstractă inițială și să devină *experiențe sensibile.* Ceea ce exprimă, în cazul respectiv, poetul, nu mai sînt deci ideile ca atare, ci efectele lor asupra sensibilității ; T. S. Eliot o pune în evidență cînd studiază poeții metafizici englezi unde fenomenul e dominant. Cînd situam biografia poetului sub dubla determinare a circumstanțelor obiective și subiective aveam în vedere tocmai evitarea unei confuzii foarte frecvente între *tematică și arie preferențială ;* Esenin, de pildă, nu abordează natura ca pe o temă favorită, ci simte în ea unchiul ideal din care poate avea cea mai amplă și mai intensă reprezentare a condiției umane, după cum alteori unghiul acesta îl găsește în Moscova cîrciumărească. Tot așa Arghezi cu *Florile de mucigai* sau cu lumea anahoreților din schituri și mănăstiri, Blaga cu miturile și cu filosofia germană, García Lorca printre țiganii hispanici, Kavafis în Alexandria helenistică sau în Bizanț. Faptul e de natură să umbrească opinia celor ce stabilesc corespondențe între gradul de *modernitate* al unui poet și tematica lui — dînd noțiunii un sens de *istoricitate,* singurul care o poate justifica, de altfel — sau între *noutate* și abstracțiune absconsă. Materia experiențelor sensibile ale unui poet, caracterul specific al procesului său de acumulare țin de infinita diversitate a fenomenologiei poetice și nu pot fi transformate în criterii de judecare estetică a operei sale.

III. *Elaborarea*

Poezia ca realitate suprapusă, rezultată prin complexul proces de acumulare, se constituie și se elaborează sub zodii obscure, care formulează întrebări privitoare la acea zonă a personalității unde se efectuează actul poetic, unde se naște și se articulează poezia, precum și la factorii ce patronează nașterea ei. E, oare, rațiunea sau afectul, inspirația sau travaliul artistic factorul dominant ? Istoria controversei e lungă și o expunere, fie și sumară, depășește cadrul notelor de față care-și propun, între altele, să evite zadarnicile demonstrații de erudiție neutră, încheiată comod cu un surîs de eclectism horațian. Vom lua deci ca punct de plecare o formulare contemporană, și anume opoziția dintre suprarealiști și Valéry : primii atribuiau poezia unei stări de vis cu suspendarea totală a oricărui control logic, cu ignorarea, după îndemnul lui Breton, pînă și a propriilor talente ori genii ale poeților, în timp ce autorul *Cimitirului marin* afirma categoric că *„adevărata condiție a unui adevărat poet este tot ce poate fi mai strein stării de vis“* și că în acest domeniu domnesc legile

lucidității depline. Continuitatea suprarealiștilor e evidentă pînă azi, cînd punctul lor de vedere e foarte frecvent reafirmat de oameni ai generațiilor noastre, dar și bunăoară un Jean Grosjean, nume oarecum recent afirmat, cînd spune că poetul lucrează cu o *riglă de calcul* iar versurile se compun asemenea ecuațiilor algebrice, nu face decît să reia aproape cu aceiași termeni aserțiunile valéryene privitoare la realizarea poeziei *„par l'accomplissment des conditions préalablement réfléchies et fixées, comme il en est en géométrie"*. În sfîrșit, un teoretician în materie, Rolland de Renéville, a încercat o reducție a celor două poziții și — ca și cînd ar fi parafrazat adagiul hegelian după care *ființa pură și neantul pur* sînt identice — a căutat să demonstreze, prea puțin convingător, că în ultimă instanță între inspirație (ca stare de *inconștient absolut)* și *conștiință absolută* se stabilesc semnele egalității.

Între limitele acestei poziții polare, se înscriu numeroase variante, ca de pildă, teoria inefabilului bremondian tinzînd să subordoneze poezia față de experiența mistică, apologia efortului artistic care după T. S. Eliot depășește indiscutabil rolul emoției, și multe altele, căci *on se fait toujours la poétique de son talent,* zice pe bună dreptate Doamna de Staël. Pe de altă parte, glasuri neîncrezătoare sfidează noțiunea însăși de *inspirație,* fie considerînd-o de apanaj al misticii, fie văzînd în ea o simplă și inconsistentă convenție, sau cel mult convertirea noțională a metaforei *muzelor* din antichitate, în timp ce nostalgia *paradiselor artificiale* adiacente poeziei exaltă *mescalina* ca pe o descoperire capabilă să exacerbeze actul de creație și să satisfacă acel *gout de l'infini* beaudelairian. Lansată de Aldous Huxley și de Henri Michaux, *mescalina* e un drog extras în Mexic dintr-o varietate de cactus, venerat de indieni ca o substanță divină deoarece, printr-o acțiune asupra facultăților vizuale, dă un fel de halucinații de o mirobolantă policromie. Pe vremuri era utilizată în lumea preoților, ca și *soma* proslăvită în literatura vedică, pentru a stimula puterea imaginativă și extazul religios. Dacă planta din care se extrăgea *soma* a dispărut din flora hindusă de azi, cactusul mescalinian a

rămas și astfel s-a consacrat un nou stimulent, întotdeauna bine-venit într-o epocă de rafinament anxios și de exasperată încleștare cu umbrele.

A acorda o calitate pur cerebrală actului poetic ar însemna să considerăm talentul ca pe o acuitate deosebită a inteligenței, ceea ce ar duce la confuzia inevitabilă a diferitelor manifestări spirituale, cînd, bunăoară, omul de știință sau filosoful ar acționa pe aceleași temeiuri cu poetul sau artistul. Chiar dacă apelăm la o diferențiere obișnuită a tipurilor de inteligență : inteligența științifică, inteligența artistică etc., nu vom putea explica de ce posesorul unei asemenea categorii de inteligență devine poet și nu muzician sau pictor. A scrie versuri pe cale pur rațională e desigur posibil, dar acele versuri vor fi simple ticluiri inteligente și reci sau, dacă vor cuprinde idei originale și un anumit patos intelectual, vor trebui intitulate, după exemplul lui Guyau, *Vers d'un philosophe.* Intelectul nu poate acționa decît în virtutea coerenței ce domină structurile realității, și o dată anulată această coerență în vederea totalei restructurări a datelor acumulate așa cum ne vor apărea în poezie, imperiul rațiunii încetează. Ea nu poate opera de asemenea cu datele *memoriei abisale,* care constituie materia poeziei, dat fiind că ele au fost convertite într-un amalgam de tip sensibil și, deci, nu mai sînt pasibile de a fi situate în raporturi raționale.

Poezia nu poate fi elaborată însă în cadrul unui act ce ar presupune suspendarea totală a funcțiunilor conștiente, cum recomandă suprarealiștii, pentru că s-ar identifica practic cu delirul și n-ar fi decît o succesiune de nonsensuri banale, un logos aberant, amorf sub raport estetic. Dealtfel, nici nu e posibilă o asemenea elaborare fără intervenția artificiului și a convenției : delirul autentic se realizează exclusiv în sfera psiho-patologică, dincolo de limitele ei începînd falsul delir, afectat, mimetic și deci foarte rațional în cele din urmă, fiind efectul unei strategii deliberate. Poezia și scrisul în general nu pot avea nimic comun cu acest gen de amuzament poligrafic, pe care mașina electronică îl poate realiza la o scară mult mai mare de îndată ce i se administrează o cantitate de *informație* foarte vastă ; experiențele s-au și făcut și e

ciudat că mai există poeți nedeconcertați de asemenea strădanii zadarnice. Paradoxal, între versificatorul inteligent care scrie cu deplina luciditate a unui chimist și delirantul «îndrăzneț», abil în împerecherea cuvintelor, se creează relații de reductibilitate perfectă sub raportul elaborării, devenită la ambii un act arbitrar și în egală măsură parapoetic, căci ultimul se folosește de aceeași *riglă de calcul* cetită însă *à rebours.*

Activizarea deosebită a unuia dintre cele două domenii, afectiv și cerebral — care nu se realizează niciodată prin anularea totală a celuilalt — e un fapt cunoscut fiecărui om : oricine a avut momente cînd și-a putut da seama că e dominat de una dintre aceste două laturi ale personalității sale. Tensiunea afectivă e o stare frecventă a poetului : *„il s'agit de faire l'âme monstrueuse"*, spunea Rimbaud. Ea nu echivalează însă cu *inspirația,* termen uzat, compromis, umilit de majordomii retoricii, dar totuși semnificînd o realitate ; există oameni cu structură preponderent afectivă, care încearcă adesea asemenea stări și totuși nu sînt capabili să scrie un singur vers. Poetul asociază exaltării afectelor o dilatare a pupilelor interioare, a acelui ochi care — parafrazîndu-l pe Eminescu — închis afară, se deschide imens înlăuntrul său absorbindu-l și surprinzînd în învăluiri fulgerătoare raporturile secrete capabile să restructureze lumea prin funcția lor chintesențială. Această concordanță a tensiunii afective cu clarviziunea spiritului concentrat asupra lui însuși — *starea paradisiacă,* după cum o numea Baudelaire — e ceea ce se înțelege de obicei prin inspirație, iar acțiunea lor concertată devine *elaborarea poetică.* Concertată nu înseamnă însă *sincronizată.* Între cele două acțiuni se realizează o dominare alternativă, în virtutea procesului dialectic ce reprezintă desfășurarea poemului ; ritmul raționalului și al iraționalului constituie în fapt elementul motor al elaborării, iar puterea de a domina dialectica acestor alternări echivalează cu talentul poetic. De aceea T. S. Eliot observă cu îndreptățire că poetul mediocru e conștient acolo unde ar trebui să fie inconștient și inconștient cînd ar trebui să fie conștient. Dereglare fatală, menită să transforme poezia într-o masă lexicală inertă.

De cele mai multe ori poetul mediocru e incapabil de orice efort artistic și debitul său suferă determinările intervertite ale *formulei* care-i monopolizează invenția. Tip preponderent pletoric, elaborarea capătă la el sensul unei apostazii estetice, în aparență revoluționară ; dar, cercetată mai îndeaproape, ea își vădește precaritatea și formulele rudimentare pe care se întemeiază, formule ce ne apar foarte limpede ca alibiuri ale travaliului artistic. Opoziția între *inspirație* și *efort* e o prejudecată mondendiletantă, iar tipul poetului care așterne pe hîrtie capodopere fără o singură ștersătură, e o fantoșă idilică de *Western* poetic. Pînă și un autor de o productivitate neverosimilă — aproape monstruoasă — pe care am fi tentați să ni-l imaginăm dictînd simultan la cîteva stenografe — e vorba de Lope de Vega — spunea *Riete de poeta que no borra.* În ce mod se efectuează aceste ștersături e o problemă ce ține de specificul elaborării fiecăruia : poți șterge după ce ai scris sau alteori ștergi versul, cuvîntul, strofa înainte de a le fi așternut pe hîrtie ; de asemenea există poeți ai nenumăratelor variante sau alții la care variantele nu se adună în sertar, ci se triază în sinea lor fără auxiliile cernelii. E însăși varietatea infinită a naturii : sînt flori ce se deschid dimineața pe rouă și pirotesc de-a lungul zilei, altele stau mereu deschise, altele se deschid seara tîrziu și adorm dimineața la prima atingere a luminii ; sînt plante ce înfloresc de cîteva ori pe an ; după cum există unele, printre ale căror frunze abia o dată la cinci, la zece sau la o sută de ani, își ivește o floare culorile stranii de timp și de nostalgie acumulată în taină.

Ritmul raționalului și al iraționalului nu se realizează prin alternanța unor valori egale, ci e guvernat de o capricioasă poliritmie determinată de gama inepuizabilă a tipologiei poetice. Conștientul și inconștientul își constituie dialectica într-un fel la poeți ca T. S. Eliot, Pasternak, Benn, Ungaretti, Ion Barbu și desigur cu totul altfel la Dylan Thomas, Trakl, Esenin, Vallejo sau Bacovia. Faptul are o semnificație pur fenomenologică, și nu una estetică sau istorică, deci nu poate colabora la judecățile de valoare și nici la aproximarea «modernității» unui poet, așa cum se încearcă uneori pe false temeiuri, îndeosebi în

aria celor ce teoretizează distanțarea poeziei contemporane de universul afectiv și situarea ei în cîmpul exclusiv al actului artistic deliberat. Pentru a exprima cu mai multă claritate acest fenomen atît de obscur prin el însuși, voi da un citat unde Gottfried Benn descrie desfășurarea genetică a poemului, de o manieră subiectiv-empirică, dar cu atît mai sesizantă : *„Ceva din tine propulsează în afară anumite versuri sau înaintează orbecăind cu anumite versuri, altceva din tine ia îndată aceste versuri în mîini, le introduce într-un fel de aparat de observație, un microscop, le examinează, le colorează, caută părțile bolnave. Dacă primul element e poate naiv, al doilea e ceva cu totul deosebit, rafinat și sceptic. Dacă primul e poate subiectiv, al doilea aduce lumea obiectivă, este principiul formal, acela al spiritului“.* Cei doi factori sînt polari și contradicția lor ce tinde să se rezolve în poem, se reeditează imprimînd elaborării acel ritm-motor despre care vorbeam ; primul, ce sondează *memoria abisală*, e de natură obscur-intuitivă și asupra funcțiunii sale nu se pot aduce decît mărturii subiective, însă al doilea ne apare într-o lumină mult mai propice unei definiții. Și totuși, ne vom da seama în cele din urmă că se ivesc nenumărate dificultăți de îndată ce încercăm să-l analizăm ; ceea ce Benn numea *principiul formal* e de domeniul raționalului, fără a se supune însă întru totul legilor de manifestare ale rațiunii. Există, de bună seamă, o serie de determinări reciproce între acești factori — determinări ce nu vor putea fi niciodată formulate cu precizie științifică, pentru că ele nu sînt constante și se petrec într-un orizont la fel de inaccesibil ca și mutațiile astrologice.

IV. *Structurile poetice*

Incompatibilitatea structurală dintre realitate și poezie — ca realitate suprapusă — pune în evidență existența altor structuri decît acelea accesibile comprehensiunii logice ; de îndată ce poetul anulează coerența lor, instaurînd o nouă coerență de tip metaforic, datele realității se restructurează și ne apar sub forma ***structurilor poetice,*** întemeiate pe noile raporturi în care poetul situează

elementele realului. Sînt oare aceste raporturi o *creație* a poetului ? Desigur că nu. El nu face decît să le reveleze, să proiecteze lumina asupra lor și să ne introducă într-o lume suprapusă de armonii formale, creînd astfel structuri poetice. Forța poetului rezidă în capacitatea de a revela deci raporturi noi și nebănuite, și e direct proporțională cu gradul de heterogenitate al elementelor ce se situează în aceste raporturi, și cu gradul de pregnanță al coerenței lor metaforice. Novalis trebuie citit în acest sens, cînd spune : *„Nimic nu e mai poetic decît toate tranzițiile, toate amestecurile heterogene“.*

Situarea într-un raport corespunde pe plan fenomenal cu juxtapunerea, dar această corespondență care e sursa majorității erorilor de judecată, îndeosebi în epoci de preponderență barocă — astăzi de exemplu — e un fapt pur mecanic și irelevant. Raporturile poetice nu sînt în esență simple acte arbitrare de juxtapunere a unor elemente a căror asociere poate da efecte de insolit, ci ele există pe baza acelei coerențe metaforice, factor preexistent deci ; poetul nu face decît să-l descopere și să ne transmită frisonul descoperirii lui. Capacitatea alăturărilor insolite e o facultate foarte comună în epocile de rafinament intelectual și ea poate fi inculcată pe cale pur științifică pînă și creierului electronic după cum s-a și făcut. Așa se și explică frecvența acestor *raporturi aparente* în poezia actuală ; ele corespund unei inerții stilistice foarte caracteristică epocii noastre cînd, în mod paradoxal, insolitul devine forma cea mai răspîndită a banalității, a locului comun, fapt firesc deoarece, după cum vom vedea, formele mimetice se realizează întotdeauna prin reeditarea mecanică a particularităților stilului contemporan lor. Mediocrul de azi scrie mai greu în maniera lui Villon decît în aceea a lui Ezra Pound, Michaux sau Dylan Thomas.

A delimita raporturile poetice de cele aparente e de bună seamă extrem de dificil, cum se întîmplă adesea în cazul actelor de mimetism epigonic : printre oamenii de pe la 1890 erau foarte mulți care se întristau că Eminescu nu scrisese versuri chiar atît de desăvîrșite ca ale lui Vlahuță, fiind, e drept, dispuși să-i acorde circumstanțele atenuante ale boemei și ale sfîrșitului prematur.

Cetitorul înzestrat și pasionat de poezie realizează aceste deosebiri mai mult în forul subiectivității sale decît le poate exprima printr-o formulare expresă. Observăm adesea că o poezie, în ciuda caracterului ei insolit, a metaforelor îndrăznețe, a asocierilor bizare, nu ne transmite sentimentul artei, ci ne suscită reacții streine receptivității estetice : uimire, indiferență, neplăcere, penibil, senzația lipsei de gust etc. Fenomenul ce se petrece e analog cu reacția noastră față de soarta unui erou dintr-o piesă scrisă fără talent : moartea lui în condițiile cele mai tragice ne lasă completamente indiferenți, deși într-o dramă shakespeariană același fapt ne afectează profund, chiar dacă marele englez își permite să facă abuz de asemenea soluții, ucigîndu-și eroii în serie. În atari situații se vorbește despre *autenticitate*, termen nu o dată impropriu utilizat. Căci ni se întîmplă ca tragedia unui om, citită în ziare, să ne impresioneze puternic, în timp ce același episod tragic transpus în teatru sau în proză, cu maximă fidelitate, dar de către un autor mediocru, să nu ne solicite cea mai vagă participare. E o dovadă că structura reală operează în virtutea legilor ei și noi o recepționăm ca atare, în timp ce aceleași elemente restructurate în artă ne solicită în alte compartimente ale ființei noastre ; structura unei realități nu e egală cu structura poetică suprapusă aceleiași realități, iar poetul încercînd s-o realizeze prin transpunere directă, a ignorat *raporturile poetice*, coerența lor metaforică și astfel a eșuat într-un simplu plagiat. Ca și datele realului, aceste raporturi poetice sînt inepuizabile : despre moartea Jeanei d'Arc s-au scris și se mai pot scrie nenumărate opere fără ca valoarea lor să fie afectată de identitatea motivului ca atare și fără ca, pe plan poetic, ele să se suprapună vreodată, oricît ar fi de fidele față de datele istorice.

Elementele realului poetul le preia în cadrul limbajului, cum arătam în prima parte a notelor de față, utilizînd capacitatea lui nominativă, dar făcînd abstracție de semnificațiile consacrate care-l transformă într-o panoplie de simboluri și valori stabile. El este, dimpotrivă, capabil să le imprime alte funcții și semnificații acestor date ale realității, adeseori în contradicție violentă cu cele existente în ordinea lor firească. Sunetul clopotelor

de Paști are în mod curent semnificația luminoasă a unei bucurii calme, depline, a liniștii și împăcării, dar Trakl însușindu-și această realitate și chiar adăugîndu-i un alt element — culoarea roz — de natură să-i sporească și mai mult semnificația, sfîrșește prin a-i imprima o funcție exact opusă, de angoasă, de melancolie sumbră, de apăsare obscură :

Clopote roze de Paști sub bolta funebră a nopții
și glasurile argintii ale stelelor
încît delirul întunecatei demențe cădea lunecînd
de pe fruntea adormitului.

(*Sebastian în vis*)

În poezia lui întîlnim foarte frecvent această deturnare de semnificații : culorile pastelate, copiii, priveliștile agreste devin adeseori cadrul unor stări de teroare melancolică, de traumă crepusculară și astfel capătă funcții cu totul opuse celor pe care le au în mod obișnuit în realitate și în limbaj. La fel procedează și Blaga în acest distih :

Într-o singură zi mugurii și iarba au crescut
repede ca unghiile și părul morților...

(*Echinocțiu*)

Mugurii și iarba, simboluri ale regenerării naturii, ale exultării primăvăratice, ale bucuriilor și speranțelor tinere, capătă dintr-o dată culoarea posomorîtă a morții, ne transmit un frison tanatologic, ne proiectează pe orizontul anxios al misterelor celulare. Asemenea modificări nu se produc exclusiv în cadrul stilistic al metaforelor, ci pot avea loc și în afara lor, coerența metaforică nefiind efectuabilă în acest cadru, ci pe planul mai profund al raporturilor poetice. Th. Gautier povestește că un celebru titlu al lui Baudelaire, *Les Paradis artificiels*, nu era inițial decît firma unei prăvălii de flori artificiale pe drumul spre Neuilly, unde poetul trecea adesea mergînd la avocatul său. Scrise la intrarea acelei prăvălii, cuvintele respective nu au decît sensul unei turpitudini bombastice, în timp ce Baudelaire transpunîndu-le pe coperta cărții sale consacrată drogurilor, pornind de la confesiunile lui Thomas de Quincey, le

schimbă radical funcţia şi le imprimă o deosebită forţă de sugestie în direcţia extazului negru : ele au astăzi pentru noi valoare emblematică, ne deschid imaginare porţi spre lumea intensităţilor dureroase, spre experienţele extreme ale unor bucurii morbide care exaltă şi ucid. S-ar putea face observaţia că aci intervine mai curînd o îmbogăţire de sensuri, o amplificare a rezonanţei, dar dacă analizăm procesul ce s-a petrecut vom vedea lesne că funcţia acordată de Baudelaire cuvintelor *Paradis artificial* este în fond exact opusă celei pe care o avuseseră pe firma fostei prăvălii : frivolitatea pretenţioasă şi ieftină devine acuitate sugestivă, subtilitate, rafinament corupt. Vom recunoaşte că, fără mărturia lui Gautier, nimenea nu şi-ar fi putut imagina că titlul baudelairian, atît de propriu şi de fericit ales, nu fusese la originea lui decît o anodină firmă de prăvălie.

Aceste funcţii prin care, atribuindu-le, poetul îşi însuşeşte elementele realului, constituie în ansamblul lor *viziunea lui poetică* şi în perimetrul ei îşi păstrează un anumit grad de consecvenţă. Ele revin adesea în opera lui, formează nucleul ei obsesional, colaborează la definirea originalităţii, care nu e o simplă strategie de ticuri stilistice proprii unui poet, aşa cum este interpretată adesea. Suprafaţa stilistică nu poate determina originalitatea unei opere decît în mod aparent şi cu atît mai puţin e capabilă să definească un univers poetic. Un poet mediocru, care maniază cîteva duzini de metafore mai mult sau mai puţin proprii şi spectaculoase, îşi poate demonstra cel mult dexteritatea, virtute periferică şi insignifiantă : Bacovia, Saba, Machado sînt mari poeţi monotoni şi stîngaci. Ezra Pound, elogiindu-l pe Villon, arată pe bună dreptate că poetul francez e aproape străin de orice subtilitate stilistică şi de orice ***stimul de noutate***. În fond, originalitatea lui Villon — ca şi a oricărui mare poet — rezidă în substanţa lui vizionară, în funcţiile noi pe care le atribuie el unor realităţi. Ticăloşia capătă un sens de candoare suavă, moravurile sordide se purifică în purgatoriul sincerităţii lui dizolvante, care le imprimă sensul virtuţilor, vulgaritatea cea mai abjectă devine cu totul altceva. Bordelul, cîrciuma, hoţia, proxenetismul, pervesiunea etc., etc. nu mai au semnificaţiile lor curente din realitate, ci altele, atribuite de poet, şi converg armonios în direcţia viziunii lui proprii. Restructurată pe baza raporturilor poetice revelate, realitatea devine poezie, devine o altă realitate creată de poet prin ceea ce Machado numea ***realizar nuevamente lo desrealizado***.

Raporturile poetice sînt preexistente poetului care nu face decît să le reveleze, ele constituie o reţea inepuizabilă şi sînt paralele faţă de conexiunea firească dintre datele lumii reale. Observăm însă că acest paralelism nu e de tip geometric : apropierea şi depărtarea fluctuează determinînd ceea ce, în prima parte a notelor de faţă, numeam gradul de evidenţă al incompatibilităţii structurale dintre realitate şi poezie ca realitate suprapusă. Ondulaţia ce se crează prin fluctuaţia respectivă nu afectează existenţa în sine a raporturilor poetice ; ea indică doar evoluţia ciclică a tiparelor stilistice. În perioadele de echilibru clasic, raporturile care-l solicită pe un poet sînt sfera celor mai apropiate de conexiunea elementelor realităţii, dar pe măsură ce se pronunţă tendinţele spre baroc, el e în căutarea unor raporturi tot mai îndepărtate, e tot mai înclinat să descopere coerenţa metaforică a unor termeni mereu mai străini, părăsind domeniile invadate de epigoni. Căci actul de creaţie ca revelare a unor raporturi poetice poartă în sine tendinţa de a se reedita printr-un vast sistem de analogii mecanice din ce în ce mai accesibile, care dau poetului sentimentul epuizării respectivului tip de raporturi. Sentimentul acesta e iluzoriu, dar acţiunea lui trece din cîmpul estetic în cel psihologic şi astfel devine motorul deplasării treptate a creaţiei spre sfera raporturilor poetice extreme, care, în epoci crepusculare, ating paroxismul ; sensul deplasării e determinat, desigur, şi de unghiul orbital din care, prin apartenenţa lui istorică, poetul priveşte universul realităţii ambiante. A interpreta această deplasare drept un progres în accepţiunea curentă a termenului, considerînd că firescul grad de complexitate al poeziei, în funcţie de distanţa raporturilor poetice faţă de conexiunea structurală a datelor realităţii, creşte propor-

țional cu valoarea ei, e o eroare : mișcarea e ciclic-orizontală și deci orice idee de progres este exclusă. Între *creație* și *expresie* există în acest sens relații de perfectă complementaritate.

În sfîrșit, raporturile poetice formulează problema așa-numitei «elevații» a poeziei, prin distanțarea de concretul imediat al existenței, spre stările de vis, de irealitate. O permanentă erezie își face loc la diverse grade, în această privință, prin greșita înțelegere a incompatibilității dintre structura poetică și cea a lumii reale. În azur, în cosmos, în muzica sferelor și în alte asemenea domenii de iluzie facilă se cantonează mediocrul ; marele poet e plantat în realitate, în condiția lui umană care-i oferă termenii solizi ai raporturilor poetice, întregul material necesar creației. Voi da un citat mai simplu din Gottfried Benn, a cărui opinie mi se pare foarte pertinentă : *„Cînd te-ai îmbarcat fără întîrziere sau ai ajuns îndată la murmurul izvoarelor și la harpe și la frumoasa noapte și la pace și la lanțurile fără început, rotunjimea sferelor, împlinirea devin steaua victoriei tale, reinstaurare a divinului și sentimente cosmice analoage, e vorba de cele mai multe ori despre o facilă speculație asupra sentimentalității și a nevolniciei cetitorului. Acest ton serafic nu înseamnă un triumf asupra lucrurilor pămîntești, ci o fugă din fața lor. Marele poet este un mare realist, foarte apropiat de toate realitățile ; el ia asupra lui realitățile, e foarte terestru, greier născut din pămînt după cuvîntul legendei, insectă ateniană. Cu o imensă prudență distribuie el ezotericul și seraficul pe temeliile dure ale realității“*. Poetul nu e un mesager al empireului coborît printre oameni, ființă selenară rătăcită printr-un univers străin, ci este un exponent al pămîntului, ce se străduiește să ofere oamenilor o replică a propriei lor existențe, restructurată, redusă la esența ei, confruntată cu lumea de armonii ideale a căror nostalgie îi devorează ca o pedeapsă fără vîrstă și timp. Elevația unei poezii rezidă în puterea de propulsare exercitată de structura ei, de raporturile poetice, pe care se întemeiază, și e în funcție de contrastul dintre realitatea foarte acuzată a elementelor ei și gradul de convertire sensibilă realizat de poet. Poetul

care frisonează de beatitudine în eter sau leșină de voluptate printre abstracțiuni absconse e un devitalizat, un muezin anemic ; așijderea și criticul ce-i servește deopotrivă de paj și de soră de caritate !

V. *Anonimatul cuvîntului*

Raporturile poetice se revelează în cadrul limbajului și acționează cu materia lui. Definiția poeziei ca artă a cuvîntului e de mult una din fațetele acelui poliedru al banalității curente, care, văzut din alte unghiuri, definește pictura ca artă a culorii, muzica fiind o artă a sunetului etc. Truismul respectiv reprezintă în fond notația superficială a unei aparențe, tendința de a satisface necesitatea firească de condensare a unui complex de relații atît de greu sesizabil, cu paleativul simplificării ; a considera poezia ca atare e la fel de irelevant și de inutil ca, bunăoară, a vedea în profesiunea lui Benvenuto Cellini o artă a metalului sau a spune despre maeștrii de la Delft că sînt artiști ai lutului. E cel mai sigur mijloc de a se ajunge — fie și pe căi sofisticate — la vechea prejudecată a poeziei ca *elocvență armonioasă* cum o caracterizase Voltaire (exasperat, Verlaine îndemna să i se sucească gîtul acestei virtuți neavenite).

A doua jumătate a secolului trecut a cunoscut două extreme : pe de o parte Mallarmé (*„poemele nu se fac cu idei, ci cu cuvinte“*), pe de altă parte spaniolul Ramón de Campoamor, care dorea *„să ajungă la artă prin idee și s-o exprime în limbajul comun“*. Eșecul nobil al lui Mallarmé în a cultiva mitul cuvîntului e prea cunoscut ; poetul însuși a avut într-un grad fatal sentimentul impasului său, neezitînd să-l și formuleze cu o dramatică sinceritate. Campoamor a decăzut în frazeologie puerilă, cu inflexiuni moralizatoare sau filozofice la modul didactic, și a murit strivit de propriile-i banalități. Noțiunea de limbaj comun avea la el semnificația lipsei travaliului artistic, și a adecvării mecanice ; ideologii care afirmau odinioară la noi că *„un conținut înaintat determină de la sine forma corespunzătoare“*, l-ar fi putut revendica printre înaintași. Aceste două extreme nu reclamă rezol-

varea printr-o înțeleaptă soluție de mijloc, în primul rînd pentru că, în principiu, opoziția *idee-cuvînt* e falsă în poezie, care include aceste elemente fără ca ele să-i definească specificitatea. Ceea ce definește poemul sînt raporturile poetice și coherența metaforică, devenite limbaj, comunicare, expresie existențială. Teoriile poetice au sucombat în cuvînt. Există o spaimă a cuvîntului, o disperare a cuvîntului, o religie a cuvîntului, un complex al cuvîntului, o beție, o obsesie, o schizofrenie a cuvîntului. Dicționarele limbilor europene au o febră suspectă și literele alfabetului se cariază. Epuizate într-o pantomimă poetică deconcertantă, care durează de cinci decenii pe textul aceluiași libret, cuvintele sînt mute, și-au pierdut graiul. Poetul de azi trebuie să fie logoped.

Cuvîntul nu există în poezie printr-o valoare în sine și nu are virtuți intrinseci de ordin estetic, după cum asemenea virtuți nu pot avea linia ori sunetul ; afirmația lui Hogarth că numai linia curbă e estetică pare astăzi o naivitate sau un capriciu. Nu există nici un capitol al lexicului incompatibil cu poezia și viceversa, nu se cunosc altele care ar fi prin excelență apanajul ei. Vocabularul poetului e totdeauna al vremii sale, al societății și al civilizației contemporane : cuvintele intră și ies din poezie în funcție de evoluția realității înconjurătoare. Cînd o realitate dispare din orizontul istoric, e firesc să întîlnim tot mai rar și cuvîntul care o denumește, după cum, cînd apare o alta, cuvîntul respectiv își face loc treptat și în poezie, în ciuda unei anumite rezistențe provenind din obișnuință și inerție. Numele zeilor antici, ale unor popoare de mult dispărute, cuvintele ce denumeau anumite sărbători, obiceiuri, tradiții sau veșminte — din antichitate sau chiar din Evul Mediu — apar foarte rar sau aproape deloc în poezia contemporană, dar nu pentru că o îndelungată utilizare le-ar fi afectat expresivitatea. De mii de ani circulă în poezie cuvinte ca *mare, pasăre, iubire, fluviu, timp, moarte, zăpadă, noapte, vis* etc., etc., fără ca faptul să aibă vreo repercusiune asupra posibilității de a le utiliza în continuare. Ceea ce se uzează este asociația, împerecherea cuvintelor care tinde să se constituie în clișee verbale, demonetizate prin exces și lipsite treptat de orice expresivitate. Luate izolat, cuvintele

farmec și *iubire* pot fi întîlnite în limbajul oricăruia dintre marii poeți contemporani ai lumii, dar asociația *farmecul iubirii* repugnă chiar celui mai obscur debutant cu o minimă intuiție a desuetudinii.

Poetului cuvintele i se înfățișează ca *o masă de funcții nominative neutre*, ca un alfabet al realității ca atare, și ele nu pot fi transferate în poezie fără să-și piardă semnificațiile și chiar fără să devină o negație a lor însele, atîta timp cît părăsesc realitatea asupra căreia se aplică în mod obișnuit funcția lor. Odată ce poetul anulează coherența logică a datelor realului, operația se traduce în limbaj printr-o anulare a semnificațiilor derivate din această coherență, iar instituirea noilor elemente, care sînt raporturile poetice bazate pe o coherență metaforică, presupune apariția *raporturilor de cuvinte* ce constituie *celula poetică* în sensul limbajului. Cuvîntul în sine e anonim ca și nota muzicală, și existența lui în poezie nu depășește anonimatul fiecărei note pe portativ ; numai în măsura situării lor în raporturi, cuvintele se colorează în contextul poetic și capătă un sens de valori ale limbajului. Parafrazîndu-l pe Mallarmé, putem spune că *poeziile nu se fac cu cuvinte, ci cu raporturi de cuvinte*, corespunzînd raporturilor pe care poetul le descoperă între diferitele date ale universului real, și fiind deci expresia materială a acestor raporturi. Ele sînt organisme celulare și nu corpuri compuse : cuvintele ce se situează dispar ca atare. Cînd Auden spune *A telephone is a speaking* și ne oferă astfel un raport de cuvinte, noi îl recepționăm ca pe o unitate, și nu ca pe o propozițiune alcătuită din cuvinte, căci în mod normal telefonul e un aparat utilizat de oameni, și nu o ființă care vorbește, deci telefonul aici nu mai e telefon și a vorbi nu mai înseamnă a vorbi ; relațiile existente în realitate între substantivul și verbul respectiv au fost anulate și o dată cu ele individualitatea termenilor s-a redus la un zero semantic, dar a apărut o altă individualitate, aceea a raportului creat, cei doi termeni contopindu-se în existența noului organism, cu o valoare de semnificație nouă. Acest *zero semantic* e unghiul din care poezia acționează asupra materialului lexical, ceea ce face ca particularitățile și proprietățile estetice ale cuvîntului să fie nule, iar critica filologică, oricît de subtilă,

să fie inoperantă, ca şi strădania poetului de a vîna cuvinte rare, transformîndu-se în entomolog maniac exhibînd inutil un insectar cu piese demne de invidie. Jorge Luís Borges, în volumul său consacrat vechilor literaturi germanice, citează una dintre ghicitorile cuprinse într-un text medieval saxon, care exprimă, cred, foarte plastic zădărnicia rîvnei lexicale a poetului fără duh : *„Un vierme a mîncat cuvinte. Parcă aş asculta o minune : viermele, tîlhar pe-ntuneric, devorase vestitul cînt al unui autor şi puternica lui idee. Cu toate că se hrănise cu cuvinte, tîlharul nu se alese cu nici o învăţătură“.* Cheia acestei ghicitori este, după opiniile exegeţilor, molia, dar ea este perfect valabilă şi pentru *poetul-molie,* care devorează cuvinte, devorează dicţionare întregi, iluzionîndu-se şi confundînd creaţia cu un rudiment de fiziologie elementară.

Imprimîndu-le semnificaţii noi prin situarea lor în raporturi, poetul îşi însuşeşte deci cuvintele şi le marchează : ele îi aparţin şi se definesc ca atare, pe planul aparent al existenţei lor, desigur, deoarece în realitate, odată situate în raporturi, îşi pierd existenţa. De aici sentimentul ce-l avem, adesea, că acelaşi cuvînt sună într-un fel, de pildă în poezia lui Baudelaire, şi cu totul altfel la Musset, sentiment înşelător însă, dat fiindcă mutaţia petrecută ţine de *raporturile* cuvîntului respectiv şi ea se caracterizează în primul rînd prin anularea lui. Însuşirea cuvîntului de către poet are deci aspectul unui act de escamotare filologică şi de deturnare a valorilor gramaticii : substantivul poate deveni adjectiv sau verb, conjuncţia poate deveni substantiv etc. Se pune însă problema dacă *toate cuvintele* utilizate în poezie se află cuprinse în structurile poetice, adică, intră în raporturi, sau numai o parte din materia lexicală se include, în timp ce o serie de cuvinte ne apar drept simple anexe copulative sau chiar drept accidente de construcţie. Ezra Pound spune undeva că *„Scriitorul utilizează un anumit număr de cuvinte vide, pentru raţiuni de ritm, mişcare etc.“* şi crede că ele reprezintă aproximativ 4% din text. Faptul poate fi adevărat în sensul morfologiei textului, luat ca suprafaţă filologică, dar din perspectiva structurii poetice afirmaţia lui Pound nu se adevereşte cît timp raporturile de cuvinte nu sînt simple juxtapuneri, ce se epuizează ca valori de expresie în cadrul strict al vecinătăţii lor imediate. Cuvîntul se situează în raporturi printr-o infinită gamă de valenţe deschise în toate direcţiile. Chiar atunci cînd e plasat de poet pentru evidenta necesitate a rimei, de pildă, sau a ritmului, cuvîntul suferă acelaşi proces de dispariţie prin integrare, pentru că rima nu este şi ea decît *un raport de cuvinte.* Iată de ce uneori cea mai anodină prepoziţie sau conjuncţie poate avea un rol capital într-o poezie, cele mai comune particule verbale pot deveni dintr-o dată *Misteriosamente densas / de si mismas,* cum spunea Jorge Guillén, la antipodul umilinţei lor lexicale.

VI. *Formele mimetice*

Actul de creaţie — şi deci implicit şi poezia — are sensul unei replici antitetice a individului faţă de mecanica realităţii sociale, e deci un act de revoltă spontană pe care societatea tinde să-l asimileze ; una dintre formele asimilării este absorbţia prin generalizare. În poezie, aceasta se realizează printr-o reacţie colectiv-mimetică în faţa creaţiei individuale : omologate şi brevetate, formele caracteristice ale poetului devin matriţele unei producţii de serie care poate lua aspectul citării, al parafrazei, al parodiei sau al pastişei, singurul ce ne interesează în domeniul nostru. Astfel apar clişeele verbale, forme moarte ce se proliferează banalizînd treptat cele mai insolite descoperiri, prin puterea lor de a acredita falsa identitate a *raporturilor poetice* cu *raporturile de cuvinte,* adică dîndu-ne iluzia perfectei reductibilităţi a esenţei la procedeu. Faptul e posibil datorită evidenţei imediate a particularităţilor stilistice situate prin natura lor la un orizont infinit mai accesibil decît structurile poetice şi raporturile revelate pe care ele se întemeiază. Există o proporţionalitate directă între dimensiunea poetului şi virulenţa acestei reacţii mimetice provocată de literatura lui, deşi gradul de evidenţă e uneori atenuat de abilitatea progresivă a pastişelor şi de caracterul lor pletoric. Poetul, cu cît este mai mare, mai singular, cu atît e mai nociv în acest sens. Poezia contemporană e plină de clişee de tip

Pound, Eliot, Kavafis, Trakl, Montale, Perse etc., etc., după cum în lirica noastră nouă proliferează clişee de tip Arghezi, Barbu, Blaga etc. şi chiar, treptat, apar clişee ale clişeelor lor, ajungîndu-se la un gen de sciziparitate verbală mereu mai accelerată, mai euforică.

E vizibil că în ultimele decenii procesul de naştere şi de circulaţie a formelor mimetice s-a accentuat enorm şi colaborează la o adevărată psihoză a desuetului : există o obsesie a ineficienţei limbajului poetic, a imposibilităţii expresiei ca atare, a epuizării poeziei ca gen, se vorbeşte despre moartea poeziei, despre antipoezie. De peste o jumătate de secol avangarda — care e un fenomen mai mult psihologic decît literar — întreprinde o permanentă campanie împotriva desuetului, a formelor moarte, lansînd succesiv manifeste zgomotoase şi agresive şi căutînd cu mijloace teoretice să revoluţioneze o realitate ce prin însăşi structura ei refuză orice amandament deliberat şi orice soluţie de laborator intelectual. Rezultatul a fost paradoxal : în măsura în care curentele de avangardă au avut o consistenţă şi n-au fost simple estrade pentru efemere succese de public, ele au sfîrşit prin a genera, într-un timp relativ scurt, un nou val de forme mimetice, de astă dată pur avangardiste. În toate literaturile europene circulă de pe acum clişee verbale de tip suprarealist, de tip ultraist, expresionist, imagist, cu exact aceeaşi virulenţă pe care o manifestau acum cinci decenii clişeele parnasiene sau simboliste. Fenomenul, mai mult firesc decît alarmant, îşi are explicaţia în însăşi evoluţia civilizaţiei noastre, care-i determină în mod fatal ritmul. În primul rînd gradul de civilizaţie tehnică oferă, ca pretutindenea, mijloace mereu mai generoase. În Evul Mediu, de pildă, cînd nu exista tiparul, şi cultura cea mai elementară era inevitabil restrînsă la sfera clerului şi a nobilimii de curte, formele mimetice aveau o circulaţie aproape imperceptibilă. Un Guinicelli, un Walter von der Vogelweide, un Gonzalo de Berceo sau Arnaut Daniel erau accesibili exclusiv cercurilor nobiliare şi un manuscris cu poemele lor devenea o raritate, ceea ce făcea desigur ca tendinţa unei replici mimetice să fie practic în imposibilitate de a se materializa şi de a lua forme evidente ; pînă şi influenţele se manifestă cu masive interziceri, încît

bunăoară stilnoviştii toscani pătrund în Anglia abia în epoca elizabetană, în sensul că asimilarea lor se desăvîrşeşte şi toate cuceririle lor sînt valorificate activ. Unele dintre descoperirile poeţilor medievali au rămas inoperante în epocă, fiind totalmente ignorate secole de-a rîndul, încît opera lor s-a consumat fără consecinţe, ca descoperirea Americii de către vikingi, cum spune Borges. Cu atît mai mult formele mimetice nu puteau să circule decît foarte vag, pînă cînd tiparul, revoluţionînd domeniul multiplicării textelor, nu le-a oferit mijloace progresive de proliferare. Ceva mai tîrziu, în Pleiadă, Carol al IX-lea, care putea excela prin orice în afara talentului poetic, izbutea să ronsardizeze cu oarecare dezinvoltură.

Astăzi, dacă fenomenul înregistrează un salt enorm, îngrijorător aproape, faptul se datorează dezvoltării inimaginabile chiar în secolul trecut, a civilizaţiei : industria poligrafică a luat proporţii fabuloase şi cărţile sînt la îndemîna oricui, publicitatea, cu aparatul ei tentacular, e capabilă să lanseze şi să consacre un autor în cîteva luni, difuzîndu-i opera prin traduceri în toate ţările globului ; numărul şi capacitatea editurilor au crescut, atingînd cifre neverosimile, instrucţia publică de toate gradele, radioul şi televiziunea, cinematograful, bibliotecile, revistele nenumărate, manualele de literatură etc., toate contribuie la răspîndirea fulgerătoare a scrisului şi deci şi a poeziei, încît procesul de cunoaştere, de asimilare şi în consecinţă şi reacţia ce naşte forme mimetice, s-au accelerat la paroxism. Însăşi tehnica scrisului devine aproape unanim accesibilă şi oricine poate învăţa cum se scrie un poem, într-un ritm record şi cu minime eforturi. Această supralicitare a mijloacelor oferite de stadiul actual al civilizaţiei modifică progresiv şi gradul de disimulare al replicilor mimetice : vom recunoaşte că astăzi clişeele verbale au un coeficient de originalitate aparentă infinit mai mare decît îl aveau chiar cu cîteva decenii în urmă, în virtutea aceloraşi legi care patronează ameliorarea şi perfecţionarea continuă a industriei pe baza experienţelor acumulate printr-un tot mai îndelungat exerciţiu. Aici însă căile perfecţiunii nu urmăresc fidelitatea, ca în orice altă mnifestare mimetică ; dimpotrivă, efortul se dirijează spre o cît mai evidentă îndepărtare de articulaţia

formală a prototipului, şi chiar spre o negare a lui, ajungîndu-se astfel la situaţia derutantă cînd pastişa ni se înfăţişează ca un act de revoltă şi de sfidare a originalului, iar clişeele verbale capătă un ton de violenţă paricidă, preluat mecanic şi de critica literară ce se străduieşte să le afirme. Aşa se explică într-o bună măsură o anume rezonanţă polemică a poeziei şi a criticii deopotrivă, ca şi ostentaţia insolitului, devenit însă, în mod paradoxal, forma cea mai curentă a locului comun, pentru că e un insolit redus la o simplă *formulă tehnică* şi care, lipsit de suportul fundamental al raporturilor poetice subjacente, se consumă exclusiv pe planul epidermei lexicale : e deci un insolit de tip mimetic. Diferenţa nu e însă şi de domeniul dificultăţii ; după asimilarea marilor poeţi ai primelor generaţii din acest secol, după ecloziunea curentelor de avangardă, experienţele lexicale cele mai hazardate sînt la îndemîna oricui şi stau sub semnul aceleiaşi facilităţi care patrona nu de mult versificările rimate ale postsimboliştilor anemici. Devenită clişeu verbal, matrice industrială pentru producţia în serie, forma cea mai savantă în structura ei e accesibilă imediat şi pe o scară deconcertantă. Se poate constata chiar şi printr-o statistică riguroasă că nu numai debutanţii adolescenţi, ci şi diletanţii maturi care au exersat multă vreme cu obstinaţie pe motive sentimental-academice sau retoric-festive, practică astăzi cu maximă uşurinţă o poezie aşa-zis *modernă*, alcătuită dintr-un amalgam de clişee verbale de provenienţă compozită, unde suprarealismul, expresionismul sau ultraismul se întîlnesc cu formele unor Pound, Saint-John Perse, Dylan Thomas, Trakl, Montale etc. şi chiar cu anumite rudimente dadaiste sau lettriste. În cele mai neverosimile localităţi europene poţi întîlni astăzi nenumăraţi poeţi care scriu versuri la fel de plauzibile ca şi majoritatea celor ce apar, în mod curent, prin diverse publicaţii sau volume.

Proliferarea absurdă a formelor mimetice pune în tot mai evidentă dificultate critica literară. E o vizibilă criză a judecăţii de valoare, care duce la mistificarea ierarhiilor şi la derută. Lansările şi consacrările sînt capricioase, intempestive, labile. Adjectivele şi formulele augmentative încep a avea aerul unor hetaire ale vocabularului, ce se

oferă profesional primului venit, laurii de odinioară sînt înlocuiţi treptat cu un ireproşabil produs plastic a cărui formulă chimică nu mai e de mult un secret ; pînă şi statuile se înalţă şi se dărîmă cu aceeaşi fervoare contrafăcută, ce nu izbuteşte să disimuleze incertitudinea anxioasă. O continuă strădanie de a inova, o continuă obsesie a *noutăţii,* a *ineditului,* a *îndrăznelii* care trece din poezie în critică şi în estetică, încercînd zadarnic să rezolve pe plan teoretic problemele creaţiei pure ca şi cînd determinările climei s-ar putea soluţiona printr-un efort de meteorologie. În fond, formele mimetice, aceste clişee verbale ce reprezintă o fatalitate a poeziei de totdeauna, nu s-au nimicit niciodată prin mari performanţe teoretice şi n-au murit denunţate de critica literară oricît de strălucită ar fi fost ea. Apariţia, evoluţia şi moartea lor constituie un *fenomen secundar* (în sensul medical al expresiei), al istoriei literare, supus unui perpetuu *contraria contrariis curantur.* Formele mimetice se ucid prin poezie, prin noi acte poetice menite, la rîndul lor, să nască alte clişee. Toată moştenirea inertă a clasicismului senilizat, toate formele moarte care intoxicau poezia secolului al XVIII-lea n-au fost nimicite de critici şi de esteticieni, ci de marii poeţi ai romantismului. Ei au acţionat *prin înseşi poemele lor,* şi nu prin noi teorii despre poezie : creaţia şi anularea, sincronizate perfect, sînt cele două acţiuni esenţiale pe care poetul le realizează situîndu-se în albia unei tradiţii. El îşi neagă astfel înaintaşii afirmîndu-i în acelaşi timp. Adevărata imagine a lui Eminescu nu s-a putut cristaliza decît după apariţia unor poeţi ca Arghezi, Bacovia sau Blaga, continuatori cu toţii ai tradiţiei sale, dar şi nimicitori ai tipurilor de clişee verbale derivate din moştenirea eminesciană în direcţia fiecăruia dintre ei. Faptul se realizează de la sine. Nici un poet nu şi-a propus vreodată să ucidă forme mimetice, după cum nu s-a gîndit că din opera lui vor naşte alte asemenea forme pe care urmaşii săi le vor anihila. E legea implacabilă a marilor ritmuri spirituale, prin care istoria şi timpul comunică misterios şi imperceptibil, mişcîndu-se în spirale complementare spre acelaşi zenit ideal ce-şi păstrează mereu depărtarea între aspiraţie, nostalgie şi nelinişte.

Desigur, azi, cînd clişeele verbale ating paroxismul şi iau, nu o dată — după cum spuneam — aparenţa derutantă a îndrăznelii şi a experimentului, dînd iluzia unei efervescenţe poetice fără precedent, cînd ecourile deviate şi multiplicate ale marilor poeţi contemporani răspund de pretutindenea ca într-un labirint unde un demon al acusticii electronice şi-a investit geniul său monstruos şi deşănţat, e cu neputinţă să nu te întrebi dacă nu e aici simptomul unei mutaţii radicale pe care alte arte au şi început să o mărturisească. Sub ochii noştri arhitectura dispare, dizolvîndu-se în uriaşul mecanism al industriei de construcţii, unde formele mimetice devin legea fundamentală impusă de exigenţele economiei şi ale tehnicii, care nu pot găsi un *modus vivendi* cu însăşi ideea de unicat. Oraşul modern, supus dominaţiei funcţionalului încearcă să recupereze pe plan urbanistic formele alienate în arhitectură, dilatînd forma, singura posibilitate pe care i-o menajează avîntul civilizaţiei tehnice. Ducasse spunea încă în secolul trecut că : *„La poésie doit être faite par tous“*, şi iată că arhitectura a şi atins acest stadiu, ameninţîndu-l să-l depăşească nu peste multă vreme. A şi început a se vorbi despre o clădire enormă, care ar îngloba un întreg oraş. Arhitectura e deja făcută de toţi, dar ea nu mai trebuie făcută de nimeni. Iată poate concluzia firească a premiselor pe care par să le formuleze anumite realităţi contemporane. Se prezice uneori şi dispariţia muzicii, a picturii, şi e greu de spus că n-ar exista artişti dispuşi să se constituie în acest sens în precursori. Poate că şi poezia, prin acest fel de a fi făcută de toţi, va dispărea absorbită de industria poligrafică, modificîndu-şi total funcţia şi rolul ei dintotdeauna, căpătînd o valoare funcţională în imensul angrenaj al civilizaţiei consumului, tot aşa cum la originile ei avusese una de domeniul ritualurilor ezoterice şi a magiei. În fond, ne-am obişnuit să nu mai căutăm în arhitectură o delectare estetică, şi nimenea nu se mai opreşte lîngă un edificiu modern admirîndu-i profilul în faţa palatului Strozzi sau a palatului senioriei florentine ; poate că vom ajunge într-o zi să citim şi versuri din cu totul alte raţiuni decît aceea a frisonului estetic. Şi nu vor mai rămîne decît eseişti, mulţi, mereu mai mulţi, mai înverşunaţi, mai subtili, clepsidre verbale ire-

proşabile, măsurînd un timp fără timp, hrănindu-se din propria lor sterilitate perfect automatizată, între exultări şi angoase cibernetice.

Şi totuşi asemenea perspective sînt absurde cît timp omul nu va deveni el însuşi un produs al propriei sale industrii, iar criza limbajului, *leit-motiv* al unei epoci crepusculare, dacă există într-adevăr, îşi va găsi în cele din urmă o soluţie, poate o dată cu toate convulsiile acestui timp suspendat temporar între absurd şi demenţă, umbrit de fantoma unui Babel ameninţător. Lamentaţia sofistică pe tema limbajului, ca şi aşa-numita *literatură experimentală* ce-şi propune să găsească o ieşire din impas, devin azi tot mai evident alibiuri ale conformismului şi chiar ale *conformismului estetic.* Poezia se hrăneşte din spiritul, dar şi din sîngele oamenilor şi nu are voie să le trădeze, fie şi discret, pierzîndu-se în divagaţii subtile, menite să escamoteze marile umbre care întunecă orizontul contemporan. Formele mimetice, clişeele verbale ce inundă limbajul poeziei de azi pot fi nimicite numai de poeţi *prin însăşi poezia lor,* care e *cuvînt viu, strigăt, urlet, sau şoaptă,* dar niciodată simplă alcătuire de litere moarte şi îngropate în racle decorative.

VII. *Declinul metaforei*

Formele mimetice capătă de obicei *o dominantă stilistică,* gravitează preponderent în jurul unor anumite modalităţi ale stilului, în funcţie de articulaţia formală a originalului din care au derivat. Astăzi, această dominantă stilistică este *metafora,* intrată ea însăşi mereu mai mult sub zodia facilităţii şi desuetudinii. N-aş vrea să fiu greşit înţeles : realitatea suprapusă a poeziei se creează întotdeauna printr-o mutaţie metaforică, în sensul că, situate în raporturi poetice, elementele realului îşi pierd coerenţa lor logică şi între ele se stabileşte o nouă coerenţă care este de tip metaforic. În mod firesc deci orice poezie are *un ton metaforic* independent de prezenţa metaforelor în versurile ei, sau adesea chiar în ciuda absenţei lor aproape totale, cum este de pildă cazul acestei mici poeme de Bertolt Brecht, intitulată *Masca nelegiuitului :*

În camera mea atîrnă o sculptură în lemn japoneză,
Masca unui demon rău, lăcuită cu aur.
Compătimind privesc
Umflatele vine ale frunții, ce arată
Cît de obositor e să fii rău.

E limpede cred că sensul titlului dat acestui capitol, al notelor de față, nu privește întru nimic coerența metaforică a universului poetic, ci exclusiv *metafora ca element al stilului* și despre ea va fi vorba în cele ce urmează. În această ordine de idei aș observa că unii dintre poeții contemporani cei mai proeminenți tind să treacă pe plan secundar excesiva preocupare pentru metaforă, care făcea dintr-o carte de versuri o colecție de ornamente sau, așa cum se întîmplă încă, o compunere pe baza unui cod de convenții cultiste mai mult sau mai puțin arbitrare ; greutatea se deplasează de la detaliu la ansamblu, de la metaforă la tonul metaforic al poeziei. O atare observație poate nedumiri și scandaliza pe cei deprinși să stabilească, în virtutea inerției, semnele egalității între metaforă și poezie, și de aceea voi stărui mai mult asupra ei, fixînd cîteva puncte de reper, făcînd indispensabile incursiuni istorice și contrazicînd anumite opinii ce nu mai pot fi acceptate. În primul rînd, aceea care definește metafora drept *complement ontologic* al unor imperfecțiuni structurale omenești. Arta nu poate sta sub semnul infirmității cît timp ea e, dimpotrivă, simptomul unor energii spirituale excedentare. Metafora reprezintă o încercare a spiritului de a realiza *într-un plan ideal* maximul grad posibil de reductibilitate a esențelor și fenomenelor, pentru a descoperi relații necunoscute ; ea este deci un intermediu al raporturilor poetice. Spun deci *un intermediu*, și nu *intermediul*, pentru că în orizontul valorilor stilistice există o variată gamă de mijloace în această privință, prin care raporturile poetice revelate se structurează devenind limbaj. Temeiul metaforelor e, în ultimă analiză, unul de cunoaștere specifică, iar clasificarea lor nu se poate face pornind de la *funcția* — care e totdeauna aceeași — ci de la *originea* lor. Îmi îngădui deci să nu fiu de acord cu autorii ce disting metaforele *plasticizante* de cele *revelatoare*, primele stabilind un simplu *corelativ*,

iar celelalte aducînd o *îmbogățire de substanță*. Noțiunea de *revelație*, reprezentînd o modalitate de a dezvălui laturi ascunse ale obiectelor sau fenomenelor, prin care ele se situează în raporturi poetice — și aceasta constituie de fapt rațiunea oricărei metafore — o include și pe aceea de plasticizare, pentru că procesul de corelațiune plastică nu poate fi conceput ca o acțiune cantitativ-mecanică, menită să creeze simple echivalențe, ci dimpotrivă, ca un act de investigație spre zonele necunoscute ale realității ; *a plasticiza* înseamnă deci *a revela*. Mai firesc ar fi să înlocuim noțiunea îmbogățirii de substanță prin aceea a *îmbogățirii de semnificație*, iar plasticizării să-i acordăm valoare de treaptă sau de moment al revelării.

Metaforele ar putea fi mai curînd clasificate după originea lor și astfel le-am deosebi pe acelea ce sînt un produs spontan al imaginației care declanșează sincronic facultățile asociative și intuiția, de altele realizate deliberat prin intelect și abilitate spirituală. Cînd bunăoară Novalis spune că *„spațiul se prelungește prin timp precum corpul prin suflet"* — avem o formulare cu evident caracter metaforic, dar înscriindu-se în afara poeziei, după cum autorul anonim care spune despre casă :

Am o vacă mare
Cu țița-n spinare.

creează o ghicitoare amuzantă, sub formă de metaforă. Categoriile nu sînt incompatibile : vom găsi de pildă, în poezia hermeticilor nenumărate metafore de nuanță intelectuală, după cum printre ghicitori se insinuează nu o dată fiorul poeziei.

Esența poeziei a fost indentificată rînd pe rînd în cele mai diverse elemente ale ei ; pînă și în versificație — și spunînd aceasta nu mă gîndesc la cititorul neavizat (care e un *necetitor*, de fapt !) ce și astăzi mai poate fi auzit indignîndu-se cînd întîlnește versul liber și fiind dispus să-l asimileze prozei ; mă refer, de pildă, la oamenii secolului al XVIII-lea, dintre care unii n-au ezitat să și nege rostul poeziei, ca La Motte, să o reducă la o simplă gimnastică spirituală, ca Buffier („...*un amusement de l'ésprit et un moyen pour le mieux disposer à d'autres occupa-*

tions") sau să vadă în ea forma de manifestare primitivă a omului, ca Trublet care nu se sfia să spună că *„plus la raison se perfectionnera, plus le jugement sera préféré à l'imagination ; et par consequent moins les poètes seront goûtés."* Tratatele acestor dascăli arierați abundă de recomandări practice, iar stima pe care o acordau ei poeziei se poate vedea fie și din titlul unui volum al iezuitului Ducerceau : *Reflexiuni despre poezie, unde se poate vedea în ce constă frumusețea versurilor și unde se dau reguli precise pentru a reuși să le faci bine.* (Astăzi mecanismul automatismelor verbale și al clișeelor e atît de evoluat încît oamenii *„reușesc să le facă bine"* chiar și fără a studia asemenea cărți.) Ce-i putea apărea unui astfel de teoretician drept esență a poeziei, decît *„un tour de phrase..."* ? Astăzi asemenea enormități nu se mai profesează, dar treptat își face loc o nouă prejudecată în raza căreia esența poeziei devine metafora. Eroare infinit mai nobilă, dar nu și mai puțin pernicioasă.

O scurtă privire istorică ne arată că prestigiul metaforei a înregistrat un grafic cu ondulație constantă : mai puțin cultivată în perioadele de afirmare impetuoasă a geniului creator și în epoci clasice, ea se bucură de o mare atenție în epoci de rafinament și atinge paroxismul în vremuri crepusculare. Pindar, întemeietorul lirismului, spune :

> *Flori a-mpleti în cunună e-o sarcină prea lesnicioasă,*
> *Respinge-o !*

Iată dar începutul prea puțin măgulitor pentru ornamente. După clasicismul grec, vine poezia rafinamentului alexandrin, avînd în efigie, ca simbol, chipul ciudatului Lycophron, poet al savanteriei obscure și al cifrului complicat, prin al cărui *„negru labirint"*, cum îl caracterizează Statiu, prea rare ori cineva a întrezărit un fir al Ariadnei ; după echilibrul Renașterii, urmează poezia barocului și veacul ei de aur ne trimite imaginea lui Góngora așa cum l-a văzut contemporanul său Velásquez. Poezia marelui cordovan nu e o excepție bizară, cum par a crede unii exegeți ; ea este expresia cea mai caracteristică a unei tendințe stilistice manifestată nu numai în *marinismul* italian, ci și la predecesorii spanioli, ca de pildă Garcilaso de La Vega sau Fernando de Herrera, și care contaminează și pe cei mai înverșunați adversari ai cultivismului gongoric, un Quevedo, un Jáuregui — *Orfeul* său e un temeinic exemplu — și chiar bătrînul Lope de Vega. Tendința era de a abandona în genere caracterul popular al artei, larga ei accesibilitate, și de a o aristocratiza în spiritul esteticii nobilimii doritoare de fast și de desfătări rafinate. Cultismul e produsul unei epoci, și nu al unui om. În sfîrșit, după clasicismul francez, apar romanticii dezlănțuiți, care, pe filiera lor tenebroasă, l-au născut într-o noapte pe delirantul Lautréamont. Secolul nostru începe sub semnul metaforismului ; încă în primele decenii apar două variante ale *imagismului* — una în America, Pound, Amy Lowel, alta în Rusia, Esenin, Marienhof, Șersenevici etc. —, *ultraismul* hispanic propunîndu-și *să sintetizeze poezia în elementul său primordial : metafora,* cum scria Borges într-un manifest de prin 1921 ; și apoi *suprarealismul* lui André Breton, reducînd poezia la un flux necontrolat de metafore frizînd un automatism de ospiciu. Aș putea cita sute de opinii ale poeților din primele generații — poeții dintre cele două războaie, cum îi numim noi — exaltînd metafora. E reabilitat Góngora, și o întreagă pleiadă hispanică își ia numele anului 1927 cînd i se aniversează tricentenarul morții, sînt descoperiți și valorificați *poeții metafizici* englezi din epoca elizabetană, lionezul solitar Maurice Scève. Dar glasurile lucide nu întîrzie să se facă auzite. Același Borges, ultraist fanatic al începuturilor, scria încă în 1924 că metafora a fost *exploatată pînă la istovire,* că *„azi ea este accesibilă oricărui condei"*, multiplicîndu-și strălucirea în oglinzi nenumărate, și că ar fi de dorit ca *„arta noastră, uitînd-o, să poată pluti spre mări intacte".* De altfel, chiar printre poeții primelor generații din secolul XX există o tendință de a neglija metafora, și ea e ilustrată de individualități profund diferite, de la Machado și Vallejo la Pound și Sandburg, de la Ungaretti și Saba la Brecht, Lagerkvist sau Kavafis.

Pentru a vedea că poezia poate exista perfect și în afara metaforei, vom porni de la constatarea contrarie, și anume că și aceasta la rîndul ei, trăiește adeseori dincolo

de poezie. Avem în primul rînd acele metafore de abilitate spirituală, despre care am vorbit înainte ; ele pot fi introduse şi în poezie — majoritatea metaforelor actuale, din versurile poeţilor mediocri ce trec drept virtuoşi ai imaginii, sînt asemenea metafore de pură inerţie, simple automatisme verbale, cu atît mai plate cu cît par mai îndrăzneţe. Apoi sînt catacrezele (în sensul de metafore inevitabile), derivînd din imposibilitatea noastră de a desemna, într-o limbă sau alta, prin substantive, anumite obiecte sau fenomene. Noi românii spunem, de pildă : *inima căruţei, fluierul piciorului, broasca uşii,* nu din necesităţi poetice, ci pentru că nu avem o altă modalitate de a denumi respectivele elemente ale realităţii. Traduse într-o altă limbă, unde există cuvinte pentru aceste obiecte, expresiile citate vor părea metafore îndrăzneţe : francezul care în loc de *serrure* ar spune, traducînd din româneşte, *grenouille de la porte,* ar putea trece drept poet. Geografia, flora şi fauna abundă de metafore extrapoetice : Valea Iadului, Piatra Craiului, mătasea broaştei, traista ciobanului, ochiul boului etc., etc. Un elev de şcoală primară poate scrie pe tăbliţă un vers, chiar fără voia lui : *În păduri creşte nu-mă-uita ;* luat în sine, versul e de o remarcabilă complexitate metaforică, dar în cadrul tiparelor limbii noastre devine cea mai banală propoziţiune, pentru că *nu-mă-uita* nu e o abstracţiune, ci numele curent al unei flori arhicunoscute. Într-o anumită măsură limbajul nostru devine un *cod de metafore,* fenomen care în Extremul Orient se exacerbează la paroxism, încît o profunzime de clişee verbale de tip metaforic, face să intîlnim banalitatea mai curînd în asemenea forme decît în afara lor ; faptul este evident şi în poezie, unde astăzi toate platitudinile apar sub formă de metafore, mereu mai hazardate, mai excentrice pe măsură ce angoasa banalităţii se întemeiază în conştiinţa poetului.

Reversul acestui adevăr este la fel de evident. Desigur metafora e o fatalitate a limbajului poetic şi ea nu poate fi evitată în absolut, dar poeţii ne-au dat de atîtea ori şi exemple strălucite de artă, unde imaginea, ca funcţie în poem, e relegată la periferia mijloacelor. Sînt, oare, Villon sau contemporanul său spaniol Jorge Manrique, poeţi ai metaforelor ? Evident, nu. Şi iată o poezie scrisă cam în aceeaşi vreme de clasicul coreean Ly Sek :

Întreaga vale doarme sub zăpadă
Şi negri nouri stau deasupra ei.

Veneam acolo după flori de prun,
Dar nu mai ştiu pe unde-or fi-nflorind.

Stau singur în amurg şi vechiul drum
Nu-l mai găsesc, zadarnic îl mai caut.

Cum ar fi putut interveni o metaforă în această simplitate sublimă, fără să-i tulbure emoţia şi să-i ştirbească desăvîrşirea ? Dar poemele celebre ale lui Hölderlin, poeme fără timp, fără epocă, poeme de totdeauna, *Cîntecul destinului, Jumătatea vieţii, Amintire,* unde metaforele, puţine şi şterse, dispar aproape cu totul în transparenţa şi puritatea formelor care se întorc în sine, în spiritul lor originar ; dar lirismul epurat de orice fast, al lui Leopardi, sau sonetele *conceptistului* Quevede, *Miré los muros de la patria mia, A todas partes que me vuelvo,* sau *Oda în metru antic a* lui Eminescu sau... enumerarea poate continua la infinit. E, oare, aceasta o pledoarie împotriva metaforei ? Desigur că nu. Metaforismul şi nuditatea vibrantă au existat întotdeauna în poezie, şi chiar poeţii barocului au simţit uneori tentaţia simplităţii cantabile ; Góngora însuşi, dincolo de savantele *Soledades* sau *Fabula de Polifemo y Galatea,* este şi autorul fermecătoarelor *Romances,* unanim accesibile. Arghezi, poet baroc prin excelenţă, are şi poezii de supremă tensiune, lipsite total de metafore, ca *De-a v-aţi ascuns,* despre care putem spune, parafrazîndu-l pe Goethe, că este ea însăşi o imensă metaforă. Astăzi e greu să mai acceptăm opinia lui Proust, care credea că *„numai metafora poate da stilului un fel de eternitate".*

Predominarea alternativă a acestor modalităţi în evoluţia poeziei nu se realizează capricios şi, cu atît mai puţin, deliberat, ci e determinată de istorie, de profilul spiritual al unei epoci. Aşa se cristalizează stilul, care nu

e niciodată unul în poezie, și altul în arhitectură sau în muzică. Or, epoca noastră e mult prea agitată, prea răvășită de porniri contrare, prea bîntuită de neliniști, de umbre, de spaime și de stafii pentru a fi compatibilă cu metafora. Imaginea nu poate exprima idealul estetic al unor oameni care de o jumătate de secol trăiesc crispați între tiranii, războaie, crize, temnițe, lagăre, crime, fără să întrevadă soluțiile lor într-un orizont echivoc. Somptuozitatea și sybaritismul nu mai frecventează visele noastre, zilele și nopțile stau sub semnul unei labilități amenințătoare, valorile decad, degenerează, miturile moștenite suferă o metamorfoză perversă și toate se convertesc într-o civilizație galopantă unde etalonul tehnic devine unica măsură a lucrurilor. În acest univers făcătorul de metafore, beat de anodina lui manufactură cotidiană, rămîne o insectă stupidă. Iată de ce în poezia generațiilor de după război, interesul pentru metaforă se estompează mereu ; nu mă refer desigur la zonele obscure ale literaturii, unde bîntuie un metaforism provincial, un fel de ultraism întîrziat, cu beatitudini serafice, cu *„poezie de idei“*, cu mici acrobații de circ lexical, manierism, devitalizare, și în cele din urmă, un conformism asezonat cu vagi ingrediente avangardiste model 1930. Îndrăzneala metaforelor e o marotă naivă : cu două mii cinci sute de ani în urmă Eschil, distilînd cuvintele, ajunsese la o formulare ca *„surîsul nenumărat al mării“*, iar poetul spartan Alcman numea memoria *„ochiul lăuntric al spiritului“*, metafore demne de invidia oricărui poet contemporan.

Poezia se poate lipsi de metafore cît timp coherența însăși, pe care se întemeiază realitatea ei suprapusă, e de tip metaforic ; raporturile de cuvinte nu sînt în mod obligatoriu metafore. Cînd Vallejo scrie :

Amadas sean las orejas sànchez,
amadas las personas que se sientan,
amado el desconocido y su señora,
el projimo con mangas, cuello y ojos !

el realizează un ansamblu de raporturi de cuvinte ce acționează direct, fără intermediul metaforei, printr-un efect

stilistic de contrast între monotonia verbului repetat, și heterogeneitatea substantivelor asociate în enumerarea plină de elemente neașteptate, ce se desfășoară. Aici asocierea capătă o valoare metaforică prin puterea ei de a restructura : *el projimo con mangas, cuello y ojos* (aproapele cu mîneci, ochi și guler) e un vers care anulează noțiunile cuprinse, în sensul obișnuit, prin simplul fapt că le asociază, pentru că *aproapele* din preceptul evanghelic, respectiv omul în raport cu ceilalți oameni, devine, în versul citat, *aproapele cu mîneci, ochi și guler,* adică pandantul lui metaforic, prin simplă circumscriere și situare în raport, fără ca de fapt să fi intervenit o metaforă propriu-zisă.

Cred că, în structura versurilor, metafora își va rezolva o altă funcție, disimulîndu-și fizionomia specifică în fluxul limbajului pe un temei contrapunctic și devenind un element al ritmului interior, în sensul de organizare al mutațiilor în lanț, pe care le presupune creația. Caracterul ei decorativ e menit să se estompeze pînă la dispariție.

VIII. *Aventură în timp*

Poezia este o suită interminabilă de existențe ciclice, și nu o formulă de eternitate mumificată ; ea *trăiește* în timp și nu se *conservă*. Structurile poetice sînt *organisme* vii, care-și perpetuează viața și se oferă de-a lungul timpului în perspective istorice paralele metamorfozei lor inefabile ; dincolo de aceste perspective mereu schimbate, ele rămîn virtualități, efectuabile dar neefectuate. Sonetele lui Petrarca nu mai sînt astăzi ceea ce erau acum o sută și ceva de ani cînd Francesco de Sanctis elogia *melodia lor aristocratică* ; numai astfel se poate explica interesul ce ni-l suscită nouă, care sîntem atît de deosebiți prin specificul sensibilității, al culturii sau al spiritului, de oamenii acelor epoci. Noțiunea poeziei *eterne*, adevărat *passe-partout* spiritual, e inaccesibilă în perimetrul imenselor mutații ontologice, care constituie realitatea supremă și inexpugnabilă a lumii, iar a spune, utilizînd metaforele habituale, că poetul vorbește în limba fiecărei epoci sau

că toate generațiile descoperă ceva nou în opera lui, înseamnă a aproxima un adevăr ce se cere formulat fără echivocuri : poezia moare o dată cu fiecare epocă și se naște iarăși o dată cu epoca următoare, și această dialectică a ciclurilor sale îi asigură eternitatea. Moartea și resurecția periodică a poeziei sînt desigur momente ale fenomenologiei sale istorice, realizate în funcție de receptivitatea specifică a generațiilor ce se succed, fără a-i afecta esența prin care dintru început ea se situează într-un *timp ideal*.

Faptul devine evident dacă procedăm prin comparație cu istoria. Evenimentul istoric e ireversibil în totalitatea conexiunilor sale, și perceperea lui reclamă o perspectivă cronologică, respectiv o deplasare a subiectului pe traiectoria temporală, spre epoca în care a avut loc. Noi luăm act de existența lui Ștefan cel Mare sau a lui Decebal printr-un inevitabil efort de migrare spre vremurile lor, situîndu-ne deci idealmente în ritmul fiecăruia dintre ei, pentru a-i putea înțelege și judeca, deoarece numai în acest fel realitatea lor se poate oferi comprehensiunii noastre. Faptele nu pot fi transpuse în contemporaneitate fără să-și piardă valoarea și sensul : luptele de la Podul Înalt sau de la Războieni, dintre Ștefan cel Mare și Mahomet al II-lea, nu pot avea astăzi, în plin secol al rachetelor balistice, decît valoarea unor ficțiuni absurde. Poetul poate fi și el văzut și studiat în epocă, însă *poezia* o cetim și o gustăm printr-o deplasare inversă, adică transpunînd-o în plină contemporaneitate ; o cetim cu sentimentul plăcerii estetice imediate, ca și cînd ar fi fost scrisă acum, dat fiind că orice comunicare poetică are și sensul unei sincronizări sensibile. Fără îndoială că într-o poemă se implică o gamă variată de valori subsidiare : există o valoare istorică, una documentară, una psihologică, antropologică, etică etc. și toate aceste laturi ale poeziei sînt supuse determinărilor respective, drept care le și recepționăm la modul specific. Studiind în calitate de istoric poemele homerice pentru bogăția izvoarelor lor privitoare la antichitatea greacă, le voi trata ca pe o cronică și deci voi percepe faptul istoric deplasîndu-mă în epoca respectivă, dar cetind aceleași poeme pentru pura

delectare estetică, voi face abstracție, fără să-mi dau seama, de vremea cînd au fost scrise. Ele au fost scrise *acum*, și vor fi întotdeauna scrise *acum*, într-un ritual care nu face decît să reediteze la infinit actul creației ; ele vor muri o dată cu mine și se vor naște o dată cu generația ce-mi va urma, mereu altele și mereu aceleași.

Poetul trăiește în istorie, într-o epocă dată, într-un spațiu geografic și etnic dat ; el aparține acestor ambianțe circumscrise și le exprimă, dar a exprima înseamnă, în poezie, a opera o reducție în direcția esenței, atemporalizînd temporalul, situînd valorile realității restructurate, într-un orizont reversibil. El stabilește astfel o confluență a *timpului* și a *duratei*, și din această dublă apartenență a poeziei, care contrazice deci *simultaneitatea* plotiniană, derivă facultatea ei de a rămînea egală cu ea însăși atunci cînd, pe plan deopotrivă istoric și fenomenologic, suferă o continuă metamorfoză sub acțiunea determinărilor existențiale. Căci adevăratul cetitor e totdeauna contemporan cu poetul, tot așa cum Kierkegaard considera că a fi creștin înseamnă a fi contemporan cu Christos. Lectura poeziei, care e o situare a ei în timp, are totdeauna sensul a ceea ce Mircea Eliade numește *„repetiția archetipurilor“*, respectiv *„le désir paradoxal de réaliser une forme idéale (= l'archétype) dans la conditions même de l'existence humaine, de se trouver dans la durée sans en porter le fardeau, c'est-à-dire sans en subir l'iréversibilité“*. Cetitorul reparcurge de fiecare dată spațiul interior al poeziei pînă la momentul creației înseși, participă de fiecare dată la nașterea ei, atribuindu-i în mod inevitabil propia lui formulă a desăvîrșirii și tocmai în funcție de reacția lui, poezia se organizează în sensul că primește una din semnificațiile ei succesive, inepuizabile (cf. și L. Meyer : *Emotion and Meaning in Music)*. Această semnificație o circumscrie la circuitul unei existențe în timp, a unei existențe închise și deschise, căci pe de o parte ea se epuizează o dată cu *subiectul organizator*, iar pe de altă parte se implică în formula noilor existențe ce se vor organiza sub viitoarele determinări. Relațiile ce se creează, între existențele succesive ale structurilor poetice, colaborează la definirea conceptului de tradiție

pe care adesеori avangardiştii îl abhoră şi rutinierii îl divinizează pe temeiuri deopotrivă false.

Polaritatea *tradiţie-revoluţie* e falsă ea însăşi, în artă ca şi, de altfel, *clasici-moderni, vechi-noi* etc., etc.) căci timpul e aici o suită de cicluri orizontale, fără progres, fără suprapuneri ca în ştiinţă şi tehnică, unde o descoperire o anulează pe alta şi noul tip se justifică prin raţiunea amendamentului prezumtiv. Tradiţia o fac marii revoluţionari, cei ce poartă o permanentă nelinişte activă, o repulsie vie faţă de orice normă prestabilită, cei înzestraţi cu puterea de a refuza rutina şi conformismul, de a scruta superlativ valorile trecutului pentru a ne oferi singura imagine a clasicilor, valabilă pentru noi ; a clasicilor, deci *a tradiţiei*. Căci o tradiţie în sine nu există : ea nu este în nici un caz o galerie de statui pietrificate şi reci. Adevăratele statui ale clasicilor, fiecare generaţie şi le modelează cu propriile-i mîini — şi sculptorii care o fac sînt totdeauna revoluţionarii scrisului contemporan. Pentru mine, ca om al generaţiilor de după război, nu există un alt Dostoievski decît acela pe care l-am cunoscut prin intermediul unor Kafka sau Faulkner, deşi operele lui complete le-am citit în original. Balzac îmi vorbeşte prin Proust. Nu cunosc alt Hölderlin decît acela al lui Rilke şi mai cu seamă al lui Trakl. Dostoievski despre care vorbeam, nu e, desigur, Kafka. Nu poate fi vorba de nici o confuzie. Dimpotrivă, Kafka e acela care mi-a revelat, pe plan fenomenal, esenţa însăşi a marelui rus, poate şi prin raporturile insolite în care l-a situat, confruntîndu-l cu Kierkegaard sau cu tradiţiile evreeşti ale Evului Mediu. Vieţile şi operele clasicilor sînt legende virtuale pe care, în fiecare epocă, marii revoluţionari şi profeţi se însărcinează să le rescrie fără să-şi dea seama. Dacă vreunul dintre noi ar învia din morţi după un secol sau două, ar întîlni desigur un alt Dostoievski, un alt Hölderlin, pe care n-ar mai fi capabil să-i recunoască. În această contingenţă tradiţia nu e decît materia inefabilă din care marii revoluţionari ai fiecărei epoci îi creează pe clasici, după chipul şi asemănarea lor. Aici rezidă deopotrivă măreţia tradiţiei şi a revoluţiei în poezie. E, în orice caz, singura tradiţie vie ; restul nu e decît hîrtie imprimată, hrană ignobilă pentru grămătici.

Dar succesiunea existenţelor poeziei în timp nu e constantă şi euritmică, fenomenul resurecţiei fiind sub semnul determinărilor existenţiale întotdeauna capricioase, supuse labilităţii şi asimetriilor istoriei. În secolul al XVII-lea sau al XVIII-lea François Villon n-a reuşit să învie pentru că nimenea n-ar fi avut puterea să-i înlăture lespedea albă de pe mormînt. În secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea Góngora dormea, nu în cimitir, ci în secţia teratologică a muzeelor de istorie literară. Uneori marii poeţi se nasc chiar pentru prima oară mult mai tîrziu, după ce biografia lor s-a consumat de mult : Emily Dickinson s-a născut fizic în 1830 şi în timpul vieţii n-a reuşit să cîştige decît un premiu provincial la un concurs de bucătărie, dar poetic s-a născut abia în 1936 cînd au apărut pentru prima oară poeziile ei complete ; Gerard Manley Hopkins a murit în 1889 fără ca nimeni să bănuiască măcar imensa lui valoare de poet, născut abia prin 1918 o dată cu prima ediţie a versurilor sale. Există în fiecare epocă opacităţi monstruoase derivînd din necesitatea obscură a spiritului ei de a se conserva egal cu el însuşi, de a se echilibra înlăuntrul limitelor sale pe care nu o dată poeţii — ei în primul rînd şi înaintea tuturora — le violentează prin simpla agresivitate a unui destin perpendicular pe axa armoniei şi a confortului. Foarte adesea poetul de anvergură e un corp străin, producător de maladii şi traume spirituale, o linie frîntă cu unghiuri ascuţite şi dureroase, chiar atunci cînd e inofensiv în sine ca nefericitul amant al Diotimei, el însuşi respins şi refuzat de o epocă în care tronau Schiller şi Goethe. Numai mediocrul realizează unanimitatea — placidă sau entuziastă — şi e capabil să se intarsieze în cele mai diverse mozaicuri, fără a tulbura ordinea şi ierarhia formelor existente, fiind dimpotrivă, capabil să li se adapteze prin acel servilism — estetic, înainte de toate — care ţine de mecanica fiziologiei sociale. Prin însăşi structura ei, societatea opune rezistenţă valorilor a căror asimilare îi solicită eforturi prea mari, chiar dacă ulterior se dovedesc a-i fi cele mai profitabile.

Existenţa poeziei e o aventură în timp pe care poetul şi-o asumă, o succesiune miraculoasă de vieţi şi de morţi,

oglinzi neiertătoare pentru puterea şi neputinţa oamenilor şi a vremurilor ce vin şi trec încercînd să-şi vadă chipul lor fals sau adevărat, şi să-şi aducă o contribuţie iluzorie la tezaurul sortit să rămînă sub forme diverse şi înşelătoare, mereu egal cu el însuşi. Sensul ei ultim în timp e o nostalgie a orizonturilor ce se arată mereu fără a se lăsa cucerite ; şi această nostalgie care exaltă şi devorează e fără început şi fără sfîrşit.

1969

SPIRITUL POEZIEI ROMÂNE

Poezia română e un capitol inedit al istoriei literare europene — deşi termenului de inedit i-ar fi preferabil poate acela de ignorat dacă nu mistificat şi în cele din urmă poate chiar franţuzescul *meconnu* în cea mai strictă dintre accepţiunile sale. Desfigurată metodic de antologii pragmatice şi conjuncturale, alcătuite înlăuntrul sau în afara graniţelor, tradusă cu parcimonie şi distribuită ocazional sau festiv prin publicaţii eteroclite ; administrată de mesageri îndoielnici, deopotrivă români sau străini, care de cele mai multe ori, fraternizează întru ignorarea ei, umilită prin paginile dicţionarelor şi enciclopediilor unde pare a fi simplu teren de exerciţii pentru diletanţi sau pseudo-erudiţi, poezia română trăieşte în Europa o aventură nefastă. Victimă a industriaşilor literari mediocri, a reporterilor şi a mercenarilor, ea pare să configureze un perimetru damnat, de care nimeni nu se mai apropie fără o mască de circumspecţie şi de suspiciune, cu atît mai mult cu cît în lumea literară actuală prejudecăţile, snobismul, mentalitatea provincială şi dogmele bîntuie ca niciodată. Un redactor obscur şi ignorant de la cutare publicaţie sau editură franceză, germană, engleză, care se îmbolnăveşte subit de inexistenţă respectuoasă în faţa unui literator occidental de mîna a doua, devine dintr-o dată o mare personalitate cînd citeşte sau judecă fără a fi citit, textul unui autentic mare poet dintr-o ţară necunoscută — spectacol de o stupiditate pe care e straniu că majoritatea confraţilor noştri din Apus n-au izbutit încă s-o sesizeze ! Simptom de oboseală în acelaşi timp, şi de blazare crepusculară, cînd nu

e doar o marcă de suficiență. Romanii, în epoca lor de vitalitate, nu ezitau să-și însușească pînă și divinitățile popoarelor cucerite, mîndrindu-se că sînt cei mai bogați în zei.

Iată de ce e ingrată sarcina mea de a vorbi despre poezia română și, dacă aș fi lipsit de umor, nici n-aș fi încercat s-o fac — preferînd să scriu de pildă un lung studiu sufocal de bibliografie și de citate, despre elemente de eschatologie paleoromanică în opera compatriotului meu Isidore Isou, (mult mai cunoscut în întreaga lume, prin strădania hebdomadarelor franceze, decît Lucian Blaga, Tudor Arghezi sau G. Bacovia) primul poet care a încercat să demonstreze, după expresia lui Gottfried Benn, că versurile pot avea drept mijloace de expresie sughițuri și tusea. Și totuși o consolare îmi ține loc de stimulent : în fond, nu-mi propun să-i dau cititorului prin aceste cîteva pagini, sentimentul că s-a familiarizat cu poezia română, ci dimpotrivă, să-l conving că n-o cunoaște. Dacă voi reuși-o, fie și în parte, caligrafia mea își va găsi unica justificare spre care aspiră azi.

Există oare un specific de ansamblu în poezia unui popor, un numitor comun secret al unor poeți de atîtea ori diametral opuși ? Cred că un asemenea specific nu se poate nega fie și într-o epocă de maximă transvasare spirituală de inepuizabile interferențe. Poezia rămîne, poate, arta cea mai fidelă chimiei interioare a unui popor și în această fidelitate rezidă și destimul ei ingrat care-i handicapează circulația dincolo de hotarele unei filologii specifice. Cine nu simte toate componentele spiritualității castiliene, cu nota ei de misticism ascetic, de nuditate, de intuiție verticală și halucinantă a peisajului aspru, lunar al platourilor înalte, colindate de pulberi rătăcitoare, nu va avea acces la poezia lui Machado. După cum cine nu sesizează tot ce le este comun unor poeți atît de diferiți ca Petrarca și Leopardi, sau nu observă cum peste paginile *Canzonierului* lui Saba, cu alfabetul lor umil, trece uneori imperceptibilă, umbra suavă a Sfîntului Francisc, nu va înțelege lirica italiană modernă. Chiar fără să definim întotdeauna acest univers specific, avem în mod foarte pregnant intuiția lui, încît putem

spune, de pildă, că Jorge Guillén e cel mai francez dintre poeții spanioli ai generației sale, sau că Montale e cel mai englez dintre liricii italieni contemporani, după cum în pictură, manieriștii venețieni din sec. XV sau lombarzii Defendente Ferrari, Boltraffio sînt germanizanți. Culturile vechi și-au delimitat de mult spațiul lor spiritual, și faptul nu e lipsit de consecințe în circulația valorilor lor. Noi românii trecem drept un popor tînăr mai mult datorită unor conjuncturi istorice din ultimele secole, deși sîntem, în fond, unul dintre cele mai vechi popoare europene, constituit încă în plină antichitate și ajuns în Evul Mediu la o înflorire ignorată din păcate de țările Occidentului, care au profitat totuși substanțial de prezența noastră ca scut în fața expansiunii otomane, tot așa cum au profitat de lupta seculară a spaniolilor contra islamului. În plin secol al XIV-lea Mircea cel Bătrîn își permitea să intre cu armatele sale în Turcia și să așeze pe tronul sultanilor pe unul dintre protejații săi, iar cu un secol mai tîrziu, Ștefan cel Mare știa să oprească energic în frontiera țării, înaintarea impetuoasă a lui Mahomed, cuceritorul Constantinopolului, de a cărui groază tremura Europa ca și bietul Gentile Bellini, trimis omagial de venețieni să-i facă portretul. În cele din urmă istoria noastră a fost însă copleșită de Geografie — și dacă în componența spirituală istoria joacă de obicei un rol însemnat, la noi un factor de determinare capital a fost geografia, resimțită pînă în cele mai profunde mutații ce s-au efectuat în timp sub zodia ei. Dacă Marea Neagră ar fi fost Mediterana și Carpații ar fi fost Alpi, istoria literaturii române ar fi fost complet alta. E un adevăr elementar și nu expresia unor regrete obscure. Fiecare popor se identifică perfect cu destinele sale, sfîrșind prin a se adapta la condiția lui, de o manieră ce-i permite să existe și să se dezvolte armonios acolo unde poate alte popoare ar cunoaște nebunia, dezolarea și moartea.

De aceea spiritul românului e contemplativ și proiectat într-un timp mai mult cosmic și metafizic decît istoric, iar miturile sale se fixează într-un : *a fost odată ca niciodată*. Pînă și succesiunea generațiilor se sustrage legilor implacabile ale cronologiei, convertindu-se într-o

mișcare pluridirecțională. Lucian Blaga, cel mai caracteristic exponent în poezie, al timpului românesc, scrie :

Sunt mai bătrîn decît tine, mamă,

. . . .

. . . .

În somn sîngele meu ca un val
se trage din mine
înapoi în părinți.

Universul predilect devine în mod firesc natura fără vîrstă, pădurile, fluviile, vîntul, ploaia, iarba, dar altfel văzute decît în poezia vitalistă americană (Sandburg, Aiken, Mac Leish) unde ele sînt simbolul dispariției și al anulării tuturor faptelor, ambițiilor și aspirațiilor omului. Aici omul este el însuși un element al naturii și existența lui, fără să aibă întru nimic sensul stagnării sau al regresiunii în primitivitate, se integrează în marele circuit al mutațiilor imperceptibile care patronează viața organică. Realitatea supremă nu este istoria ci existența, iar înclinarea foarte evidentă spre tradiție nu traduce, ca la englezi, cultul valorilor cîștigate și omologate în timp, ci mai curînd respectul pentru anumite forme rituale moștenite axiomatic. Streinii ar fi uimiți să constate că, de pildă, Brâncuși, cel mai mare revoluționar al sculpturii moderne, rămîne în ultimă analiză, foarte fidel tiparelor stilistice ale artei noastre populare imemoriale sau că Ion Țuculescu, pictor de mare anvergură, deși din păcate încă insuficient cunoscut occidentalilor, pînă și în cele mai abstracte dintre pînzele lui e obsedat de matricea ovoidală a țesăturilor vechi oltenești, care e la origini o frunză stilizată la infinit.

Această intimă rețea de relații cu natura trece în mod firesc în poezie fără a-i da însă un caracter rustic sau naturist, așa cum îi apare cititorului neinformat și superficial, și cu atît mai puțin fără a-i afecta orientarea estetică sau a-i atribui locul în evoluția liricii contemporane. Căci natura în poezia noastră nu reprezintă o arie tematică preferențială, nu are nimic comun cu romantismul întîrziat, cu parcurile simboliste sau cu bucolica unor Robert Frost, Francis Jammes ; ea este un principiu de ontologie atavică. G. Bacovia cînd scrie :

De-atîtea nopți aud plouînd,
Aud materia plîngînd...
Sînt singur, și mă duce-un gînd
Spre locuințele lacustre.

nu cîntă ploaia nocturnă ci exprimă evident o dramă existențială, ploaia, noaptea fiind doar simple elemente de limbaj, ritual mai mult decît metaforic, adevărate formule magice derivate din acel *frunză verde...* ce inaugurează aproape toate vechile doine românești și devine uneori prin repetiție un fel de leit-motiv inițiatic, menit parcă să creeze și să întrețină în cititor starea de har necesară comunicării poetice. Aici trebuie văzut sensul celor mai frecvente prezențe ale naturii în poezia românească, în această obsesie a formelor rituale, în perimetrul cărora natura devine o hierophanie supremă. E poate un simptom de ingenuitate barbară pe care civilizația n-a izbutit s-o anuleze total ; civilizația sau mai exact civilizațiile succesive care s-au altoit milenar în trunchiul nostru, fundamental get, de la aceea a Romei antice, infuzată congenital în vremea cînd țara noastră era una dintre cele mai înfloritoare provincii ale imperiului, și pînă la tehnocrația modernă, această civilizație a consumului ce produce pretutindenea avortoni dezabuzați și sceptici, chinuiți de nostalgia unor paradise elementare, încercînd să-și rememoreze mitul originilor. *Le privilège de n'être pas dupe* (trist privilegiu, spune pe bună dreptate, Unamuno !) pe care-l revendica în numele francezilor, Jules de Gaultier, noi nu-l avem și nu l-am avut nicicodată ; universul certitudinilor noastre e un spațiu ideal, sancționat de îndelungata și dramatica experiență istorică dar și de rațiunea superioară a unui destin pe care seismele istoriei n-au reușit să-l desfigureze — și poate conștiința acestui destin ne dă un sentiment profund de solidaritate dacă nu și de complicitate secretă cu munții, cu apele și cu ierburile sub a căror ochi impasibili rămînem în marea trecere.

Marea poezie română a avut și are, într-o bună parte a ei, o rezonanță ezoterică ; de la Eminescu pînă la Arghezi, Barbu, Bacovia, Blaga și chiar la poeții generației

de după război, circulă o poezie a mesajelor stratificate. Pînă și poeți sudici ai clarității latine, Tudor Arghezi de pildă, nu pot evita cuvîntul bătrîn și echivoc, labil în înțelesurile lui înșelătoare și întotdeauna gata să spună mai mult decît spune, să-și insinueze umbra printre sunete sau să se ascundă în tăcerea care-l urmează. Nu e o inflexiune hermetică și nici un penchent cultist în spiritul secolului de aur hispanic, ci e perpetuarea vechiului concept al poeziei ca mister inițiatic, ca formă de comunicare cu puterile oculte ce patronează viața și spiritul ; în cele mai inedite și mai substanțial moderne înfățișări ale ei, poezia română mai păstrează ceva din vechile descîntece, formule magice, menite să vindece nu numai bolile trupești ci și pe acelea ale sufletului, căci în inepuizabilul repertoriu ce ne-a rămas, există descîntece de spaimă, de urît, de dragoste, de deochi, de vînt, care sînt în fond poeme splendide și de o îndrăzneală a expresiei foarte avangardistă. Poezia-descîntec se învecinează cu poezia-doină sau cîntec de dor, noțiune strict românească și intraductibilă, dar fără înțelegerea căreia e greu să pătrunzi în universul liricii noastre. Această dominantă a poeziei române din cele mai vechi timpuri și pînă azi, e o stare de spirit caracteristică și foarte greu de definit. Semnificațiile noțiunii sînt multiple : o aspirația metafizică incertă, o stare de nostalgie activă, o necesitate nedeslușită de comunicare cu lumea, de confesiune arzătoare, dar și o voluptate amară a solitudinii. E o stare de tensiune interioară care aplică surdina ei inefabilă accentelor dramatice ale poeziei noastre din totdeauna imprimîndu-le însă o rezonanță mai gravă, pierdută în adîncimi întunecate. Acest dor ce se implică în întreaga noastră poezie, dă tuturor sentimentelor un halo derutant, o aureolă de ceață, le atribuie o vibrație stranie de imagini mișcate ; e poate încă unul dintre motivele pentru care traducerea poeziei române întîmpină adesea enorme dificultăți, mai cu seamă cînd nu-și găsește interpretul ideal, poet el însuși, capabil să reconstituie articulațiile esențiale ale unui grai difuz, risipit printre sensuri insesizabile.

Pentru noi poezia a fost, este și va fi întotdeauna o vorbire rituală și chiar în expresia ca atare, faptul se

resimte din plin. Evoluția limbajului în poezia românească e plină de particularități nu odată greu accesibile străinilor. Poetul creează un limbaj și ucide un altul, anularea fiind reversul firesc al creației. Din opera fiecărui mare poet rămîn inevitabile cadavre, se detașează formule moarte, pentru cimitirele epocii și pentru alchimia care cristalizează limbajul. Dialectica vieții formelor nu poate constitui însă justificarea unei dogmatici. Experiențele efectuate în spațiul diferitelor culturi europene nu se sincronizează în mod obligatoriu, și cu atît mai mult nu se suprapun perfect asemenea modelor vestimentare. Nevoia de permanentă reprofilare a limbajului poetic e universală și naște periodic acte de revoltă împotriva formelor ce tind prin esența lor să se fixeze în valori constante, dar ciclurile experimentale se realizează în condițiile specifice fiecărui perimetru spiritual și nu pot fi determinate de un epicentru unic. În Italia de pildă, n-a existat o mișcare suprarealistă, după cum imagismul american și cel rus au fost două orientări ce n-au avut aproape nimic comun, cu excepția poate a numelui. Expresionismul pe care l-au frecventat pe parcurs cei mai importanți poeți de limbă germană, n-a avut nici un ecou în Anglia. De aceea mi s-a părut întotdeauna inexplicabilă uimirea unor confrați occidentali — uimirea cu un vag sens de reproș aș spune ! — că în poezia română contemporană lipsesc astăzi manifestările ce se numesc cu un termen foarte elastic, *avangardiste*, în înțelesul de experiențe pure de limbaj, cum ar fi de pildă poezia concretă. A descifra aici semnele unei întîrzieri e cel puțin o naivitate, cînd nu e, cum se întîmplă de cele mai multe ori, un indiciu de ignoranță fortuită.

În perioada dintre cele două războaie, poezia românească se situează în spiritul căutărilor paroxistice comune, în mare, tuturor țărilor europene, indiferent dacă se numeau *expresionism*, în Germania, *suprarealism*, în Franța, *ultraism*, în Spania sau *hermetism* în Italia. N-am dus nici noi lipsă de asemenea substantive cu aceeași terminație : s-a vorbit de *integralism*, *constructivism*. Nu trebuie să se uite că uneori românii au anticipat chiar fenomenul avangardei occidentale : Urmuz practica *suprarealismul* înaintea lui André Breton, iar Tristan Tzara,

promotorul *dadaismului,* a fost şi el român, ca şi Eugen Ionescu, cel mai violent asasin de clişee al teatrului contemporan. Au apărut nenumărate publicaţii care ar face deliciile arhivarilor avangardei. O revistă şi-a lansat un număr cu paginile complet goale. O alta a publicat fotografia întregului grup redacţional în ţinuta vestimentară a lui Adam înainte de a fi gustat din fructul oprit. Limbajul nostru poetic beneficiază însă şi de experienţe mult mai vechi şi fără precedent în alte literaturi europene. Iată de pildă cîteva exemple din opera experimentală a unor poeţi anonimi, contemporani, în mare, cu Schiller sau cu André Chénier :

— Cine, cintenetezoi
Cine cin-te-a netezit ?
Un cine cintenetezoi
Din ţara cintenetezească.

Versurile nu au de fapt nici un sens în afara unui joc bazat pe apropierea fonică dintre numele unei păsări cintezoi şi diversele construcţii gramaticale arbitrare derivate din întrebarea cine te-a netezit. Iată şi un joc de sunete şi sensuri echivoce pe motivul uru-ură :

Păsărică sură
pură
trecu vara-n curătură
cu-n maldăr de
pur
în
gură
Uru-ru cur curvă pură.

sau o serie de variaţiuni consonantice, ca în acest mic poem care e o suită de absurdităţi sugestive doar pentru cunoscătorii intimi ai limbii române :

Bou breaz bîrlobreaz
din boii bîrlobrezenilor
nu e anevoie de a zice
bou breaz bîrlobreaz

din boii bîrlobrezenilor
ci e anevoie de a desbîrlobrezi
bou breaz bîrlobreaz
din boii bîrlobrezenilor.

Există un mare număr şi o imensă varietate de asemenea poezii experimentale care cultivă pînă la epuizare toate virtualităţile cuvintelor, descompunîndu-le şi recompunîndu-le cu o îndrăzneală neverosimilă pentru secolele cînd se scriau, imprimîndu-le noi funcţii gramaticale cu subtile intenţii metaforice, frizînd absurdul sau monotonia obsesivă a limbajului maniacal. Poetul ia, de pildă, substantivul vînt şi transformîndu-l în adjectiv-epitet atribuindu-i chiar şi un feminin inexistent şi imposibil, compune o falsă baladă cu substrat magic, unde epicul e handicapat de absurditatea metaforelor :

Pleacă om vînt
La pădure mare vîntă
cu secure mare vîntă
tae un lemn mare vînt
se-ntoarce la casă vîntă
făcu foc vînt
puse căldare vîntă
pe foc vînt
etc.

sau îşi acordă imaginea la o tonalitate monocromă halucinantă, ca în acest mic poem :

A fost un om roşu
tae un pom roşu
şi făcu o biserică roşie
popa era tot roşu
lumea era tot roşie
şi-a luat-o pe-un drum roşu.

Beneficiind de asemenea experienţe seculare ce sînt în literatura noastră o bogăţie deconcertantă, limbajul poetic românesc îşi realizează ciclurile sale evolutive mereu pe alte planuri şi se oferă poetului de azi într-o inepuizabilă gamă de posibilităţi în aria cărora literatura

expresiei devine practic infinită, şi formele cele mai hazardate nu mai au aspectul unor acte de revoltă estetică. Există chiar o saturaţie în această privinţă, încît experimentul pur formal capătă sensul unei manifestări mimetic-epigonice, tocmai pentru că el nu-şi mai are justificarea actualităţii şi nu corespunde unei necesităţi substanţiale a momentului : clişeele poetice, foarte abundente de altfel în întreaga lirică europeană nu au la noi valoarea simptomelor unei crize a limbajului, ci pe aceea, curentă, a fatalităţii oricărei manifestări creatoare, căci poezia prin ea însăşi naşte acele forme mimetice care devin clişee de orice epocă, derivînd din tendinţa societăţii de a asimila actul de creaţie prin replica ei colectivă şi chiar industrială, prin capacitatea ei de a utiliza unicatele pentru producţia în serie.

O tendinţă de avangardă se face totuşi simţită în poezia noastră de azi, dar pe cu totul alte planuri decît acela al experienţelor de limbaj : e tendinţa de a părăsi conformismul formulelor estetice atît de solicitate în epoca noastră încît au devenit de mult panacee ieftine şi au căpătat o supărătoare tentă de academism, cu atît mai evidentă, cu cît formulele respective se vor revoluţionare, într-un climat în care revoluţia formală şi experimentalismul constituie banalitatea fundamentală a spiritualităţii contemporane. Avangarda la noi aspiră spre o reconsiderare a structurilor profunde, a esenţei însăşi a poemului care se situează tot mai energic în sfera condiţiei omului, obsesia oricărei arte majore de astăzi. Adevărata revoluţie ce se întrevede la orizont e aceea care-i va readuce poetului prestigiul pierdut printre circumstanţele tulburi ale unei civilizaţii mecanice, într-o epocă de anxietate, de incertitudine şi demenţă, cînd omului crispat în faţa unui destin crepuscular, nu i se mai oferă altă terapeutică decît aceea a măştilor menite să disimuleze şi să mistifice deopotrivă asasinii, demagogii şi histrionii. Avangarda actuală nu mai poate fi o francmasonerie estetică — ci un mod de a fi, o formulă de viaţă, o religie a condiţiei umane.

1971

NOTE

I. *ECHINOXUL NEBUNILOR ȘI ALTE POVESTIRI*

Autorul se pare că a început să lucreze la acest ciclu de povestiri în prima parte a anului 1965. Între manuscrisele sale există un *Caiet* cu copertă galbenă, format „școlar", de 54 file veline, nenumerotate, scrise cu cerneală albastră. Am stabilit împreună cu Teodor Baconsky, fiul scriitorului, că acest manuscris este *prima variantă* a volumului de povestiri. În *Caietul-manuscris* numai unele povestiri au titluri. Pe ultima pagină a mss., autorul a caligrafiat sumarul ciclului :

„1. *Farul* ; 2. *Cioplitorul (Fuga pietrarului)* ; 3. *Cel mai mare* ; 4. *Aureola Neagră* ; 5. *Bordelul (Orfeu înnoptat)* ; 6. *Echinoxul nebunilor* ; 7. *Insula* ; 8. *Bufnița* ; 9. *Ultimul spectacol* ; 10. *Cimitirul piraților.*"

Se observă că unele povestiri au titluri provizorii care, pe parcurs, au fost modificate. De asemenea, autorul nu fixase încă cu precizie motto-urile pentru fiecare povestire.

Acest *Caiet-manuscris* este datat : „17.VII.966".

Se pare că A. E. Baconsky a lucrat la prozele sale pe foi „în paralel", deoarece există un al doilea manuscris — *Caiet format mare* „studențesc", 47 foi veline, legate în carton și caligrafiate cu cerneală albastră pe ambele pagini, de asemenea nenumerotate, dar scrise extrem de îngrijit și la sfîrșit purtînd data : „18.VII.966".

Acest manuscris este forma definitivă a cărții *Echinoxul nebunilor și alte povestiri.* El poartă titlul respectiv, fiecare bucată are titlul definitiv, transcris apoi în ediția din 1967, are un număr latin (I, II, III etc.) și pe foile de titlu al

bucăților sînt fixate motto-urile. Sumarul cuprinde zece povestiri cu următoarele tiluri : I. *Farul ;* II. *Fuga pietrarului ;* III. *Cel-mai-mare ;* IV. *Aureola neagră ;* V. *Încețoșatul Orfeu ;* VI. *Echinoxul nebunilor,* toate acestea avînd cîte un *motto ;* VII. *Bufnița ;* VIII. *Artiștii din insulă ;* IX. *Ultimul rol și* X. *Cimitirul piraților,* neavînd „motto-uri" sau „dedicații".

Manuscrisul a fost depus la Editura pentru literatură în toamna anului 1966 și a fost dat la cules în 17.02.1967. Redactorul responsabil al cărții Const. Popescu a dat bun de tipar la 12.04.1967, astfel că volumul apare în același an, într-un tiraj de 12.100 exemplare. Din motive ce nu le cunoaștem, sumarul cărții cuprinde *nouă povestiri,* fiind exclusă compunerea : *Ultimul rol.*

Apariția acestui volum de proze a constituit un eveniment literar, marcat cum se cuvine de Eugen Simion în *Gazeta literară,* nr. 36 din 7 septembrie 1967 ; Ov. S. Crohmălniceanu în *Viața românească,* nr. 9, 1967, George Munteanu în *Contemporanul,* Marian Popa în *Luceafărul,* Laurențiu Ciobanu în *Cronica,* Mircea Tomuș în *Steaua,* Cornel Regman în *Tomis,* N. Crețu în *Iașul literar,* apoi Nicolae Ciobanu și alții. Cu timpul, cartea suscită interesul tuturor criticilor și istoricilor literari de autoritate cît și al celor din generația tînără. Reținem studiile lui Max Demeter Peyfuss în *Neue Literatur,* nr. 11, 1969, și Eugen Simion, *Scriitori români de azi,* București, Cartea Românească, 1974, p. 417—423. A. E. Baconsky publică, fără nici o modificare, povestirea *Ultimul rol* în *Luceafărul,* an. XI, nr. 38, 21 septembrie 1968, p. 7, cu precizarea : „Din ciclul „Echinoxul nebunilor". Este reprodusă, mai tîrziu, în revista *România literară,* an. XIII, nr. 17, 24 aprilie 1980, p. 15.

Din volumul editat în 1967, nuvela *Echinoxul nebunilor* este reprodusă în cartea : *Nuvela și povestirea românească contemporană* 1944—1974 — Studiu introductiv, antologie și bibliografie de Cornel Regman, București, Editura Eminescu, 1974, p. 248—254.

Proze din volumul *Echinoxul nebunilor...* au fost traduse : *Die Flucht des Steinmetzen [Fuga pietrarului].* Deutsch von Lotte Roth, *Neue Literatur,* an. 20, nr. 2, februarie 1969,

p. 20—25 ; *The lighthause [Farul]*, Translated by Andreea Gheorghiţoiu, *Romanian Review*, an. 22, nr. 4, octombrie-decembrie 1968, p. 66—83 (apare şi în ediţiile franceză, germană şi rusă ale revistei) ; *Mesjasz [Cel-mai-mare]* şi *Latarnia [Farul]* în volumul *Śmierć Ipu* [Povestiri româneşti]. Opowiadania Rumuński wybór i postowie Irena Harasimowicz, Printed in Poland Pańˊstrvowy Institut Wydawniczy, Warszawa, 1971 ; *L'équinoxe des fous, Les Lettres nouvelles*, Paris, 1, februarie 1976, p. 24—32, Trad. Yvonne Kralb ; *The pirates' cenretery* [Cimitirul piraţilor], Translated by Mihai Miroiu, Romanian Review, an. 37, nr. 2—3, februarie-martie, 1983, p. 91—95.

Volumul *Echinoxul nebunilor şi alte povestiri*, cuprinzînd cele *zece* povestiri din manuscrisul definitiv, apare în limba germană : *Äquinoktium der Wahnsinnigen und andere Erzählungen*. Aus dem Rumänischen von Max Demeter Peyfuss. Verlag Sturia Graz Wien Köln, f.a., dar apariţia a avut loc sigur în anul 1970. Ediţia include şi parabola *Ultimul rol (Seine letzte Rolle)*, numerotată ca în manuscris „IX", avînd însă pe foaia de titlu şi următoarea dedicaţie, inexistentă în manuscrisele originale, în română, păstrate în arhiva poetului : „Den tschechischen und slowakischen Schriftstellern zugeeignet".

Volumul tradus de M. D. Peyfuss a fost comentat elogios de cotidiene şi periodice de limbă germană, precum : *Die Welt, Die Zeit, Frankfurter allgemeine Zeitung, Neues Forum, Süddeutsche Zeitung* etc.

Klaus Heitmann, profesor la Universitatea din Heidelberg, îi dedică pagini elogioase în studiul *Doi nuvelişti români contemporani : A. E. Baconsky şi Şt. Bănulescu*, în *Limbă şi literatură*, Bucureşti, nr. 1 (28), 1972, p. 85—90.

Textele din ciclul *Echinoxul nebunilor şi alte povestiri* sînt reproduse din manuscrisul definitiv al autorului, respectînd regulile ortografice şi filologice actuale. Subliniem că textele din manuscris au fost confruntate cu cele din ediţia princeps din 1967 şi din *Luceafărul*, 1968 (pentru *Ultimul rol*) şi am observat că autorul n-a operat modificări, decît unele privitoare la punctuaţie, reluate în ediţia noastră.

II. BISERICA NEAGRĂ

Prima variantă a romanului se găseşte într-un manuscris — *Caiet* — format „şcolar", hîrtie velină, nepaginat, 46 file scrise pe ambele pagini cu cerneală albastră. Textul este grupat în 44 capitole, numerotate cu cifre latine (I—XLIV). Penultima pagină a *Caietului* conţine un desen, de asemenea în cerneală albastră şi data „8.VIII.970".

Autorul a reluat prima variantă şi, cu unele modificări, a caligrafiat-o din nou cu cerneală albastră pe 48 de file veline, format mare, legate într-un dosar cartonat bleumarin cu şină. Foile sînt nepaginate, textul are tot 44 capitole, şi poartă data „16.X.970". Acesta este manuscrisul definitiv al romanului. Autorul a dactilografiat textul, iar o copie pe hîrtie subţire, gălbuie, şi datată „16.X.971", a depus-o la editură. Din varii motive ce nu socotim încă potrivit şi util să le discutăm acum şi aici, romanul n-a fost tipărit, cu toate străduinţele desperate ale autorului.

Mai tîrziu, apare o versiune în limba germană : *Die schwarze Kirche*. Roman. Ins Deutsche übertragen von Max Demeter Peyfuss, Berlin, Frankfurt/M., Wien, Verlag Ullstein, 1976, 136 S.

Romanul a fost comentat în numeroase ziare şi reviste din R.F.G. şi Austria.

Textul din ediţia noastră este reprodus după manuscrisul original şi definitiv lăsat de autor.

III. *ADDENDA. [COLOCVIU DESPRE POEZIE]*

— *Lirismul şi contemporaneitatea* apare în revista *Steaua*, an. VI, nr. 3 (62) 1955, p. 83—87. Reprodus cu mici retuşuri stilistice în volumul *Colocviu critic*, Editura de stat pentru literatură şi artă, 1957, p. 5—13, de unde l-am reluat.

— Eseul *Poezia occidentală de azi* apare în *Gazeta literară*, an. IX, nr. 14 (524) din 2 aprilie 1964, p. 4—5. El este varianta publicată a comunicării prezentată la plenara Comitetului de conducere al Uniunii Scriitorilor din 26—28 martie 1964. Textul are o dublă semnificaţie : întîi reflectă informarea bogată şi judecăţile critice ale lui A. E. B. despre poezia occidentală contemporană, iar pe de altă parte arată

amploarea deschiderii artistice și orientările de principiu, statuate la Uniunea Scriitorilor după anul 1955, căci expunerea lui Baconsky sintetizează o experiență de cunoaștere și meditație, de aproape un deceniu. Textul poate sugera o întrebare de fond : cum a reușit autorul lui să dispună de o asemenea informare largă... ? Evident, procesul a început cu mult înainte de 1964. Bunăoară, în 1954 fiind la Ministerul Culturii, A. E. Baconsky mi-a solicitat sprijinul ca să-și procure cărțile : *Panorama de la nouvelle littérature française*, ediția revăzută, din 1951, lui Gaëtan Picon ; *Panorama de la littérature contemporaine aux États-Unis* par John Brown, 1954, precum și cîteva ediții ale unor poeți francezi, italieni, suedezi și spanioli și reviste literare din Franța și Italia. Cererea poetului a determinat conducerea ministerului să stabilească un regim de informare constantă a celor interesați de problemele literaturii și artei din țările occidentale. Chestiunea s-a reglementat prin instituirea *unor conturi personale* la intreprinderea „Cartimex". În anul următor, problemele informării științifice și culturale și-au găsit o reglementare generală prin acte de stat. Privitor la acestea există o amplă și edificatoare arhivă de documente. Vremelnica sincopare din 1958, provocată de intruziunea unor factori extraculturali, lipsiți de competență și simț politic, n-a putut zdruncina cursul firesc al științei și culturii române, de deschidere spre valorile autentice universale. A. E. Baconsky a fost întotdeauna obsedat de cunoașterea directă a cărților și publicațiilor literare și artistice de pretutindenea.

— *Schiță de fenomenologie poetică* apare în volumul *Meridiane*. Ediție completă, 1969, p. 5—51. Eseul, destul de întins, include articole și studii publicate anterior, și cităm doar : *Declinul metaforei*, din *Gazeta literară*, an. VIII, nr. 24 (378), 8 iunie, p. 3 și nr. 25 (379), 15 iunie p. 6, 1961, dar esențial este studiul *Colocviu despre poezie*, din cartea *Poeți și poezie*, 1963, p. 15—53. O analiză filologică, prin indicarea articolelor și eseurilor prelucrate sau reluate în *Schiță...*, este obligatorie în ediția pe care am alcătuit-o cu publicistica literară baconskyană.

— *Spiritul poeziei române* apare întîi în revista vieneză *Literatur und Kritik*. Autorul publică textul românesc în *Luceafărul*, an. XV, nr. 3 (507) din 15 ianuarie 1972, p. 8, de unde a fost reprodus.

Am reținut, în ediția de față, doar aceste eseuri, dispuse cronologic, spre a puncta aspecte din evoluția meditației baconskyene despre direcțiile fundamentale ale dezvoltării poeziei contemporane.

BIBLIOGRAFIE

OPERA

ÎN VOLUME

POEZIE

POEZII. Editura pentru literatură şi artă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R., Ilustraţii de Georgeta Comănescu, [Bucureşti], 1950, 131 pagini. Cuprinde: *La frasinii de la răscruce; Odă pădurii; NOCTURNĂ PE DRUMURI; Fabulă din lumea coniferelor; Cuvîntare la o noapte senină; DE DRAGOSTE; Despre pace; DUPĂ DOUĂ MII DE ANI; Cîntec la apa rîului; Cuvîntarea poetului la mare; Dintr-o gară; Trec zece ore; Lenin la Şuşenscoe; Poezie de dragoste la mutarea în locuinţă nouă; Cîntec de Mai pe malul Someşului; Cîntec de lună; În ospeţie; Cîntec despre miner, despre odihnă şi despre mare; Trei delegaţi; Baladă despre Barta Iosif şi ortacii săi; Scriind în Octombrie.*[1]

COPIII DIN VALEA ARIEŞULUI. Editura Tineretului a C.C. al U.T.M., Bucureşti, 1951, 56 pagini.

CÎNTECE DE ZI ŞI NOAPTE. Versuri. Editura de stat pentru literatură şi artă, [Bucureşti], 1954, cu Portret de Lucia Piso, 223 pagini.
Cuprinde: *CEEA CE SPUN COCORILOR; Cetăţile Hunedoarei; FLORI DE GHEAŢĂ; PĂMÎNTUL; MARTIE; DIN TURNUL GOLIA; Copiii coreeni la Congresul Păcii; RUTINĂ; AŞA NINGEA...;* Baladă; *CELOR DIN URMĂ RUINI; Pe Lenin am să-l pot vedea; Primăvară în Coreea; ARTĂ POETICĂ; Elegie; Cîntec; Omul şi fiarele; NOAPTE, CĂTRE CITITOR; UNUI GRUP DE FETE; Balada alegerilor din Ferentarii de altă dată şi de azi; La moartea lui Beloiannis; Cîntecul funcţionarilor; POEMUL TEIULUI; Veghe de noapte; DUPĂ PLOAIE; Balada muncitorului care pleacă la sat; În piaţa 9 Septembrie; CÎNTEC ÎN MUNŢI; ÎN POIANA PARTIZANILOR; UN STOL DE PĂSĂRI S-A TOPIT ÎN MARE; Tutun; LA GRIVIŢA; AMINTIRI DIN MUNŢII BIHARIEI; Sfîrşit de August; Copiii din Valea Arieşului* (Partea I şi Partea a II-a); *POST SCRIPTUM;*

[1] La volumele de versuri al căror sumar n-a fost reprodus integral în Ediţia de faţă, am citat titlurile tuturor poeziilor, cele reluate în Ediţie fiind scrise cu caractere mari.

DOUĂ POEME. Editura de stat pentru literatură şi artă, [Bucureşti], 1956, 61 pagini. Cuprinde ciclurile: *Cîntecul verii acesteia; LUCRĂRI ŞI ANOTIMPURI SAU MIŞCAREA DE REVOLUŢIE.*

DINCOLO DE IARNĂ. Pasteluri. Editura Tineretului, [Bucureşti], ilustraţiile de Tiberiu Nicorescu, 1957, 106 pagini.

FLUXUL MEMORIEI. Poezii. Editura de stat pentru literatură şi artă, [Bucureşti], 1957, 149 pagini.

VERSURI. Ilustraţii de Eug. Mihăescu. Editura Tineretului, [Bucureşti], 1961, 126 pagini.

IMN CĂTRE ZORII DE ZI. Cu o schiţă de portret de Eug. Mihăescu, Editura pentru Literatură [Bucureşti], 1962, 131 pagini.

VERSURI. Portretul autorului de Eugen Mihăescu, *Cuvînt înainte* de Mihail Petroveanu, Editura Tineretului, [Bucureşti], 1964, Colecţia „Cele mai frumoase poezii“ nr. 66, 231 pagini.

FIUL RISIPITOR. Poezii. Editura pentru Literatură, [Bucureşti], 1964, 147 pagini.

FLUXUL MEMORIEI. Poezii. Editura pentru Literatură, [Bucureşti], 1967, Cuvînt înainte de a.e.b., 278 pagini. [Ediţie retrospectivă de autor].

CADAVRE ÎN VID. Poezii. Editura pentru Literatură, [București], 1969, Coperta și vignetele aparțin autorului, 83 pagini ; *CADAVRE ÎN VID*. Poezii. Cu nouă guașe de Ion Gheorghiu, Editura pentru Literatură, 1969, ediție bibliofilă prezentată în mape, format mare, purtînd semnătura autorului, 103 pagini.

CORABIA LUI SEBASTIAN — poezii și antipoezii —. Editura Cartea Românească, [București], 1978, 80 pagini.

FLUXUL MEMORIEI. Ediție îngrijită, prefață și tabel cronologic de Mircea Braga, Biblioteca pentru toți, nr. 1289, Editura Minerva, București, 1987. [Cuprinde 245 de poezii.]

ÎN ALTE LIMBI

NÉMA PILLANAT. Versek. Fordította Kányádi Sándor, Irodalmi Könyvkiodó, Bukarest, 1965, 103 pagini. (*Reculegere*. Editura pentru Literatură, București, 1965). Cuprinde 66 poeme selectate din volumele apărute pînă în anul 1965, deci inclusiv cartea *Fiul risipitor*.

11 POEME. Traduceri în limba neogreacă realizate de Christos Ziatos și un poem închinat de traducător lui A. E. Baconsky, Toronto, Canada, 1977.

ÖNARCKÉP AZ IDÖBEN. Európa Könyvkiodó, Budapest, 1979. Válogatta, Forditotta és az utószót irta Kányádi Sándor, Napjaink Költészete. Cuprinde 102 poeme din volumele *Versuri*, 1964, *Fluxul memoriei*, 1967, *Cadavre în vid*, 1969, *Corabia lui Sebastian*, 1978 și o postfață : *Arckép, Rekviemmel* (p. 131—140) de Kányádi Sándor.

PROZĂ

ITINERAR BULGAR. Editura de stat pentru literatură și artă, [București], 1954, 159 pagini. (Cuprinde și poeziile : *În piața 9 Septembrie ; Cîntec în munți ; În poiana partizanilor ; Un stol de păsări s-a topit în mare ; La Grivița*).

CĂLĂTORII ÎN EUROPA ȘI ASIA. Editura de stat pentru literatură și artă, [București], cu o fotografie autografă a autorului, 1960, 326 pagini. Cuprinde capitolele : *Diminețile calme ale peninsulei din Pacific* ; ciclul de 10 poezii — *Orientul de aur ; Drumul întoarcerii ; Moscova — notații fugare ; La paralela 60* ; ciclul de 4 poezii — *Septentrion ; De la Nord la Sud* ; ciclul de 5 poezii — *Pastel Sudic ; Cîntecul stepelor.*

ECHINOXUL NEBUNILOR ȘI ALTE POVESTIRI. Editura pentru Literatură, [București], 1967, 229 pagini. Cuprinde povestirile : *Farul ; Fuga pietrarului ; Cel-mai-mare ; Aureola neagră ; Încețoșatul Orfeu ; Echinoxul nebunilor ; Bufnița ; Artiștii din insulă ; Cimitirul piraților.*

REMEMBER. Jurnal de călătorie. Editura pentru Literatură, București, 1968, vol. I, 341 pagini. Cuprinde : *De ce jurnal ?* și textele definitive ale itinerarului bulgar, ale notelor de călătorie în Coreea și ale celor despre călătoria în Uniunea Sovietică. Vol. II, 311 pagini. Cuprinde : *De ce fals jurnal ?* și capitolele : *Viena ; Graz ; Salzburg ; Elveția văzută din tren ; Paris ; Milano ; Florența ; Roma ; Veneția*. Este datat „1965".

REMEMBER. Fals jurnal de călători. Editura Cartea Românească, București, vol. I, 1977, 431 pagini. Cuprinde : *De ce fals jurnal ?* I. *Viena ; Graz ; Salzburg ; Elveția văzută din tren ; Paris ; Milano ; Florența ; Roma ; Veneția* ; II. *Post-scriptum ; Verona ; Stockholm ; Lapónia*. Vol. II, 1977, 259 pagini. Cuprinde : *Frankfurt am Main ; Köln ; Cuxhaven-Helgoland ; Hamburg ; Lübeck ; Braunschweig ; Bamberg ; Würzburg ; Heidelberg ; Trier ; Rothenburg ; München.*

ÎN ALTE LIMBI

ÄQUINOKTIUM DER WAHNSINNIGEN UND ANDERE ERZÄHLUNGEN. Aus dem Rumänischen von Max Demeter Peyfuss. Verlag Styria Graz Wien Köln. Printed in Austria

Umschlag : Christoph Albrecht, Schmidham Gesamtherstellung : Universitäts-Buchdruckerei Styria, Graz, f.a., 213 pagini. Probabil 1970. Cuprinde : *Der Leuchtturm ; Die Flucht des Steinmetzen ; Der Grosste ; Die schwarze Aureole ; Der verschleierte Orpheus ; Äquinoktium der Wahnsinnigen ; Die Eule ; Die Leute von der Insel ; Seine letzte Rolle* şi *Der Piratenfriedhof.*

ŚMIERĆ IPU. Opowiadania Rumuńskie wybór i postowie Irena Harasimowicz *Printed in Poland Państröwowy Institut* Wydawniczy, Warszawa, 1971. (Povestiri româneşti). Cuprinde : *Mesjasz (Cel-mai-mare),* p. 79—85, traducere de Irena Harasimowicz şi *Latarnia (Farul),* p. 86—120, traducere de Danuta Bieńkowska. (Volumul include povestiri de Titus Popovici, Eugen Barbu, Z. Stancu, T. Mazilu, Al. Ivasiuc, N. Velea, Alice Botez, Iulian Neacşu, R. Vulpescu, N. Breban, I. Petran, M. Eliade etc. şi se încheie cu o *Postfaţă* de Irena Harasimowicz).

DIE SCHWARZE KIRCHE. Roman. Ins Deutsche übertragen von Max Demeter Peyfuss, Berlin, Frankfurt/M., Wien, Verlag Ullstein, 1976, 136 S.

WIE EIN ZWEITES VATERLAND. Mit einem nachruf von Wilhelm Steinböck, Verlag Styria. Nach dem rumänischen Originalmanuskript übersetzt und herausgegeben von Max Demeter Peyfuss, 1978, 117 S. (Pe supracopertă : Ein Rumäne erlebt Österreich). Volumul cuprinde : *Prefaţă* de Max Demeter Peyfuss, capitolele : *Wien ; Graz ; Salzburg* şi *Postkriptum,* datate „Bukarest, 18 Jänner 1977". Manuscrisul — conform precizării lui M. D. Peyfuss — a fost depus de A. E. Baconsky la Verlag Styria în perioada 1976/77, cu data indicată mai sus. La sfîrşitul vol. apare : *Erinnerung an einem Freund.* Nachruf von Wilhelm Steinböck. Pe ultima copertă, partea interioară, scurte aprecieri despre A. E. Baconsky semnate de : Karl Krolow, György Sebestyén, Marie Thérése Kerschbaumer şi Ivan Denes.

ESEISTICA

COLOCVIU CRITIC. Editura de stat pentru literatură şi artă, [Bucureşti], cu un portret autograf al autorului, 1957, 215 pagini. Cuprinde : *Lirismul şi contemporaneitatea ; Critica literară — gen beletristic ; Maiakovski despre arta sa ; Portrete şi cronici* (10 titluri) ; *Opinii* (8 eseuri) şi *Cuvînt la Congresul Scriitorilor.*

POEŢI ŞI POEZIE. Editura pentru Literatură, [Bucureşti], 1963, 316 pagini. Cuprinde : *Cuvînt înainte ; Colocviu despre poezie ; Profiluri contemporane* (18 eseuri).

MERIDIANE. Pagini despre literatura universală contemporană. *Editura pentru Literatură,* [Bucureşti], 1965, 437 pagini. Cuprinde : *Cuvînt înainte* şi capitolele : I *Confluenţe ;* II *Portrete contemporane ;* III *Profiluri şi schiţe.*

DUMITRU GHIAŢĂ. [Album]. Editura Meridiane, Bucureşti, 1966. Cuprinde : *Prefaţă ; Cronologie ; Bibliografie ; Lista ilustraţiilor* şi *74 reproduceri color.* La sfîrşit, textele apar în versiunile franceză, engleză, rusă şi germană.

MERIDIANE. Ediţie completă. Editura pentru Literatură, [Bucureşti], 1969. Cuprinde capitolele : *Schiţă de fenomenologie poetică ; Confluenţe ; Portrete contemporane ; Profiluri şi schiţe.* În *Nota ediţiei,* autorul precizează : „Cartea de faţă reprezintă o ediţie completă a tuturor eseurilor mele de pînă acum, consacrate literaturii universale contemporane : sînt incluse volumele anterior apărute *Poeţi şi poezie* (1963), *Meridiane* (1965) epurate de acele texte la care am renunţat, precum şi o serie de eseuri inedite, inclusiv o *Schiţă de fenomenologie poetică.* Toate textele au fost revăzute, multe din ele cuprinzînd şi adăugirile pe care autorul le-a crezut necesare."

PANORAMA POEZIEI UNIVERSALE CONTEMPORANE (1900—1950). Editura Albatros, Bucurşti, 1972, 908 pagini.

ION ŢUCULESCU. [Album]. Editura Meridiane, Bucureşti, 1972. Cuprinde : *Prefaţă ; Cronologie ; Lista reproducerilor*

și *96 reproduceri color.* La sfîrșit textele apar în limbile franceză și germană.

BOTTICELLI. [Monografie], Editura Meridiane, București, 1975, colecția „Clasicii picturii universale". Cuprinde : studiul monografic ; *Cronologie ; Lista reproducerilor* și *72 planșe color sau alb-negru.*
Ediția apare la aceeași editură, și în versiunea engleză, în anul 1975.

BOTTICELLI DIVINA COMEDIE. [Monografie]. Editura Meridiane, București, 1977. Cuprinde : *Botticelli ilustrator al lui Dante,* datat „8.IV.1976" ; *Traducerea citatelor ;* Reproduceri — 34 din *Infernul,* 33 din *Purgatoriul* și 32 din *Paradisul.*
La p. 4, Editura face precizarea : „În ziua nefastă de 4 martie, la amiază, A. E. Baconsky și-a revăzut cu atenție, în locuința sa, acest volum și a făcut cîteva precizări cu privire la ținuta grafică..." Sînt reproduse în facsimil frazele autorului.
Ediția aceasta apare în versiune engleză, în anul 1982, la aceeași editură, traducerea fiind realizată de Andreea Gheorghițoiu.

ITINERARII PLASTICE. Antologie de Șerban Stati. Prefață de Petre Stoica, București, Editura Meridiane, 1987, 336 de pagini.

TRADUCERI

POEȚI CLASICI COREENI. Antologie alcătuită de A. E. Baconsky. Editura Tineretului, [București], 1960, colecția „Cele mai frumoase poezii" nr. 25, 198 pagini.

QUASIMODO. *Versuri.* În românește de A. E. Baconsky. *O pagină* de Tudor Arghezi. *Salvatore Quasimodo* de A. E. Baconsky. Editura Tineretului, [București], 1961, colecția „Cele mai frumoase poezii" nr. 35, 117 pagini.

LUNDKVIST. *Versuri.* În românește de A. E. Baconsky. *Artur Lundkvist* de **A. E. Baconsky.** Portretul de Calab Francisc. Editura Tineretului, **[București], 1963,** colecția „Cele mai frumoase poezii" **nr. 55, 110 pagini.**

JORGE SEMPRUN. *Marea călătorie.* [Roman]. Traducere și cuvînt înainte de A. E. Baconsky. Editura pentru Literatură Universală, București, **1964, 220 pagini.**

MAHĀBHĀRATA. ***Arderea zmeilor.*** Tălmăcire de A. E. Baconsky. **[Coperta și ilustrațiile de Marcela Cordescu].** Editura pentru **Literatură Universală, București, 1964, 223** pagini.

CARL SANDBURG. ***Versuri.*** Traducere și prefață de A. E. Baconsky. Cu ***Portret*** de **A. E. Baconsky.** Editura Tineretului, [București], 1966, colecția „Cele mai frumoase poezii" nr. 85, 127 pagini.

SALVATORE QUASIMODO. *Poezii.* În românește de A. E. Baconsky. Ediție bilingvă. Editura pentru Literatură, București, 1968, 203 pagini (format de buzunar, pe hîrtie velină țigarete).

FRANÇOISE CACHIN. *Gauguin.* Traducere și prefață de A. E. Baconsky. Editura Meridiane, București, 1977, 208 tura pentru Literatură Universală, București, 1964, 223 pagini.

PREFEȚE

Giuseppe Tomasi di Lampedusa. *GHEPARDUL.* Traducere din limba italiană de Tașcu Gheorghiu. *Cuvînt înainte* de A. E. Baconsky. Editura pentru Literatură universală, București, 1964.

Tudor Arghezi. *BUNĂ DIMINEAȚA, PRIMĂVARĂ.* Ilustrații și copertă de Constantin Piliuță. *Cuvînt înainte* de A. E. Baconsky. Editura Tineretului, [București], 1965 ; Ediția apare și în limba maghiară *(Jó reggelt, kikelet !),* 1965.

Illyés Gyula. *LEGSZEBB VERSEI.* Válogatta Sütö András.

Az előszót irta A. E. Baconsky. Ifjúsági könyvkiadó, Bukarest, 1966, colecția „Cele mai frumoase poezii".

Ion Apostol Popescu. *ARTA ICOANELOR PE STICLĂ DE LA NICULA*. Cu un cuvînt înainte de A. E. Baconsky. Editura Tineretului, [București], 1969.

Sándor Kányádi. *CAI VERTICALI*. Versuri. În românește de H. Grămescu. *Prefață* de A. E. Baconsky. Editura pentru Literatură, [București], 1969.

Marina Țvetaeva. *POEZII*. Tălmăcire de Aurel Covaci și Ion Covaci. Prefață : *Marina Țvetaeva* de A. E. Baconsky. Editura Univers, București, 1970, colecția „Poesis".

Edith Södergran. *POEME*. În românește de Veronica Porumbacu. Prefață : *Edith Södergran* de A. E. Baconsky. Editura Albatros [București], 1972 Colecția „Cele mai frumoase poezii".

DIVERSE

SĂ DĂM POPORULUI MUNCITOR PRODUSE DE BUNĂ CALITATE. Editura Partidului Muncitoresc Român, 1951, 30 pagini (în colaborare cu I. Dragomirescu). Broșura s-a editat și în limbile maghiară și germană.

CONSTRUCTORII VIEȚII NOI. Culegere de reportaje. Editura Conferedației Generale a Muncii, București, 1951. A. E. Baconsky semnează, alături de M. Sadoveanu, Maria Banuș, I. Călugăru, E. Camilar, D. Corbea, P. Dumitriu, D. Ignea etc., reportajul : *Cu slove de foc*.

CLUJUL ȘI ÎMPREJURIMILE SALE. Mic îndreptar turistic. Text de A. E. Baconsky. Editura Meridiane, București, 1963, 75 pagini. Îndreptarul a apărut în același an in limba rusă, limba maghiară, limba germană și în limba franceză.

CUPRINSUL